

A HADTUDOMÁNY ÉS A XXI. SZÁZAD 2018

A konferencia kötet az Emberi Erőforrások Minisztériuma megbízásából az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő által meghirdetett Nemzeti Tehetség Program NTP-FKT-M-16-0007 kódszámú pályázati támogatásból valósult meg.

A HADTUDOMÁNY ÉS A XXI. SZÁZAD 2018

Felelős kiadó:
Doktoranduszok Országos Szövetsége,
Hadtudományi Osztály

Tördelő szerkesztők, borító:
Orbók-Barkovics Veronika,
Orbók Ákos

Nyomdai kivitelezés:
Colorcom Média kft.

ISSN 2498-5228

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti
Tehetség Program

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ

TARTALOMJEGYZÉK

Asqui Jorge Kristóf: Amazónia és a kolumbiai békefolyamat	2
Dely Péter: Az Európai Unió válságreakáló műveleteinek stratégiai tervezése - Strategic Planning of EU Crisis Management Missions	13
Farkas Andrea: Környezetbiztonság, energiafelhasználás - klímaváltozás biztonsági kérdései Klímaváltozás hatása a környezetbiztonságra	37
Ganbadrakh Tsend-Ayush: Reintegratoin through education programs: improving prison treatment of offenders in Mongolia by Analysing prison education practises and programs in Hungary	59
Hajnal Piroska: A Biblia aktualizálása: az emmauszi csata (Kr. e. 165) és a Védelmi oszlop hadművelet (2012. november 14-21) kommunikációjában - The Political Uses of Biblical References in the Communication of Ancient (Battle of Emmaus, 165 B.C.) and Operation Pillar of Defence (14-21 November 2012)	71
Kállai Krisztina: Az interkulturális kommunikáció elsajátításnak jelentősége az emberkereskedelem migráns áldozatainak integrációs folyamata során - The significance of applying intercultural communication concerning the integration process of human trafficking victims	79
Katona István: A kutatási téma: „A 101. felderítőrepülő-század, és az annak állományába tartozó Szu–22M3 típusú repülőgéptípus története Magyarországon a kezdetektől a rendszerből történő kivonásig.”	89
Kiss Adrienn: A népek önrendelkezési jogának problémaköre.....	103
Kristýna Binková: Current state of preparation of soldiers for a second career in the Czech Republic	115
Marosi Zsuzsanna: A spanyol védelempolitika a Brexit tükrében	131

Mógor Tamás: A modern háborúk légi műveleteinek sikerei és a légtérellenőrzés hatékonyságának az összefüggései.....	145
Molnár Gábor: A területvédelem és a területvédelmi erőkkal kapcsolatos különböző értelmezések, meghatározások.....	157
Mózes Ambrus: Katonai reformok Brit Malájföldön 1945 – 48 között	173
Mukhwinder Kaur: Women as peacekeepers: the contribution of Indian and Hungarian women in armed forces to un peacekeeping missions.	185
Nagyné dr. Csobolyó Eszter: A nem-kormányzati szervezetek migrációval összefüggő tevékenységei, különös tekintettel a rendészeti szervekkel való együttműködésre	199
Mihály Nyitrai: Analysis and Conclusions of Lessons Learned of Hungarian Defence Forces in Logistics-technical Support during UN, NATO, EU and OSCE Peacekeeping Operations	209
Pozderka Zoltán: A NATO művelettervezési eljárásának alkalmazásával kapcsolatos kihívások a Magyar Honvédségben.....	223
Simon László: A válságkezelés során felhasználható nemzetbiztonsági információk katonai oldala	243
Sütő Ákos: A rendészet és a honvédelem közös sajátosságai a különleges jogrend bevezetésekor. - A különleges jogrend értelmezése az alkotmányozási folyamat fényében.....	267
Völgyi Zoltán: Az harci stresszhatásokkal szembeni ellenállás fokozása a felkészítés időszakában katonapszichológiai eszközökkel.....	283
Zsolt Melinda: Energiabiztonság az Európai Unióban – Megújuló energiák az Európai energiabiztonsági stratégiában.....	295

AMAZÓNIA ÉS A KOLUMBIAI BÉKEFOLYAMAT

Asqui Jorge Kristóf
E-mail: jkasqui@hotmail.com

Bevezető

Előzmények

Kiindulópont

„Magyarország nemzeti szinten, valamint a szövetségi rendszer keretei között is nyitott és érdekelt a kölcsönös érdekeken nyugvó biztonságpolitikai kapcsolatok erősítésében. Magyarország tevékenyen támogatja a multilateralizmus erősítését, és együttműködésre törekszik valamennyi békeszerető néppel, kormányzati és nem-kormányzati szereplővel, továbbá aktív szerepet kíván betölteni a regionális együttműködési fórumok és szerveződések tevékenységében. Nagy jelentőséget tulajdonítunk kapcsolataink erősítésének más harmadik országokkal, különösen a feltörekvő ázsiai, dél-amerikai, közel-keleti és afrikai hatalmi erőközpontokkal és regionális szervezetekkel. E kapcsolatok fejlesztését NATO- és EU-tagságunk keretei is elősegítik; e folyamat során a közös szövetségi érdekek és szolidaritás prioritást élveznek.”¹

A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

II. Magyarország helye és biztonságpolitikai érdekei a világban, 19. rész

„Magyarország biztonságpolitikai céljait és érdekeit aktív külpolitikai tevékenységgel, két- és többoldalú diplomáciai keretekben és kapcsolatrendszerben kívánja érvényesíteni.”²

A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

IV. A Nemzeti Biztonsági Stratégia végrehajtásának eszközrendszere, 42. rész (részlet)

¹ Kormány.hu: A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_hatarozat.pdf (2014. 12. 07.) Kiemelések tőlem!

² Ua. Kiemelések tőlem!

Kutatási hipotézis

Kolumbia történelmi időket él. A halálos áldozatokkal, a narkoterrorizmussal, a pénzmosással, az embercsempészettel és a belső menekültek tömegeivel fémjelzett polgárháború lezárása sejlik fel. A 2012-ben elkezdett békefolyamat keretében a kormány megállapodásra kíván jutni a szélsőbaloldali gerillacsoportokkal. A félévszázados belső konfliktus békés rendezése komoly hatással lesz nemcsak a belpolitikai, hanem a regionális és a tágabb nemzetközi folyamatokra. A nemzetközi figyelem súlyát mutatja az is, hogy Juan Manuel Santos Calderón elnök urat (külkereskedelmi miniszter: 1991-1994, pénzügyekért és közhitelezésért felelős miniszter: 2000-2002, nemzetvédelmi miniszter: 2006-2009, első elnökség: 2010-2014, második elnökség: 2014-2018), a kormány részéről a béketárgyalások vezetőjét, a 2016. évi Nobel-békedíjjal tüntették azon „határozott erőfeszítéseiről, hogy véget vessen az ország több mint 50 éve tartó polgárháborújának.”³

A konfliktus rendezésével egy hatalmas piac szabadulna fel a befektetések és a kapcsolatok számára, ami Magyarország külpolitikában megjelenő stratégiai érdekeit is híven szolgálja. A konfliktus érdekes színhelyeként jelenik meg az Amazonas térsége. Sajátos földrajzi adottságai és nemzetközi jelentősége („a Föld tüdeje”, természeti kincsek és nyersanyagok, tranzitútvonalak – logisztika) különleges szerepet adtak neki a konfliktus ideje alatt. A békefolyamat idejére sem lehet elhanyagolni a 6.400 km hosszú folyó (New York – Róma távolság)⁴ globális jelentőségét, amit a környezeti biztonság szempontjából kívánok bebizonyítani.

A kutatás célkitűzése

A kérdés feldolgozását az indokolja, hogy a 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégiában fontosnak értékelt magyar külpolitikai mozgástér szélesítéséhez szükséges az aktuális intellektuális tőke. A térségből magát aktuális témaként kínálja a kolumbiai békefolyamat, aminek részterületét Amazónián és globális szerepkörén törekszek megvilágítani. Vajon eme politikai és földrajzi paraméterek indokoltá teszik, hogy Dél-Amerikát ebből a nézőpontból is önálló keretben értelmezhezzük? Magyar nyelven különösképpen indokolt a nemzetközi térben jelentékenynek ígérkező eme portugál- és spanyolajkú környezet aktuálisan összegzett tanulmányozása. Ennek okáért rendkívül sokrétű forráshoz kell nyúlnom.

³ Nobel Prize: The Nobel Peace Prize 2016 Juan Manuel Santos https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2016/santos-facts.html (2018. 01. 20.)

⁴ Encyclopædia Britannica: Amazon River <https://www.britannica.com/place/Amazon-River> (2018. 01. 20.)

Források és módszerek

Amazónia belső erővonalainak kutatásával foglalkozom. 2009 óta folyamatosan vizsgálódom e témakörben. Ezen dolgozat a több éves kutatómunkát kitevő egyi részeredménye, melyet az elkövetkezendőkben kívánok folytatni különös tekintettel a belső erőviszonyok alakulására, a belső mozgásteretek együtthatására, pozitív-negatív összetevők vizsgálatára. A vizsgált térség azért komplex, mert különböző sajátosságú részek együttes mozgását kell tanulmányozni és a közvetítő spanyol, illetve portugál nyelvek heterogén környezetet fognak át.

A hazai tudományos életben hiánypótló ez a vállalkozás, amit megtámogat a spanyol és portugál felsőfokú nyelvtudásom. Ezzel az idegen nyelvű primer és szekunder források szélesebb értelemben vett látószögei kerülnének kiértékelésre. Az ismeretlenség és az előbb említett nyelvi kompetenciák megkövetelik napjaink amazóniai folyamatainak sokrétű rekonstrukcióját, mely feladatnak szerény eszközeimmel eleget kívánok tenni. A széles spektrumú nemzetközi tudományos tevékenység eredményei így elérhetővé válnak a magyar döntéstámogatás munkája számára, főleg hogy 2015-re a magyar kormány nyilvánvalóvá tette a „Déli Nyitás” külpolitikai programjával a dél-amerikai kapcsolatfelvétel fajsúlyosságát.

A nyelvi kompetenciáim segítségével feloldandó ismeretlenség során alkalom nyílik a szakirodalom megismertetésére és szintetizálására, mely során a magyar tudományos közösség eddig kiaknázatlan kutatói szinteken fektethet be szellemi tőkét egy fel-törekvő térség új intellektuális klímájába.

A kutatás várható eredményei és azok hasznosulása

Lehetőség nyílik globális világrendünk újraértelmezéséhez, tudományos mozgásterünk kiszélesítéséhez, továbbá az új biztonságpolitikai kihívások dél-amerikai környezetben való meghatározásához, mely reményeim szerint gazdagítani fogja a magyar tudomány tudástárát. Elemzésem megrajzolhatja (talán újrarajzolhatja) a térséget érintő szemléletmódot, amivel szolgálni szándékozom a kutatói közösség és a széles értelemben vett emberiség habitusának gazdagítását ezzel válaszhoz segítve a politikai, gazdasági és tudományos közösséget.

Amazónia és a magyarok

Az Amazónia iránti magyar érdeklődés korai példáira lelhetünk rá úgy, mint a 20. századi kalandok világára. A spanyol és portugál gyarmatbirodalom már a 16. századtól fogva rivalizált a „Zöld-tenger” feletti uralomért. Az összeütközések alól nem vonhatta ki magát sem az egyház, sem annak egyik rendje, a jezsuiták.

A 18. században felélénkülő spanyol-portugál gyarmati párbajban érdekes színfoltot jelentett a magyar jezsuiták szerepe. Közülük Brentán Károly, a quitói rendtartomány (jelenleg Ecuador fővárosának területe) prokurátora egy nem mindennapi útra vállalkozott. Át kívánt haladni a teljes Amazonason Quitótól az Atlanti-óceánig, hogy onnan Rómába mehessen. A portugál hatóságok többször feltartóztatták az útja alatt, de mégis sikerült elérnie az Atlanti-óceánt. Az esőerdőn végig haladva példátlanul gazdag ismeretekre tett szert a természetről és az őslakókról, azonban 1752-es Genovában történt korai halálával írott anyagai eltűntek, amikből csak egy térkép maradt az utókorra.⁵

A magyar jezsuiták mellett világi személy is képviselte hazánkat Mardel Károly építész személyében. 1733-ban Portugáliába ment, ahol hadmérnöki pályába kezdett. Az 1755-ös liszaboni földrengés életmódváltásra sarkallta. A portugál főváros újjáépítésének vezetésében működött közre, amivel felhívta magára a gyarmatbirodalom figyelmét. Megbízták a rio de janeíroi San Francisco téren található katedrális megtervezésével. Fia, José Bautista Mardel a mai Brazil Szövetségi Köztársaság Roraima államának gyarmatosításában vett részt. Roraima amazóniai állam és Venezuelával határos. Fővárosa Boa Vista, ahol híven őrzik a Mardelek emlékét. Az egyik leszármazott, Carlos Bautista Mardel például több roraimai település alapításánál is munkálkodott.⁶

Molnár Gábor (1908-1980), a nagy magyar utazó öröksége mind a mai napig él. Több könyv szerzőjeként emlékezett meg az 1930-32-es brazíliai útjára, ahol vadászkalandokkal teli munkát végzett a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek gazdagításáért. Amazóniai vadász- és gyűjtőútja alatt az esőerdő olyan fontosabb brazil helyeit kereste fel, mint Manaus, Santarém és a magyar Mardelek Boa Vistája, ahol szembesült az amerikai Ford cég gumiuöltetvények iránti érdeklődésével és annak környezetkárosító következményeivel.⁷

Amazónia ma

Az Amazonas vízgyűjtő-medencéje egyedülálló a glóbuszon. A bolygó legnagyobb medencéjének tekintik, számítási módszerektől függően 6.100.000 km² és 7.165.281 km² közötti kiterjedtséggel. A folyó rendelkezik a legnagyobb vízkibocsátási térfogattal (átlagosan 220 000 m³/másodperc). Több vizet szállít, mint a Missouri-Mississippi, a Nílus és a Jangce együtt. Több, mint ezer mellékfolyója van, melyből három meghaladja a 3.000 km hosszúságot (Madeira, Purús, Yuruá). Legfontosabb mellékfolyói az Andokból erednek. A többi mellékfolyó a guyanai és a brazíliai fennsíkról, illetve a kolumbiai Orinoco-medencével szomszédos területekről folynak. A kontinensekből az óceánokba áramló friss édesvíz kb. 20% -át adja. Az amazonasi erdő a bolygó trópusi esőerdeinek

⁵ TORBÁGYI Péter (2004): Magyarok Latin-Amerikában. Budapest, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. 30.

⁶ Ua. 32.

⁷ MOLNÁR Gábor (1957): Kalandok a brazíliai őserdőben – vadász- és gyűjtőúton Észak-Brazília ősvadonában. Budapest, Bibliotheca. 151-153.

több, mint felét képviseli. Brazília és Kolumbia együtt azok az amazóniai országok, ahol a világon ismert vaszkuláris növények egyharmada található, ami a régió természeti sokféleségére bizonyíték. Emellett a kulturális sokszínűséget is felfedezhetjük: 420 különböző őslakos nép él itt, 86 különböző nyelvet és 650 dialektust beszélve.⁸

Amazónia a következő országok területén oszlik meg: Bolívia (9,8%), Brazília (67,9%), Ecuador (1,6%), Guyana (2,9%), Kolumbia (6,4%), Peru (8,8%), Suriname (1,9%), Venezuela (0,7%).⁹ Eme jelentékeny kolumbiai hányad ellenére az esőerdő kezdetben ismeretlen maradt a bogotai kormány számára, ami annak tulajdonítható, hogy a gyarmati időkben a 18. században fellángoló jezsuitaellenesség a jezsuiták kiűzésével és missziói felszámolásával végződött. A kolumbiai Amazónia megismerése az Agustín Codazzi vezette 1850-es évekbeli misszióval vált lehetővé.¹⁰ A 19. században a köztársasági kormányok és a nagy külföldi cégek felfedezték a gumifával járó profitot, ami a vulkanizálás 1841-es felfedezésével előmozdította a gumigyártó ipart. A munkaerőáramlás növekedéséhez pedig a közlekedés forradalmasítása, a gőzhajó 1853-as bevezetése járult hozzá. Ennek eredményeképp a brazil Manaus és Belém fejlődésnek indult, ahol rendszeresítették az elektromos világítást és a vízhálózati szolgáltatásokat. A gumi-boom az 1920-as évekig tartott ki.¹¹ Az amazóniai kincsekhez való hozzáférés szükségessé tette az infrastruktúrafejlesztést. Ennek köszönhetően a braziliai Amazóniában az úthálózatot az 1975-ös 29.400 km-ről 2004-ben 268.900 km-re bővítették.¹²

Amazónia és a gerillatevékenység¹³

A drogüzlet komoly kihívást jelent. Bolíviában, Kolumbiában és Peruban koncentráldik a koka-termesztés. Míg Kolumbiában 1985-ben 15.500 hektáron folyt a termesztés, 2005-ben már 85.750 hektáron. Ez azt jelenti, hogy az ország kokatermő területe 19 év alatt 4,5-szeresére nőtt, aminek komoly ökológiai hatásai lettek. A meredek területeken érvényesülő termesztés és a rossz talajkezelés miatt erős lett az erózió. A természetvédelmi területeket megsértették, az egyedülálló ökoszisztémákat és a biológiai sokféleséget pedig pusztították. A kokain alappasztájának előállításához nagy mennyiségű különféle toxikus anyagot használtak fel, amivel súlyosan szennyezték a vizet. Úgy becsülik, hogy a termesztés miatt a Bolíviában, Kolumbiában és Peruban kiirtott területek országonként elérik a 200 és 500 km²-t. Ehhez hozzá kell venni a drogüzlet-

⁸ Perspectivas del Medio Ambiente en la Amazonía: GEO Amazonía (2009), Ciudad de Panamá, Programa de las Naciones Unidas para el Medio Ambiente; Brasília, Organización del Tratado de Cooperación Amazónica; Lima, Universidad del Pacífico. 37.

⁹ Ua. 41.

¹⁰ Ua. 50.

¹¹ Ua. 52-55.

¹² Ua. 91.

¹³ A kolumbiai gerillákra vonatkozó korábbi tanulmányom során a pszichológiai műveletekre helyeztem a hangsúlyt. Ebben történeti áttekintést is adok a gerillák megalakulásáról. ASQUI Jorge Kristóf (2017): Pszichológiai műveletek és államon belüli fegyveres konfliktus Kolumbiában. *Hadtudományi Szemle* 10. évf. 1. szám. 8-22.

tel szembeni küzdelmmel járó szennyezést, amely úgy tűnik, hogy tovább folytatódik. Kolumbia például a permetezést elsősorban a glifozát használatával oldja meg. Ez oda vezetett, hogy a kokatermesztő területek máshová terjeszkedtek, ami növelte az erdőirtást és a szennyezést.¹⁴

1990-es évekre a FARC előretörésével a kolumbiai államot a szétesés fenyegette. A gerillák tevékenysége nem állt meg az államhatárnál és hatással volt a brazil biztonság- és védelempolitikára is. Latin-Amerika legnagyobb országának a prioritásaiban történelmi elmozdulás ment végbe. A 19. és a 20. század során Brazília az Argentínával közös déli határára összpontosította legkoncentráltabban a csapatokat és a katonai felszerelést, míg az északi határokat nagyrészt elhanyagolták. A hangsúlyeltolódás egy 1,4 milliárd USD-os radarprojektben öltött testet, ami az Amazóniai Figyelőrendszer (Sistema de Vigilância da Amazônia - SIVAM) névre hallgat. Az amerikai finanszírozású rendszer, amely 19 rögzített és 6 mozgó radar állásból áll, 1997-ben kezdte meg működését az erdőirtás, az erdőtűzek és az illegális bányászat megfigyelésére. De komoly katonai jelentőséggel bírt Kolumbia 1990-es évekbeli romló helyzetével kapcsolatban, és máig is a brazil és amerikai tisztviselők alapvető eszköze a gerillamozgások és a kábítószer-műveletek nyomon követésére, amelyekben a kis magángépek használata gyakorinak minősíthető.¹⁵

A kolumbiai állam szétesése magát a kábítószer kereskedelmet is még ellenőrizhetetlenebbé tenné. Az Egyesült Államok érdeke a kolumbiai stabilitás helyreállítása, méghozzá olyan kormányval, mely a mák- és kokacserje termesztés, a kábítószer-üzemek és a szállítási útvonalak terén is képes betartatni a törvényeket. Ezért készült el 1999-re a „Kolumbia-terv”, mely 1,2 milliárd dollár segítségnyújtást irányzott elő helikopterekre, felszerelésekre, amerikai tanácsadók költségeire és a gerillák elleni harci kiképzésre. A cél a gerillaháborúk kábítószersezmensének megsemmisítése, mellyel a gerillák vagy meggyengülnének, vagy tárgyalások útján vonulnának a háttérbe. A katonai megoldásokon túlmutat az önellátó farmerek lehetőségeinek átfarmálása más növények termesztésére. Éppen ebből a logikából levezetve jelenti ki Kissinger, hogy nem elég pusztán a katonai megoldás és rámutat a társadalmi biztonság szükségességére alternatív mezőgazdasági/termesztési megoldás révén.¹⁶

Brazília sem maradhatott tovább külső szemlélőként. 1998. november 1-jén a FARC 1.400 fegyveressel megtámadta és rövid időre be is vette a kolumbiai Mitú települést. A 72 órás támadás elől elmenekülő kolumbiai csapatok a Brazíliával közös határ felé vették az irányt és a brazil laudete bázisra vonultak vissza, ahol menedékre leltek. Brazília partnerként viselkedett és üzemanyaggal biztosította a kolumbiaiak légi úton történő válaszcspását. A brazilok hozzátették, hogy a sebesülteknek pusztán huma-

¹⁴ Ua. 83-84.

¹⁵ The New York Times: Latest Battleground In Latin Drug War: Brazilian Amazon <http://www.nytimes.com/2000/10/30/world/latest-battleground-in-latin-drug-war-brazilian-amazon.html> (2018. 01. 20.)

¹⁶ KISSINGER, Henry (2002): *Korszakváltás az amerikai külpolitikában? – A 21. századi Amerika diplomáciai kérdései*. Budapest, Grafo-Panem. 69.

nitárius okokból nyújtottak kórházi segítséget és hogy diplomáciai jegyzékváltás során Kolumbia elkötelezte magát azon, hogy ilyen nem ismétlődik meg.¹⁷

A brazil intézkedések követik a tendenciákat. 1998-ban a brazil törvényhozás jogszabályi lehetőséget adott a légierőnek arra, hogy a nemzeti légtérbe bármilyen illegálisan berepülőlt lelőhessen. A hadsereg egy 20.000 fős erőt (a fegyveres erők 10%-át) állomásoztat Amazóniában. Az ország ennek ellenére egyre nagyobb jelentőséggel bír a kokain előállításához használt vegyi anyagok forrásaként. Manaus egy fontos ipari központ és a kokain laboratóriumokat leleplező kolumbiai egységek állítása szerint gyakran portugálnyelvű címkékkel vannak ellátva a vegyi anyagok, ami braziliai származásukra utal.¹⁸

2001 márciusában megindított „Fekete Macska művelet” (Operación Gato Negro) során, két hónapos erőfeszítést követően, 2001. április 21-én a kolumbiai hatóságok elfogták a Venezuelával közös határ közelében a brazil Fernando Da Costát. A brazil drogkereskedő fegyvereket adott el a FARC-nak kokainért cserébe. A brazil parlamenti bizottság megállapította, hogy a „brazil Pablo Escobarként” ismert Da Costa nemzetközi hálózatot működtetett paraguayi, perui és kolumbiai kapcsolatokkal. A kolumbiai hatóságok 2001. április 24-én adták ki Da Costát Brazíliának. A brazil bűnöző 200 tonna kokaint szállított a kolumbiai lázadóktól Brazíliába 2000 és 2001 között, kilójáért 500 USD-t és további 15.000 USD-t szerezve a sikeres átrepülésekért.¹⁹

2003. április 29. látott napvilágot, hogy a brazil biztonsági erők a határtól 20 km-re, Amazonas állam északnyugati részén azonosítottak egy FARC kiképzőtáborot. A hatóságok elmondása szerint a FARC brazil területen őslakosokat és volt katonákat akart toborozni a soraiba. További információk szerint 8 éves gyermekekkel bonyolították le az esőerdőn keresztül történő fegyverszállításokat.²⁰ Elemző szerint Brazília képtelen biztosítani az amazóniai határait, ami odáig vezetett, hogy a Kolumbiát fenyegető helyzet az egész régió számára alacsony intenzitású fenyegetéssé alakult át. A venezuelai Hugo Chávez tevékenysége pedig csak súlyosbította a regionális biztonságot. A venezuelai hadsereg gyengeségét kompenzálандó támogatásban részesítette a FARC-ot, ami az amazóniai határvidék pacifikálását nehezítette meg.²¹

¹⁷ The New York Times: Latest Battleground In Latin Drug War: Brazilian Amazon <http://www.nytimes.com/2000/10/30/world/latest-battleground-in-latin-drug-war-brazilian-amazon.html> (2018. 01. 20.), El País Colombia: Así fue la toma a Mitú <http://www.elpais.com.co/colombia/asi-fue-la-toma-a-mitu.html> (2018. 01. 20.)

¹⁸ The New York Times: Latest Battleground In Latin Drug War: Brazilian Amazon <http://www.nytimes.com/2000/10/30/world/latest-battleground-in-latin-drug-war-brazilian-amazon.html> (2018. 01. 20.)

¹⁹ BERRY, LaVerle – CURTIS, Glenn E. – HUDSON, Rex A. – KOLLARS, Nina A. 2002: *A Global Overview of Narcotics-funded, Terrorist and Extremist Groups*. Washington, Federal Research Division, Library of Congress. 63-65.

²⁰ El Tiempo: Brasil. detectan campamento de las FARC <http://www.eltiempo.com/archivo/documento/MAM-1033756> (2018. 01. 27.)

²¹ STUENKEL, Oliver (2010): Strategic international threats surrounding Brazil *KAS International Reports* 10. 103-121. 115-116.

2010. május 6-án a manausi szövetségi rendőrség antiterrorista egysége foglyul ejtette José Samuel Sánchezt, a FARC második emberét, aki a szervezet Első Frontjának a logisztikai és pénzügyi bizottságában dolgozott. Ő kötötte össze a drogkereskedelmet a FARC politikai céljaival a brazil Amazónián keresztül. Manausban még rádió is működött a kommunikáció biztosításának a céljából.²²

A kolumbiai polgárháború társadalmi költségei vitathatatlanok. A drogüzletet kísérő környezetrombolás és szennyezés ára pedig szintén magas szinteket ér el. A kolumbiai békefolyamat kibontakozásával azonban a környezet továbbra sem élvez kellő védelmet. A FARC leszerelésével az erdőirtás aránya megnövekedett. A szervezet ugyanis korlátozta az illegális fakitermelést, mivel az erdőkben találta meg a biztonságos művelési terepet, amivel védelmet nyertek a kormánygépek légi rajtaütéseivel szemben. Az erdőirtás szörnyű szinteket ért el. 2016-ra, az előző évhez képest, 44%-kal emelkedett az erdőirtás területe és ha a tendencia folytatódik, akkor Amazónia komoly ökológiai katasztrófa elé nézhet. Kolumbia, amely a világ nyolcadik legnagyobb erdőborította országa, a Párizsi Éghajlatvédelmi Egyezmény értelmében korábban amellet kötelezte el magát, hogy 2020-ra nullára csökkenti az erdőirtást és 2030-ig megállítja az összes természetes erdő elvesztését. Ebben Norvégia igyekszik támogatni. Két éven keresztül 3,5 millió USD-t adományoz egy kísérleti projektbe, amely fizetett munkát kínál a FARC leszerelt harcosainak és közösségeinek, hogy megvédjék az erdőket az illegális fakitermelés nyomon követésével és bejelentésével, a fenntartható gazdálkodási módszerek elfogadásával és ökoturisztikai projektek végrehajtásával.²³

Összegzés

Amazónia régiója rendkívül hatalmas, világa pedig sokszínű. A változatosság és a távolságok együtt képzik azokat a tényezőket, melyeket figyelembe kell venni egy biztonságpolitikai helyzet értékelésénél.

Amazónia vízhálózata korábban is felkeltette az utak szenvedélyes keresőit és fedezőit, ami alól a magyarok eredményei sem kivételek. A kapcsolatok lehetőségei ugyanakkor lehetővé tették a bűnözői szektor számára is a megjelenést. Az esőerdő logisztikája kihívást szült a gerillatevékenység képében. A szervezett bűnözés itt is megmutatta, hogy az országhatárok képlékenyek és hogy a kihívások transznacionálisak. A több szereplős regionális életben (állami és nem állami szereplők) megmutatkozott, hogy a kolumbiai békefolyamat globális következményekkel jár. Amazónia védelme globális érdek. A környezeti biztonság fenntartása a teljes bolygót érinti. Egyetlen elem-

²² O Estado de São Paulo: Captura de guerrilheiro pela PF em Manaus revela base das Farc no Brasil <http://internacional.estadao.com.br/noticias/america-latina,captura-de-guerrilheiro-pela-pf-em-manaus-revela-base-das-farc-no-brasil,552330> (2018. 01. 28.), O Estado de São Paulo: Farc operavam base de rádio em Manaus <http://internacional.estadao.com.br/noticias/geral,farc-operavam-base-de-radio-em-manaus-imp-,549195> (2018. 01. 28.)

²³ The Guardian: Deforestation soars in Colombia after Farc rebels' demobilization <https://www.theguardian.com/world/2017/jul/11/colombia-deforestation-farc> (2018. 01. 30.)

mel való párbeszéd (FARC) nem feltétlenül teremti meg az osztársadalmi békét és biztonságot. A FARC megszűnésével földrajzi vákuum keletkezett, amibe olyan csoportok igyekeznek beágyazódni, mint az illegális fakitermelők.

Bebizonyosodott, hogy a veszély gerillák nélkül is fennáll. A válasz sem nélkülözheti a többszintű megoldást (államok, nemzetközi szervezetek). Kolumbia nemzetközi válalása válik kétségesse (a párizsi egyezmény erdő-stratégiaja), amiért késlekedik annak felismerése, hogy a szervezett bűnözés más formákban nyer teret a régióban és ver tanyát a szívekben. Ez felelős és átgondolt politikát követel meg.

Bibliográfia

ASQUI Jorge Kristóf (2017): Pszichológiai műveletek és államon belüli fegyveres konfliktus Kolumbiában. Hadtudományi Szemle 10. évf. 1. szám. 8-22.

BERRY, LaVerle – CURTIS, Glenn E. – HUDSON, Rex A. – KOLLARS, Nina A. 2002: A Global Overview of Narcotics-funded, Terrorist and Extremist Groups. Washington, Federal Research Division, Library of Congress.

El País Colombia: Así fue la toma a Mitú <http://www.elpais.com.co/colombia/asi-fue-la-toma-a-mitu.html> (2018. 01. 20.)

El Tiempo: Brasil. detectan campamento de las FARC <http://www.eltiempo.com/archivo/documento/MAM-1033756> (2018. 01. 27.)

Encyclopædia Britannica: Amazon River <https://www.britannica.com/place/Amazon-River> (2018. 01. 20.)

KISSINGER, Henry (2002): Korszakváltás az amerikai külpolitikában? – A 21. századi Amerika diplomáciai kérdései. Budapest, Grafo-Panem.

Kormany.hu: A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarországon Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf (2014. 12. 07.)

MOLNÁR Gábor (1957): Kalandok a braziliai őserdőben – vadász- és gyűjtőúton Észak-Brazília ősvadonában. Budapest, Bibliotheca.

Nobel Prize: The Nobel Peace Prize 2016 Juan Manuel Santos https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2016/santos-facts.html (2018. 01. 20.)

O Estado de São Paulo: Captura de guerrilheiro pela PF em Manaus revela base das Farc no Brasil <http://internacional.estadao.com.br/noticias/america-latina,captura-de-guerrilheiro-pela-pf-em-manaus-revela-base-das-farc-no-brasil,552330> (2018. 01. 28.)

O Estado de São Paulo: Farc operavam base de rádio em Manaus <http://internacional.estadao.com.br/noticias/geral,farc-operavam-base-de-radio-em-manaus-imp-,549195> (2018. 01. 28.)

Perspectivas del Medio Ambiente en la Amazonía: GEO Amazonía (2009), Ciudad de Panamá, Programa de las Naciones Unidas para el Medio Ambiente; Brasília, Organización del Tratado de Cooperación Amazónica; Lima, Universidad del Pacífico.

STUENKEL, Oliver (2010): Strategic international threats surrounding Brazil KAS International Reports 10. 103-121.

The Guardian: Deforestation soars in Colombia after Farc rebels' demobilization <https://www.theguardian.com/world/2017/jul/11/colombia-deforestation-farc> (2018. 01. 30.)

The New York Times: Latest Battleground In Latin Drug War: Brazilian Amazon <http://www.nytimes.com/2000/10/30/world/latest-battleground-in-latin-drug-war-brazilian-amazon.html> (2018. 01. 20.)

TORBÁGYI Péter (2004): Magyarok Latin-Amerikában. Budapest, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága.

AZ EURÓPAI UNIÓ VÁLSÁGREAGÁLÓ MŰVELETEINEK STRATÉGIAI TERVEZÉSE - STRATEGIC PLANNING OF EU CRISIS MANAGEMENT MISSIONS

Dely Péter r.alezredes

ABSZTRAKT:

A tanulmány az Európai Unió válságkezelési rendszerét mutatja be. Az Európai Biztonsági Stratégia, és Globális Stratégia alapján megalkotott Közös Biztonság és Védelempolitikát, és az általa életre hívott műveleteket. Ugyancsak ismerteti az EU válságkezeléssel foglalkozó szerveit, taglalta azok feladatát, és helyüket a rendszerben. A szervezeti struktúra ismeretében végighalad azon a tervezési/utasítási láncolaton, ahogy a krízis megoldása érdekében hozott politikai döntés alapján egy missziót létrehozna, meghatározzák stratégiai céljait, és végül a stratégiát lebontják a végrehajtási utasítások, a konkrét feladatok taktikai szintjére, mindvégig az átfogó megközelítés vezérelvét követve.

KULCSSZAVAK:

Európai Unió, Európai Biztonsági Stratégia, Globális Stratégia, Közös Biztonság és Védelempolitika, Válságkezelés, Stratégiai Tervezés, Műveleti Koncepció, Átfogó Megközelítés

ABSTRACT:

The contribution deals with the crisis management system of European Union. Also introduces the European Security Strategy, European Global Strategy and the Common Security and Defence Policy. Reviews the institutional system of the EU crisis management, deals with their place, role, and task. Known the organizational structure, goes through the planning/command chain, how the political decision to solve the crisis turns into a mission. Shows, how the strategic concept is created, and turns into the concept of operation, and operation plan, at all times following the comprehensive approach guiding principle.

KEYWORDS:

European Union, European Security Strategy, European Global Strategy, Common Security and Defence Policy, Crisis Management, Strategic Planning, Concept of Operation, Comprehensive Approach

Bevezetés

A válságkezelés koránt sem új keletű, az első katonai jellegű békefenntartó műveletre az 1947-48 Mexikói Háborúk idején került sor¹, míg a polgári/rendőri jellegű missziók közül a Haitin 1916-34 között az Amerikai Hadsereg által végzett, a haiti rendőrség felállítását célzó rendfenntartó műveletet érdemes megemlíteni.²

Az 1957-es Római Szerződés alapján életre hívott Európai Unió az ezredforduló után jelent meg a válságkezelésben mind civil, mind katonai missziók/műveletek terén. Az első (azóta már befejezett) civil missziója az EU Rendőrségi Missziója (EUPM) volt Bosznia-Hercegovinában³, amely 2003. január elsején vette kezdetét, míg az első katonai művelet a 2003. március 31-én indított CONCORDIA fedőnevű művelet Macedóniában, amely még abban az évben, december 31-én véget is ért.⁴ Az azóta eltelt időszakban az EU 22 polgári missziót indított el, melyből 12 jelenleg is működik. Katonai műveletekből az EU 10 darabot indított, melyből 5 napjainkban is aktív.⁵ Megemlíthető még az EU Afrikai Uniót válságkezelő tevékenységét támogató „Support to AMIS” elnevezésű missziója, mely 2005. július 05 és 2007. december 31 között tartott. A misszió érdekessége, hogy egy vezetés alatt katonai és polgári elemeket is tartalmazott.⁶

Az azóta eltelt időszakban az Európai Unió válságkezelési rendszere mind jobban felértékelődött. A NATO Afganisztáni szerepvállalása megmutatta, hogy egy válságkezelésben a pusztán katonai megoldások nem vezetnek eredményre, és 2010-ben az elfogadott stratégiai koncepciójába beemelte az átfogó megközelítés elvét⁷. Az ENSZ és az EBESZ pedig még – véleményem szerint - nem találta meg helyét az új típusú válságkezelésben. Az ENSZ reagálási rendszere nem kellően gyors, számos esetben a BT határozatok végrehajtásával az Észak Atlanti Szövetséget hatalmazták fel, az EBESZ pedig főként a preventív diplomácia eszközével operál, és a döntési folyamatai miatt az sem minden esetben hatékony.

Az EU válságkezelő rendszerének előtérbe kerülése magával hozta a témával foglalkozó hazai szakirodalom megjelenését is. Ezek között találhatunk a válságkezelés egészére vonatkozó szakirodalmakat (a teljesség igénye nélkül: Boda 2014, Juhász 2014, Lakatos 2013, Türke 2010, Urszán 2013, Szenes 2014, Varga 2014), valamint konkrét

¹ Boda József rendőr ezredes: A rendvédelmi békefenntartás kialakulása, fejlődése, helye és szerepe a XXI. században ; doktori értekezés Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Doktori Tanácsa, Budapest, 2007 p.10.

² Ugyanott

³ http://eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/eupm-bih/index_en.htm Letöltve: 2016.11.03.

⁴ http://www.eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/concordia/mission-description/index_en.htm Letöltve: 2016.11.03.

⁵ ESDC Handbook Mission and Operations (2015) p.111. (2015. áprilisi állapot)

⁶ http://eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/eu-support-amis-darfur/index_en.htm Letöltve: 2016.11.03.

⁷ NATO new's strategic concept: a comprehensive assessment DIIS Report 2011:02 p.75 Forrás: <https://www.ciaonet.org/attachments/18035/uploads> Letöltve: 2016. 11. 03., valamint Varga Gergely : A NATO új, Liszaboni Stratégiai Koncepciója in: Nemzet és Biztonság 2010/10 p.79-85.

műveletekre vonatkozókat (Háry 2011, Uri 2012) is. Külön említést érdemel a 2016-ban kiadott „Magyarország és a CSDP” címen megjelent tanulmánykötet Törke, Besenyő, és Wagner szerkesztésében. Ezen értekezésekben átfogó képet kaphatunk az EU stratégiai koncepcióiról, általános válságkezelő tevékenységről, intézményi rendszeréről, különös tekintettel a válságkezeléssel foglalkozó intézményekkel, illetőleg a konkrét műveletek tapasztalataival. Ugyanakkor kevés adat található arra vonatkozólag, hogy az EU intézményei milyen módon, milyen eszközökkel és milyen döntési rendszer mentén tervezi meg a válságkezelő műveleteit, hogyan válik a politikai elképzelésből megvalósult művelet.

2016. március 21-24 között alkalmam volt részt venni az Európai Biztonsági és Védelmi Akadémia (ESDC) valamint a Közép-Európai Rendőrakadémia (CEPOL) által Bécsben közösen tartott „EU Missziók és Műveletek Stratégiai Tervezése” elnevezésű tanfolyamon⁸, melynek tapasztalatait jelen tanulmány keretein belül kívánom összefoglalni. Természetesen szót kell ejteni az EU válságkezelés háttéréről mind a koncepciók, stratégiák, mind az intézmények vonatkozásában, de a fő mondanivaló maga a tervezési folyamat.

A tanulmányban az intézmények és dokumentumok magyar átírását használom, de a rövidítések esetében megmaradtam az angol nyelvű változatnál, tekintettel arra, hogy a hazai szakirodalom szinte teljes mértékben ezeket alkalmazza, így a magyar nyelven elkészített rövidítések csak félreértésekhez vezetnének.

Biztonsági Stratégia, Közös Biztonság és Védelempolitika, Átfogó Megközelítés

Mint ismeretes, az 1951-ben létrejött Európai Szén és Acélközösség, és az 1957-ben aláírt Római szerződés (mellyel az Európai Gazdasági Közösség létrejött) tekinthető az EU megalakulásának.⁹ 1992. február 7-én a Maastrichti szerződéssel (1993. november 1-től hatályos) megalakul az Európai Unió, és ezzel létrejön a Közös Kül- és Biztonságpolitika (CFDP)¹⁰ is.¹¹ 1999-ben az EU Helsinkiben tartott találkozóján a CFDP részeként létrejön az Európai Biztonság és Védelempolitika (ESDP)¹²¹³ amely meghatározza a polgári és katonai válságkezelő műveletek kereteit. Ennek stratégiai háttérét jelenleg a 2003. december 12-én elfogadott Európai Biztonsági Stratégia (ESS)¹⁴ adja. Végezetül a Lisszabonban 2007-ben megtartott Európai Tanácsülésen aláírt dokumentum 2009.

⁸ CEPOL Course 64/2016 – ESDC Activity No. 15-16/7/1

⁹ https://europa.eu/european-union/about-eu/history_hu Letöltve: 2016. 11. 03.

¹⁰ Common Foreign and Security Policy - CFDP

¹¹ http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuid=FTU_1.1.3.html Letöltve: 2016. 11. 03.

¹² European Security and Defence Policy - ESDP

¹³ ESDC Handbook on CSDP (2013) p.14-15

¹⁴ A Secure Europe in a Better World - European Security Strategy - ESS

december 1-én történ hatályba lépésével az ESDP átalakult Közös Biztonság és Védelempolitikává (CSDP)¹⁵.

Az Európai Biztonsági Stratégia egyrésztől meghatározza Európa számára a kor globális kihívásait, mint a természeti erőforrásokért folytatott verseny, az energiahordozóktól való függőség, a globális felmelegedés, a szegénység, vagy a rossz kormányzás. Ugyancsak nevesíti az öt legfontosabb fenyegetést, vagyis a terrorizmust, a tömegpusztító fegyverek proliferációját, a regionális konfliktusokat, a bukott államokat és az országhatárokon átnyúló szervezett bűnözést. Meghatároz stratégiai célokat, mint a fenyegetések elhárítása, a biztonság felépítése az EU környezetében (külön megnevezve a Balkánt, a dél-Kaukázust, a mediterrán vidéket, és az arab-izraeli konfliktust), vagy a hatékony multilateralizmuson alapuló nemzetközi rendet. Deklarálja, hogy a védelem első vonala külföldön van, vagyis alapot teremt a nemzetközi válságkezelő műveletek megindításához. Végezetül irányelveket említ meg, mint cselekvőbbé, képesebbé és koherensebbé válni, valamint együttműködni a lehetséges partnerekkel. A Biztonsági Stratégia áttekintését az 1. ábra mutatja be.

Az irányelvek tekintetében látható, hogy megjelenik az együttműködés, mint követendő elv. A hatékonyság érdekében végzett együttműködés természetesen nem merül ki a nemzetközi partnerekkel való közös munkában, ez ugyan úgy jelenti a civil-katonai együttműködést és koordinációt, valamint a válság minden lehetséges irányból történő vizsgálatát, vagyis az átfogó megközelítést. Mint azt korábban említettem, az átfogó megközelítés elve csak 2010-ben lett a NATO stratégiai koncepció része, míg az EU esetében ez már jóval korábban megjelenik. Ez az egyik fő oka, amiért a válságkezelés tekintetében sokkal hatékonyabb tud lenni más nemzetközi szervezeteknél. Nem csak stratégiájának része az átfogó megközelítés, de eszközökkel is rendelkezik mind a katonai mind a polgári válságkezelés tekintetében.¹⁷ Maga a polgári válságkezelés is többoldalú lehet. Az EU viszonylatában beszélhetünk rendőri, jogrendet erősítő, civil közgazgatást segítő, polgári védelmi, megfigyelő, és EU különleges megbízotti misszióról.¹⁸

Az Európai Biztonsági Stratégiát 2016. júniusában felváltotta az EU Globális stratégiája. Az új stratégiában az átfogó megközelítés már nem csupán irányelv, hanem a stratégia alapja. Federica Mogherini¹⁹ nyilatkozata szerint a globális kifejezés nem pusztán a földrajzi értelmében jellemzi az EU új stratégiáját, hanem azt mutatja, hogy az eszközök és szakpolitikák széles skálájával operál, a válságok kezelésének nem pusztán

¹⁵ Common Security and Defence Policy - CSDP

¹⁶ http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.5.html Letöltve: 2016.11. 03.

¹⁷ Gross, Eva: EU and the comprehensive approach DIIS Report 2008/13

¹⁸ EU CSDP: The civilian aspect of crisis management. 2009. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/090702%20Civilian%20aspects%20of%20crisis%20management%20-%20version%203_EN.pdf Letöltve: 2016.11.03.

¹⁹ Az Európai Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselője

katonai és rendvédelmi vetületeit helyezi fókuszba, hasonló súlyozást kapnak a gazdasági, foglalkoztatási, emberjogi kérdések is.²⁰

Az új Globális Stratégia közös érdekeket és elveket fogalmaz meg mind a belső, mind a külső tevékenységek vonatkozásában. Ezek a béke és biztonság, a jólét, a demokrácia, a szabályokon alapuló globális rend, az egység, a szerep- és felelősségvállalás, valamint a partnerség. Megfogalmazza az EU Külső tevékenységének öt fő prioritását:

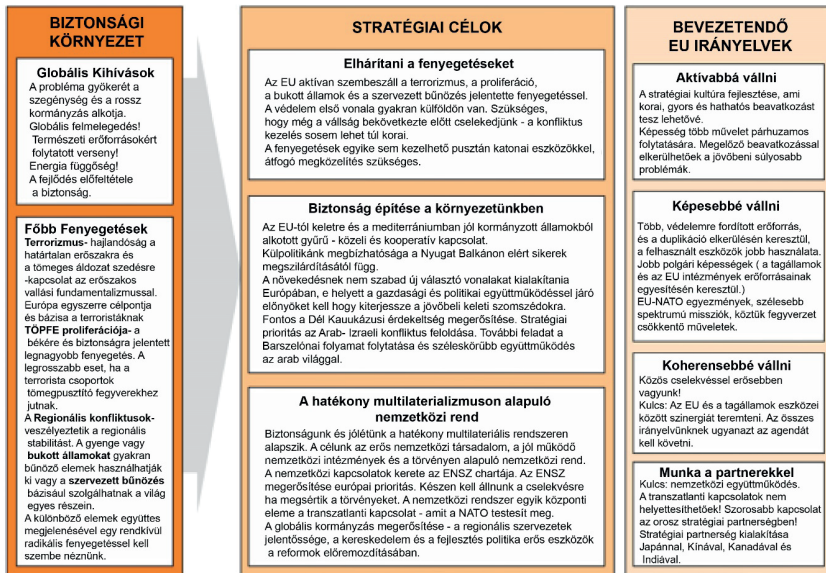
1. Az Unió biztonsága
 - Biztonság és védelem, A terrorizmus elleni küzdelem, Kiberbiztonság, Energia biztonság, Stratégiai kommunikáció
2. Állami és társadalmi reziliencia az Uniótól keletre és délre
 - Bővítési politika, a szomszédjaink, a környező régiók rezilienciája, hatékonyabb migrációs politika
3. Integrált megközelítés a konfliktusok és a válságok területén
 - Békeépítés megelőzési céllal, biztonság és stabilizáció, konfliktusrendezés, a béke gazdaságpolitikai vetülete
4. Együttműködésen alapuló regionális szerveződések
 - Az európai biztonsági rend, béke és jólét a földközi-tengeri térségben, a közel-keleten és Afrikában, szorosabb transzatlanti kapcsolatok, összekapcsolt Ázsia, északi-sarkvidéki együttműködés
5. Globális kormányzás a 21. században
 - reformok, befektetés, végrehajtás, elmélyítés, kiterjesztés, fejlesztés, partnerségi kapcsolatok

A stratégia utolsó része azokat az elveket fogalmazza meg, melyek alapján az elképzelésből intézkedés lesz. Ezek a hiteles Unió, a rugalmas Unió, és az összefogó Unió²¹ (2.ábra)

²⁰ Forrás: Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa, Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan p.3 https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_hu_version.pdf Letöltve: 2017. augusztus 2.

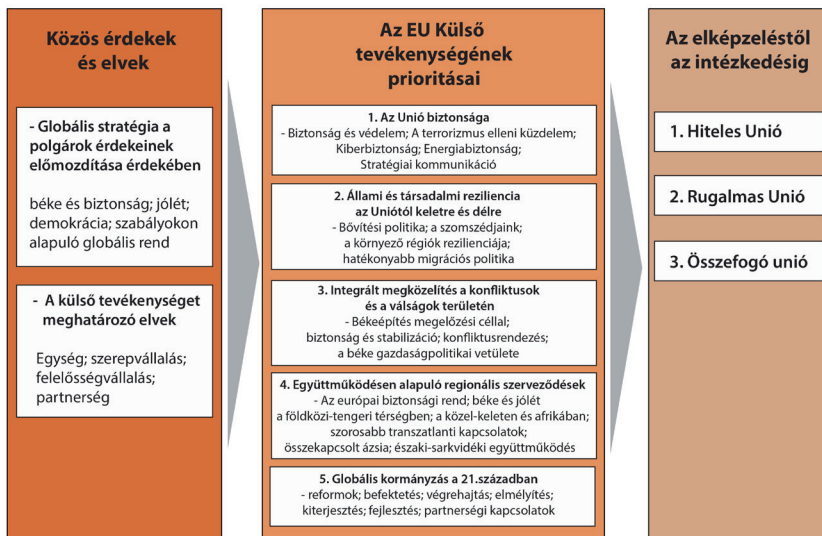
²¹ Forrás: Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa, Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_hu_version.pdf Letöltve: 2017. augusztus 2.

AZ EURÓPAI BIZTONSÁGI STRATÉGIA - ÖSSZEFOGLALÓ ÁTTEKINTÉS

1.sz. ábra: Az Európai Biztonsági Stratégia²²

EU Globális Stratégia 2016 június-

2. sz. ábra: Az EU globális stratégiája Szerkesztette: a szerző

²² Forrás: ESDC Handbook CSDP (2013) p. 22 szerkesztette: a szerző

3. sz. ábra: Az EU lehetőségei az átfogó megközelítés politikai kereteinek tekintetében²³

4. sz. ábra: Az EU átfogó megközelítés elvének fejlődése²⁴

Intézményi Rendszer

A stratégiai és koncepcionális háttér ismeretében tekintsük át, hogy az Unió milyen intézményi háttérrel végzi el ezt a folyamatot. Az intézményi háttér két fő részből tevődik össze. Ez egyik oldal a tagállamok képviselőiből álló testületeket foglalja magában, amelyek a politikai stratégiai kijelöléséért és a döntések meghozataláért felelősek, míg a másik az EU-n belüli a CSDP struktúrához rendelt szakmai intézményeket, melyek a szakmai tervezői és végrehajtási munkát végzik.

²³ Forrás: ESDC Handbook Missions and Operations (2015) p. 28 szerkesztette a szerző

²⁴ Forrás: ESDC Handbook Missions and Operations (2015) p. 48 szerkesztette a szerző

A tagállami képviselettel működő szervezetek között első helyen kell megemlíteni az Európai Tanácsot, amely a tagállamok állam és kormányfőiből álló testület, és mint ilyen az Európai Unió Szerződésének 22. cikkének értelmében felelős a közös politikai irányvonal, így természetesen a biztonság és védelempolitika, valamint a külügyi stratégia meghatározásáért is.²⁵ Közvetlenül alatta helyezkedik el a Külügyek Tanácsa - FAC²⁶, amely természetesen a CFDP és a CSDP vonatkozásában releváns. Mivel a miniszterek és az állam/kormányfők tanácsai időszakosak, így ezek előkészítését az Állandó Képviselők Tanácsa - Coreper²⁷ végzi, amely egy kétszintű testület. A Coreper II a tagállamok nagyköveti rangban lévő főképviseleit foglalja magába, és politikai előkészítő szerepe van, míg a Coreper I. a képviselők helyetteseit tömöríti, és a technikai előkészítés, valamint az ágazati kérdések megvitatása a feladatuk.²⁸ A Coreper II az anyagokat a Tanács ülésére három kategóriában készíti elő. Az első, „I” kategória az információk, és a miniszteri szintű döntést nem kívánó ügyek. A második, „A” kategória azon miniszteri szintű döntést kívánó ügyek, ahol már látható, hogy nem szükséges a vita, a döntés teljes egészében előkészített. A harmadik, „B” kategória a miniszteri vitára benyújtandó ügyek, mely esetekben a végleges döntés előre nem látható.²⁹

A CFSP/CSDP gyakorlati működtetése, azaz a rendszeres, de nem feltétlenül a legmagasabb politikai szintű döntéshozatal szerve a Politikai és Biztonsági Tanács - PSC³⁰, amely nagyköveti szintű, és általában hetente kétszer ülésezik.

Katonai szakmai téren a legmagasabb döntéshozatali szerv az EU Katonai Tanács - EUMC³¹, amely a tagállamok hadügy vagy honvédelmi minisztereiből áll, akik állandó katonai képviselők révén vesznek részt a működésben.

A Katonai Tanács mellett létezik a Civil- Katonai Csoport - PMG³² amely a PSC munkáját hivatott segíteni a civil-katonai együttműködés terén, illetve a katonai műveletek politikai aspektusainak kidolgozásával. Bár a testület tagállami képviselőkből tevődik össze, vezetőjét az EU Külügyi Szolgálat delegálja.³³

Civil oldalon az EUMC megfelelője a Polgári Válságkezelési Bizottság - CIVCOM³⁴, amely a polgári válságkezelési oldalról segíti a PSC munkáját, illetőleg feladata van a

²⁵ Forrás: The Treaty on EU http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2b-f140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF Letöltve: 2016.10.04.

²⁶ Foreign Affairs Council - FAC

²⁷ Permanent Representatives Committee – Coreper (A rövidítés ebben az esetben a testület francia elnevezéséből ered)

²⁸ Juhász Krisztina: Az Európai Unió válságkezelési tevékenységét szolgáló intézmény- és döntéshozatali rendszer in: De iurisprudentia et iure publica 2014/1 szám <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2014-1-04.pdf> Letöltve: 2016. 09.15.

²⁹ ESDC Handbook Missions and Operations (2015) p.22

³⁰ Political and Security Committee - PSC

³¹ European Union Military Committee - EUMC

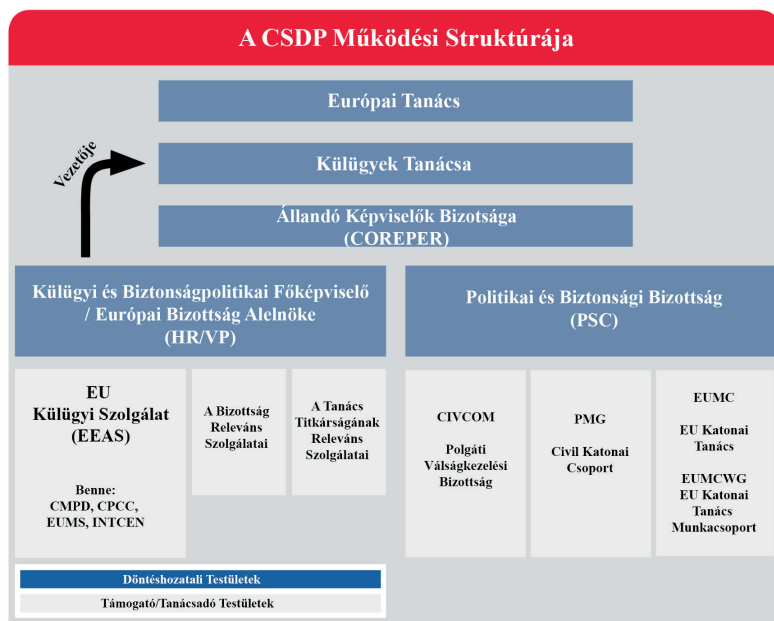
³² Politico- Military Group PMG

³³ ESDC Handbook Missions and Operations (2015) p.23

³⁴ Committee for Civilian Aspects of Crisis Management - CIVCOM

polgári válságkezelő műveletek kidolgozásában is. A PMG-hez hasonlóan az EU Külügyi Szolgálat adja a vezetőjét.

Az utolsó tagállami képvisellel működő szervezet a Külkapcsolati Tanácsadók Csoportja, a RELEX³⁵, amely a teljes döntéshozatali rendszer jogi, pénzügyi és logisztikai támogatásáért felel.³⁶ A politikai szervek, és a tervező/végrehajtó intézmények szervezeti hierarchiáját a CSDP terén a 5. ábra mutatja be.

5.sz. ábra: A CSDP működési struktúrája³⁷

Az EU-n belüli intézmények között első helyen az Európai Külügyi Szolgálat, az EEAS³⁸ található. Az EEAS a Tanács 2010. július 26-án elfogadott 2010/427/EU határozata alapján került felállításra³⁹. Gyakorlatilag az EU diplomáciai szolgálatként működik, jelenlegi vezetője Federica Mogherini, aki egyben az Európai Bizottság alelnöke is. Mint ilyennek, alapvetően fő feladata a CSDP rendszer működtetése, melynek során azonban a fő politikai/stratégiai kérdések vonatkozásában, és a pénzügyi források kérdésében nincs önálló döntési jogköre.⁴⁰ Felépítése az 6. ábrán látható.

³⁵ Working Party of Foreign Relations Counsellors - RELEX

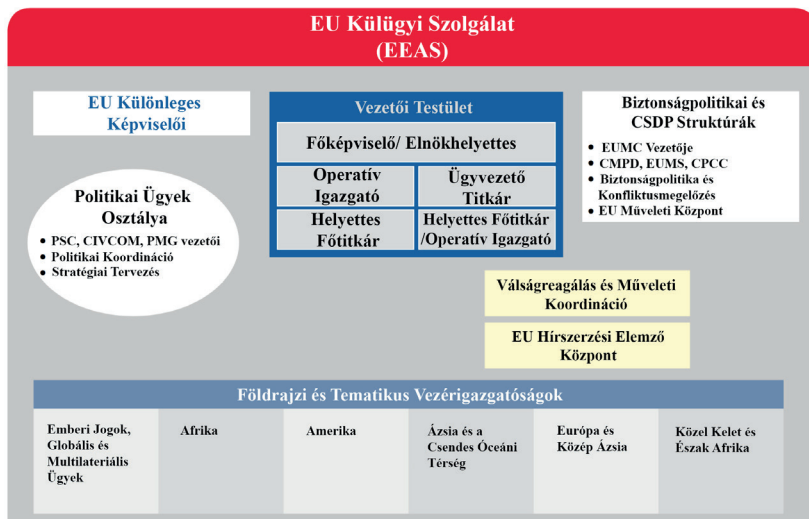
³⁶ ESDC Handbook Missions and Operations (2015) p.23

³⁷ Forrás: ESDC Handbook CSDP (2013) p. 33 szerkesztette: a szerző

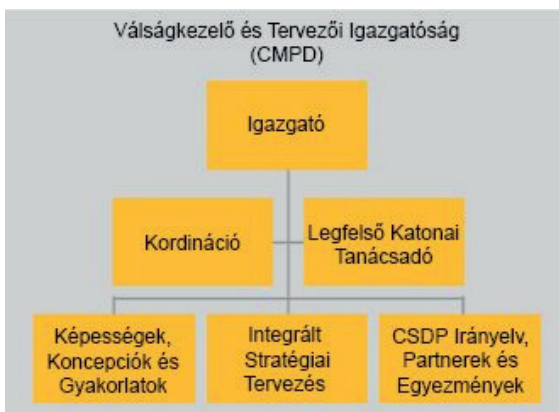
³⁸ European External Action Service - EEAS

³⁹ https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eeas_decision_en.pdf Letöltve: 2016.11.03.

⁴⁰ ESDC Handbook Missions and Operations (2015) p.25

6. sz. ábra: EU Külügyi Szolgálat⁴¹

A Külügyi Szolgálaton belül az integrált polgári-katonai stratégiai tervezés a Válságkezelési és Tervezési Igazgatóság - CMPD⁴² feladata. Ez a szervezet a biztosíték az átfogó megközelítés elvének mindenkor alkalmazására is. Felelős mind a missziók/műveletek stratégiai tervezéséért, mind azok működés közbeni felülvizsgálatáért. Mindezekon túl a képességfejlesztés, a képzés, az új elgondolások, eljárásrendek kidolgozása, és a partnerségi együttműködések fejlesztése is része tevékenységének⁴³. (7. ábra)

7.sz.ábra: A CMPD felépítése⁴⁴

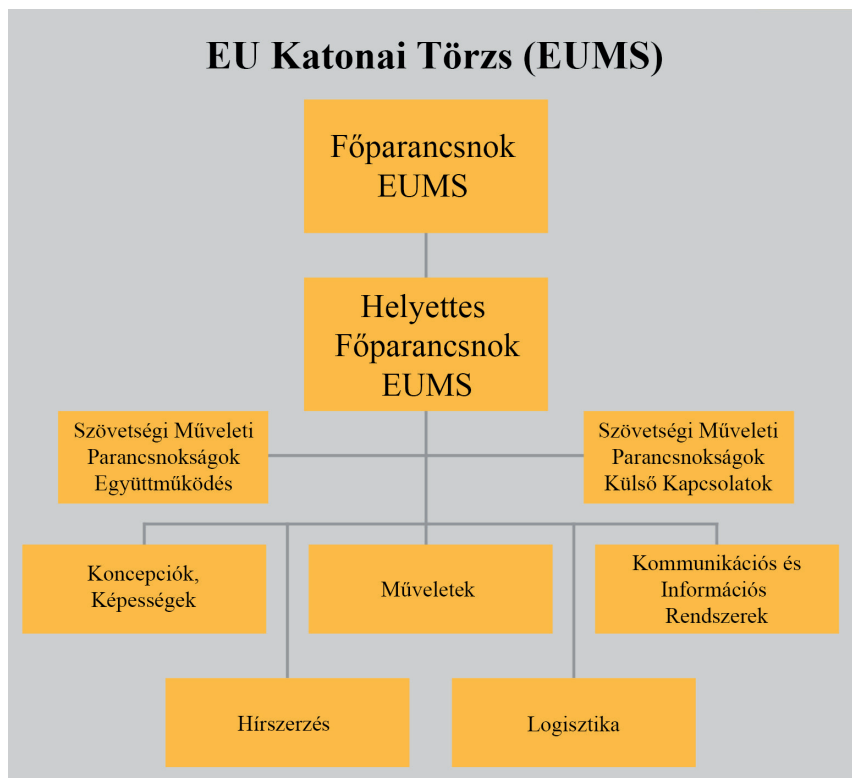
⁴¹ Forrás: ESDC Handbook CSDP (2013) p. 41 szerkesztette: a szerző

⁴² Crisis Management and Planning Directorate _ CMPD

⁴³ ESDC Handbook Missions and Operations (2015) p.25 szerkesztette: a szerző

⁴⁴ ESDC Handbook Missions and Operations (2015) p.25

A katonai műveletek átfogó megközelítés elve szerint történő tervezésének, és az EU katonai képességeinek kialakításának és fejlesztésének szerve az EU Katonai Törzs - EUMS⁴⁵. Tevékenységi körébe tartozik a korai előrejelzés, a helyzetelemzés, a stratégiai tervezés, a katonai kommunikációs és információs rendszer működtetése, a képzés, és a katonai kapcsolatok elősegítése.⁴⁶ (8. ábra)

8. sz. ábra: EU Katonai Törzs⁴⁷

A polgári válságkezelő műveletek állandó irányítási központja a Polgári Tervezési és Irányítási Képesség - CPCC⁴⁸. Feladatai nagyrészt megegyeznek az EUMS feladataival, csak a polgári vonalon. Egy jelentős különbség az EUMS feladataihoz képest, hogy attól eltérően felelős a polgári missziók személyi állományának toborzásáért és kiválogatásáért.⁴⁹ (9. ábra)

⁴⁵ EU Military Staff - EUMS

⁴⁶ ESDC Handbook Missions and Operations (2015) p.25

⁴⁷ ESDC Handbook Missions and Operations (2015) p.25 szerkesztette: a szerző

⁴⁸ Civilian Planning and Conduct Capability - CPCC

⁴⁹ A katonai műveleteknél jellemzően az adott tagállam katonai vezetése jelöli ki a műveletre felajánlott egységet, míg polgári missziókba a jelentkezés egyéni, és önkéntes alapon történik.

9.sz.ábra: a CPCC felépítése⁵⁰

Stratégiai Tervezés

Az EU Közös Biztonság és Védelempolitika alapján tervezett missziók és műveletek tervezése, előkészítése, és működtetése a Tanács határozatai által szabályozott Válságkezelési Eljárás (CMP)⁵¹ szerint történik. Magát az eljárási rendet az EU 2000 decemberében Nizzában tartott Európa Tanácsi ülésen vitatták meg, és 2001. január 24-én készült belőle hivatalos irat (Council of European Union 5633/01)⁵². Magát az eljárást folyamatosan felülvizsgálják, és módosítják. Az első komplex módosítást a Tanács 2003-ban hozta. (Council of European Union 11127/03)⁵³. A katonai műveletek vonatkozásában módosítást hozott a 2008-as 10687/08⁵⁴, és a 10690/08⁵⁵, valamint a 2009-es 5654/1/09REV1⁵⁶ Tanácsi döntés. A polgári műveletek terén három módosítást ér-

⁵⁰ ESDC Handbook Missions and Operations (2015) p.26 szerkesztette: a szerző

⁵¹ Crisis Management Procedures CMP

⁵² Council of the European Union (2001). Suggestions for procedures for coherent, comprehensive EU crisis management. Brussels: January 24, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/01/st05/st05633.en01.pdf> Letöltve: 2016.10.27.

⁵³ Council of the European Union (2003a). Suggestions for procedures for coherent, comprehensive EU crisis management. Brussels: July 23, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/st11/st11127.en03.pdf> Letöltve: 2016.10.27

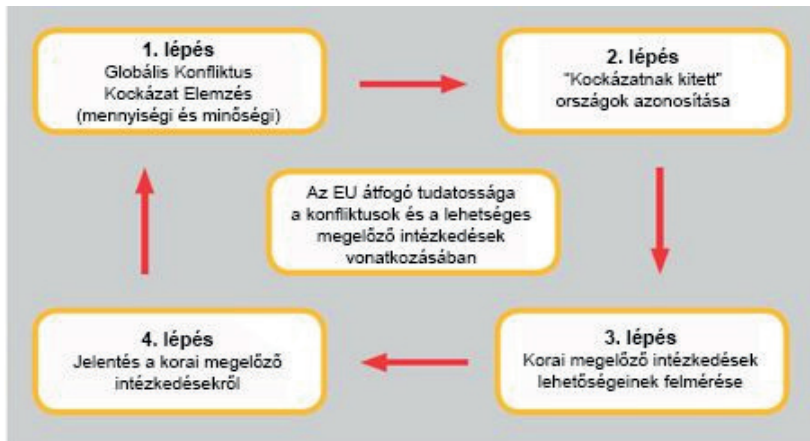
⁵⁴ Council of the European Union (2008b). EU Concept for Military Planning at the Political and Strategic Level. Brussels: June 16, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st10/st10687.en08.pdf> Letöltve: 2016.10.27

⁵⁵ Council of the European Union (2008c). EU Concept for Force Generation. Brussels: June 16, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st10/st10690.en08.pdf> Letöltve: 2016.10.27

⁵⁶ Council of the European Union (2009b). EU Military Rapid Response Concept. Brussels: April 27, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st05/st05654-re01.en09.pdf> Letöltve: 2016.10.27

demes megemlíteni. Ezek a 2005-ben hozott 13983/05⁵⁷, a 2008-as 9919/07EXT2⁵⁸, és a 2009-es 8276/09⁵⁹ döntés.

A tervezés természetesen nem a válság kialakulásakor, illetőleg a politikai döntések meghozatala után történik. Hasonlatosan a NATO doktrínákhoz⁶⁰, az EU is folyamatosan előzetes tervezést hajt végre, Válságkezelési Eljárásának (CMP) megfelelően.⁶¹ Az előzetes tervezés egyrészt lehet egy általános tervezési folyamat, a lehetséges válságok, lehetséges helyszínek, és lehetséges válaszlépések vonatkozásában. Ez jellemzően a Válságkezelési Tervezési Igazgatóság (CMPD) feladata. Ugyanakkor az EU a saját Biztonsági Stratégiájában megfogalmazottak szerint figyelemmel kíséri a környezetében, és az érdeklődésére számot tartó régiókban a különböző konfliktusokat, illetőleg a konfliktus kialakulásának lehetőségét magában hordozó eseményeket. Ezen lehetséges konfliktus források vonatkozásában folyamatos elemzést végez, lehetőséget biztosítva ezzel magának a konfliktusok korai előrejelzésére. (Lásd 10. ábra)

10. sz. ábra: Az EU Korai Konfliktus Előrejelző Rendszerének működése⁶²

⁵⁷ Council of the European Union (2005). Draft EU Concept for Comprehensive Planning. Brussels: November 3, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st13/st13983.en05.pdf> Letöltve: 2016.10.27

⁵⁸ Council of the European Union (2008a). Draft Guidelines for Command and Control Structure for EU Civilian Operations in Crisis Management. Brussels: February 1, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st09/st0919-ex02.en07.pdf> Letöltve: 2016.10.27

⁵⁹ Council of the European Union (2009a). Draft guidelines for improving Force Generation for civilian ESDP missions. Brussels: April 1, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st08/st08276.en09.pdf> Letöltve: 2016.10.27

⁶⁰ Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive Copd Interim V2.0 2,469 (2013.10.04.) Forrás: file:///C:/Users/Depet/Downloads/COPD_v2_4.pdf Letöltve: 2016.11.02.

⁶¹ Mattelaer, Alexander: The CSDP Mission Planning Process of the European Union: Innovations and Shortfalls European Integration online Papers (EIOP), Special Issue 1, Vol. 14 p.4 <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2010-009.pdf> letöltve: 2016.10. 27.

⁶² Forrás: ESDC Handbook Missions and Operations (2015) p.37 szerkesztette a szerző

Ha egy krízis eléri az EU reagálási szándékának küszöbét, akkor a Politikai és Biztonsági Bizottság (PSC) dönt arról, hogy szükséges és indokolt-e egy EU akció megindítása. Ez a döntés az, melynek hatására az előzetes tervezés átmegy a tényleges válságreakgálási tervezésbe. (Lásd 11. ábra)

11. sz.ábra: Az előzetes tervezés válságreakgálási tervezésbe való átmenete⁶³

Ezzel az első lépéssel tulajdonképpen kezdetét veszi maga a válságkezelő művelet stratégiai tervezése. Vegyük hát sorra ezeket a lépéseket⁶⁴:

- **Első lépés:** A válság meghatározása, és egy átfogó EU megközelítés kidolgozása. Miután a fentebb leírt monitoring és előtervezési feladatok során sikerült a válság beazonosítása, meghatározásra kerülnek a Válságkezelés Politikai Keretei (PFCA)⁶⁵, amelyet az EU Külügyi Szolgálata (EEAS) készít el. Természetesen az elkészítéshez igénybe veheti az összes EU szervezet segítségét. Ugyancsak lényegesek a tagállamok képviseleteinek elgondolásai. A tagállami elképzelések és vélemények ismeretében a Politikai és Biztonsági Bizottság (PSC) tesz javaslatot a Tanács felé a követendő politikai célkitűzések vonatkozásában. Az elkészült Politikai Keretek a lehetséges opciók széles skáláját biztosítják az EU politikai döntéshozói számára.
- **Második lépés:** A Válságkezelési Konceptió (CMC)⁶⁶ kidolgozása, és a misszió/művelet megalakítása
A meghozott politikai döntés, és keretek ismeretében a Válságkezelési Tervezési Igazgatóság (CMPD) mint a politikai-stratégiai tervezés elsődleges szerve kidolgozza a Válságkezelési Konceptiót az EU Katonai Bizottság (EUMC) és a Polgári Válságkezelési Bizottság (CIVCOM) iránymutatásával. A CMC elkészültével a PSC egyetértése kell, hogy az a Tanács elé kerüljön jóváhagyásra. A Tanács a PSC javaslata

⁶³ Forrás: Mattelaer, Alexander: The CSDP Mission Planning Process of the European Union: Innovations and Shortfalls European Integration online Papers (EIOP), Special Issue 1, Vol. 14 p.4 <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2010-009.pdf> letöltve: 2016.10. 27. Szerkesztette a szerző

⁶⁴ A tervezési fázisok vonatkozásában az Európai Biztonsági és Védelmi Akadémia (ESDC) valamint a Közép-Európai Rendőrákadémia (CEPOL) által Bécsben 2016. március 21-24 között közösen tartott „EU Missziók és Műveletek Stratégiai Tervezése” elnevezésű tanfolyam előadásain készített jegyzeteimet használok fel elsősorban. Bár a végén jelölök meg forrást, de ahol eltérést tapasztaltam a forrásmű és az oktatáson hallottak között, ott a jegyzeteimre hagytam, lévén későbbiek a meglévő forrásmunkáknál.

⁶⁵ Political Framework for Crisis Approach- PFCA

⁶⁶ Crisis Management Concept- CPC

alapján dönt a misszió/művelet megindításáról. A Tanács döntése után kerülhet sor a Missziók Jogállására Vonatkozó Megállapodások (SOMA)⁶⁷, vagy a Műveleti Erők Jogállására Vonatkozó Megállapodások (SOFA)⁶⁸ kidolgozására és megvitatására. Ugyancsak ebben a lépcsőben kerül sor a műveletben részt vevő országok meghívására, és a részvételi feltételek kidolgozására.

- **Harmadik lépés: Műveleti Tervezés**

A tervezés e fókán szétválik a Katonai Stratégiai Opció (MSO)⁶⁹, amit az EU Katonai Törzs (EUMS), valamint a Civil/Rendőri Stratégiai Opció (C/PSO)⁷⁰, amit a Polgári Tervezési és Irányítási Képesség (CPCC) dolgoz ki. Ha a Tanács döntése értelmében katonai műveletre kerül sor, a Katonai Törzs Katonai Kezdeményezési Irányelvet (IMD)⁷¹ dolgoz ki a Műveleti Parancsnok (OpCdr)⁷² számára. Az Opciók Tanács általi jóváhagyását követően a Katonai/Polgári Műveleti Parancsnok előterjeszti a Műveleti Konceptiót (CONOPS)⁷³ a PSC felé, aki egyetértés esetén az a Tanáccsal elfogadtatja. A katonai parancsnok, illetőleg polgári opció esetén a misszióvezető elkészíti a Műveleti Tervet (OPLAN)⁷⁴, ami a Tanács jóváhagyása esetén a misszió/művelet megindításának jogi pillanatát is jelenti.

Egyes esetekben, mint azt az 14. ábrán is láthatjuk, szükség van a műveletek rendkívül rövid idő alatt történő elindítására. Ilyenkor a Válságkezelési Konceptió elkészítését követően a döntési folyamatok felgyorsulnak, és csak a CONOPS vagy az OPLAN kerül bevezetésre és elfogadásra.

- **Negyedik lépés: A misszió telepítése**

A Tanács felelőssége mellett a PSC folyamatos politikai kontrollt gyakorol, és stratégiai iránymutatást nyújt a misszió/művelet irányába. Ezzel párhuzamosan minden lényegi információt megkap a misszió/művelet irányából. A polgári misszióban a Misszióvezető (HoM)⁷⁵, a katonai művelet során a Főparancsnok (FC)⁷⁶ gyakorolja a vezetési és irányítási funkciókat.

- **Ötödik lépés: Stratégiai Felülvizsgálat**

A misszió/művelet működése során szükség van folyamatos ellenőrzésre, és a helyzetnek megfelelően a stratégiai/műveleti célok felülvizsgálatára. A felülvizsgálati eljárás kötelező a tervezett mandátumidő felénél és annak lejárta előtt, valamint a stratégiai kontextus jelentős változásakor. A felülvizsgálat eredményének

⁶⁷ Status of Mission Agreement- SOMA

⁶⁸ Status of Forces Agreement - SOFA

⁶⁹ Military Strategic Option- MSO

⁷⁰ Civilian/Police Strategic Option – C/PSO

⁷¹ Initiating Military Directive - IMD

⁷² Operation Commander- OpCdr

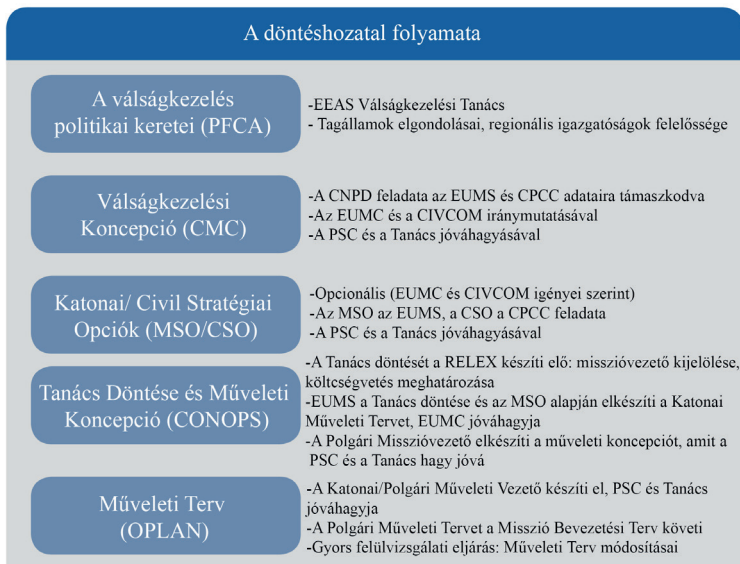
⁷³ Concept of Operations - CONOPS

⁷⁴ Operation Plan - OPLAN

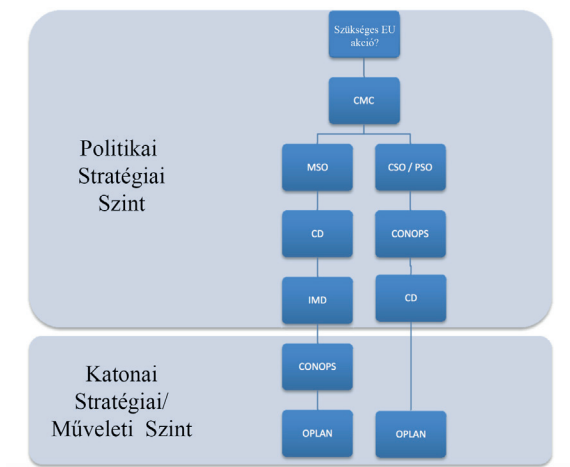
⁷⁵ Head of Mission - HoM

⁷⁶ Force Commander - FC

függvényében születik döntés a misszió/művelet befejezéséről, meghosszabbításáról, illetőleg stratégiai irányainak megváltoztatásáról.⁷⁷

12.sz.ábra: A döntéshozatal folyamata⁷⁸

13.sz. ábra: A CSDP missziók tervezési sémája⁷⁹

⁷⁷ Kermabon, Yves de: Crisis Management Procedure in:ESDC Handbook for Decision Makers (2014) p.43-47.

⁷⁸ Forrás: ESDC Handbook for Decision Makers (2014) p.45 szerkesztette: a szerző

⁷⁹ Forrás: Mattelaer, Alexander: The CSDP Mission Planning Process of the European Union: Innovations and Shortfalls European Integration online Papers (EIoP), Special Issue 1, Vol. 14 p.6 <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2010-009.pdf> letöltve: 2016.10. 27. Szerkesztette a szerző

	Artemis	Atthes (Berlin +)	EUFOR RD Congo	EUNAVFOR Atalanta	EUCAP NESTOR	EUAM Ukraine	EUCAP Sahel Mali
PFCA						✓	✓
CMC	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
MSOD CSOD		✓		✓			
IMD		✓	✓	✓			
CONOPS		✓	✓	✓	✓	✓	✓
OPLAN/ ROE-RUoF	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	3 hét	9 hónap		5 hónap		6 hónap	10 hónap

14.sz.ábra: Tervezés a valóságban⁸⁰

A tervezési folyamatból látható, a politikai célokat a Válságkezelési Koncepció (CMC) változtatja stratégiai célokká. A stratégiai célok a Műveleti Koncepció (CONOPS) és a Műveleti Terv (OPLAN) fordulnak át műveleti célokká. Ahhoz hogy a műveleti célokból taktikai feladatok legyenek, megjelenik egy újabb dokumentum, ez pedig a Misszió Végrehajtási Terv (MIP)⁸¹.

Vegyük sorra, mit tartalmaznak a különböző dokumentumok.

A Válságkezelési Koncepció (CMC) egyrészről leírja a kialakult helyzetet, mely a teljes folyamat megindulásához vezetett. Vázolja azokat az érdeklődési területeket, ahol szükséges az EU beavatkozása. Meghatározza a politikai és stratégiai célokat, a misszió megbízását, és a kívánt végállapotot, ami még magában hordozza a lehetséges műveletek széles spektrumát.

A Válságkezelési Koncepció (CONOPS) a CMC-ben leírtakon túl meghatározza a misszió tevékenységének súlypontját⁸², a műveleti célkitűzéseket, a Polgári Műveleti Parancsnok (CivOpsCdr) helyzetelemzését, és céljait, a döntési pontokat, és az elvárt eredményeket a műveleti célkitűzések vonatkozásában.

A Műveleti Terv (OPLAN) a CONOPS-ban foglaltakat bontja tovább feladatokra és a feladatokhoz rendelt elvárt eredményekre.

A fent felsorolt dokumentumok alapján a Misszió Végrehajtási Terv (MIP) részletezett tevékenységi tervet készít.

⁸⁰ Forrás: ESDC Handbook CSDP (2013) p.59 szerkesztette: a szerző

⁸¹ Mission Implementation Plan - MIP

⁸² Centre of Gravity – tulajdonképpen annak meghatározása hogy az elérendő célhoz milyen elsődleges eszközök, erők, és módszerek szükségesek. Bővebben: Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim V2.0 (2013.10.04.) p.3-27

Természetesen a missziót vagy katonai műveletet annak megindítását követően a politikai/stratégiai előkészítő és döntéshozatali szervek nem hagyják magára, az ötödik lépésben megfogalmazott feladatok alapján folyamatos utasítási és felügyeleti funkciót folytatnak, amint az a 15. ábrán is látható.

15.sz. ábra: AZ EU missziók ellenőrzési- irányítási rendszere⁸³

Összefoglalás:

A fentiekben áttekintettük, hogy az Európa Unió milyen elvek és stratégiák mentén, milyen szervezeti háttérrel, hogyan szervezi meg válságkezelő műveleteit. Ha végezetül áttekintjük hazánk helyzetét és szerepvállalását, egy határozott kettősség figyelhető meg. Egyrészt a katonai műveletekben való részvétel a meghatározott nemzeti ambíciószintnek megfelelő mértékben figyelhető meg. Mind műveleti/kiképző csoportok, mind magas beosztású vezetők reprezentálják országunkat, részvételünk a magyar lehetőségekhez képest megfelelő. A másik oldalról ugyanez nem mondható el a civil válságkezelésről. Főként az eltérő rendszerű toborzás és kiválasztás, másrészt a hazai belső szabályzók miatt részvételünk alulreprezentált. Különösen igaz ez, ha figyelembe vesszük, hogy az EU misszióba jelentkező rendőreink – néhány kivételtől eltekintve – legfeljebb középvezetői beosztásokra nyernek felvételt, a stratégiai szinten nem képviseltetjük magunkat. Urszán József a Külügyi Szemle 2013/3 kiadásában megjelent tanulmányában⁸⁴ nem csak kifejti nézeteit arról, hogy a polgári missziókban való rész-

⁸³ Forrás: ESDC Handbook Missions and Operations (2015) p.34 szerkesztette a szerző

⁸⁴ Urszán József: A nemzetközi polgári válságkezelés rendőri komponense, és Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiája in: Külügyi Szemle 2013/4 szám <http://kki.gov.hu/download/1/e1/c0000/02%20Ursz%C3%A1n%20J%C3%B3zsef.pdf> Letöltve: 2015.02.10.

vétel a biztonságpolitikai érdekérvényesítés egy módja, de ajánlásokat is megfogalmaz. Nézeteit elfogadva magam is hasznosnak tartom - a nemzetközi műveletekben való részvételre történő felkészítés képezze részét az általános rendőri oktatásnak – de egyben tovább is megyek. Ugyancsak fontosnak tartom a missziókban sikerrel szolgáló teljesített rendőrök, polgári személyek „utógondozását”, további képzését, ugyanis csak EU missziókban tapasztalatot szerzett, jól felkészített személyektől várhatjuk el, hogy hazánk sikerrel képviseltetve legyen a polgári válságkezelés stratégiai szintjén is.

Felhasznált irodalom:

Könyvek, tanulmányok:

Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive Copd Interim V2.0 (2013.10.04.)

Forrás: file:///C:/Users/Depet/Downloads/COPD_v2_4.pdf

Letöltve: 2016.11.02.

A Secure Europe in a Better World - European Security Strategy - ESS

Boda József rendőr ezredes: A rendvédelmi békefenntartás kialakulása, fejlődése, helye és szerepe a XXI. században ; doktori értekezés Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Doktori Tanácsa, Budapest, 2007

Boda József: A nemzetközi szervezetek válságkezelő tevékenysége in: Nemzetbiztonsági Szemle 2014/1

http://uni-nke.hu/uploads/media_items/dr_-boda-jozsef-a-nemzetkozi-szervezetek-valsagkezezo-tevekenysege.original.pdf

Letöltve: 2016.09.21.

ESDC Handbook on CSDP (2013) Published by: Directorate for Security Policy of the Federal Ministry of Defence and Sports of the Republic of Austria

ISBN:987-3-902275-34-9

ESDC Handbook for Decision Makers (2014) Published by: Directorate for Security Policy of the Federal Ministry of Defence and Sports of the Republic of Austria

ISBN:987-3-902275-35-6

ESDC Handbook Mission and Operations (2015) Published by: Directorate for Security Policy of the Federal Ministry of Defence and Sports of the Republic of Austria

ISBN: 978-3-902275-42-4

EU CSDP: The civilian aspect of crisis management. 2009.

https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/090702%20Civilian%20aspects%20of%20crisis%20management%20-%20version%203_EN.pdf

Letöltve: 2016.11.03.

Gross, Eva: EU and the comprehensive approach DIIS Report 2008/13

https://www.diis.dk/files/media/publications/import_efter1114/r2008-13_eu_and_the_comprehensive_approach.pdf

Letöltve: 2016.10.14.

Háry Szabolcs: Az Európai Unió válságkezelő intézményrendszere és a Nyugat-balkáni válságkezelés in: Felderítő Szemle 2011/1-2

<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf>

Letöltve: 2015.11.10.

Juhász Krisztina: Az Európai Unió válságkezelési tevékenységét szolgáló intézmény- és döntéshozatali rendszer in: De Iurisprudentia et Iure publica 2014/1 szám

<http://dieip.hu/wp-content/uploads/2014-1-04.pdf>

Letöltve: 2016. 09.15.

Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa, Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan

https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_hu_version.pdf

Letöltve: 2017. augusztus 2.

Lakatos Zsolt: Az EU polgári válságkezelése, kapcsolódási pontok a katonai válságkezelési eljárásokkal in: Hadtudomány 2013/3-4

http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/3_4/Hadtudomany_2013_3-4_7.pdf

Letöltve: 2016.10.14.

Mattelaer, Alexander: The CSDP Mission Planning Process of the European Union: Innovations and Shortfalls European Integration online Papers (EIOP), Special Issue 1, Vol.14

Forrás: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2010-009.pdf> Letöltve: 2016.10. 27.

NATO new's strategic concept: a comprehensive assessment DIIS Report 2011:02

Forrás: <https://www.ciaonet.org/attachments/18035/uploads>

Letöltve: 2016. 11. 03

Szenes Zoltán: Az Európai Unió és Magyarország a globális erőterben in: Felderítő Szemle 2014/2.

<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2014-2.pdf>

Letöltve: 2015.11.10.

Türke András István: A CSDP missziók és hadműveletek művelet irányítási rendszere in: Nemzet és Biztonság 2010.09.

http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/turke_andras_istvan-a_csdp_missziok_es_hadmuveletek_muveleti_iranyitasi_rendszere.pdf

Letöltve: 2016.11.03.

Türke András István- Besenyő János- Wágner Péter: Magyarország és a CSDP Zrínyi Kiadó 2016 ISBN: 9789633276723

Uri László: A rendőri tanácsadó misszió és a nyílt forrású információgyűjtés in: Hadtudomány 2012/Elektronikus szám

http://www.mhtt.eu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Uri_Laszlo.pdf

Letöltve: 2016.10.20.

Urszán József: A nemzetközi polgári válságkezelés rendőri komponense, és Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiája in: Külügyi Szemle 2013/4 szám

<http://kki.gov.hu/download/1/e1/c0000/02%20Ursz%C3%A1n%20J%C3%B3zsef.pdf>

Letöltve: 2015.02.10.

Varga Gergely : A NATO új, Liszaboni Stratégiai Koncepciója in: Nemzet és Biztonság 2010/10 http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/varga_gergely-a_nato_uj_lisszaboni_strategiai_koncepcioja.pdf Letöltve: 2014.12.10.

EU joganyagok:

Council of the European Union (2001). Suggestions for procedures for coherent, comprehensive EU crisis management. Brussels: January 24,

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/01/st05/st05633.en01.pdf>

Letöltve: 2016.10.27.

Council of the European Union (2003a). Suggestions for procedures for coherent, comprehensive EU crisis management. Brussels: July 23,

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/st11/st11127.en03.pdf>

Letöltve: 2016.10.27

Council of the European Union (2005). Draft EU Concept for Comprehensive Planning. Brussels: November 3,

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st13/st13983.en05.pdf>

Letöltve: 2016.10.27

Council of the European Union (2008a). Draft Guidelines for Command and Control Structure for EU Civilian Operations in Crisis Management. Brussels: February 1,

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st09/st09919-ex02.en07.pdf>

Letöltve: 2016.10.27

Council of the European Union (2008b). EU Concept for Military Planning at the Political and Strategic Level. Brussels: June 16,

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st10/st10687.en08.pdf>

Letöltve: 2016.10.27

Council of the European Union (2008c). EU Concept for Force Generation. Brussels: June 16,

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st10/st10690.en08.pdf>

Letöltve: 2016.10.27

Council of the European Union (2009a). Draft guidelines for improving Force Generation for civilian ESDP missions. Brussels: April 1,

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st08/st08276.en09.pdf>

Letöltve: 2016.10.27

Council of the European Union (2009b). EU Military Rapid Response Concept. Brussels: April 27,

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st05/st05654-re01.en09.pdf>

Letöltve: 2016.10.27

The Treaty on EU http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2b-f140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF

Letöltve: 2016.10.04.

Internetes anyagok:

http://eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/eupm-bih/index_en.htm

Letöltve: 2016.11.03.

http://eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/eu-support-amis-darfur/index_en.htm

Letöltve: 2016.11.03.

http://www.eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/concordia/mission-description/index_en.htm

Letöltve: 2016.11.03.

http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuid=FTU_1.1.3.html

Letöltve: 2016. 11. 03.

http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuld=FTU_1.1.5.html
Letöltve: 2016.11. 03.

https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eeas_decision_en.pdf
Letöltve: 2016.11.03.

https://europa.eu/european-union/about-eu/history_hu
Letöltve: 2016. 11. 03.

https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/090702%20Civilian%20aspects%20of%20crisis%20management%20-%20version%203_EN.pdf
Letöltve: 2016.11.03.

KÖRNYEZETBIZTONSÁG, ENERGIAFELHASZNÁLÁS - KLÍMAVÁLTOZÁS BIZTONSÁGI KÉRDÉSEI KLÍMAVÁLTOZÁS HATÁSA A KÖRNYEZETBIZTONSÁGRA

Farkas Andrea
NKE Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest

Összefoglaló

Az internetes kérdőívemre 2015-ben kapott 831 választ elemeztem a címben jelzett három témakör 28 kérdés tekintetében. Mintám reprezentativitását rétegzett mintavétellel erősítettem és elemeztem az egyes rétegek közötti eltéréseket is. Terjedelmi okból csak a nemek (férfi, vagy nő) és az egy háztartásban élők száma szerinti rétegeket tudom bemutatni. A rétegzett mintaátlagok e két szempont szerint képezve, megnyugtatóan hasonlóak. Megállapítottam, hogy a nők a legtöbb kérdésre szignifikánsan nagyobb pontszámokat adnak, mint a férfiak. Viszont a családméret szerinti különbség szinte sehol sem monoton és ritkán szignifikáns. A *környezeti problémák* közül a közvetlen ellátási problémákat (ivóvíz, szennyvíz, hulladék, szelektív hulladék) tekintem a legsúlyosabbnak. Ezt követik a helyben érzékelhető problémák (szemét, városi légszennyezés, zaj), míg a sort az ózonlyuk és a savas esők, illetve a városi zsúfoltság zárja. Az *energiahasználat* terén legmagasabb a megújuló energiaforrások és a lakóházak energia-felhasználásának az értékelése. E kérdések középmezőnyét a lakóházak széndioxid kibocsátása, az atomerőművek nélkül feltételezett CO₂ kibocsátás és a nukleáris energia alkotja. A sort az atomerőmű nélkül feltételezett levegő és a fosszilis energia zárja. A *biztonsági kockázatok* körében a rangsor elején levegő- és a környezetszennyezés áll, de alig marad el ettől az egészséges ételmisszer hiánya. Ezt követi a tiszta víz, a betegségek és az energiaellátás biztonsága.

Bevezetés

Környezetünk jövője, energiaellátásunk és biztonságunk mindnyájunkat érdeklő kérdések. Mindhárom témakört áttekintik nemzetközi összehasonlításban az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljai (2016-2030) (SDG, 2015) illetve hazai viszonylatban pedig a KSH (2017a) hazai fenntartható fejlődési indikátorai.

A környezeti problémák tekintélyes összefoglalója Öllös (2013) monográfiája. A probléma jogi vonatkozásait Fodor (2015) tárgyalja legújabban. Vannak a kérdésnek pszichológiai aspektusai (Düll, 2009), amik fontosak lehetnek a lakosság felkészítésében (Bukovics, 2008).

Az energia kérdését MacKay (2011) elsősorban abból az aspektusból tárgyalja, hogy lehet-e minden energiaigényt megújulókból fedezni. Vári (2009) annak járt utána, hogy mi a sorsa a nukleáris hulladéknak, míg az alapismeretek megszerzésére Tóth et al. (2011) műve ajánlható.

A biztonsági kockázatokat számos átfogó hazai tanulmány ismerteti (Földi és Halász, 2009; Ürmösi, 2013; Hajdu, 2015). E kockázatokat immár ugyanúgy a fenntarthatóság korlátjának kell tekintenünk, mint a levegőszennyezés és a tájdegradáció folyamatait (Orbán et al. 2015).

1. A kérdőív

A tanulmány lényegét képező „Klimaváltozás Kutatói Kérdőív”-et 2015. áprilisban állítottam össze és helyeztem el az interneten, pontosan azon a címen, ahol ma is látható, és kitölthető: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfpxVp2l4jHq_5gzjUp87Hfz-7hwL6VHWNd313RhsEqDeq8BoA/viewform

A személyes életvitel után minden válasz 1-től 5-ig terjedhetett, a válaszadó szerint legnagyobb, legfontosabb jelleghez rendelve az 5-ös számot. Az 1. ábrán két ilyen kérdést mutatok be, ahol az értelmezés nem automatikus és az itt látható módon szerepelt a válaszadó segítésére. A magas érték tehát nem minden válaszban tükröz szűkséggéppen pozitív attitűdöt.

A kérdőív nagyszámú, összesen 182 kérdést tartalmaz, amelyek a válaszadók életmódjára, környezeti, éghajlatváltozási és biztonsági attitűdjeire kérdez rá, természetesen anonim formában. Tanulmányunk csak a címben jelzett környezeti, energetikai és biztonsági témakörökben, összesen 28 kérdést dolgoz fel.

Kihagytam, és a disszertációban fogom feldolgozni az éghajlatváltozással kapcsolatos kérdéseket, ide értve a klímaváltozás biztonsági kockázatait is. Ugyancsak elhagytam az így is terjedelmes tanulmányból a válaszadók életmódjával kapcsolatos kérdéseket, amelyeket leginkább szintén a klímaváltozással érdemes szembesíteni.

2. A feldolgozás módszertana

Az internetes kérdőívek sajátja, hogy a válaszadók nem feltétlenül reprezentálják a teljes lakosságot. Ennek egyik oka, az, hogy az érdeklődő, a válaszokra számottevő időt fordító internethasználók reagálnak. Ez a hiba nem kiküszöbölhető, mert az nem megoldható, hogy kontroll-csoportként azok is választ adjanak, akik ezt nem akarják.

A másik hibaforrás, hogy a válaszadók összetétele eltér a telje lakosságétól például férfi-nő arány, településméret, életkor, iskolázottság tekintetében. Ez a hiba már jól korrigálható az ún. rétegzett mintavétel eljárásával. Mielőtt ezt ismertetnénk, az 1. táblázatban bemutatjuk, hogy mely hat szempont szerinti rétegzést hajtottunk végre. Terjedelmi okokból a tanulmányban csak a férfi-nő arány és az egy háztartásban élők száma szerinti rétegek mintaátlagai közötti különbségeket elemezzük. A másik négy rétegzés egyenértékű bemutatása a 4-17. oldal terjedelmének további kétszeresét igényelné.

I. táblázat

Az a hatféle rétegzés, amelynek alapadatait kinyertük a kérdőívekre adott válaszokból.

(A sorsszámok jelentése: a beérkezés ideje szerint rendezett mintából emeltem ki minden századik választ.)

No.	Nem	Életkor (év)	Iskolai végzettség	Lakóhelye (megyék)	Becslése szerint mekkora (lélekszámu) települése?	Az egy háztartásban él
9.	Nő	18-30	egyetem	Budapest	1 millió főnél népesebb	2 fő
109.	Férfi	30-40	főiskola	Budapest	1 millió főnél népesebb	2 fő
209.	Nő	40-50	tud. fokozat	Budapest	1 millió főnél népesebb	5 fő
309.	Férfi	40-50	főiskola	Pest	1000 és 4999 fő között	3 fő
409.	Nő	40-50	egyetem	Budapest	100 ezer és 1 millió fő között	2 fő
509.	Férfi	40-50	tud. fokozat	Békés	50 000 és 99 999 fő között	3 fő
609.	Nő	30-40	főiskola	Borsod-Abaúj-Z.	10 000 és 49 999 fő között	2 fő
709.	Nő	40-50	főiskola	Pest	10 000 és 49 999 fő között	4 fő
809.	Férfi	40-50	főiskola	Pest	5000 és 9999 fő között	2 fő

A válaszadók nem reprezentatív eloszlása miatti hiba korrigálható az ún. *rétegzett minta-vétellel* (Hunyadi et al. 1997; Mika et al. 1994). Ez az eljárás azt jelenti, hogy az egy-egy réteghez (pl. férfiak vagy nők) tartozó válaszokból képzett átlagokat nem az adott rétegnek a mintában fennálló gyakoriságával súlyozzuk, hiszen így az egyszerű mintaátlaghoz jutnánk, hanem a teljes sokaságban értelmezett gyakoriságaival. E gyakoriságokat a KSH jelentéseiből (KSH 2017b,c) vettük át. Az egyes rétegekben kiszámolt átlagokat ezekkel a gyakoriságokkal súlyoztuk, s persze a végén osztottuk az összes réteg együttes gyakoriságával, azaz 831-gyel.

A rétegzett mintaátlagok szempontjából mellékes, hogy mik az egyes rétegek gyakoriságai, mégis megmutatjuk (2. táblázat), mert a számok jelzik, hogy a családméret szerinti öt réteg mindegyikében legalább 100, a nemek arányánál 400 körüli válaszból számoltuk az átlagokat. E körülménynek a t-próba szerinti szignifikancia küszöbök megadásánál is jelentősége lesz.

II. táblázat

Az egyes rétegek gyakorisága a nemek és a település­méret szerint

Nem szerint	Válaszadók fő (%)	Egy háztartásban élők száma	Válaszadók fő (%)
Férfi	433 (52%)	1 fő	111 (13%)
		2 fő	244 (29%)
Nő	398 (48%)	3 fő	192 (23%)
		4 fő	166 (20%)
Összesen	831 (100%)	5 fő és fölött ­ e	118 (14%)
		Összesen:	831 (100%)

Ami a réteg-átlagok közötti különbségek szignifikancia küszöbét illeti, azokat két-
mintás t-próbákkal (Hunyadi et al. 1997) határoztuk meg. Ez a próba a tapasztalt pá-
ronkénti eltérések abszolút értékeit osztja a részminták szórásainak a darabszámok
négyzetgyökeivel elosztott értékével. Ha ez a hányados magasabb, mint a 95 %-os
szignifikancia szinthez tartozó, a minták elemszámától függő, kritikus t-érték, akkor a
különbséget szignifikánsnak mondjuk.

Elvégezve a próbát a férfiak és a nők válasza­ira, ott a legtöbb kérdésben a 0,1-es
különbségek már szignifikánsak. A küszöb néhány kérdésben kevéssel a 0,1 fölé esik
a választott, 95%-os szinten, de a 0,15-öt sehol sem éri el. A férfiak és a nők válasza­i
között (400 körüli mintaszámnál) praktiku­san már minden 0,1 fölötti különbséget szig-
nifikánsnak mondhatunk. A család­ nagyság létszám-párjainak túlnyomó többségében a
95%-os szignifikancia küszöb 0,1 és 0,2 közé esik. Néhány párban találunk e­fölötti, de
mindenütt 0,25 alatti küszöbök­et. A 100 fölötti elemszámok mellett, így a 0,2 fölötti
különbségeket szignifikánsnak mondhatjuk.

3. Környezeti problémák

Elsőként a környezeti problémákkal kapcsolatban kapott 831 választ értékeljük a két-
féle rétegzés (férfi v. nő, illetve az egy háztartásban élők száma) szerinti rétegekben
külön-külön, majd az alpont végén összesítve, a teljes népességre vonatkoztatott ré-
tegzett minta­átlagként.

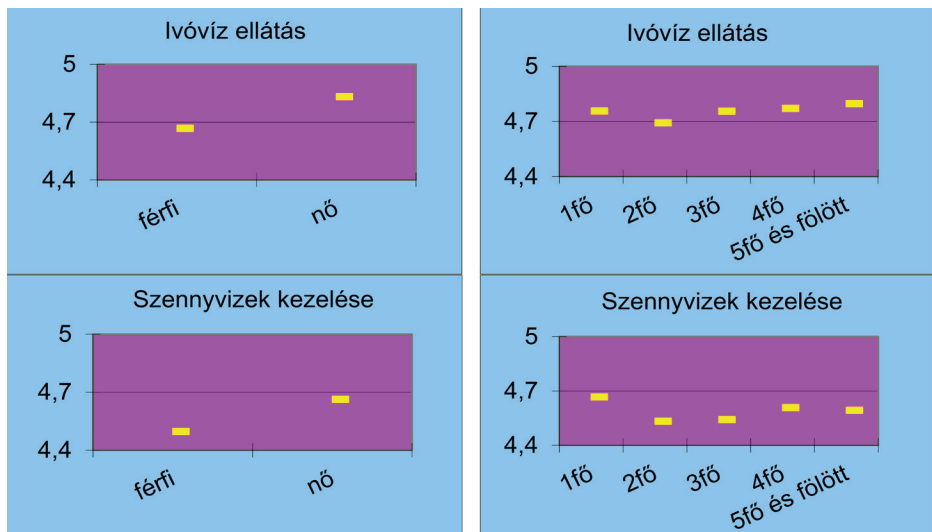
Az e témakörhöz tartozó, összesen tíz fajta választ arra a kérdésre kaptam, hogy
„Mennyire fontosak Önnek az alábbi környezet­védelmi problémák?” A válaszokban
1-től (nem fontos) 5-ig (nagyon fontos) értékelt környezeti problémák közül négy (ivó-
víz, szennyvíz, hulladék begyűjtése, szelektív gyűjtés) a közvetlen ellátási kérdések közé
sorolható (3.1 pont). További négy probléma (Nagyvárosok zsúfoltsága és légszennye-
zettsége, zaj, szemetelés) a helyben érzékelhető problémákhoz sorolható (3.2 pont). A
globális problémákra (3.3 pont) nézve a savas esők és az ózonlyuk fontosságára kérdez-

tem rá. A klímaváltozást a disszertációban fogom az itt bemutatottnál is részletesebben feldolgozni.

3.1 Ellátási kérdések

Elsőként az ivóvíz ellátás illetve a szennyvíz elvezetésének értékelését mutatjuk be (2. ábra). Mindkét ellátási kérdés fontosságának legkisebb értéke is eléri a 4,5-es értéket, ami az 1-5 skálán 90 %-nak felel meg. Ezen belül is az ivóvíz kérdése a fontosabb, ez jellemzően 0,2-del meghaladja a szennyvízelvezetés értékét.

A hölgyek minden környezeti kérdésben, így ebben is magasabbra értékelik az ivóvíz és a szennyvíz fontosságát, mint a férfiak. Ez a különbség is kb. 0,2 mindkét kérdésben.

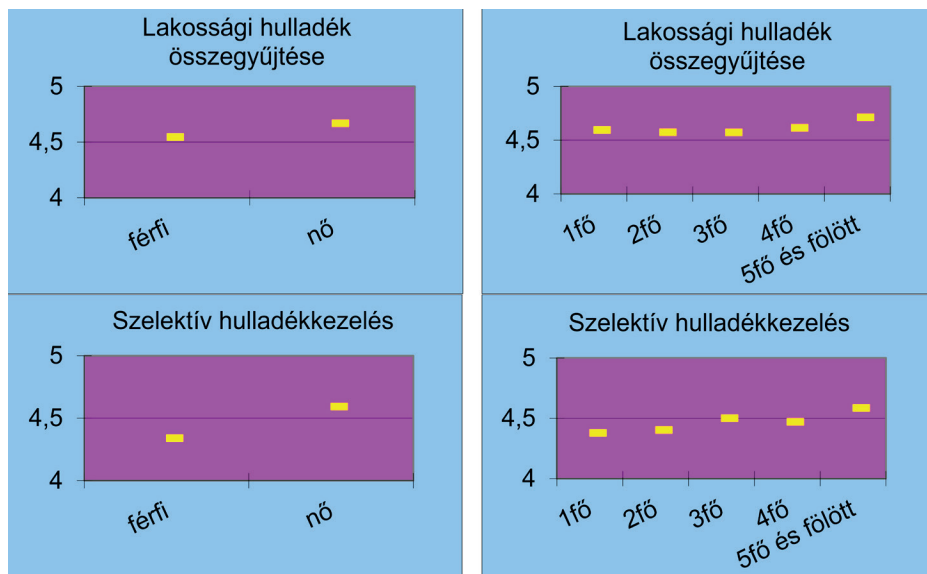

1. ábra: Az ivóvízellátás (felső sor) és a szennyvízkezelés (alsó sor) fontosságának értékelése a válaszadók neme (balra) illetve az egy háztartásban élők száma (jobbra) szerinti rétegek átlagában. A válaszok 1-től (nem fontos) 5-ig (nagyon fontos) terjedhettek.

Az egy háztartásban élők száma nem monoton hatásként nyilvánul meg a környezeti kérdésekben, így a vízzel kapcsolatos két ellátási kérdésben sem. Feltűnhet, hogy az egyedül élők számára a magas értékeken belül is fontosabb a vízellátás, mint két személy együtt lakása esetén. A két személy alkotta családokban mutatkozó enyhe mélypont után az értékelés kissé nő a létszám emelkedésével, noha az 5 főnél nagyobb családokban a szennyvíz esetében ez is megtörik. Az együttlakók számától függő különbségek ritkán haladják meg a 0,1-et (2%).

Rátértem a hulladékkal kapcsolatos értékelésekre, ezen belül a hulladék összegyűjtésének illetve a szelektív gyűjtés fontosságának értékelésére (3. ábra). Mindkét ellátási kérdés értékelése 4,5 körül ingadozik, ezen belül a hulladék elszállítása kicsit (rétegenként 0,1-0,2 értékkel) fontosabb, mint a szelektív gyűjtés. Pedig igen valószínű, hogy a kérdőívet a neten megtalálók és arra válaszolók nagyrészt tisztában vannak vele, hogy a hulladék szelektív gyűjtése nem valamifajta begyűjtési racionalitás, hanem az átmenetileg hulladék formájában található erőforrás, amit így tud a társadalom jobban felhasználni.

A nők e kérdéskörben is a férfiaknál többre értékelik az hulladékbegyűjtést (0,1-del) illetve a szelektív gyűjtést (0,2-del). Az egy háztartásban élők száma itt sem nyilvánul meg monoton hatásként és kicsik a különbségek. A hulladék összegyűjtését minden családlétszám 4,5 fölötti fontosságúnak tartja, ezen belül a legtöbbre a nagy családok értékelik. A szelektív hulladék-kezelést is a legnagyobb családok értékelik legfontosabbnak, míg az egyedül élők legkevésbé. bár ez a tendencia nem teljesen monoton emelkedő, az 1 fős illetve az 5 fős és ennél népesebb családok között éppen megvan a 0,2-es különbség.

2. ábra: A hulladék összegyűjtése (felső sor) és a szelektív hulladékkezelés (alsó sor) fontosságának értékelése a válaszadók neme (balra) illetve az egy háztartásban élők száma (jobbra) szerinti rétegek átlagában. A válaszok 1-től (nem fontos) 5-ig (nagyon fontos) terjedhettek.

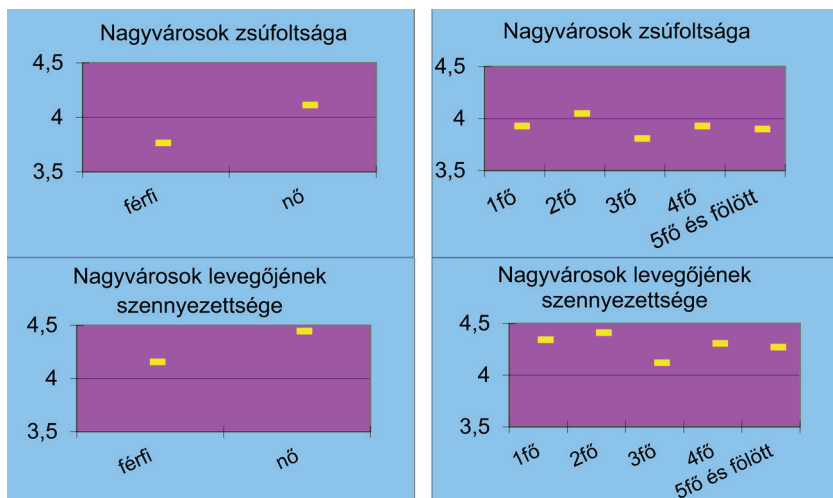
3.2 Helyben érzékelt problémák

Ebben a körben elsőként a nagyvárosok zsúfoltságáról és azok légszennyezettségéről mondtakat mutatom be (4. ábra). Ezek az értékelések az előző csoportnál alacsonyabban 4,0 körül, illetve 4,0 és 4,5 között alakulnak. A szennyezettséget minden részminta válaszadói fontosabbnak tartják, mint magát a zsúfoltságot. (Itt is megjegyzem, hogy minden pontnál a válaszadóra bízunk, hogy egy-egy kifejezés láttán mit asszociál a kérdéshez tartozónak.).

A nők válaszai a zsúfoltságot jelentősen (0,3-del) fontosabbnak (kellemetlenebbnek) tartják, mint a férfiak. Ugyanekkora a különbség a két nem válaszai között a nagyvárosi levegő minősége tekintetében is.

A családlétszám szerint hullámzó a két nagyvárosi probléma megítélése. Eközben a legtöbb és a legkevesebb pontot adók közötti különbség is alig éri el a 0,2-es szignifikancia küszöböt. Mivel ezek is a 2 illetve 3 fős háztartások között mutatkoznak, ezek interpretálásán nem is érdemes gondolkodni.

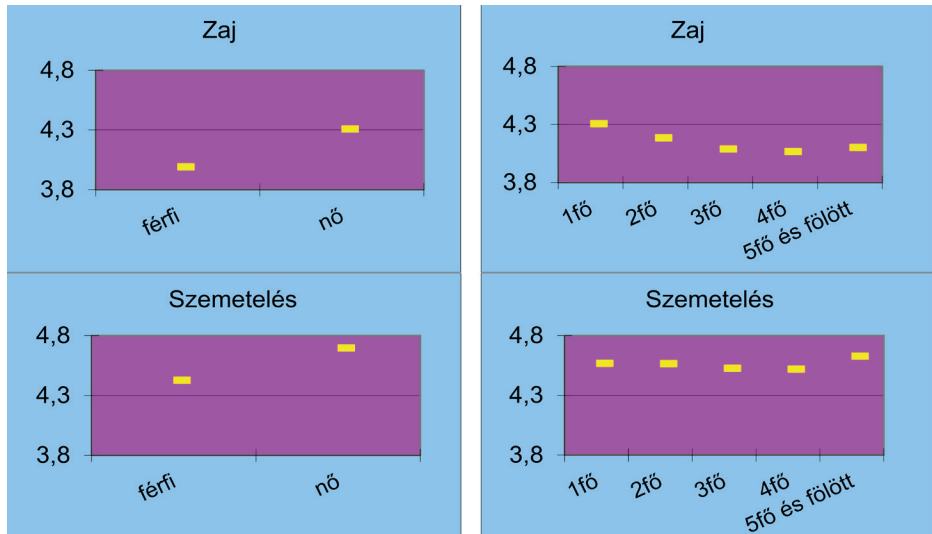
A helyi környezeti problémák folytatásaként, az 5. ábrán a zaj és a személtelés problémájára adott értékeléseket mutatjuk be (következő oldal). Ezek közül a személtelést minden részminta jelentősen, mintegy 0,4-del fontosabbnak értékeli, mint a zajt. A részminták átlagértékei rendre 4,0 és 4,3 illetve 4,4 és 4,7 közé esnek. (Érdekes lenne megvizsgálni, hogy ha ugyanitt zajterhelést írnék, akkor is fennmaradna-e a különbség a személtelés és a zaj értékei között!)

3. ábra: A nagyvárosok zsúfoltsága (felső sor) és légszennyezettsége (alsó sor) fontosságának értékelése a válaszadók neme (balra) illetve az egy háztartásban élők száma (jobbra) szerinti rétegek átlagában. A válaszok 1-től (nem fontos) 5-ig (nagyon fontos) terjedhetnek.

Mint minden környezeti kérdést, a nők a zaj és a szemetelés problémáját is jóval magasabbra értékelik, mint a férfiak. Ez a különbség mindkét vonatkozásban eléri a 0,4-et, ami a többi eltérésnél is nagyobb különbséget jelent.

Az egy háztartásban élők száma itt sem mutat monoton kapcsolatot az értékeléssel. A zaj tekintetében az egyedül élők adták a legmagasabb számot, míg a 3-4 fős családok képviselői a legalacsonyabbat. A maximum és a minimum közötti eltérés eléri a 0,2-t. A szemetelés esetén a különbség ennél is kisebb, ezen belül a legnagyobb családok a legérzékenyebbek.

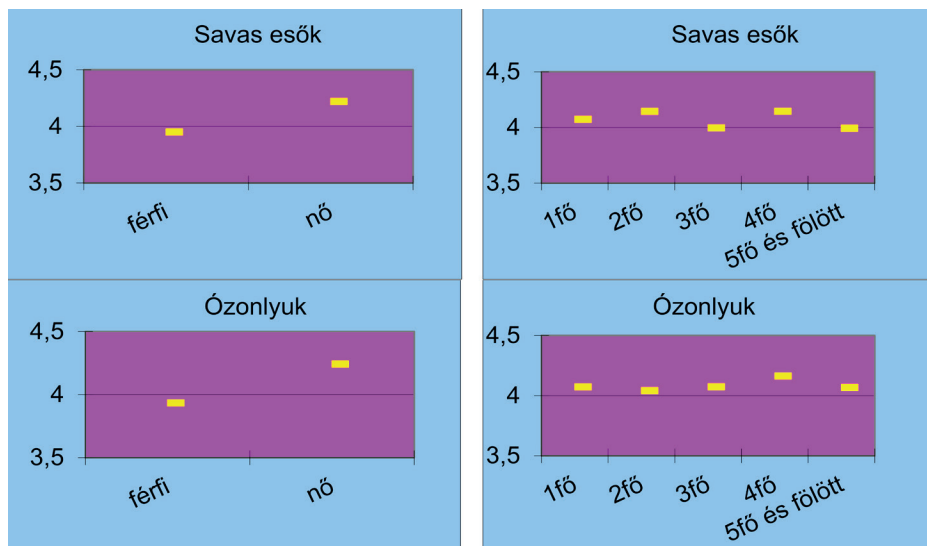
4. ábra: A zaj (felső sor) és szemetelés (alsó sor) fontosságának értékelése a válaszadók neve (balra) illetve az egy háztartásban élők száma (jobbra) szerinti rétegek átlagában. A válaszok 1-től (nem fontos) 5-ig (nagyon fontos) terjedhettek.

3.3 Globális környezeti problémák

A környezeti problémák egy része nem ott kritikus, ahol a szennyezést kibocsátjuk, hanem ennél tágabb kontinensnyi, vagy globális léptékben is. Mindkettőre egy-egy példa a savas eső és az ózonlyuk, amelyek lakossági értékeléseit a 6. ábrán láthatjuk. A két probléma egymáshoz viszonyított fontosságának értékelése nagyon hasonló, 3,9 és 4,3 közé eső érték.

A nők mindkét problémát 0,3-del fontosabbnak tartják, mint a férfiak, akik számára ezek fontossága 4,0 (80%) alá esik. Ennél alacsonyabb értékek eddig csak a nagyvárosi zsúfoltságnál mutatkoztak.

A családméret (egy háztartásban élők száma) szerinti fontosság görbéje e problémák esetében sem monoton jellegű. Kicsik a különbségek is, a legnagyobb és legkisebb értékek eltérése is alulról közelíti a szignifikanciához szükséges, 0,2-es értéket.

5. ábra: A savas esők (felső sor) és az ózonlyuk (alsó sor) fontosságának értékelése a válaszadók neme (balra) illetve az egy háztartásban élők száma (jobbra) szerinti rétegek átlagában. A válaszok 1-től (nem fontos) 5-ig (nagyon fontos) terjedhettek.

3.4 Az összes környezeti probléma rangsora

A környezeti problémák fejezete végén értékeljük magukat a rétegzett átlagokat (3. táblázat)! Ebben csökkenő sorba rendeztem a férfi-nő arány szerinti rétegzéssel kapott minta-átlagokat. (A családméret szerinti rangsor is pontosan ez.) A mezőny első felében a közvetlen ellátási kérdések találhatók, közéjük csak a szemetelés tudott betörni a 4. helyre. Ha meggondolom, a szemetelés eredménye, szemét halmozódása is egyfajta ellátási gyengeség jele. A mezőny második felét a helyben érzékelhető környezeti problémák nyitják, kivéve a nagyvárosi zsúfoltságot, ami sor végére került, egyetlen 4,0 alatti átlagként. Ennél csak valamivel magasabb a globális problémák (ózonlyuk, savas esők) fontossága a 31 válaszadó számára.

III. táblázat

A 2-6. ábrán bemutatott, környezetvédelmi problémák fontossági rangsora a rétegzett mintaátlagok alapján.

Probléma	Férfi-nő arány szerinti rétegzés	Egy háztartásban élők szerinti rétegzés	Ábra-szám
[Ivóvíz ellátás]	4,75	4,75	2. ábra
[Lakossági hulladék összegyűjtése]	4,61	4,60	3. ábra
[Szennyvizek kezelése]	4,58	4,59	2. ábra
[Szemetelés]	4,57	4,56	6. ábra
[Szelektív hulladékkezelés]	4,57	4,55	3. ábra
[Nagyvárosok levegőjének szennyezettsége]	4,31	4,31	5. ábra
[Zaj]	4,16	4,18	6. ábra
[Ózonlyuk]	4,09	4,08	4. ábra
[Savas esők]	4,09	4,08	4. ábra
[Nagyvárosok zsúfoltsága]	3,95	3,95	5. ábra

4. Energiahasználat

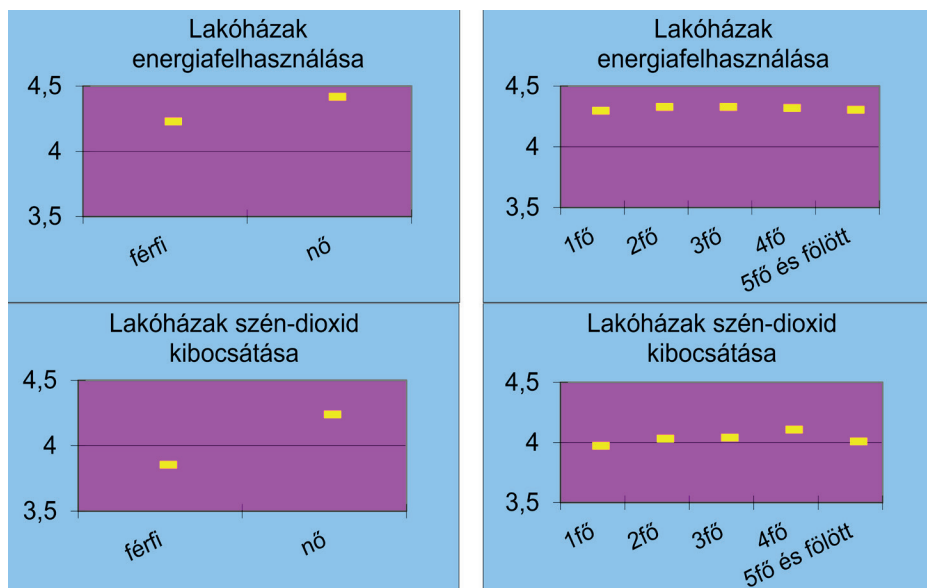
Ebben az alpontban az energiahasználattal kapcsolatban kapott válaszokat értékeltem a kétféle rétegzés (férfi v. nő, illetve az egy háztartásban élők száma) szerinti rétegekben külön-külön, majd az alpont végén összesítve, a teljes népességre vonatkoztatott rétegzett mintaátlagként.

Az energiával kapcsolatban feltett három kérdés a következő volt: „Mennyire fontosak Önnek az alábbi környezetvédelmi problémák?” [lista az energia-problémákról], „Mi a véleménye arról, hogy...” [konkrét kérdések], „25. Mit gondol az alábbi energiaforrások fontosságáról?” [lista az energiaforrásokról]. Mivel itt összesen hét kérdést tárgyalunk, amelyek egyszersmind három egymástól eltérő kérdéskört tárgyalnak, melyekhez csupán 1-1 ábra tartozna, ezeket nem bontjuk alfejezetekre. Külön alfejezetként csak a rétegzett mintaátlagokat mutattam be.

4.1 Energiahasználati válaszok a két rétegzésben

A lakóházak energiafelhasználása mintegy 0,3 értékkel meghaladja a lakóházak okozta széndioxid kibocsátását (7. ábra). Az előbbi kérdésben minden rész minta átlaga egyértelműen 5,0 fölött áll, míg a széndioxid kibocsátásban előfordulnak ennél alacsonyabb értékek is.

Ilyen elsősorban a férfiak 3,8-as átlaga, amit a hölgyek átlaga, 0,5-del meghalad. A két nem közötti különbség a lakóházak energiafelhasználása terén kisebb, csupán 0,2, elsősorban a férfiak realitás-érzékeny 5,2-es mintaátlagának köszönhetően. A családméret egyik kérdés-körben sem mutat egyértelmű tendenciát. Szignifikáns különbségeket sem, hiszen a legnagyobb elérést mutató részminták közötti különbség is 0,2 alatt marad.

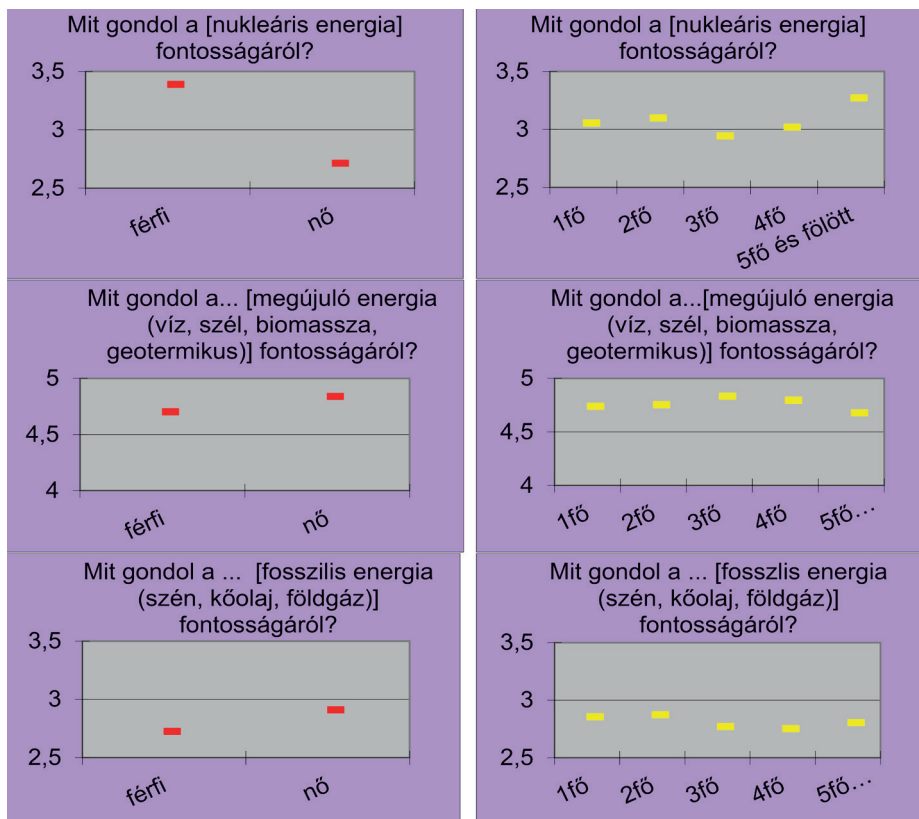

7. ábra: A lakóházak energiafelhasználása (felső sor) és széndioxid kibocsátása (alsó sor) fontosságának értékelése a válaszadók neme (balra) illetve az egy háztartásban élők száma (jobbra) szerinti rétegek átlagában. A válaszok 1-től (nem fontos) 5-ig (nagyon fontos) terjedhetnek.

A következő kérdések a nukleáris, a megújuló és a fosszilis energia fontosságának értékelését kérték (8. ábra). (Ettől az ábrától kezdve más színezést alkalmazunk, mert ezek a válaszok is a kérdőív más helyén szerepeltek.) A három értékelés eredménye markánsan különbözik egymástól. Magas, 5,6 és 5,9 közötti átlagokat láthatunk a megújuló energiaforrásokra nézve, ugyanakkor a nukleáris és a fosszilis energiaforrások értékelése sokkal alacsonyabb, 2,5 és 3,5 közötti, a fosszilis energiáké minden bontásban

3,0 alatti érték. Egyértelmű, hogy ez az eltérés nem az energiaforrások valós fontosságát, hanem azok környezeti jellegű értékelését tükrözi.

A nők és a férfiak értékelése közötti különbség a nukleáris energia terén 0,7-del kisebb, mint a férfiak 3,5-es minősítése. A megújuló és a fosszilis energiáknál a különbség sokkal kisebb, 0,1 illetve 0,2, mindkét esetben a nők adták a magasabb értékelést. Az egy háztartásban élők száma szerinti görbék trendjei nem egyértelműek és különböző futásúak. A legnagyobb és a legkisebb értékek közötti különbség mindhárom kérdésben meghaladja a 0,2 értéket.

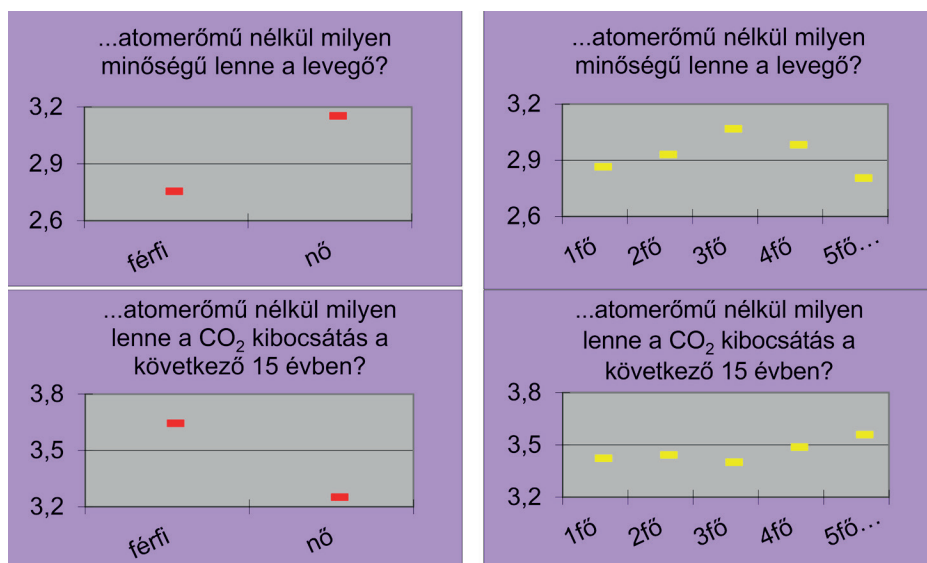

8. ábra: A nukleáris energia (felső sor), a megújuló energiaforrások (középső sor) és a fosszilis energia (alsó sor) fontosságának értékelése a válaszadók neme (balra) illetve az egy háztartásban élők száma (jobbra) szerinti rétegek átlagában. A válaszok 1-től (nem fontos) 5-ig (nagyon fontos) terjedhettek.

A következő két kérdés az, hogy atomerőmű nélkül milyen minőségű lenne a levegő, illetve milyen lenne a széndioxid kibocsátás (9. ábra). Itt tehát nem a fontosságra, hanem egy fikció nyomán feltételezett hatásra kérdez rá a kérdőív. Fontos, hogy az első

kérdésre az 5-ös szám a legjobb levegő-minőségre, míg a másodiknál a legmagasabb kibocsátásra vonatkozott!

A nők, akik mindig magasabbra értékelik a környezet minőségét, mint a férfiak, valószínűleg tévednek, amikor 0,4-del jobbnak feltételezik a levegő minőségét atomerőművek nélkül. Az is félreértés, hogy a nők 0,7-del kisebb CO₂ kibocsátást feltételeznek atomerőmű nélkül, mint a férfiak. Az egy háztartásban élők között az egyedül élők és a legalább öt fős családok vélekednek legrosszabbul az atomerőművek kiiktatásának levegőminőségi hatásairól, míg a 3 fős családok szerint a legnagyobb (3,1) a javulás esélyei. A legnagyobb és legkisebb érték között 0,3 a különbség. Figyelembe véve az 1-es és az 5-ös szerepének megfordulását, hasonló értelmű, de alig szignifikáns a családméret szerepe a CO₂-kibocsátás értékelésében.

9. ábra: Az atomerőművek nélkül feltételezett levegőminőség (felső sor) és széndioxid kibocsátás (alsó sor) értékelése a válaszadók neme (balra) illetve az egy háztartásban élők száma (jobbra) szerinti rétegek átlagában. A kérdőíven az 5-ös legjobb minőségre, de a legmagasabb kibocsátásra vonatkozik!

4.2 Az energiahasználati kérdések rangsora

Ezen alpont végén összegezzük és a férfi-nő arány szerint csökkenő sorba rendezzük a 831 válasz rétegzett minta-átlagait (4. táblázat). A hét kérdés ilyen átlagai széles sávban, 2,82 és 4,77 között ingadoznak. A válaszadók a legfontosabbnak a megújuló energiaforrásokat (4,77) tartják, de 4,0 fölött van a lakóházak energiafelhasználásának és a széndioxid kibocsátásának az értékelése is.

IV. táblázat

A 7-9. ábrán bemutatott, energiahasználati problémák fontossági rangsora a rétegzett mintaátlagok alapján.

Probléma	Férfi-nő arány szerinti rétegzés	Egy háztartásban élők szerinti rétegzés	Ábra-szám
[megújuló energia (víz, szél, biomassza, geotermia)]	4,77	4,76	9. ábra
[lakóházak energiafelhasználása]	4,33	4,31	7. ábra
[lakóházak szén-dioxid kibocsátása]	4,06	4,02	7. ábra
atomerőmű nélkül milyen lenne a CO ₂ kibocsátás?	3,45	3,45	8. ábra
[nukleáris energia]	3,05	3,07	9. ábra
atomerőmű nélkül milyen minőségű lenne a levegő?	2,96	2,92	8. ábra
[fosszilis energia (szén, kőolaj, földgáz)]	2,82	2,83	9. ábra

5. Biztonsági kockázatok

Ebben az alpontban a biztonsági kockázatokkal kapcsolatos válaszokat értékeltem a kétféle rétegzés (férfi v. nő, illetve az egy háztartásban élők száma) szerinti rétegekben külön-külön, majd az alpont végén összesítve, a teljes népességre vonatkoztatott rétegzett mintaátlagként is.

A biztonsági kockázatokkal kapcsolatban feltett kérdés a következő volt: „Mennyire fenyegeti nyugodt életvitelét a jelenben és a jövőben?” [lista a kockázatokról]. A vizsgált kérdések száma 11, melyeket négy alfejezetben, összesen 4 ábrán illusztrálva mutatunk be.

Elsőként itt is az ellátásbiztonsággal (5.1) kezdtem, ide értve a víz, az energia és az élelmiszer folyamatos és egészséges hozzáférését. Ezt követi a közvetlen kockázatok

lakossági értékelésének bemutatása (5.2), ide értve a szegénység, a terrorizmus és a háborúk, valamint a betegségek terjedése kockázatait. A közvetett fenyegetések (5.3) körében a túlnépesedés, a és a migráció kockázatként való lakossági tükröződését vizsgáltam.

A kockázatok záró alfejezete (5.4) a környezet és a levegő szennyezettségét vizsgálja. Végül, külön alfejezetként (5.5) a rétegzett mintaátlagokat mutattam be, sorba rendezve, a leginkább veszélyesebbektől a legkevésbé annak ismert kockázatokig.

Megjegyzem, hogy a mintavételezés 2015. áprilistól szeptemberig tartott. A válaszok zöme még az előtt született, hogy nyáron valóban százezrek lepték el az országot és sokaknak lehetett személyes élménye ezzel kapcsolatban. Hírek és előkészületek ebben az időszakban is voltak az érkező tömegekről, illetve a határok lezárásáról. Mindazonáltal a közvetett veszélyek körében akkor született kockázat-becslések ma már mások lennének.

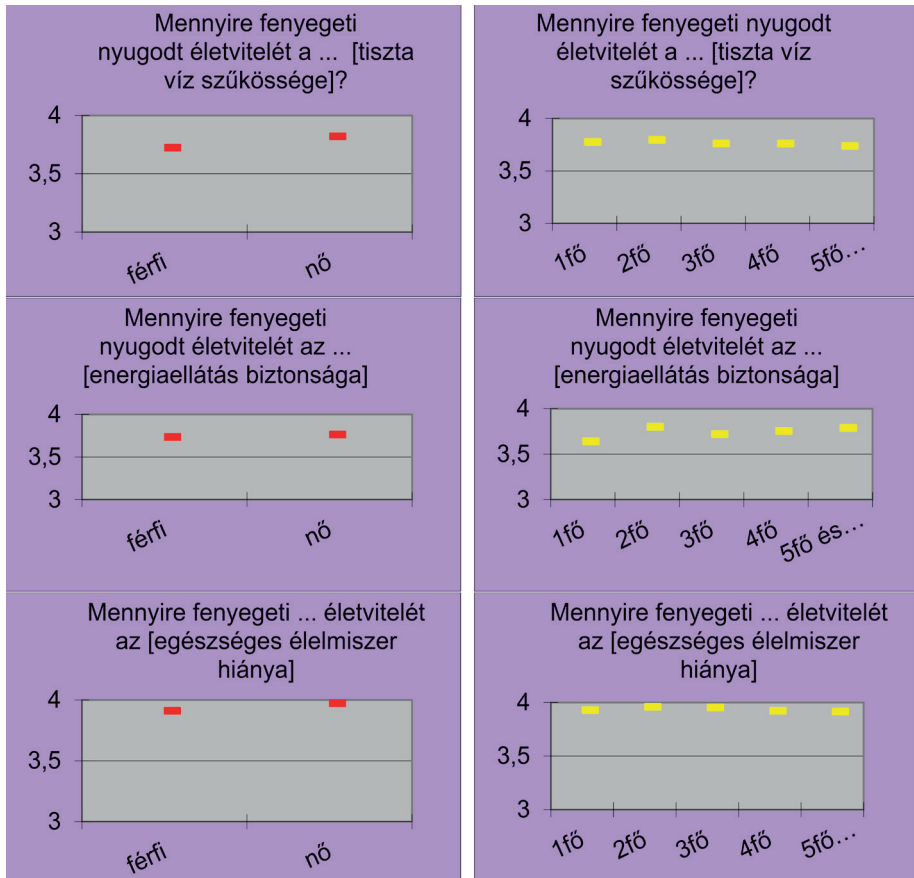
5.1 Az ellátás biztonsága

A víz, az energia és az élelmiszer a három legfontosabb életfeltételünk (10. ábra), amelyekhez mindenképpen hozzá kell férnünk. Érdekes, hogy ennek ellenére mindhárom alapellátást csak 3,5 és 4,0 közé értékelték a válaszadók. Ezen belül, az egészséges élelmiszer hiánya valamivel magasabban értékelt kockázat, mint az ivóvíz és az energia.

A 4,0 alatti értékelés valószínű oka az, hogy ritkán tapasztalunk ezekben zavarokat, illetve a média sem ad közre gyakorta ilyen híreket.

Feltűnő, hogy ebben az ellátásbiztonsági kérdéskörben nincsen számottevő különbség a férfiak és a nők értékelésében. Bár itt is a nők értékelik magasabbra a kockázatot, a különbség sehol sem éri el az 0,1-et.

Az egy háztartásban élők száma szerint is alig mutatkozik különbség a rétegek között. A legnagyobb és a legkisebb értékelés közötti különbség is egyedül az energiaeellátás kapcsán közelíti meg a 0,2-et. Ez, valamint a nemek közötti különbség hiánya is alátámasztja, hogy a válaszadók nem többsége valószínűleg tapasztalta még meg az alapellátás hiányát.

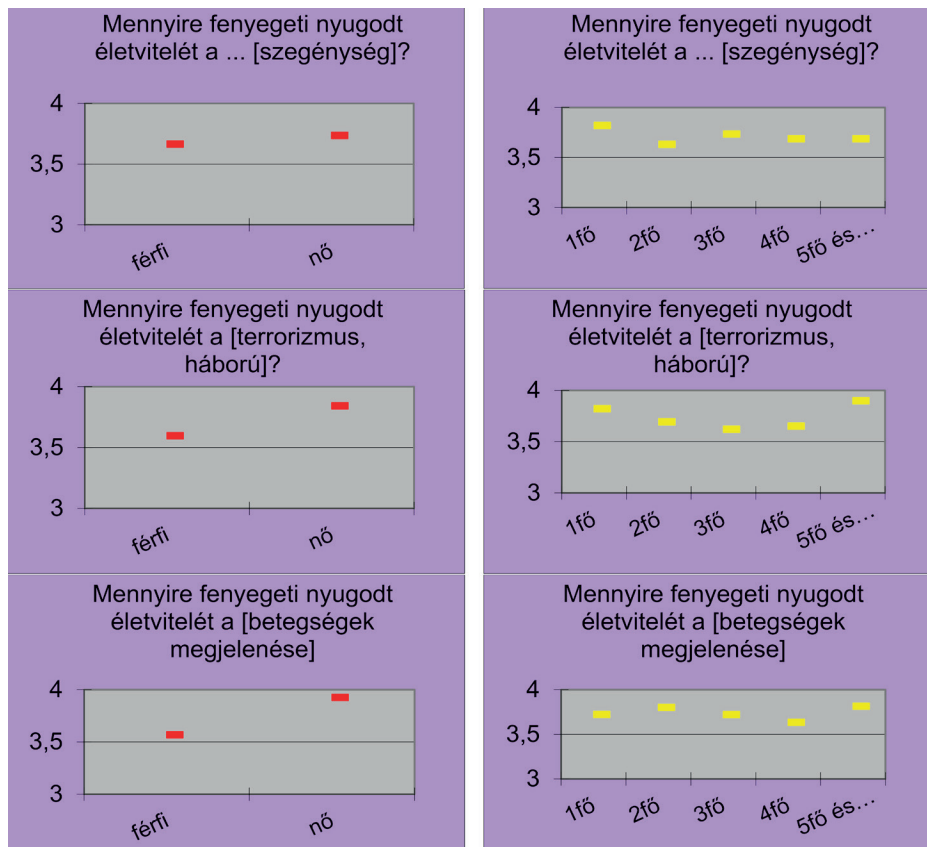

10. ábra: A nyugodt életvitelünket veszélyeztető tényezők: a tiszta víz szűkössége (felső sor), az energia-el-látás biztonsága (középső sor) és az egészséges ételmisszer hiánya (alsó sor) a válaszadók neme (balra) illetve az egy háztartásban élők száma (jobbra) szerinti rétegek átlagában. A válaszok 1-től (nem fenyegeti) 5-ig (nagyon fenyegeti) terjedhettek.

5.2 Közvetlen fenyegetések

A szegénység, a terrorizmus és a háborúk, illetve a betegségek megjelenése, mint közvetlen fenyegetések értékeléseit a 11. ábrán mutatjuk be. Itt is a válaszadókra bízunk, hogy saját és környezetük szegénységére gondolnak-e (ennyiben közvetlen a fenyegetés). Megnyugtató, hogy e közvetlen kockázatokat is csak 3,5 és 4,0 közé értékelték a válaszadók.

A nők e kockázatokat is magasabbnak tartják, mint a férfiak, de a különbség (0,4) csak a betegségek terén jelentős, a másik két eltérés 0,1 és 0,2. A családméret hatása a szegénység és a betegségekénél kis különbségekkel szabálytalanul hullámzik. A terrorizmus és a háborúk az egy- és az öt fős családokban 0,3-del nagyobb kockázatot jelentenek, mint a 3 fős családoknál.

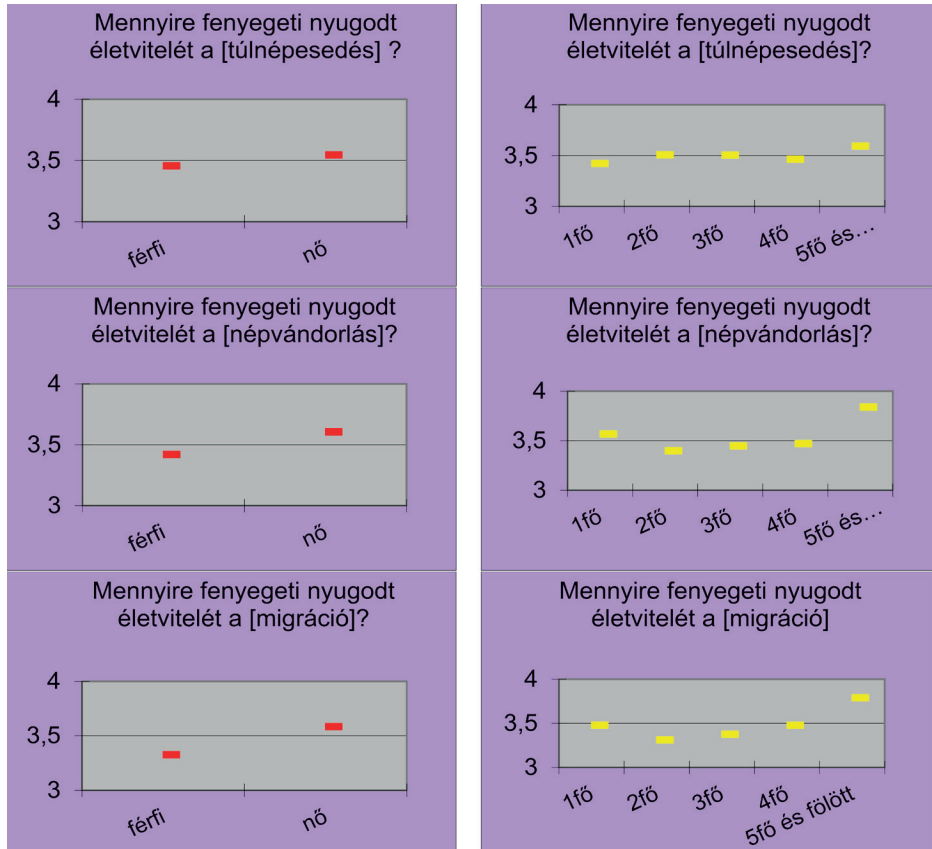
11. ábra: A nyugodt életvitelünket veszélyeztető tényezők: a szegénység (felső sor), a terrorizmus és a háborúk (középső sor) és a betegségek megjelenése (alsó sor) a válaszadók neme (balra) illetve az egy háztartásban élők száma (jobbra) szerinti rétegek átlagában. A válaszok 1-től (nem fenyegeti) 5-ig (nagyon fenyegeti) terjedhettek.

5.3 Közvetett fenyegetések

Közvetett kockázatként a túlnépesedés, a népvándorlás és a migráció értékelését (12. ábra) kértük a válaszadóktól (2015 közepén). Mindhárom értékelés 3,5 közelébe esik.

Nincs jelentős különbség a népvándorlás és a migráció értékelése között sem, vagyis jobbra ismert, hogy ez a két szó a biztonságunk szempontjából kb. ugyanazt jelenti.

A nők itt is nagyobb értékeket adtak, de az eltérés a kérdések fenti sorrendjében csak 0,1; 0,2 és 0,3. A családméret a túlnépesedés értékelésében gyenge hullámként jelentkezik, amelynek eleje és vége közötti különbség közelíti a 0,2-t. Markánsabb hullámot vet a népvándorlás és a migráció alakulása, a két fős, illetve legalább öt fős családok között 0,4 mértékű különbséggel. Az egyedül élők számára ez a (két) kockázat is magasabb, mint a párban élőkénél.

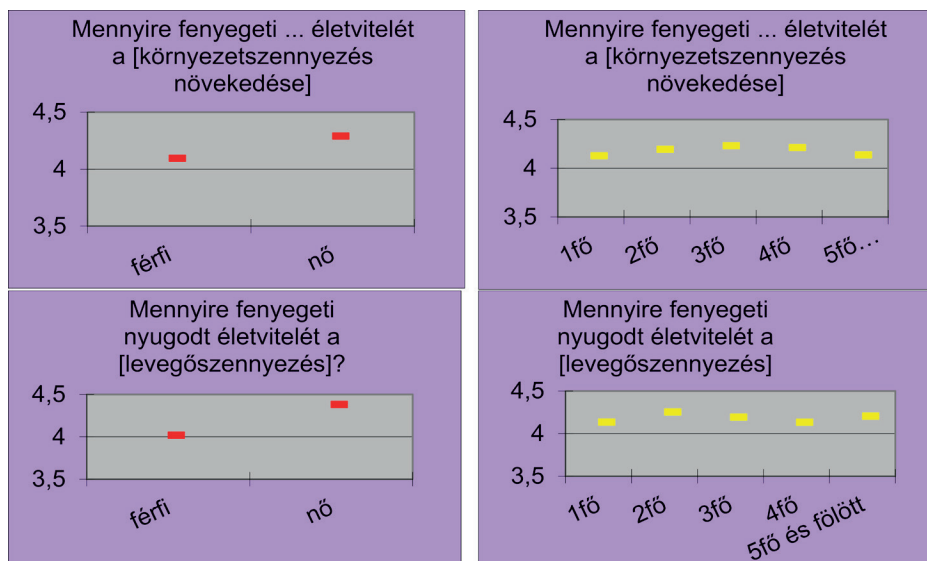

12. ábra: A nyugodt életvitelt veszélyeztető tényezők: a túlnépesedés (felső sor), a népvándorlás (középső sor) és a migráció hiánya (alsó sor) a válaszadók neme (balra) illetve az egy háztartásban élők száma (jobbra) szerinti rétegek átlagában. A válaszok 1-től (nem fenyegeti) 5-ig (nagyon fenyegeti) terjedtek.

5.4 A szennyezés, mint kockázat

A kérdőív a környezetszennyezés növekedése és a légszennyezés biztonsági kockázatként való értékelését is kérte (13. ábra). Érdekes, hogy a válaszadók ezt a kockázatot az ellátási, a közvetlen és a közvetett kockázatoknál magasabban, 4,0 és 4,5 között értékelték. Eközben a környezet és a levegő szennyezettségét azonosan értékelték.

A nők e két kockázatot is magasabbra értékelték. A környezetszennyezés növekedésében az eltérés csak 0,2, miközben a légszennyezettségénél 0,4. A családméret szerinti különbségek itt sem szignifikánsak, egyik kérdésnél sem érik el a 0,2-es küszöbértéket.

13. ábra: A nyugodt életvitelünket veszélyeztető tényezők: a környezetszennyezés növekedése (felső sor) és a levegőszennyezés (alsó sor) a válaszadók neme (balra) illetve az egy háztartásban élők száma (jobbra) szerinti rétegek átlagában. A válaszok 1-től (nem fenyegeti) 5-ig (nagyon fenyegeti) terjedhettek.

5.5 Az összes kockázat rangsora

Az alfejezet végén itt is bemutatjuk a kockázatok csökkenő rangsorát a nemek szerinti rétegzett mintaátlagok alapján (5. táblázat). A rangsor elején meglepő módon a lég- és a környezetszennyezés áll, mindkettő jóval 4,0 fölötti értékekkel. nem sokkal e küszöb alatt értékelték a válaszadók az egészséges ételmisszer hiányát. A következő négy kockázat az ellátási csoport, kiegészülve a betegségek kockázatával és a népvándorlással együtt nagyon hasonló, 3,7-3,8 értékkel alkotja a középmezőnyt. A sort a három közvetett kockázat, a népvándorlás, a túlnépesedés és a migráció alkotta a felvételezés

idején, 2015 közepén, egymáshoz képest kevesebb mit 0,1-del különbözve. A sort záró három kockázat abszolút értékben 3,5 (70 %) körüli átlagos értéke így is számottevő.

V. táblázat

A 10-13. ábrán bemutatott, biztonsági problémák fontossági rangsora a rétegzett mintaátlagok alapján.

Probléma	Férfi-nő arány szerinti rétegzés	Egy háztartásban élők szerinti rétegzés	Ábra-szám
[levegőszennyezés]	4,21	4,19	11. ábra
[környezetszennyezés növekedése]	4,20	4,17	11. ábra
[egészséges ételmiszer hiánya]	3,95	3,95	10. ábra
[tisztá víz szűkössége]	3,77	3,77	10. ábra
[betegségek megjelenése]	3,75	3,75	12. ábra
[energiaellátás biztonsága]	3,74	3,73	10. ábra
[terrorizmus, háború]	3,72	3,74	12. ábra
[szegénység]	3,70	3,72	12. ábra
[népvándorlás]	3,52	3,52	13. ábra
[túlnépesedés]	3,50	3,49	13. ábra

Összegzés

Tanulmányunkban a környezet, az energiahasználat és a biztonság témakörében 28 kérdésre adott 831 választ elemeztem. Ábrák formájában bemutattam a nemek (férfi vagy nő) illetve az egy háztartásban élők száma szerinti rétegzett mintaátlagokat, majd táblázatosan az összes válasz rétegzett mintavétellel súlyozott átlagai alapján megállapított fontossági sorrendeket.

Megállapítottam, hogy a nők a legtöbb kérdésre nagyobb pontszámokat adnak, mint a férfiak, vagyis számukra fontosabbak ezek a problémák. Ezek a különbségek majdnem mindenütt meghaladták a 0,1-es jellemző szignifikancia küszöböt. A család-

méret szerinti különbség szinte sehol sem monoton jellegű, és ritkán nagyobb az itt 0,2-es szignifikancia küszöbnél.

A környezeti problémák élén a közvetlen ellátási problémák (ivóvíz, szennyvíz, hulladék, szelektív hulladék) áll, közülük csak a szemetalás tudott betörni a 4. helyre. Az első öt kérdés értékelése igen magas, 4,57 és 4,75 közé esik. A mezőny második felét a helyben érzékelhető környezeti problémák (nagyvárosi légszennyezés, zaj), valamint még hátrább az ózonlyuk és a savas esők alkotják. A mezőnyt egyetlen 4,0 alatti átlaggal a nagyváros zsúfoltsága zárja.

Az energiahasználat terén legmagasabb a megújuló energiaforrások és a lakóházak energia-felhasználásának az értékelése, a többen sokkal magasabb 4,77-es, illetve 4,33-as értékkel. A hét kérdés középmezőnyét a lakóházak széndioxid kibocsátása, az atomerőművek nélkül feltételezett CO₂ kibocsátás és a nukleáris energia alkotja meredek 4,06-tól 3,05-ig terjedő csökkenéssel. A sort az atomerőmű nélkül feltételezett levegő és a fosszilis energia zárja, nem sokkal leszakadva, de 3,0 alatti értékeléssel.

A biztonsági kockázatok köréből vizsgált 11 kérdés körében a rangsor elején levegő- és a környezetszennyezés áll, mindkettő jóval 4,0 fölötti értékekkel. Nem sokkal e küszöb alatt értékelték a válaszadók az egészséges ételmisszer hiányát. Ezt követi a tiszta víz, a betegségek és az energiaellátás biztonsága. A terrorizmus és a háborúk, valamint a szegénység csak ezek után következett, s a sort – 2015-ben – a népvándorlás, a túlnépesedés és a migráció zárta, bár e három kockázat abszolút értékben 3,5 (70 %) körüli átlagos értéke így is számottevő.

Hivatkozások

Bukovics I. (szerk.) (2008): Katasztrófavédelmi igazgatás.
Budapest: Verlag Dashöfer Szakkiadó Kft, 2008. 312 p

Düll A. (2009): A környezetpszichológia alapkérdései.
Budapest : L'Harmattan, 2009. 372 p.

Fodor L. (2015): Környezetjog. Második Kiadás Debreceni Egyetem. 317. o.
http://real.mtak.hu/26713/1/Jegyzet_Kornyjog_2015_jav_kiadoi_vegleges.pdf

Földi L., Halász L. (2009): Környezetbiztonság.
COMPLEX Wolters Kluwer Cso., Budapest, 419 o.

Hajdu Z. (2015): Gondolatok világunk jelen állapotáról.
Lépések a fenntarthatóság felé: I. rész 20. évf. 2. sz. 13-13; II. rész 20. évf. 3. sz. 26-27

Hunyadi L., Mundruczó Gy. és Vita L. (1997): Statisztika. II. kiadás, Aula Kiadó, Budapest, 887 o.

KSH (2017a): A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, 2016. KSH, 235 o. (www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/fenntartfejl/fenntartfejl16.pdf) (Letöltve 2017.okt.3)

KSH (2017b): A Központi Statisztikai Hivatal internetes adatbázisa. Megyéenkénti adatok. (letölthető 2018. febr. 4: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/172/index.html>)

KSH (2017c): Mikrocenzus 2016. A népesség és a lakások jellemzői. 41 o. (letölthető 2018. febr. 4: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_2.pdf)

MacKay D.J.C. (2011): Fenntartható energiáról – Mellébeszélés nélkül. Typotex Kiadó 416 o.

Mika J., Szentimrey T., Domonkos P., Rimóczi-Paál A. and Károssy Cs. (1994): Approximating climatic representativity for satellite samples of limited length. In: Advances in Space Research 14, (1)125-(1)128

Orbán S., Ujfaludi L., Mika J. (2015): Bolygónk környezeti problémái. In: Környezeti nevelés és tudatformálás. (szerk. Mika J. és Pajtókné Tari I.) 343 pp. ISBN 978-615-5509-29-2, 17-35

Öllős G. (2013): Környezetvédelem. Új Levédia 735 o.

SDG (2015): United Nations Resolution A/RES/70/1 of 25 September 2015. The Goals are listed in par. 51 (http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E)

Tóth P., Bulla M. és Nagy G. (2011): Energetika. E-tankönyv. (Elérhető 2018. feb 4-én: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0021_Energetika/pr01.html)

Ürmösi K. (2013): A biztonság, a biztonság fogalma. Hadtudományi Szemle 6. évf. 4. sz. 147-154

Vári A. (2009): Tiszta atomenergia? L'Harmattan Kiadó Budapest, 266 o.

REINTEGRATION THROUGH EDUCATION PROGRAMS: IMPROVING PRISON TREATMENT OF OFFENDERS IN MONGOLIA BY ANALYSING PRISON EDUCATION PRACTICES AND PROGRAMS IN HUNGARY

Ganbadrakh TSEND-AYUSH

Introduction

The research topic of this dissertation is the result of effective cooperation between researcher and his academic supervisor. The main basis of the research is the comprehensive, descriptive, cross-national, comparative, qualitative analysis of the current Hungarian and Mongolian prison reintegration practices and education programs thorough literature review and observation.

The last thirty years were characterized as a period when both Hungarian and Mongolian prison organizations had encountered series of institutional and organizational reforms in relation to the rehabilitation and reintegration programs. It required additional efforts from prison administration and the government in respective countries. The aforementioned reforms were analyzed to explore the development of prison policy and operation away from the traditional approach that focused on authority, security and order to one that emphasized on the effectiveness and efficiency of prison institutions.

One of the core elements of many rehabilitation and reintegration programs is education. A variety of programs are offered to inmates including literacy and language courses, basic maths, history and civics. Depending on the inmate's educational record, college or university level programs may be offered. Education is believed to ignite a range of social changes. Not only does it improve the inmate's educational capabilities and chances of employment, it is also believed to contribute to broaden their intellectual horizon, increase their self-esteem and self-efficacy, and to promote the individual's resilience to negative messages and dominant fellow inmates.

Looking in particular at the very different ways in which the concept of prisons have developed over time in the two countries, as well as the different notions of prisons regulatory aspects are based, the research will attempt to highlight the limitations of much of the currently available comparative research. The concluding section of the paper will finally propose some ideas for further research and for a broader, multi-dimensional and multidisciplinary approach to the study of prison reintegration practices and education programs. Indeed, only such an approach can succeed in accounting for the different cultural, administrative, political and legal traditions between

en the countries observed, thus providing a better understanding of the mechanisms of prison operations within the countries.

The Description of the Scientific Problem:

Prisons of the twenty-first century face both a wide range of long enduring challenges as well as newly emerging ones. Some major developments of the decade have significantly influenced prison operations and resulted important changes in both daily and long-term priorities. Two specific developments have same significance to such diverse countries as Hungary and Mongolia —increasing prison populations and ever-growing emphasis on rehabilitation and reintegration of prisoners.

The increasing problems in prisons have been the subject of reports by international organizations such as the United Nations and the Council of Europe. The importance of such reports explained by a fact that both Hungary and Mongolia are the members of one or both of those international organizations. Otherwise, being a part of the international legal system means obligation to implement some norms and standards.

For the problems such as prison population growth, rehabilitation and reintegration the prisoners need different ways of responses. According to the reports, significant increases in the prison population have led to level of overcrowding which hampered the effectiveness of prisons and provision of some rehabilitation and reintegration programs specifically applied for inmates. Closer examination shows that there is still exists some complex set of problems faced by prisons in these countries.

There are around 18,000 inmates in Hungary. Total population of Hungary stood flatly at over nine million in last decade. In Hungary, the permanent lack of space for inmates still exist and will not be solved in foreseeable future. As a member of European Union, Hungary has obliged to align own criminal justice system with EU and other international norms and standards related to the operation of prisons.

With a prison population of 7,000 in 2016 and national population of over 3 million, Mongolia has relatively high ratios of prisoners to population among nations in Asia region. The same problems as the overcrowding in prisons and persistent level of prison population make it quite difficult to effectively operate prisons.

The prisoner in Hungary as well as in Mongolia shares much the same social, physical and psychological problems with prisoners in other countries.

Both in Hungary and Mongolia, the issue of offenders returning home safely to lead law-abiding lives have been a daunting task. Every year, hundreds of offenders leave the prison but relapse into criminal behavior sooner or later after their release.

In Mongolia, it is on record that 47% of ex-offenders recidivate again and again. In Hungary, the re-offending rate is 49%.

A Review of the Relevant Literature:

According to Bahr,¹ reintegration can be defined as the process of transitioning to the community, adjusting to life outside of prison or jail, and attempting to maintain a crime-free lifestyle.

According to the UN Office on Drugs and Crime, reintegration refers to the support and opportunities given to offenders in the course of their reentry into the society to enable them lead law-abiding lives. It includes pre and post release interventions.

Prison education is a crime prevention strategy that focuses on providing offenders with rehabilitation and reformation thereby ensuring their reintegration. The main purposes of imprisonment according to Foucault² include pedagogical, spiritual and penitentiary techniques. Pedagogy is structured around the need to renew the mind, learn a trade, work and earn money. Prison education would thus ensure a significant personal improvement in the lives of the offenders and successful reintegration into the community. Education programs consist of basic education programs, GED classes, special education, and occasionally college-level courses.

The United Nations guiding principles for the administration of penal institutions stipulate that the justification of a sentence of imprisonment — being the protection of society from crime, can only be achieved if the period of incarceration serves to assist offenders to live legitimate lives upon their return to society.³

In order to better understand the process of reintegration researchers have identified three theoretical perspectives: *Life Course Theory*, *Cognitive Transformation Theory* and *The Hope Theory*.

According to *Life Course Theory*, desistance, the developmental process in which one maintains a state of non-offending, “depends on both subjective factors and social influences. Subjective factors are internal characteristics such as attitudes, self-esteem, identity, and motivation. Social influences include employment, marriage, parenthood, friends, and treatment interventions. A key element of the life course perspective is

¹ Bahr, S.J., Davis, C., & Ward, C. (2012). The process of offender reintegration: Perceptions of what helps prisoners reenter society. *Criminology and Criminal Justice*, 13(4), 446-469.

² Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish: The Birth of Prison*. New York: Pantheon Books.

³ United Nations Office on Drugs and Crime (2006) *Custodial and Non-Custodial Measures: Social Reintegration. Criminal Justice Assessment Toolkit*. New York: United Nations http://www.unodc.org/documents/justice-and-prisonreform/cjat_eng/4_Social_Reintegration.pdf [Accessed 24 January, 2012].

a focus on change and maintenance over time, rather than on the initial change in behavior.”⁴

Cognitive Transformation Theory contains four key elements in the understanding of reintegration and desistance. The first key element is an individual’s openness to change; individuals must begin to conceive that change is possible. A second element is an exposure to particular hooks that may move them toward change. “Hooks” can stand for employment or the enrollment in a treatment program. The third element is an attempt to change his or her identity; individuals should begin to see themselves in a more positive light. And the final element is the reinterpretation of previous illegal behavior; individuals should begin to see how their illegal behavior harms themselves and those around them.⁵

The Hope Theory developed by Ros Burnett and Shadd Maruna in 2004 ⁶ states that hope is the deciding factor for whether or not an individual will reoffend or reintegrate. The Hope Theory showed that with an adequate sense of hope, a former prisoner may be better able to navigate the opportunities and disappointments often faced after a period of incarceration.⁷

Research Questions in this Research are:

What are the current prison reintegration practices and education programs which define the operations of prisons in Hungary and Mongolia?

To what extent have the institutional and organizational factors had an influence on the implementation of reintegration practices and education programs of the prison services in Hungary and Mongolia?

What does the development of new approaches in provision of reintegration practices and education programs in both Hungarian and Mongolian prisons look like?

Can Hungarian successful reintegration practices or education programs be applicable or put into practice in Mongolian prisons?

Could the approaches in relation to the reintegration practices and education programs of the other countries be applicable by Hungarian and Mongolian prisons?

⁴ Bahr, S.J., Davis, C., & Ward, C. (2012). The process of offender reintegration: Perceptions of what helps prisoners reenter society. *Criminology and Criminal Justice*, 13(4), 446-469.

⁵ Ibid.

⁶ Burnett, R., & Maruna, S. (2004). So, “prison works,” does it? The criminal careers of 130 men released from prison under home secretary, Michael Howard. *The Howard Journal*, 43(1), 390-404.

⁷ O’Connell, D., & Visher, C.A. (2012). Incarceration and inmates’ self-perceptions about returning home. *Journal of Criminal Justice*. 40(12), 386-393.

The Hypothesis:

Hypothesis I: Prisons in Hungary and Mongolia made important steps to improve the provision of reintegration and education.

Hypothesis II: The institutional and organizational factors had significant impact on the development of reintegration practices and education programs of prisons in Hungary and Mongolia.

Hypothesis III: Some successful reintegration practices and education programs of Hungarian prisons can be applicable to the Mongolian prisons.

The Research Objectives:

To compare the operation and organization of Hungarian and Mongolian prisons in terms of providing of reintegration and education programs, and to find out and analyze both similarities and differences in the specific area;

To analyze recent reintegration practices and education programs in the prisons in Hungary and Mongolia;

To discuss and to find ways to solve the problems in the provision of reintegration and education in prisons by analyzing the respective causes and origins of these problems;

To explore and understand the influence of institutional and organizational factors on prison reintegration and education in Hungary and Mongolia;

To find out the possibilities of applying the successful reintegration practices and education programs from Hungarian prisons to Mongolian prisons thus to facilitate the process of responding to the current problems;

To compile coherent comparative data related the recent prison reintegration practices and educational programs in Hungary and Mongolia;

The Research Methodologies:

Today we live in an increasingly 'globalised' world, in which the local, national and international activities are more interconnected. It is therefore inevitable for most countries to feel the need to look at each other's experiences when making important decisions. In this context of increasing interconnectivity between nation-states, it is easy to understand the reason for the growing interest in comparative research.

The growing influence of new trends and practices in the prisons was examined through the shift in prison policies and operational practices, for instance, through putting more accents to rehabilitation and reintegration of prisoners, broader use of alternatives to imprisonment and active involvement of external observers in the operation of prisons. The way that prisons act and interact in Hungary and Mongolia provides an understanding of how different situations play a role in the way that prisons are performed and organized and also how prisons adapt to the situations. This is particularly interesting in the case of two countries whose prison systems are integrated in very different position.

First and foremost, the research builds on the fact that it needs to explore the possibility of data collection from the Hungarian and Mongolian prisons. In addition to it, the relevant academic literatures need to be reviewed and the series of consultations with supervisors must be done. The findings from field researches and statistical data will be integrated with arguments from literature to further the research questions and test the hypothesis as mentioned earlier and to determine the research approach to be used for present research.

Focused comparisons are like case studies, but include more than one case. Most often the number of countries compared is two or three. As with case studies, the key question is how to select jurisdictions for study. We will discuss two techniques: the 'most-similar' and the 'most-different' designs.

Most-similar designs tend to be easier to achieve. They often involve neighboring countries or countries in which the same language is spoken. Most-similar designs can involve former colonies as well. Most-different designs are often more difficult to carry out, as they tend to involve a selection of at least one jurisdiction that is alien to the researcher, with all the associated problems of familiarizing oneself with such a system and all its intricacies.

Data Sources

With the help of data, I could describe the present circumstances in Hungarian and Mongolian prisons according to the domestic, regional and international trends, practices and reality. The aim of my study was to complete these facts with research findings and to show how these phenomena, techniques and changes work in practice. I had four different sources of data, namely, professional books, reports, articles and the statistical data collections.

My collection of data focused on three main areas:

1. The most variant and common education programs and practices in Hungarian and Mongolian prisons.
2. The thorough analysis and explanations of current legal documents (statutes, policies, rules and regulations), which was introduced to solve the current problems related to the provision of education in prisons.
3. Finding out the possible reasons behind irregularities in prison education and the possible solutions.

The study uses three main methodologies, those of comparative research, historical studies, and descriptive statistics. The method of choice here is descriptive analysis for a simpler demonstration of current trends and patterns. The objective is to provide a general overview of education programs and practices in prisons and the more specific descriptive analyses are intended to function as examples of the questions arising from the data. The creation of research questions and hypothesis were based on my experience in the matter of prison studies and the statistical data provided.

By using this method the chronological interdependencies (historical approach) between the periods of previous Hungarian and Mongolian prison policy and the current education programs of the prison services can also be accommodated. By using this method, it is possible to analyze the main stages of the development of prison education programs and practices within the context of the historical situation prevailing at the time. Furthermore, the method provides the possibility to identify whether or not there were common education programs and practices in Hungarian and Mongolian prisons.

Secondary data were used in this research. Secondary data, such as historical facts, statistics and policy documents, were just as important in this study because they provide empirical evidence that could be used to support my argument. The statistical data consisted of prison statistics of respective countries and statistics of the international organizations.

The use of secondary data in this research was twofold.

First, they were used independently as the sources of information to support my arguments. Inferences, however, were drawn with care as suggested by others because they were not originally produced to serve the purpose of the present study. Secondly, I used the data to check the reliability of other data. I found during the data collection that some data were incompatible and incoherent with some historical facts and statistics and that made the research data reliability and validity in jeopardy. In these

circumstances, the data from documents such as annual reports and policy statements were used to verify what the historical facts explain.

Data Collection Methods

During the research, we used two main research techniques: observation and documentary analysis. Observation included visiting some prison institutions in respective countries and attending various meetings where the issues aroused in research are discussed and documentary analysis included the study of public policy documents and other official records.

Observation

We visit websites, including websites of prison organizations and various international organizations. Then we travel to these countries, and in each of them visit a number of prisons, observe their conditions and attend the meetings where we could approach with prison staff and prisoners, as well as with some senior government officials, members of academia, prison activists, and other experts who are knowledgeable about the state of the prisons of the countries, etc. As we do this, we write up notes describing what we observe and recording the insights we gain, including variables and possible hypotheses that we discover as we reflect on our observations. I have visited various prison institutions in Hungary, like *Bács-Kiskun County Remand Prison* and *Juvenile Regional Prison* (south-east of the city of Budapest), where I could find out some specifics related to the operation, organization and provision of education in prisons. I have equally visited some prison institutions and met with different group of people who could provide some information related to education programs of prisons and problems faced by. As a result I have an invaluable experience and a real practical knowledge of prisons, able to draw conclusions based on qualitative and quantitative data combined with some observations.

Documentary research

The documentary research was a continuous process involving a review of relevant academic literature, a summary and a categorization of data into the identified themes. The main data sources for this research were academic literature (books and articles) and statistics, and official sources such as government reports. In most cases, these documents were published and publicly available.

Laws in Hungary and Mongolia nowadays are strongly influenced by international treaties, legislation and rulings. Comparative research of prisons is a field that increa-

singly involves the study of such transnational and international arrangements. A good knowledge of the bodies and processes that make international law is therefore vital in order to understand how prisons are developing across the globe.

The process of the open coding was used to collect and analyze the data. The collection of secondary data in some places took from late 1990s and lasted until recently, with some of the data obtained from more recent projects. The most of the secondary data could be retrieved online, from the university's library and other prison administrations' available open online sources in Hungary and Mongolia.

Data Analysis

Data analysis in this research was similar to other qualitative studies that were based on identifying themes and categorizing patterns of data collected from documentary, observation and statistics.⁸ Furthermore, I was able to check internal consistency between data as well as the various documentary sources to guarantee the validity and reliability of the research. It should be noted that when analyzing the documentary data, I tended to integrate the main statements and ideas in order to outline the current dominant concept (deduction).

Unit of Analysis

The rationale for selecting nation - states as a unit of analysis is their membership of an international organization, such as the European Union (EU), the Council of Europe and the United Nations (UN).

Nation-states afford a convenient frame of reference for comparative studies since they possess clearly defined territorial borders, and their own characteristic administrative and legal structures. The advantage for researcher of examining a particular social phenomenon using nation-states as they are members of an international organization is that they explicitly share a common reference point. Belonging to the organization means a certain identity of purpose through the common goals to which they subscribe as a condition of membership. At the same time, they exhibit cultural and social diversity at national level, due to the specific ways in which their legal, political, economic and socio-cultural systems have developed. They provide appropriate material for a multilevel analysis by allowing an abundance of data on which to base observation, explanation and evaluation of the social situation.

⁸ Gulland, J. (2007). *Complaining, Appealing or Just Getting it Sorted Out* (Unpublished PhD Dissertation). University of Edinburgh.

If countries are selected according to the extent to which they differ from one another with reference to a particular phenomenon, the aim might be to establish how the differences can be explained and whether any common causal factors can be identified despite the diversity at national level.

The reason of choosing the Hungary and Mongolia: Familiarity, more available access to the data, similar identical characteristics (landlocked, former members of MAEC, went through the same transition - transformational change of political and legal system), members of the same international organizations (UN, OSCE, COMECON).

Statistical Analysis

Despite of the fact that official statistics are compiled in different ways and for varying reasons, in the research, we do compare such statistics with a certain degree of accuracy and consistency. Official statistics are often the most comprehensive source of data and often quite easily accessible. Because these statistics are periodically reported they also lend themselves to the analysis of patterns over time. Such data provide for important raw material for theory construction.

The international prison statistics are collected with support of the well-known international bodies such as the United Nations, the Council of Europe and Penal Reform International.

Statistical comparisons may seem relatively straightforward. A simple comparison of, say, prison figures in isolation is not particularly informative. The comparison of prison statistics requires intimate knowledge about the collection of the data itself and a thorough understanding of both the system and the society that produced them.

Furthermore, the statistics presented in the research are compiled as a coherent and comparable series of data to allow more effective research of the historical developments of the prisons in Hungary and Mongolia.

Limitations

The greatest problem was the significant part of the data resources were not in English. Most of the literature associated with prisons in Hungary was in Hungarian so I tried to find the most accurate English resources. Since English is not my first language, I found it hard to undertake research involving analysis of documents. A great deal of effort was put into capturing what the piece of information about and what really meant. To improve my writing skills, I attended an academic writing course and kept on writing.

The other limitation, which I encountered during the writing process, was the access to the prisons. I planned to conduct more interviews with prisoners, staff, administrators, professionals with considerable expertise and relevant experiences. The situation really limited my ability to collect the primary data, which in turn will definitely make my research more complete in terms of its validity and reliability. However, I had to get an official permission but to visit for only touring. Unfortunately in other times, I had to wait a lot for the authorizations and denials, thus I was not able to make any interviews.

Despite of the problems with collecting primary data (visiting prison institutions, taking interviews, collecting data through questionnaires and broader access to relevant statistics) it would be adequate and rational at the moment to analyze the current prison education programs and reintegration practices in Hungary and Mongolia with available data resources.

Access to the relevant data of the research is often problematic. Access can take the form of securing restricted government data, observing protected activities or gaining access to closed organizations. Although problems of access was more pronounced especially in Mongolia. Access stems from trust in the researcher and trust takes time and effort to develop and maintain.

Preliminary Conclusion

Our position, which we develop in the research is that there was a period when the struggle in prison systems over ideas and that the outcome of this struggle was a reformulation of discourse about prisons. The empirical part of the research was concerned with education programs and reintegration practices in Hungarian and Mongolian prisons and the evidence we advance will be drawn from it.

This thesis, therefore, will attempt to demonstrate that the management and operation of prisons in Hungary and Mongolia, as part of the public service as a whole, has shifted from traditional approach to a modern “reformist” approach (paradigm shift to *old penology* - *new penology*).

The result of those analyses can be summarized to the extent that in order to face challenges to the current prison institutions (prison population growth, rehabilitation and reintegration) the following actions need to be made: development of alternatives to imprisonment, reform and change of policy documents which regulate the operation of prisons (penal policy, sentencing policy, statutes, rules and regulations), defining more concrete and practical ways to apply the experience and successful reintegration practices and education programs between our countries where it is possible, finding the ways to increase the spending on prison reintegration and education

programs, build up a new and meaningful partnership with external groups (non-for-profit organizations, academics, and professional organizations), increased use of the sophisticated information and communication technology, and constructive international co-operations. At the same time when analyzing the Hungarian and Mongolian prisons, the researcher under the guidance of scientific advisor conducted a literature review about the response to current problems in prisons that demonstrated the benefits in the fields of rehabilitation and reintegration, alternative sanctions to imprisonment, prison management and performance.

References

- Bahr, S.J., Davis, C., & Ward, C. (2012). The process of offender reintegration: Perceptions of what helps prisoners reenter society. *Criminology and Criminal Justice*, 13(4), 446-469.
- Burnett, R., & Maruna, S. (2004). So, „prison works,“ does it? The criminal careers of 130 men released from prison under home secretary, Michael Howard. *The Howard Journal*, 43(1), 390-404.
- Gulland, J. (2007). Complaining, Appealing or Just Getting it Sorted Out (Unpublished PhD Dissertation). University of Edinburgh.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish: The Birth of Prison*. New York: Pantheon Books.
- O'Connell, D., & Visser, C.A. (2012). Incarceration and inmates' self-perceptions about returning home. *Journal of Criminal Justice*. 40(12), 386-393.
- United Nations Office on Drugs and Crime (2006) *Custodial and Non-Custodial Measures: Social Reintegration. Criminal Justice Assessment Toolkit*. New York: United Nations http://www.unodc.org/documents/justice-and-prisonreform/cjat_eng/4_Social_Reintegration.pdf (Viewed 24 October, 2016).

A BIBLIA AKTUALIZÁLÁSA: AZ EMMAUSZI CSATA (KR. E. 165) ÉS A VÉDELMI OSZLOP HADMŰVELET (2012. NOVEMBER 14-21) KOMMUNIKÁCIÓJÁBAN

- THE POLITICAL USES OF BIBLICAL REFERENCES IN THE COMMUNICATION OF ANCIENT (BATTLE OF EMMAUS, 165 B.C.) AND OPERATION PILLAR OF DEFENCE (14-21 NOVEMBER 2012)

Hajnal Pirooska

ABSTRACT

Following a brief description of the biblical text of Exodus 13,17-14,31 and a survey of its military implications, the events of the battle of Emmaus (165 B.C.) and the Operation Pillar of Defence is described. The same biblical text is employed in two different historical and military situations by two unquestionably charismatic leaders in essentially different political status. In the ancient Jewish conflict - a national/religious revolt against a super power - the message of the biblical text is communicated to the armed albeit not too experienced soldiers to assure them that their struggle and sacrifice will not be in vain. In the modern military conflict the designation of the military operation suggests to the political environment the above all protective character of the military operation. But Israelis understand the underlying meaning: God always stands with his people, not only He defends them but also threatens their enemies.

Napjaink új típusú fegyveres konfliktusaiban esetenként újra meghatározó elemként tűnik fel a vallás, a hit és a szent iratokra történő hivatkozás, furcsa paradoxonként a viharos sebességgel szekularizálódó világunkban. Jelen dolgozat egy ókori (Makabeus-felkelés, emmauszi csata, Kr. e. 165) és egy modern kori (2012. november 14-21, 'Amud anan/Pillar of Defence hadművelet, Izrael) fegyveres konfliktus katonai/politikai vezetőinek (Júdás Makkabeus és Benjamin Netanjahu) két beszédét elemzi. Júdás Makkabeus beszéde a döntő jelentőségű csata előtt elhangzó buzdítás. A hallgatóság a létszámát, felkészültségét, fegyverzetét tekintve óriási fölényben lévő Szeleukida-haderővel a Törvény védelmében összecsapni készülő harcedzett zsidó férfiak. Harci kedvüket, áldozatvállalásukat, hősiességüket rendkívüli módon befolyásolja a tudat, hogy Isten oltalmazza és győzelemre vezeti őket, s hogy a felhőoszlopban maga az Úr áll a pogány ellenség és a Törvényért életüket is feláldozni kész igazak közé. Benjamin Netanjahu beszéde a hadművelettel kapcsolatban kibocsátott hivatalos nyilatkozat, melynek befogadó közönsége elsősorban a nemzetközi nyilvánosság és az izraeli lakosság. A beszéd a hadművelet megkezdését követően, november 14-én hangzik el. A két katonai konfliktus-

tus kommunikációjának azonos eleme a haza védelme, ám jellegüket tekintve eltérő konfliktusokról van szó.

A bibliai motívum - A Kivonulás könyve

Az itt szemléltetett két vezető a Kivonulás (Exodus) könyve egyik sorsdöntő eseményének egy-egy mozzanatára hivatkozik. Az Exodus (héber elnevezése Semot = Nevek), azaz Mózes 2. könyve a fáraó uralma alatt szolgaságban élő izraeliták szabadulását beszéli el. Az egyiptomiakat sújtó tíz csapás (melyek az izraelitákat elkerülik), de legfőképpen a tizedik, az elsőszülöttek halála¹ megtöri a fáraó „kemény szívét” és engedélyt ad az izraelitáknak, hogy Mózes és Áron vezetésével kivonuljanak Egyiptomból.² Az izraeliták a Sás-tenger (Vörös-tenger) partja mentén húzóódó pusztán vonulnak végig.³

*Az Úr előttük vonult, hogy mutassa az utat, nappal felhőoszlopban, éjjel pedig tűzoszlopban, hogy mind a két napszakban vezérelje őket az úton. A nép elől sohasem hiányzott nappal a felhőoszlop, éjjel pedig a tűzoszlop.*⁴

Kis idő elteltével a döntését felülvizsgáló fáraó harci szekerekkel felszerelt hadseregével a fegyvertelen⁵ izraeliták üldözésére indul, akik Baálcefonnal szemben, a Sás-tenger partján táboroznak. A megrettent izraeliták a szolgaságot is szívesebben vállalnák a harcnál és a biztos halálnál. A Vörös-tengerhez érve Mózes a néphez intézett buzdító beszédet intéz a némiképp elcsüggedt néphez.⁶

¹ Ex 7,8-11,10.

² Rózsa, Huba, Bevezetés az Ószövetség könyveibe (Szent István Kézikönyvek 14), Szent István Társulat, Budapest, 2016. 192-197.

³ Az ókori Izrael hadtörténetét kutató Richard A. Gabriel (The Military History of Ancient Israel, Praeger, Westport, Connecticut London, 2003) álláspontja szerint az izraeliták Egyiptomból történő kivonulásáról szóló bibliai beszámoló alapja/magja valóságos történelmi esemény és az ókori Izrael későbbi katonai vonatkozásaira jelentős hatással bírt. Mindenképpen újításnak tekinthető, ahogyan ezt a monográfia előszavában Mordechai Gihon izraeli hadtörténész is hangsúlyozza (xiv. o), hogy Gabriel az ókori Izrael hadtörténelmével foglalkozó átfogó munkáját nem Józsué haditetteinek elemzésével, hanem az Exodus, az Egyiptomból való kivonulás elemzésével kezdi. Gabriel azzal érvel, hogy az egyiptomi szolgaság évtizedei alatt az izraeliták elsajátíthatták, de legalábbis megfigyelhették az egyiptomi haderő felépítését, taktikáját, harcmódorát és fegyverzetét, és a kivonulást megelőző időszakban feltehetőleg már egyfajta saját haderővel is rendelkeztek. (Ezzel magyarázható a vonulás rendezettsége, a logisztika szervezettsége és a szövegben előforduló katonai kifejezések.) A Vörös-tengeren való sikeres átkelés, Gabriel szerint az ókori és a modern katonai vezetés számára is jól ismert manőver: éjszakai átkelés vízzel nehezített terepen. Id. mű 59-81.

⁴ Ex 13,21-22.

⁵ Ennek a megállapításnak ellentmond és Gabriel fent említett teóriáját látszik alátámasztani a héber szöveg, amely valamivel korábban kijelenti: Ennek elteltével, ugyanazon a napon kivonult az Úr egész serege (kol cibot JHWH) Egyiptom földjéről. (12,41)

⁶ Ex 14,1-12.

*Ne féljetelek, várjatok csak, és meglátjátok az Úr üdvösségét, amelyeket ma cselekedni fog! Mert az egyiptomiakat, akiket most láttok, nem látjátok többé sohasem! Az Úr harcolni fog értetek, és ti el fogtok némulni!*⁷

Az izraeliták csodás átkelését a Vörös-tengeren az Isten angyala segíti: *Felkelt erre Isten angyala, aki Izrael tábora előtt vonult, és mögéjük ment. Vele együtt elvonult a felhőoszlop is előlről, és a hátuk mögé állt, az egyiptomiak tábora és az izraeliták tábora közé. Hátrafelé sötét volt a felhő, előre pedig világossá tette az éjszakát, úgyhogy egész éjszaka nem közelíthettek egymáshoz.*⁸

Isten parancsára, amint Mózes kinyújtotta kezét, a víz kétfelé vált, az izraeliták száraz lábbal keltek a két oldalt sziklafalként magasodó hullámok között. A nyomukba eredő egyiptomiakat, harci szekereikkel, a lovasokkal és a fáraóval együtt a visszaömlő víz elnyelte.⁹

Így szabadította meg az Úr azon a napon Izraelt az egyiptomiak kezéből... félte a nép az Urat, és hittek az Úrnak, és szolgájának, Mózesnek.¹⁰

Átkelve a Sás-tengeren (Vörös-tengeren) az izraeliták tovább indulnak, kezdetét veszi pusztai vándorlásuk a Sinai-hegyig.¹¹

Az Egyiptomból való kivonulás Isten üdvöztető tetteinek ősképe, a pusztai vándorlás pedig Izrael történelmen át tartó vándorlásának előképe. A szabadulás Egyiptomból és a pusztai vándorlás nem csupán a múlt egyik sikeres eseménye, sokkal inkább olyan momentum, amely a mindenkori jelenben (és jövőben) is aktuális jelentéssel és üzenettel bír. Ezek az események az izraelita kultusz részei lettek, felidézésük (elsősorban évenkénti megünneplésükkel) megőrzi aktualitásukat¹² és a kollektív tudat részévé teszi őket.

Az emmauszi csata – Júdás Makkabeus beszéde

A Kr. e. II. évszázad, azaz a görög-római korszak néhány évtizedének a zsidóság jövője szempontjából meghatározó „eseménysorozata” a Szeleukida uralkodó, IV. Antiokhosz Epiphanész (Kr. e. 175-164) uralkodásának utolsó éveiben kirobbant szabadságharc, a Makkabeus-felkelés. A zsidó Matatiás és fiai, a Makkabeus fivérek (a későbbi Hasmonaeus-dinasztia megalapítói) álltak a vallásos-nemzeti felkelés élére. Egy korábbi dolgozatban annak bemutatására történt kísérlet, hogy a térségben a hatalmi viszonyok

⁷ Ex 14,13-14.

⁸ Ex 14,19-20.

⁹ Ex 14,23-29.

¹⁰ Ex 14,30-31.

¹¹ Ex 15,22-18,27.

¹² Rózsa Huba, id. mű 202. o.

76 Hajnal P.: A Biblia aktualizálása: az emmauszi csata és a Védelmi oszlop hadművelet kommunikációjában átrendeződését eredményező Makkabeus-felkelés az aszimmetrikus hadviselés ókori példájának tekinthető. A Makkabeus-felkelés kétségtelenül legnagyobb eredménye, hogy a politikai vezetés az idegen hódítóktól a nemzeti-vallási vezetés kezébe került.¹³

A felkelés első, ún. hitvédő szakaszában (Kr. e. 167-163) Júdas – reálisan felmérve az erőviszonyokat a jól felszerelt, és jelentős számbeli fölényben lévő, képzett, szervezett és tapasztalt Szeleukida-haderő¹⁴ és a korábban Matatiáshoz csatlakozott felkelők ereje között – a gerilla harcmódor alkalmazását látta célravezetőnek,¹⁵ a völgyekben támadta meg az ellenséges csapatokat. Ennek a stratégiának talán legfényesebb diadalát Béthoronnál vívja Kr. e. 165-ben¹⁶. A rajtaütésszerű támadás előtt is azzal buzdítja harcosait, hogy Isten tartja kezében népe sorsát csakúgy, mint a népe ellen támadó ellenségét.

*A győzelmet a harcban nem a sereg sokasága dönti el, hanem az erő, amely az égből jön... mi... életünkért és törvényeinkért harcolunk. Ezért maga az Úr fogja őket szemünk láttára összetiporni.*¹⁷

Emmausznál (Jeruzsálemtől kb. 15 km-rel nyugatra) kerül sor az első nagyobb, a hagyományos értelemben vett ütközetre Júdas Makkabeus felkelő serege és a Szeleukida-haderő között,¹⁸ ahol Júdas elsőpró győzelmet arat a Szeleukida Gorgiasz felett.

*Amikor aztán megpillantották a pogányok hatalmas táborát a páncélosokkal és a lovassággal körös-körül – csupa harcedzett férfit – Júdas így szólt övéihez: „Ne féljeteK nagy számuktól és ne rettenjeteK meg támadásuktól! Gondoljatok arra, hogyan menekülteK meg atyáink a Vörös-tengerben, amikor a fáraó hatalmas sereggel a nyomukban volt. Kiáltunk most is az égbe, s az Úr meg fog könyörölni rajtunk. Megemlékezik majd atyáink szövetségéről és összezúzza ma azt a sereget ott a szemünk előtt, és megtudja majd minden nép, hogy van, aki megmentse és megszabadítsa Izraelt.”*¹⁹

Az Egyiptomból való kivonulásról szóló beszámoló elemeit is idéző buzdító beszédek a Makkabeusok első könyvének csataleírásaiban olvashatjuk. A vallásos történelmet író szerző, műfaj és stílus tekintetében a Szentírás történeti könyveinek (Sámuel és Királyok könyvei) hagyományát követi. A Hasmoneus-dinasztia tisztelője, bennük látja a Törvény követésének és megőrzésének példáját. Személye nem ismert, művelt és vallásos zsidó, aki közeli kapcsolatban állhatott a Makkabeusok családjával. A könyv

¹³ Lásd Hajnal, Piroska, „Az aszimmetrikus hadviselés sikerei a Makkabeus-felkelés első szakaszában (Kr. e. 167-164)”, *Hadtudományi Szemle*, 2014 VII/4, 7-16.

¹⁴ Herzog, Chaim–Mordechai, *Gihon, Bibliai csaták*, Gold Book Kiadó, Debrecen, 2004, 240. o

¹⁵ 2 Mak 8,5-7.

¹⁶ 1 Mak 3,16-26.

¹⁷ 1 Mak 3,19-22.

¹⁸ 1 Mak 4,1-25.

¹⁹ 1 Mak 4,7-11.

valószínűsíthető keletkezési ideje Johannész Hyrkanosz uralkodásának (Kr. e. 134-105) utolsó szakasza. A könyv szerzője vélhetően betekinthetett hivatalos okmányokba is.²⁰

Miért kerül Júdas buzdító beszédébe a Vörös-tengeren való átkelés példája? Pontosabban fogalmazva: miért ad a szerző a hadvezér szájába egy olyan eseményre történő hivatkozást, amely a szó szoros értelmében nem tekinthető katonai konfliktusnak? A könyv szerzője, ez a Törvényt mindenek felett állónak tartó férfiú a dicső múlt képeiből merítve fogalmazta meg és adta Júdas szájába a buzdító beszéd szavait. Felidézi az Exodus elbeszélésében Istennek tulajdonított kijelentést:

*Az egyiptomiak meg fogják tudni, hogy én vagyok az Úr – amikor megdicsőülök a fáraó által, harci szekerei és lovasai által!*²¹

És a hivatkozással emlékeztükbe idézi Izrael istenhitének legjellemzőbb megfogalmazását, a Tízparancsolat bevezető kijelentését:²²

Én az Úr, vagyok a te Istened, aki kihoztalak Egyiptom földjéről, a rabszolgaság házából!²³

A Felhőoszlop (amud anan) hadművelet

„Az elmúlt napokban a Hamasz és más terror szervezetek megsokszorozták az izraeli civil lakosság ellen indított fegyveres támadásaikat. Nem tűrjük, hogy Izrael lakosságát rakéta támadások fenyegezzék. Egyetlen állam sem tűrné ezt, Izrael sem fogja tűrni tovább.”

*„El akarnak törölni bennünket a föld színéről, nem riadnak vissza attól, hogy civileket és ártatlanokat bántalmazzanak.”*²⁴

A *Jerusalem Post* 2013. január 2-án tette közzé az olvasói körében végzett szavazás eredményét, mely szerint az olvasók szavazatai alapján a Füstoszlop hadműveletet tartják a 2012-es év egyik legkiemelkedőbb eseményének.²⁵ A nyugati sajtóban Védel-

²⁰ Rózsa Huba, 821.

²¹ Ex 14,18.

²² Rózsa Huba, 202. o.

²³ Ex 20,2.

²⁴ Operation Pillar of Defence – Statement by Benjamin Netanyahu. http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2012/Pages/Operation_Pillar_of_Defense_PM_Netanyahu_14-Nov-2012.aspx; letöltve 2018. január 28. (Fordítás saját.)

Hamas and the terror organizations decided to escalate their attacks on the citizens of Israel over the last few days. We will not accept a situation in which Israeli citizens are threatened by the terror of rockets. No country would accept this, Israel will not accept it... They want to obliterate us from the face of the earth and they have no qualms about hurting civilians and innocents.

²⁵ Ben Hartmann, Story of the year: Pillar of Defence. <http://www.jpost.com/Features/In-Thespotlight/2012-story-of-the-year-Operation-Pillar-of-Defense>; letöltve 2018. január 28.

78 Hajnal P.: A Biblia aktualizálása: az emmauszi csata és a Védelmi oszlop hadművelet kommunikációjában mi Oszlop hadműveletként (Operation Pillar of Defence) emlegetett, nyolc napig tartó „mini háború” 2012. november 21-én, az izraeli kormány és a Hamasz közötti tűzszüneti megállapodással ért véget.

A hivatalos összefoglaló szerint az Izraeli Védelmi Erők (IDF) 2012. november 14-én indították el a Védelmi oszlop hadműveletet. A hadművelet elsődleges kinyilvánított célja a térségben élő izraeli civilek biztonságának védelme (az Izrael ellen indított sorozatos rakéta támadások ürügyén). Az IDF ennek érdekében rakéta támadásokat indított a terroristák Gázai övezetben található támaszpontjai ellen.²⁶ A hadművelet sikere a katonai-stratégiai célokat illetve a politikai szándékot tekintve legalábbis kétséges. Sikerült-e megteremteni az izraeli civil lakosság biztonságát? A kérdésre nem adható egyértelműen pozitív válasz. Sikeresnek bizonyult azonban a hadművelet és a politikai/katonai propaganda (néhány héttel az előrehozott választások előtt)²⁷ abban, hogy a közvéleményt a miniszterelnök mögé állítsa (a közvélemény 84%-a támogatta a katonai műveletet).²⁸

A nyugati sajtóban *Védelmi oszlop* (Operation Pillar of Defence) néven emlegetett hadművelet héber elnevezése *Felhőoszlop* ('amud anan) világos bibliai utalás. Ahogy azt fent elemeztük, a Kivonulás könyvének narratívája szerint az egyiptomiak elől menekülő izraelitáknak az előttük haladó felhőoszlopban/tűzoszlopban maga az Úr mutatja az utat, a Vörös-tengeren való átkelésnél azonban a mögöttük vonuló füstoszlop és vele az Úr anyaga oltalmazza a fegyvertelen menekülőket, felfogva az üldözők, a felfegyverzett egyiptomiak, a keményszívű ellenség nyilait. A felhőoszlop tehát valóban a védelem oszlopát jelentette az egyiptomiak elől menekülő izraeliták számára, mint ahogy az IDF 2012-es hadműveletének elsődleges célja (a kommunikáció szintjén legalábbis) az izraeli lakosság védelme volt. Ebben a konfliktusban az IDF hadereje jelentette azt a pajzsot, amely védelmezte az izraeli civil lakosságot az ellenséges rakétáktól.

Fentebb már utaltunk arra, hogy a Kivonulás könyvében elbeszélte események az izraelita kultusz részeivé váltak és évenkénti megünneplésük (peszach), az Isten segítségével történt csodás megmenekülés felidézése nyomán a kollektív tudat részévé lettek. A Bibliának az izraeli gondolkodásban és közbeszédben ma is gyakori használatáról írt tanulmányában²⁹ Fania-Oz Salzberger kifejti, hogy a Biblia, a Biblia ismerete napjainkban is jelen van, a világi és az orthodox „szférában” egyaránt. Az izraeli modern kultúrában a Szentírás szerepe és jelentősége egyedülálló. Éppen ezért, az izraeliek számára teljesen érthető a hadművelet héber elnevezése (*'amud anan*), melyet az angol fordítás (mint minden fordítás) értelmez, és az izraelieket oltalmazó felhőoszlopból így lesz

²⁶ Operation Pillar of Defence, 14-21 November 2012, Military Advocate's General Corps: http://www.law.idf.il/sip_storage/FILES/0/1350.pdf; leölve 2018. január 28.

²⁷ 2013. január 22-én, a Likud-Bétenu Jiszrael választási koalíció győzelmével zárult. Benjamin Netanjahu alakíthatott kormányt.

²⁸ Kálmán Mihály, „A felhőoszlop, amely nem vezet sehova”. [http://hvg.hu/velemeney/20121123_Gaza_se-res](http://hvg.hu/velemeney/20121123_Gaza_se-res;); letölve 2018. január 28.

²⁹ Oz-Salzberger, Fania, „Political Uses of the Hebrew Bible in Current Israeli Discourse”, The Australian Jewish Studies, 2011/XXV, 28.

védelmi oszlop, ami a Szentírás ismeretében manapság már sajnálatos módon nem túlzottan jártas európai olvasónak elmagyarázza a hadművelet kommunikált célját anélkül, hogy felidézné benne az Ószövetség Istenét, aki megszabadítja és oltalmazza népét. Az oltalmazó füstoszlopban ugyanis a mindenkor és mindenütt jelen lévő Isten (JHWH) kelt népe védelmére, akit a következő szavakkal ír le a Vörös-tengeren való átkelés után Mózes és a megszabadított izraeliek ajkán felcsendülő hálaének (15:1-21):

Énekeljünk az Úrnak, mert fenségeset művelt,
lovat és lovast a tengerbe vetett!
 Az Úré az én erőm és dicsérő énekem,
 mert ő lett az én szabadulásom. (15:1-2)

Felhasznált irodalom

Alexandriai Philón, *Mózes élete* (Bollók János fordítása),
 Budapest, Atlantisz, 1994.

Biblia Hebraica Stuttgartensia, Deutsche Bibelgesellschaft,
 Stuttgart, 1990.

Hajnal, Piroska, „Az aszimmetrikus hadviselés sikerei a Makkabeus-felkelés első szakaszában (Kr. e. 167-164)”,

Hadtudományi Szemle, 2014 VII/4.

Hartmann, Ben, *Story of the Year: Pillar of Defence*.

<http://www.jpost.com/Features/In-Thespotlight/2012-story-of-the-year-Operation-Pillar-of-Defense>;

letöltve 2018. január 28.

Herzog, Chaim–Mordechai, Gihon, *Bibliai csaták*, Gold Book Kiadó,
 Debrecen, 2004.

Kálmán, Mihály, „A felhőoszlop, amely nem vezet sehova”.

http://hvg.hu/velemeney/20121123_Gaza_seres;

letöltve 2018. január 28.

Operation Pillar of Defence – Statement by Benjamin Netanyahu.

http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2012/Pages/Operation_Pillar_of_Defense_PM_Netanyahu_14-Nov-2012.aspx;

letöltve 2018. január 28.

Operation Pillar of Defence, 14-21 November 2012, Military Advocate's General Corps:
http://www.law.idf.il/sip_storage/FILES/0/1350.pdf;
leölve 2018. január 28.

Ó- és Újszövetségi Szentírás,
Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, 200.

Gabriel, Richard A., *The Military History of Ancient Israel*, Praeger, Westport,
Connecticut London, 2003

Oz-Salzberger, Fania, „Political Uses of the Hebrew Bible in Current Israeli Discourse”,
The Australian Jewish Studies, 2011/XXV.

Rózsa, Huba, *Bevezetés az Ószövetség könyveibe* (Szent István Kézikönyvek 14), Szent
István Társulat,
Budapest, 2016.

AZ INTERKULTURÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ ELSAJÁTÍTÁS- NAK JELENTŐSÉGE AZ EMBERKERESKEDELEM MIGRÁNS ÁLDOZATAINAK INTEGRÁCIÓS FOLYAMATA SORÁN - THE SIGNIFICANCE OF APPLYING INTERCULTURAL COMMUNICATION CONCERNING THE INTEGRATION PROCESS OF HUMAN TRAFFICKING VICTIMS

Kállai Krisztina

ABSZTRAKT:

A jelenleg zajló intenzív migrációs hullám korunk egyik legnagyobb kihívásaként definiálható, amely globális jellegéből adódóan kellően összehangolt preventív és rehabilitációs megoldásokat igényel. Az újszerű helyzet során adódó feszültségek megoldásának egyik legfontosabb eleme a megfelelő interkulturális kommunikáció elsajátítása, amely jelentősen megkönnyítené a migránsokkal való kommunikációt mind a segélyszervezetek, mind a fegyveres testületek dolgozói számára. Az interkulturális kommunikáció sajátosságainak megismerése és elsajátítása céljából interkulturális készségfejlesztő modulokon bevezetése lenne szükséges, melyek során megismerkedhetnek a migránsok kulturális sajátosságaival, az elvándorlás okaival, valamint az emberkereskedelem és a háború okozta traumák pszichológiai tüneteinek felismerésével.

KULCSSZAVAK: interkulturális kommunikáció, migráció, emberkereskedelem

ABSTRACT:

The wave of migration in recent years can be interpreted as one of the biggest challenge of our time and so by its global nature it requires sufficient concerted solutions. One of the most important element of the solution of this new crisis management is the acquirement of intercultural communication which could help the communication with the migrants for both employees of relief organizations and members of the military. In order to learn and acquire the features of intercultural communication they should participate in intercultural communication skills modules which can help them to get to know the cultural features of migrants, the causes of migration and the psychological symptoms caused by war and human trafficking

KEYWORDS: intercultural communication, migration, human trafficking

Bevezetés

Korunk globalizálódott világában számos kérdés vetődik fel társadalmunkat fenyegető új típusú kihívásokat illetően, melyek közül a menekült-kérdés jelentős méreteket ölt. Számos civil szervezet nagymértékű szaktudása és segítségével ellenére határozottan állítható, hogy a segélyszervezetek és a fegyveres testületek tagjai kellő felkészítés és tapasztalat híján nehezen tudják kezelni a migránsokkal való találkozás során felmerülő kérdéseket, megoldandó helyzeteket. A helyzet kezelése rendkívüli kihívást jelent mind a befogadó ország, mind a migránsok számára, melynek egyetlen lehetséges és egyben hasznos megoldása lehetne olyan interkulturális készségfejlesztő modulok bevezetése, melyek az interkulturális kompetenciák megfelelő elsajátítása révén lehetővé tennék a migránsok regisztrációja, elhelyezése, szállítása, későbbi integrációs folyamata során adódó feszültségek kezelését. Továbbá a hazánkba érkező migránsok helyzetének vizsgálata során elengedhetetlen az emberkereskedelem vizsgálata, amely határokon áttel, jelentős mértékű profitot termelő szervezett bűnözés egyik ágaként a migránsok transzportálása mellett a kizsákmányolás eszközével életre szóló traumát okoznak az áldozatok számára.

Elengedhetetlenül fontos az embercsempészet és az emberkereskedelem fogalmának megkülönböztetése, hiszen számos konfliktus alakulhat ki a két fogalom „összemosásából”, melyek főként a hatóságok intézkedéseit nehezítik meg. Így e két fogalom jellemzőit és különbségeit is külön fejezetben tárgyalom, példákat hozva erre a fő tranzit és célországok esetében. Mivel a migránsok döntő többsége háborús övezetből érkezik, az elsődleges traumaforrás számukra a háború intenzív folyamatának mindennapi átélése, amely a poszttraumatikus stressz tüneteit váltja ki, melyre jellemző erőteljes és szinte folyamatos pszichoszomatikus tünetek jelentősen megnehezítik a migránsok határon való átlépését követő kötelező ellenőrzési és regisztrációs folyamatokat, valamint a későbbi elszállások során, az ideiglenes befogadó táborokban előforduló feszültségek forrásai is lehetnek. Ennek értelmében a katonák migrációs feladatait segítő modulok az interkulturális kommunikáció elsajátítása mellett a pszichoszomatikus tünetek korai felismerését is lehetővé tennék. A kérdés vizsgálata rendkívül fontos, hiszen egyazon kultúrán belül sincs egyetlen abszolút modell, amely minden helyzetre egyformán alkalmazható, hanem a modellek változatai különböző helyzetek és kontextusok szerint. Továbbá az emberkereskedelem és a migráció szoros kapcsolata miatt, az elemző fejezet részeként az emberkereskedelem és embercsempészet közötti különbségeket, az emberkereskedők által gyakran alkalmazott trükköket, az áldozatok kizsákmányolásának formáit gyűjtöttem össze.

Interkulturális kommunikáció sajátosságai

A kultúráközi kommunikáció, vagy más néven interkulturális kommunikáció definíciója nem egyszerűsíthető le egyetlen kérdésselvetésre. Ennek értelmében a kommunikáció

folyamata a nem csak üzenetek továbbítását, hanem sokkal inkább az egymástól eltérő kultúrák közötti interakciót jelenti. Az interkulturális kommunikáció gyakorlati vizsgálata ebben az esetben olyan helyzetek vizsgálatát jelenti, amelyek során a különböző kulturális készségeket, kódokat és képességeket birtokló egyének egymással kommunikálnak és együttműködnek. (Földes, 2007)

A történeti megközelítések alapján, azt a jelenséget nevezhetjük szokványos értelemben vett kultúráközi kommunikációnak, amely a különböző kultúrák közötti találkozást, a különböző kultúrák közötti rendszeres vagy esetleges érintkezést foglalja magában. Művelődéstörténeti szempontok szerint, a kultúrák közötti érintkezés a történelem során először a felfedezések során tett szert különös jelentőségre. (Bitterli, 1982)

Vitathatatlan tény, hogy az egymástól eltérő kultúrák korai kapcsolata az interkulturális kommunikáció jelentős történeti részét képezik, ennek ellenére az interkulturális kommunikáció jelentőségét vizsgálva mégsem a jelenség történeti időintervalluma a fő vizsgálati szempont, hanem, hogy milyen társadalmi közegben, milyen történeti környezetben alakult ki az interkulturális kommunikáció máig is érvényes koncepciója. Ezen elv alapján a folyamat egymástól különböző kultúrákat képviselő egyének között valósul meg, amely során az egymással kommunikáló egyének egy-egy kultúra produktumaiként definiálhatóak, akik a saját kultúrájuk által rögzített, az adott kultúrára jellemző viselkedés és gondolkodásbeli mintázatokkal rendelkeznek. Számos elmélet szerint az interkulturális kommunikáció mégsem értelmezhető önálló folyamatként, hanem a társadalom által meghatározott kognitív nézőpont része.

Ezen elmélet alapján elengedhetetlenül fontos kultúra fogalmának, valamint a kulturális különbségek elméleteinek vizsgálata.

Egyértelműen állítható, hogy az interkulturális kommunikáció elméleti alapja az attitűd megfigyelhető sajátosságai, azaz az adott kultúrára jellemző normák, világszemlélet megnyilvánulási formái.

Hall (1987) megkülönböztetése szerint a kontextus-szegény és kontextus-gazdag kommunikáció között jelentős különbséget kell tenni, ennek értelmében számos kultúrában a kommunikáció elsősorban a kontextuson keresztül valósul meg, azaz az abból eredő üzeneteket - a kommunikáló felek közötti távolság, helyük a térben vagy ruháik és díszek - sokkal inkább figyelembe veszik, mint a nyelv vagy bármely más kód által továbbított üzeneteket. Európai társadalmaink a kontextus-szegény kultúrák közé tartoznak az Európán és Észak-Amerikán kívüli kultúrákból származó migránsokhoz képest. Ennek köszönhetően nehezen vagy sokszor alig vagyunk képesek dekódolni a környezetből érkező üzeneteket, amelyeket a kommunikáció kerete hordoz, miközben fokozott figyelmet fordítunk az explicit verbális és nonverbális üzenetekre. E folyamat különösen fontos a pszichoszociális, szociális és oktatási szakmákban, amelyek alapja a közvetlen és könnyen értelmezhető interjú.

Kultúra és identitás

A téma tárgyalása során elengedhetetlen tisztázni a kultúra definícióját, amit Edward Taylor a következőképpen fogalmazott meg: „A kultúra, vagy civilizáció a tágabb etnográfiai értelemben egy összetett egész, melynek egyaránt részei az ismeretek, a hiedelmek, a művészet, a jog, az erkölcs, a szokások, és minden más készség és magatartás, amit az ember a társadalom részeseként elsajátít.” (Taylor, 1997, pp. 108-127.) Számos megalapozott kritikája ellenére azért érdemes foglalkozni ezzel a definícióval, mert tesz néhány különösen fontos megállapítást. Először is leszögezi, hogy az emberek nem egy bizonyos kultúrával születnek, hanem azt folyamatosan, a társadalom részeként sajátítják el. Ez azt jelenti, hogy noha a kultúra elsajátítása egyetemes emberi képesség, a kulturális különbségek mégsem genetikai úton, hanem társadalmi tanulás útján alakulnak ki. A kultúrának nem az egyén, hanem a csoport a táptalaja. A sajátos kommunikációs jelleget illetően pedig, minden közösség saját maga hozza létre a jelentés egyeztetéséhez szükséges kommunikációs szabályokat és kódokat, ugyanakkor a tárgyalás során nemcsak az információ tartalma, hanem a beszélgetőtársak identitása is központi kérdés.

Minden kommunikációs folyamat kettős tartalommal bír, mely egyrészt az információra, másrészt a kapcsolatra vonatkozik, emellett a megfelelő szótválasztás, a stílus, a hangnem, a hangsúly mind részt vesz a kapcsolat meghatározásában. Goffman (2015) szerint egy kommunikációs interakció résztvevői úgy viselkednek, mintha színpadon lennének, azaz többé-kevésbé megírt szerepeket játszanak (diákot, férjet, bankigazgatót, munkanélkülit, stb.), mely szerepek bizonyos típushelyzetekkel párosulhatnak. A kommunikációs folyamat során a közönség szerepét a közvélemény képviseli, amelynek elsődleges szerepe a társadalomban az adott szerephez kapcsolt normák és kommunikációs szabályok betartására irányuló folyamatos ellenőrzés. A kommunikációs játékban az egyén számára a legnagyobb büntetés a szimbolikus tőkéjének, személyiségének elvesztése, hiszen minden egyes interakció szereplőjének elsődleges célja a pozitív benyomás kialakítása, azaz saját identitásának elismertetése. A folyamatot nehezítheti az a tény, miszerint a szimbolikus tőke nem áll korlátlanul rendelkezésre, megszerzéséért folyamatosan versenyben kell részt vennünk a társadalom többi tagjával. Másfelől az említett pozitív benyomás folyamatos fenntartása az együttműködés hiányában lehetetlen célkitűzés. Azaz a saját identitásunk megtartása csak és kizárólag a másik egyén identitásának tiszteletben tartásával működik, melyet bonyolult algoritmusok kidolgozásával próbálunk megvalósítani, azaz olyan stratégiákkal, amelyeket Goffman (2015) a homlokzatvédelem gyűjtőnévvel illet.

Mindebből következik, hogy a sikeres interkulturális kommunikációhoz arra van szükség, hogy miközben saját identitásunkat védjük és alakítjuk, tiszteletben tartjuk és elismerjük a másik identitásának mélyrétegeit. Ha nem közvetítünk ellenszenvet, sokkal könnyebben fogjuk saját üzenetünket is eljuttatni a más kulturális sajátosságokkal rendelkező egyének felé.

Embercsempészet - emberkereskedelem

A segélyszervezetek és a fegyveres testületek tagjainak migráció kezelésére való felkészítése során a kulturális sajátosságok megismerése és a különbségekből fakadó feszültségek kezelésének elsajátítása mellett, rendkívül fontos a migránsok pszichés állapotának ismerete. Ennek értelmében ismerniük kell az elvándorlás okait, a viszonytagságokkal járó út eszközeit és módszereit, amelynek jelentős részét képezi az emberkereskedők és embercsempészek jelenléte. A megfelelő felkészítés érdekében fontos szétválasztanunk az emberkereskedelem és az embercsempészet fogalmát, mivel az esetek nagy részében az a helytelen azonosításnak köszönhetően az emberkereskedelem áldozatait olyan prostituáltakként definiálják a hatóságok, akik önszántukból választják ezt az életformát. Az emberkereskedők áldozataikat erőszakkal hurcolják el a hazájukból, vagy a saját szülei adják el, de számos olyan eset is létezik, amely során a szegénység elől menekülve keresnek megbízható munkát, amelyek nagy részéről sajnos bebizonyosodik, hogy csak hamis ígéret volt. Természetesen ebben az esetben már nem embercsempészetről, hanem emberkereskedelemről beszélünk.

Viszont ezzel szemben az embercsempészet lényege abban áll, hogy a kivándorolni kívánó bizonyos csempészeknek fizet az áhított célországba való szállításért. (Herczog, Herman, Fehér, Gyurkó, 2004) A jobb remény érdekében útnak induló migránsok hatalmas kockázatot vállalnak, hiszen a hosszú út során bárhol, bármikor a hatóságok kezei közé kerülhetnek és visszatoloncolhatják őket. A fő kérdés az, hogyan indulhat mégis útnak, mint illegális migráns. A válasz egyszerű és sajnálatos módon mára bevált szokássá vált, hogy a kivándorlók egytől egyik egész életükre eladósodnak, hogy kifizethessék az út költségeit, egy új, szabad élet reményében, miközben életük végéig rabszolgák maradnak. A migránsok ezen része rabszolgaként dolgozik az őt kijuttató csempészeknek, a nők esetében pedig a kizsákmányolás a leggyakrabban alkalmazott formája a prostitúció. Számos olyan fiatal lány vág neki az útnak, akiket hamis ígéretekkel csábítanak el országukból, azzal biztatva őket, hogy a családjukat is tudják majd így támogatni, de a valóságban ez a munka csak és kizárólag prostituált munkát jelent. (Czine, 2011)

Az emberkereskedők módszerei változatosak. Vannak olyan migránsok, akiket prostitúció mellett kábítószer-kereskedésre is kényszerítenek, köztük gyermekeket is. Azok az illegális migránsok, akik viszonylag jó körülmények között dolgozhatnak, éppen csak annyit kereshetnek, ami a napi betevőjükre elég. Így az áhított cél, miszerint majd haza is tudnak küldeni egy kis pénzt, nem valósul meg. Ekkor történik meg az a sok esetben kiszámítható következmény, amikor az illegális migránsok bűnözésre adják a fejüket azzal a céllal, hogy egy kis plusz keresethez jussanak. Emellett legális tartózkodás és munka híján nem tarthat igényt semmilyen jellegű egészségügyi támogatásra. Az emberkereskedelem fogalmának összetett mivolta, valamint az országok különböző megítélése miatt nehéz pontosan definiálni az emberkereskedelem fogalmát.

Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatalának 2000. december 12-én, *Palermóban megalkotott*, Nemzetközi Szervezett Bűnözés Elleni Egyezmény 55/25-ös számú rendeletének 3. paragrafusa alapján az emberkereskedelem a következő fogalmakkal azonosítható: áldozat gyűjtés-toborzás, szállítás, az rejtegetés, kényszer, korlátozás, elcsábítás, fizikai bántalmazás. (Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala, 2000)

Az emberkereskedelem bűncselekménye a nők elleni erőszak részének tekintendő, hiszen a prostitúciós célú emberkereskedelem áldozatai elsősorban nők és gyermekek. Ha visszatekintünk a „régmúltra”, azt láthatjuk, hogy az első, e tárgyban született egyezmények az ún. „fehér rabszolgaságról”, a nők és gyermekek áldozattá válása ellen próbáltak fellépni.

A későbbi egyezmények hatóköre ugyan már mindkét nemre kiterjed – tehát nők és férfiak egyaránt lehetnek emberkereskedelem áldozatai –, a politikai nyilatkozatok és a kutatások azonban hangsúlyozzák, hogy az áldozatok túlnyomótöbbsége nő, illetve leánygyermek az anyagi célú szexuális kizsákmányolást célzó emberkereskedelem esetében. Mivel az országok eltérő büntető törvényekkel és kulturális hagyományokkal rendelkeznek számos esetet nem ismernek el emberkereskedelemként, hanem ehelyett a kizsákmányolt áldozatot állítják elő és bűnelkövetőként ítélik el. Valamint ez a virágzó üzletág, amely már lassan megelőzi a kábítószer-kereskedelmet, valójában jól koordinált bűnszervezetek sokasága, amelyek a hatóságok kijátszásával és egyes szervezetek fenyegetésével zavartalanul bonyolíthatják le nyereséges üzleteiket. A legborzasztóbb dolog, hogy mára 27 millió ember él rabszolgaságban és közülük csak 1-2 % az, aki megmenekül, ezek közül 20.000 gyermeket szállítanak évente Görögországba prostitúció céljából. (INTERNATIONAL CENTRE FOR MIGRATION POLICY DEVELOPMENT, 2000)

Így az emberkereskedelem zavartalanul működhet és szedheti továbbra is áldozatait. Az emberkereskedelem problémája számos probléma szintézise. Az egyik ilyen probléma az illegális migráció, azaz az embercsempészség során sok migráns áldozattá válik, hiszen egy olyan kiszolgáltatott helyzetbe kerül, ahol a továbbiakban nem alakíthatja önállóan a sorsát, a jövője, az élete más emberektől döntéseitől függ. Ekkor történik meg az a borzasztó folyamat, melynek értelmében az illegális migránsból kizsákmányolt személy lesz. A világ globalizálódásának, illetve a gyorsan fejlődő és a lassú fejlődést mutató országok különbözőségének köszönhetően más és más ipari környezet és munkaigény alakul ki. Ez helyenként magasabb életszínvonalat, életnévót és fokozott munkaerőigényt teremt, ezzel szemben a gazdaságilag hátrányosabb helyzetű régiókban jelentős szabad munkaerő-kínálatot jelent, ami szervezett vagy szervezetlen, legális vagy illegális módon áramlik a kiemelt és vonzó munkaerőpiacokra. (Póczik, 2008)

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az emberkereskedelemnek az illegális migrációval való összefüggése, nem jelenti azt, hogy az emberkereskedelem minden áldozata illegális migráns lenne vagy, hogy minden illegális migráns emberkereskedelem

áldozatává válik. Az összefüggés abban áll, hogy az illegális migránsok kiszolgáltatottságuk okán veszélyeztetettebbek, így nagyobb a valószínűsége annak, hogy ilyen bűncselekmény áldozatává válnak. A megfelelő prevenció lenne, egy egységes kritériumot elkészítése és alkalmazása lenne, mely szerint minden országban ugyanolyan mértékben járnának el az elkövetőkkel szemben. Ennek céljából az Európai Bizottság 2011-ben elfogadott „Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings” c. egyezménye, amely minden egyes tagállamra azonos kritériumokat szab ki az elkövető felkutatás és elítélése, valamint az áldozat rehabilitációját illetően, amely 2016-ban újabb kiegészítéssel bővült. (REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL, Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings, 2016)

Következtetések

A különböző kulturális háttérű menekültek érkezésének kezelése, az újszerű a multikulturális környezetben végzett munka a segélyszervezetek és a fegyveres testületek tagjaitól fokozott felkészültséget, újfajta szemléletet, tudást és képességeket követel meg. Mindez nem egyszerű feladat, mivel olyan tényezőket kell figyelembe venniük, melyek személyes kulturális háttérükkel nem esnek egybe, amelyeket mindennapi életük során nap mint nap nem kell közvetlenül megtapasztalniuk, legfeljebb közvetett élményei vannak a sajátjától eltérő kulturális háttérű migránsok mikrokultúrájával kapcsolatban.

Az újszerű helyzet kezelésének céljából interkulturális modulok bevezetését javasolom, melyek elsajátítása hozzájárulhatna az interkulturális kommunikációt igénylő hatékony munkavégzéséhez, ennek megfelelően a migráció alapvető okait és abból fakadó pszichoszociális okok ismertetését helyezné előtérbe. A modulok elvégzése során megismerhetik a migrációhoz kapcsolódó alap- és kulcsfogalmakat, migrációs folyamatokat, valamint a migrációra választ adó szociológiai, társadalomtudományi elméleteket, a migránsokat illető jogi szabályozás rendszerét és a migrációt befolyásoló tényezőket. Az elméleti alapok mellett rendkívül hasznos gyakorlat lenne az olyan szituációs gyakorlatok alkalmazása, amelyek során esetfeldolgozásokon keresztül kapnának naprakész képet a harmadik országbeli állampolgárok speciális szükségleteiről, megismerkednének a lehetséges intervenciók irányával. Továbbá a modulok tervezett tematikája tartalmazná az emberkereskedelem és embercsempészet alapvető különbségeit, az áldozatok kizsákmányolásának módjait és azok kezelési lehetőségeit. Az emberkereskedelem sajátosságainak ismereteivel és megfelelő helyi kezelésével, hozzájárulhatna ezen globális szervezett bűnözés csökkenéséhez, illetve az áldozatok pontos azonosításának köszönhetően a kizsákmányolt migránsok sokkal könnyebben és gyorsabban kaphatnák meg a számukra nyújtható rehabilitációs kezeléseket.

Felhasznált irodalom:

BITTERLI, U. (1982): *„Vadak” és „civilizáltak”. Az európai-tengerentúli érintkezés szellem- és kultúrtörténete.*

Budapest: Gondolat

BORECZKY Á. (2001): A kultúraazonos pedagógia vázlata. In. BALLÉR E. – DUDÁS M. (szerk.): *Iskolafejlesztés és pedagógus(tovább)képzés.* In memoriam Vastagh Zoltán, Budapest-Pécs: Tanárképzők Szövetsége, Pécsi Tudományegyetem Tanárképző Intézet, Pedagógia Tanszék, pp. 91–99.

CZINE Á. (2011): Az emberkereskedelem, mint a szervezett bűnözés egyik megjelenési formája. Pécs

Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (2000): Nemzetközi Szervezett Bűnözés Elleni Egyezmény, Palermo: 55/25-ös sz. rendelet, 3. paragrafus, p. 42. <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf> (2017.01.10.)

EUROPEAN COMMISSION (2016): REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL, Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings. BRUSSELS.

https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/trafficking-in-human-beings/docs/commission_report_on_the_progress_made_in_the_fight_against_trafficking_in_human_beings_2016_en.pdf (2016. 11. 25.)

FÖLDES CS. (2007): „Interkulturális kommunikáció”: koncepciók, módszerek, kérdőjelek. Budapest: Fordítástudomány IX. 1.szám, pp. 14-39.

http://www.foeldes.eu/sites/default/files/Interkulturalis_kommunikacio.pdf (2017. 01. 02.)

GOFFMAN, E. (2015): Az én bemutatása a mindennapi életben.

Budapest: Thalassa-Alapítvány-Pólya kiadó

HALL, T. E. (1987): Rejtett dimenziók.

Budapest: Gondolat

HERCZOG M., HERMAN J., Fehér L., GYURKÓ SZ. (2004): Kézikönyv az emberkereskedelemtől I-IV.

Budapest

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION (2011) : Counter trafficking and assistance to vulnerable migrants.

https://www.iom.int/files/live/sites/iom/files/What-We-Do/docs/Annual_Report_2011_Counter_Trafficking.pdf (2016.11.30.)

INTERNATIONAL CENTRE FOR MIGRATION POLICY DEVELOPMENT (2000): Trafficking in Human Beings.

<https://www.icmpd.org/our-work/capacity-building/trafficking-in-human-beings/> (2016.11.25.)

PÓCZIK SZ., FEHÉR L. (2008): Nemzetközi migráció, nemzetközi kockázatok.

Budapest: HVG-ORAC

TONGORI A. (2010): Az MH PRT Afganisztán lélektani műveletei. Budapest: Hadtudományi Szemle, 3. évf., 2.sz., pp. 94-97.

http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2010/2010_2/2010_2_tt_tongori_andras_94_97.pdf (2017. 01.10.)

TORGYIK J. (2005): Fejezetek a multikulturális nevelésből.

Budapest: Eötvös József Könyvkiadó

TYLOR, E. B. (1997): Mérföldkövek a kulturális antropológiában.

Budapest: Panem Kft, McGraw-Hill Inc

UNODOC (2000): United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto. Palermo, Italy.

<http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf> (2017.01.10.)

A KUTATÁSI TÉMA: „A 101. FELDERÍTŐREPÜLŐ-SZÁZAD, ÉS AZ ANNAK ÁLLOMÁNYÁBA TARTOZÓ SZU–22M3 TÍPUSÚ REPÜLŐGÉPTÍPUS TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON A KEZDETEKTŐL A RENDSZERBŐL TÖRTÉNŐ KIVONÁSIG.”

Katona István

A Varsói Szerződés (VSZ) keretein belüli, Politikai Tanácskozó testülete (ezt a mondatot nem teljesen értem, de a törléssel talán érthetőbbé válik, lehet, hogy érdemes lenne odaírni a törlés helyére: vezetése? Annyira azért nem ismertem a VSZ felépítését és döntéshozatali rendszerét, de lehet, hogy a pirossal írt testület volt az elrendelő?) a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői Főparancsnokságának (VSZ. EFEF) döntése javaslata alapján elrendelte a haderőnemi fejlesztést a tagállamok hadseregeiben. A VSZ tagállamai hadseregeinek haderőnemi fejlesztése (az előző mondatban már ott van a haderőnemi fejlesztés) Ennek megvalósítása folytán folyamán a Magyar Néphadsereg 1983-ban beszerezte, majd hadrendbe állította – a VSZ tagállamai közötti szerződési kötelezettségének eleget téve – a Szu–22M3¹-as repülőgéptípust. (szerintem nem egészen szerencsés a „repülőgéptípus” kifejezés vagy szóösszetétel, de Te nagyon szeretted. Én úgy érzem, hogy nem a repülőgéptípust, hanem az ilyen típusú *repülőgépeket* állítottuk hadrendbe – de lelked rajta: ha ragaszkodsz hozzá, hagyd úgy, ahogy akarsz)

1983-ig az L–29² típusú repülőgép volt hadrendben a 101. felderítőrepülő-ezred állományában, Szolnok repülőtéren, amelyet „felderítőrepülő”-ként alkalmazott a Magyar Néphadsereg. A szovjet haderőnemi szakbesorolás szerint az L–29-es repülőgépet kiképzési célokra tervezett típus volt tervezték. A szovjet repülőgéptípusokra vonatkozó szovjet (nem a szovjet rg. típusokra vonatkozott a szakterminológia, hanem a rk-re vonatkozó szovjet szakterminológiáról van szó) szakterminológia szerint a felderítő repülőgépek alapfeladatánaként 25%-ban felderítési feladatokat és 75 %-ban csapásmérési feladatokat hivatottak ellátni végrehajtani.

A VSZ-en belül a Déli Hadseregcsoport tervezett fő hadműveleti iránya Olaszország volt. A Szolnok repülőtéren települt L–29-es repülőgéptípussal felszerelt – csak nevében – felderítőrepülő-ezred ebbe az elképzelésbe semmilyen tekintetben nem fért bele. Ez a kényszer és a szovjetek elvárásainak teljesítése volt a háttere a Szu–22M3 típusú repülőgép és a majdan tervezett Szu–25³-ös típus későbbiekben tervezett

¹ Szu–22-es repülőgép – Sszovjet gyártmányú, a szovjet Szuhoj tervező iroda sugárhajtóműves vadászbombázó repülőgépének, a Szu–17-esnek az export – külföldre gyártott változata.

² L–29-es típusú Csehszlovák gyártmányú sugárhajtóműves, kétkormányos iskolagép.

³ Szu–25-ös repülőgép – Sszovjet gyártmányú kétkormányos (én úgy tudom, hogy a 25-ös is egyszemélyes, hajtóműből van kettő – no és az UTI-kon az ülésekből is), két hajtóműves csatarepülőgép

beszerzésének háttere. A beszerzésre tervezett Szu–22M3-as típusú vadászbombázó repülőgéptípus (csak ismételni tudom: nem a típust, hanem magát a gépet hasonlítjuk össze, mert egy típusnak vannak al-változatai is, amelyek adott esetben jelentősen eltérhetnek egymástól! A mi példánkban a típus a Szu-22, az M3 már egy al-változat, ahogyan az M4 is, stb. Remélem, elég érthető, miért nem tartom helyesnek a „repülőgéptípus” szóhasználatot!) és a kiképzési célra tervezett L–29-es össze sem hasonlítható az elvárt felderítési feladatok végrehajtása tekintetében.

Az új felderítőrepülő-század – az indulásnál önálló felderítő repülőszázadként – a szolnoki 101. felderítőrepülő-ezred jogutódjaként, ezred szintű szervezéssel és állománytáblával alakult meg, jogutódjaként a szolnoki 101. felderítőrepülő-ezrednek, oly módon, – az indulásnál önálló felderítő repülőszázadként – hogy a későbbiekben felderítő repülőezreddé alakuljon, fejlődjön fel, kibővíteggésszítve (a 22-es szd-ot nem bővíteni kellett volna, mert a bővítés további 22-esek beszerzését jelezné) a Szu–22M3-as repülőszázadot, még további kettő két Szu–25-ös csatarepülő századdal és egy 12 gépes pilóta nélküli repülőgép⁴ állománnyal.

Ez lett volna a komplett felderítőrepülő-ezred immáron teljes mértékben, minden tekintetben megfelelve egy felderítőrepülő ezreddel szemben elvártámasztható követelményeknek.

Katonai vezetésünk így az amúgy is korszerűtlen, a rendeltetését tekintve ében nagyon-nagy sok-sok kívánnivalókat maga után hagyó L–29-es típusú repülőgéppel felszerelt 101. felderítőrepülő-ezredet, a feladatainak minden szempontból megfelelő – a Magyar Néphadseregben felderítő-feladatot ellátó – Szu–22M3 típusú repülőgéppel-as repülőgéptípussal felszerelt 101. önálló felderítőrepülő-századdal váltotta fel a katonai vezetésünk. A Magyar Néphadsereg korabeli színvonalára jellemző volt, hogy a harmadik generációs, sugárhajtóműves – egyébként vadászbombázó – repülőgéppel felszerelt rendelkező egyetlen repülőszázad, felszereltségének, a navigációs lehetőségeinek, valamint fegyverzetének, és lehetséges függesztményeinekmiatt köszönhetően hatékonyabb feladat ellátásra volt képes, a felszereltsége, a navigációs lehetőségei, valamint fegyverzete, függesztményei miatt, mint az addig rendszerben álló 101. felderítőrepülő-ezred!

A 101. felderítőrepülő-század tehát ezred-szintű szervezéssel és állománytáblával alakult meg, oly módon – az indulásnál önálló felderítőrepülő-századként –, hogy a későbbiekben felderítőrepülő-ezreddé alakuljon (ez a szöveg 3 bekezdéssel előbb már volt – ezért tettem be pirossal a „tehát” szót, hogy a leütés szám se nagyon csökkenjen, de a hallgatóság se érezze magát hülyének 1 percen belül ugyanazt hallva). A tervezett felderítőrepülő-ezred vezetését, szervezeteit az önálló felderítőrepülő-század adta volna. Az ezred vezetését, „magját” az indulásnál felállt, majd később hadrendbe állt 101. önálló felderítőrepülő-század adta volna. A két Szu–25-ös csatarepülő-század repülő-

⁴ VR–3-as típusú, szovjet gyártmányú (?) pilótanélküli felderítő repülőgép.

hajózó állományát a néphadsereg felső vezetése 1987-re tervezte beiskolázni a szovjet kiképzőbázisra.

A VSZ tagállamai és a Szovjetunió gazdasági válságának, valamint a nemzetközi hidegháborús folyamatok enyhülésének következtében a VSZ tagállamai hadseregeinek korszerűsítése, fejlesztése – köztük a Magyar Néphadseregé is – abbamaradt. Minden tagország igyekezett elsősorban az égető gazdasági gondjaival, adósságaival igyekezett megbirkózni, s ekközben a tagországok közötti ellentétek egyre jobban felszínre kerültek, megerősödtek. A hiánygazdaságnak, és az államadósság növekedésének kivetülése az állampolgárok mindennapi életére gyakorolt negatív hatásai miatt, az elégedetlenség talaján a nacionalizmus csírái is elkezdtek kibontakozni. A Szovjetunióknak a tagállamok szövetségi rendszerben tartására irányuló lazuló „szorításaának” lazulása, enyhülése a tagállamok szövetségi rendszerben tartására először óhatatlanul fellazította a szocialista tábor szoros szövetségét először fellazította, majd megindított egy szétesést eredményező folyamatot. Ennek kapcsán a Szovjetunióknak először az európai szocialista országokkal való szövetsége bomlott fel, majd a saját tagállamai között is megindultak a szövetségből történő kiválási folyamatok, melynek végén a szocialista világrendszer „darabokra” hullott.

A Varsói Szerződés budapesti ülésén 1991. február 25-én aláírták a szerződés katonai szervezetének megszűnéséről szóló dokumentumot, majd 1991. április elsején hivatalosan is megszűnt a Varsói Szerződés katonai szervezete, három hónap múlva – 1991. július elsején – pedig, a VSZ Politikai Tanácskozó testülete is⁵.

A 101. felderítőrepülő-század létrehozását követően így először hadrendbe állt, majd a repülőgép-vezetői állománya először a repülési jártaságát állította helyre az új repülőgéptípuson, majd a repülőgéptípus rendeltetésének megfelelően alapján előírt kiképzési feladatcsoportok végrehajtásával, a rendeltetésének megfelelő jártaságát is megszerezte, de már az a század ezredévé váló felfejlődése elmaradt, okafogyottá vált. Annál is inkább, mert egy Az idő elteltével múlásával ugyanis a nemzetközi, valamint az országon belüli, a nemzetközi politikai és gazdasági változások hadseregen belüli változtatásokat, a hadseregünk reformját, leépítését eredményezték.

Ennek az önálló felderítőrepülő-századnak a történetét kutatom, s tárom minden érdeklődő elé. Kötelességem ezt a történetet hitelesen kutathatóvá tenni előttük, és az utókor számára is. Ezt én elsőként, a fellelhető, eredeti dokumentumok segítségével végzem így el, valamint a még életben lévő repülőtársak, a mérnök-műszaki állomány fellelhető tagjai felkutatásával és megszólaltatásával végzem.

Tudományos munkámon keresztül így válnak a későbbiekben összefoglaltan kutathatóvá minden érdeklődő számára a század életének, eseményeinek főbb mozzanatai

⁵ <https://archivum.ujsoz.com/online/panorama/2016/04/01/25-én.2018.01.29.176.17p>.

így válnak a tudományos munkámon keresztül kutathatóvá összefoglaltan a későbbiekben minden érdeklődő számára.

Teszem ezt tisztelegve azon katonatársaim, repülőtársaim előtt, akik egész életük során a hadseregben hivatásszerűen, hittel, őszintén, becsülettel szolgálták a Hazát, késsen arra, hogy bármikor – ha sor kerül rá – ha kell, akár életük feláldozásával is védjék az országunkat, Magyarországot!

A Magyar Népköztársaság Honvédelmi Miniszterének (MN HM) 00085.számú⁶ direktívájában az 1981-1985-ös időszakra előirányozta a magyar haderőnemi fejlesztést és korszerűsítést irányozta elő. Ennek a gyakorlati megvalósítása már 1981-ben megkezdődött, többek között azzal is, amikor a Honvédelmi Bizottság 1981. október 29-én megtartott 327. ülésén a honvédelmi miniszter a 3. napirendi pontként „A taszári repülőtér bővítésének beruházási javaslata.”-val foglalkozik. Ez volt az infrastrukturális fejlesztés egyik iránya.

A 00085.számú direktívában előirányzott fejlesztésben az új hadrendbe állítandó új repülőgéptípus repülőgép-vezetői állományának kiválasztása még már korábban – már az 1980-as év második felében – elkezdődött⁷, ez pedig a személyi állományt érintő fejlesztések körében elkezdődött⁷ történt. Én a későbbiekben csak a 101. felderítőrepülő-századot érintő eseményekre és történésekre hagyatkozom.

A haderőnemi fejlesztés egyik repülőgéptípusa – a Szu-22-es – állomáshelyének ugyanis a taszári repülőbázist választotta a felső katonai vezetés. Ennek megfelelően 1981. január 03-tól 1981. március 1-ig⁸ a kiválasztott repülőgép-vezetői állományt erre a bázisra rendelték, ahol a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, a Magyar Néphadsereg Repülő Főnökének felkérésére – az új repülőgéptípusra való átképzés első aktuális lépéseként – tanfolyam keretében egy harcászati felderítő képzést kapott tartott 1981. március elsejéig⁹.

A tanfolyam elvégzése után véglegessé vált a Taszáron felállításra kerülő, s a szovjetunió-beli átképzésre vezényelt repülőgép-vezetői, és mérnök-műszaki állomány névsora. Így a teljessé vált, az átképzős csoport, amelyet a Magyar Népköztársaság

⁶ Hadtörténelmi Levéltár, Központi Irattár (HL, KI) Honvédelmi Miniszteri (HM) 1980-1989 parancsok 4-es doboz (d), 6-os őrzési egység (őe.);

⁷ Katona István Phd hallgatói publikáció – „A Magyar Néphadsereg korszerűsítése gyakorlati megvalósításának kezdete a 101. felderítőrepülő-század szempontjából.” Hadtudományi Szemle, Bp. 2017.X.évfolyam, 2. szám, 10. oldal;

⁸ Katona István Phd hallgatói publikáció – „A Magyar Néphadsereg korszerűsítése gyakorlati megvalósításának kezdete a 101. felderítőrepülő-század szempontjából.” Hadtudományi Szemle, „A Magyar Néphadsereg korszerűsítése gyakorlati megvalósításának kezdete a 101. felderítőrepülő-század szempontjából” Bp. 2017.X.évfolyam, 2. szám, 12-14. oldal;

⁹ Katona István Phd hallgatói publikáció – „A Magyar Néphadsereg korszerűsítése gyakorlati megvalósításának kezdete a 101. felderítőrepülő-század szempontjából.” Hadtudományi Szemle, „A Magyar Néphadsereg korszerűsítése gyakorlati megvalósításának kezdete a 101. felderítőrepülő-század szempontjából” Bp. 2017.X.évfolyam, 2. szám, 12-14. oldal;

Honvédelmi Miniszterének 0662/1983számú parancsa¹⁰ 1983. június 28-án név, rendfokozat szerint tett hivatalosan véglegessé. 1983. június.28-án.

A parancsot még aznap fel is olvasták a három hónapos átképzésre kiutazó állomány előtt.

A kijelölt repülőgép-vezetői és repülőmérnök-műszaki állomány érthetően nagy kíváncsisággal várta 1983. július 27-ét, a krasznodári repülőbázisra történő kiutazás napját. Mivel a repülőgép-vezetők hazai felderítő tanfolyama még az év elején, januárban már megtörtént, még az év elején, januárban, így ők az új repülőgéppel felálló repülőszázad feladatairól már rendelkeztek egyfajta elképzeléssel rendelkeztek.

Az átképzésre 10 fő repülőgép-vezető, 25 fő repülőmérnök-műszaki tiszt és 11 fő repülőmérnök-műszaki tiszthelyettes, összességében 46 fő utazott ki – egy nap híján – egy hónap múlva a krasznodari átképző repülőbázisra¹¹. Az átképzős állomány elszállásolása, ha nem is egy helyen – a repülőgép-vezetők külön épületben – voltak, de nagyon közel egymáshoz. Így nagyon jó és nagyon szoros kapcsolat alakult ki a repülőgép-vezetők és a mérnök-műszaki állomány között, mely a későbbiek folyamán igen hasznosnak bizonyult.

A Mérnök-műszaki állományunk tolmácsokkal alkalmazásával végezte az átképzését, így előfordult az olyan eset is, amikor hogy egy-egy, számukra új érthetetlen dolog megértéséhez a közelben elszállásolt repülőgép-vezetők segítségét is igénybe vették. Mivel Gyakorlati repülőgép-vezetői képzését a repülőgép-vezetők mindegyike a gyakorlati repülőgép-vezetői képzését a Szovjetunióban kapta, ezért – minden repülőgép-vezető jól értette az orosz nyelvet, – sőt nem egynek közülünk a felesége is orosz volt, akiket még a főiskolás korukban ismertek meg, és vettek feleségül.

Az átképzés 1983. augusztus elsején el is kezdődött és a valamivel több, mint egy hónapos elméleti képzést a végén záróvizsgával fejeztük be. A mérnök-műszaki állománynak az elméleti képzésük tovább tartott. Mindjárt az átképzés elején adódott egy kis félreértés. Mi – repülőgép-vezetők – úgy tudtuk, hogy az átképzésünkön a Szu–22-es típusnak az M4-es változatát modifikációját kapjuk, de sajnos tévedtünk. Ez akkor derült ki, amikor a második hét elején a sárkány-hajtómű oktató nem az általunk ismert, és várt paramétereket diktálta le nekünk – mert azért majdnem mindenki utána nézett a szakirodalmakban szakkönyvekben (az irodalom eleve több művet jelent) az M4-es modifikáció változat hajtómű adatainak – a füzetünkbe. A Parancsnokunk – Balogh Imre őrnagy - egyből meg is reklamáta ezt a hajtómű tanárnál, aki értetlenül állt a dolog előtt. Nem értette a reklamációnkat. Végül először az intézet parancsnokához, majd a Szovjetunió katonai attaséjához fordultunk felvilágosításért, mondván, hogy

¹⁰ H. L.KI HM parancsok 1980-1989, 862-es doboz 0651-0700-as őrzési egység;

¹¹ Katona István Phd hallgatói publikáció – „A Magyar Néphadsereg korszerűsítése gyakorlati megvalósításának kezdete a 101. felderítőrepülő-század szempontjából.” Hadtudományi Szemle, „A Magyar Néphadsereg korszerűsítése gyakorlati megvalósításának kezdete a 101. felderítőrepülő-század szempontjából” Bp. 2017.X.évfolyam,2. szám, 14. oldal;

nekünk végig a Szu–22M4-es típusról beszéltek otthon, Magyarországon. A moszkvai katonai attasé megnyugtatóan bennünket, a szovjet tanárok jól tudják, a magyar katonai vezetés a Szu–22M3-as repülőgépet vette meg a Magyar Néphadsereg részére. Ezután kicsit csalódottan folytattuk az átképzés elméleti részét, de a tudásvágyunkat ez a kezdeti félreértés nem tudta letörni! Mindenki igyekezett „kihozni” magából a maximumot „kihozni”. Így az orosz oktatók az elméleti átképzés végén nagy megelégedéssel nyilatkoztak a magyarok kiemelkedő elsajátított (csak a tudást tudod elsajátítani, a szintet pedig elérni) tudásszintjéről¹².

Mi, repülőgép-vezetők 1983. szeptember 8-án el is kezdtük a Szu–22-es repülőgépen először a gyakorlati repüléstechnikai átképzésünket, a Szu–22M3 típusra a „КУЛП-Су-22” szerint.¹³ 10/10-es borultság¹⁴, 1 200 m-es felhőalap¹⁵, 5 000 m-es felhő tető¹⁶ és 10 km-es vízszintes látás¹⁷ mellett¹⁸. (Ezek a repülési kondíciók az Utasítás Repülések Végrehajtására 1971-től érvényes – URV-71 – repülési szabályzat szerint vannak megadva). Természetesen a Szovjetunióban is megvoltak a hasonló repülési szabályzatok, amelyek szerintem nem, vagy csak alig tértek el egymástól, hiszen a repülési meteorológia mindenhol egyforma.

A szovjet kiképzők sokéves tapasztalataik alapján kidolgozott módszerrel, az egyszerűtől az egyre bonyolultabb feladatok felé haladva, nagyon hatékonyan, szakszerűen és gyorsan képezték át repülőgép-vezetői állományunkat¹⁹.

Szeptember végére, 25-e után már szinte mindenki a harci alkalmazásra készült, tehát valamivel több, mint három hét alatt már a programunk felénél tartottunk. Ezeket a feladatokat csak egyszerű időjárás viszonyok között hajthattunk végre.

melyeket Tehát valamivel több, mint három hét alatt már a programunk felénél tartottunk.

¹² Balogh Imre nyugállományú vezérőrnagy visszaemlékezései, a 101. felderítő repülőszázad-parancsnokának személyes visszaemlékezései alapján. Bp. 2016.11.22;

¹³ „КУЛП-Су-22” – a szovjetek által használt át kiképzési szabályzat a Szu–22-es típusú repülőgépre típusra. (Nem szó szerinti, hanem szakmai fordítás szerint ez: „A Szu-22-es repülő kiképzési szabályzata”. (KULP-Szu–22).

¹⁴ A Repülési szabályzatunk – az URV-71 – a felhőzet mennyiségét, azaz, a borultságot tizedekben adta meg. (Ez jelen esetben a 10/10-ed, teljes borultságot jelentett). Az 5/10 felhőzet azt jelentette volna, hogy az égbolt félig felhős, az 1-2/10-ed szerint itt-ott lettek volna felhők, azaz, az égbolt 1-2 tizedét tudtuk volna a z égbolton felettünk lévő felhővel beborítani.

¹⁵ A Repülési szabályzatunk – az URV-71 – ezen a felhőzetnek az alját jelöli.

¹⁶ A felhőzet tetejét jelöli.

¹⁷ Az a látás távolság, amilyen ameddig az ember ellát, ameddig az embernek az időjárás viszonyok engedik vízszintesen a tereptárgyakat látni a földön, vagy a levegőben lévő tárgyak biztosan felismerhetők. amilyen távolságra ellát a repülőgép-vezető. (ha egy nagy fene ködben látsz egy sötét foltot, de nem tudod megmondani, hogy számár, vagy ember, akkor az a repülési látástávolságon kívül van, hiába „látsz el” odáig)

¹⁸ Katona István Phd hallgatói publikáció – „A Magyar Néphadsereg korszerűsítése gyakorlati megvalósításának kezdete a 101. felderítőrepülő-század szempontjából.” Hadtudományi Szemle, Bp. 2017.X.évfolyam,2. szám, 16. oldal.

¹⁹ Katona István Phd hallgatói publikáció – „A Magyar Néphadsereg korszerűsítése gyakorlati megvalósításának kezdete a 101. felderítőrepülő-század szempontjából.” Hadtudományi Szemle, Bp. 2017.X.évfolyam,2. szám, 17. oldal.

A század vezető állománya – Balogh Imre őrnagy, Víg Miklós őrnagy, Máté László őrnagy, – valamint a Csapatrepülő Parancsnokság felderítőrepülő főszemlélője, Éberhardt György őrnagy, a Csapatrepülő Parancsnokság felderítőrepülő szemlélője - fejenként 20-20 óra összes repülési időt kapott a típus átképzés végrehajtására, s nekik, az oktatási és a Szu-22M3-as típusra az oktatási és a berepülési jogosultságot is megadták, illetve erre szintén kiképezték őket.

A többi repülőgép-vezető Magyarországon szerezte meg a jogosultságát ezekre a feladatokra, ami már nem terhelte az átképzésünkre kapott repülési idő mennyiséget óraszámot.

A szerződésben meghatározott repülési idő mennyiséget az átképzés folyamán nem léptük túl²⁰. Repülő eseményünk²¹, nem volt! Az átképzésünk sikeresen, az 1983. október 30-ánai. határidőre terv szerint végrehajtásra került., időben történt meg. A típusátképzést – kijelölt állomány határidőre – sikeresen befejezte

Az átképzett állomány repülési jogosultságot szerzett nappal egyszerű időjárési viszonyok között a következő repülési módzatokból:

- repüléstechnika (iskolakör, egyszerű-, összetett-, műrepülő-, valamint kisegítő műszerek alapján történő légtérrepülések végrehajtására), légi tájékozódásból: kis-, közepes-, és nagy magasságú útvonal repülések végrehajtására.

A kis magasságokon, és a földközelen²² végrehajtott repülés ezen a típuson a fő profilnak számított, hiszen ha a repülőgép adottságait maximálisan ki akartuk használni, erre is készülnünk kellett. Ezt a típust más államok hadserege bombázásra és a szárazföldi csapatok támogatására egyaránt használta, hiszen erre tervezték. Rendkívül sok lehetőséget rejtett magában, csak ki kellett használni!

Fentiekén kívül az átképzésen résztvevő állomány végrehajtott nagymagasságú útvonalrepülésből gyorsítást a típus maximális sebességére.

- harci alkalmazásból: bombavetésekre vízszintes repülésből, bombavetések-, gépgyű lövészet-, valamint NIR-lövészet²³ végrehajtására zuhanásból.
- bonyolult időjárési viszonyok között: egyenesből történő bejövétel és leszállás végrehajtására.

Az elvégzett átképzésről a krasznodári légibázis parancsnoka 1983. október 29-i dátummal tanúsítványt állított ki minden átképzésen részt vett repülőgép-vezető számára

²⁰ Katona István Phd hallgatói publikáció – u.o. 16. oldal;

²¹ Repülő esemény a repülés végrehajtására veszélyes helyzet létrejött.

²² URV-71 Utasítás Repülés Végrehajtására, c. szabályzat szerinti repülések felosztása: a földközeli magasság 15m-től 200 m-ig, a kis magasság 200 m-től 1000 m-ig terjed.

²³ NIR – Nem Irányított Rakétalövedékkel végrehajtott lövészet – ez esetben földi célokra.

1983. október 29-i dátummal. De, még úgy, hogy 1983. október 28-án még repülésünk volt tervezve, s volt olyan közülünk, aki még azon a napon repült²⁴ is, azon a napon fejezte be az átképzését.

1983 első hetében az átképzését végrehajtott állomány hazatelepült Magyarországra, Taszár repülőtérré.

Az átképzésről hazaérkezett állományt Simon Dénes őrnagy, a század törzsfőnöke, Simon Dénes őrnagy és Vigh Antal őrnagy, a századparancsnok politikai helyettese, Vigh Antal őrnagy fogadta a taszári repülőtérről magassági állomásán.²⁵ A századparancsnok a hazaérkezett állomány többségét elengedte – a még Krasznodárban²⁶ beígért – szabadságra. A parancsnokhelyetteseket, és a mérnök-műszaki szolgálat vezetőállományát visszatartotta. Velük együtt a század rendelkezésére bocsájtott épületeket, körleteket, objektumokat körbejárták, átvették és ki-ki a saját szakterületének megfelelő részét birtokba vette, átvette. programot. Feladattervet készített – akinek közvetlen feladata volt vele – a repülőgépek és az orosz gyári összeszerelő csoport fogadására. Ezzel „beindult” a 101. felderítőrepülő-század élete Taszáron.

A beosztott repülőgép-vezetői állomány – a repülőgép-vezetők azon csoportja, akik nem jöhettek ki velünk a Szovjetunióba átképzésre – már a megérkezésünk másnapján jelentkezett a parancsnoknál, jelentették készenlétüket az elméleti képzésükre a készenlétüket. Ennek eredményeként még azon a héten – a parancsnok utasítására – el is kezdték az átképzésük elméleti részét. Az elméleti képzésük Oktatóik a vezető mérnök-műszaki állományból kerültek ki, akik a Szovjetunióban az átképzésüket az első csoportban megkapták.

A mérnök-műszaki állomány második csoportja pedig a mi hazaérkezésünkkel utazott ki, szinte „meleg váltásban” a kinti, szovjetunióbeli elhelyezési körletünkbe.

Nem sok idő múltán megérkezett a repülőgépeinket összeszerelő gyári szerelő csoport is – a repülőgépeinket ugyanis szétszerelve, érkeztek légi szállítással, An–12²⁷-es szállító repülőgépekkel juttatták el Magyarországra. Ezek a repülőgépeken - nagy méretük ellenére is - egyszerre csak egyetlen egy, „törzskocsi” csomagolásban előkészített repülőgépet – illetve a repülőgépet „törzskocsi” csomagolásban – tudtak ideszállítani Taszárra, a 101. felderítőrepülő-század állomáshelyére szállítani. Az első repülőgépeket ily’ módon igen gyorsan, már 1983 novemberében leszállították nekünk, az átképzésről való hazaérkezésünk után nem sokkal, már 1983 novemberében meghozták.

²⁴ Katona István Phd hallgatói publikáció – „A Magyar Néphadsereg korszerűsítése gyakorlati megvalósításának kezdete a 101. felderítőrepülő-század szempontjából.” Hadtudományi Szemle, Bp. 2017.X.évfolyam, 2. szám, 22. oldal.

²⁵ Magassági állomás – a repülésirányító torony mellé, illetve általában azzal egybeépített épületkomplexum, ahová a repülőgép vezetők bemennek a leszállás után, és a következő felszállásukig itt pihennek. Itt történik a repülések előtti eligazítás, feladatszabás, a repülőgép vezetők ún. start orvosi vizsgálata is.

²⁶ Krasznodár – Dél-oroszországi nemzetközi kiképző repülőbázis. Sokáig itt történt a magyar pilótaképzés is.

²⁷ Szovjet gyártmányú, Antonov típusú légcsovaros, nagy teherbírású szállító repülőgép.

Az események felgyorsultak. Alig telt le az átképzésen után kapott jutalomszabadságunk, a repülőgépeket összeszerelő gyári szerelőcsoport, már itt is volt. Az egész repülőszázad lázban égett, s alig volt olyan repülőgép-vezető, aki ne szakított volna arra időt – természetesen a szabad idejéből – hogy a repülőtérré kiutazva²⁸ megnézze, a folyamatot, mikor is a törzskocsiból – mint egy tojásból, úgymond „kikelnek” a Szu-22-es repülőgépek, és a gyári szerelő csoport keze-munkája nyomán újra felveszik újból a repülőgép-formájukat a gyári szerelő csoport keze-munkája nyomán. Érdekes látvány és egy életre szóló élmény volt, annak, aki láthatta.

A hazai oktatásban nagyon sokat segítettek a novemberben, a repülőgépek „törzskocsijaival”²⁹ együtt, az An-12-es szállító repülőgépekkel küldött – a szovjetektől kapott – küldött oktatási tablók.³⁰

Ahogy kezdődtek a repülőgép-összeszerelési munkálatok, úgy derültek ki sorban a századunk – a 101. felderítőrepülő-század – infrastruktúrájának hiányosságai. Nagy valószínűséggel azért csak akkor, mert az egyes eszközökre az adott összeszerelési munkafolyamat után lett volna szükség. Akkor jött elő például a hajtóművező hely használhat alkalmatlansága, a szinte teljesen használhatatlan, hiányos és megfelelő terhelhetőséggel bíró energiahálózat³¹ nélkül megépített hangár³² szinte teljes használhatatlansága. Az összeszerelési munkálatokat is A repülőgépeket a gyári szerelőcsoport az egyik suhoj repülőgép állóhely³³ beton-nyelvén³⁴ szerelte össze. (Ha kicsit cinikus lennék, azt is mondhatnám, nincs ezzel semmi baj, mert ők legalább megmutatták, hogyan lehet repülőgép-szerelési munkálatokat – harci körülmények³⁵ között – szabad ég alatt, téli hidegben, fagyban elvégezni! Mellesleg az oroszoknál ez természetes

²⁸ A repülőtéri állóhely, ahol összeszerelték a repülőgépeket, a laktanyától több mint három kilométerre volt, sezer a repülőgép-vezetők busszal jártak ki a repülőtérré.

²⁹ Törzskocsi – repülő mérnök-műszaki szakzsargon: erős, deszkából és lécekből összeállított fadoboz, amelyben a repülőgépgyár nagy biztonsággal, rögzíthetően szállította a repülőgépgyár a megvásárolt Szu-22-es repülőgépeket, amelyekben csak a repülőgép törzsét volt a függőleges vezérsíkkal. A repülőgépek szárnyaik pedig a törzskocsik oldalaira voltak erősítve.

³⁰ Oktatási tablók – olyan falra szerelhető – fatábla alapon elkészített – oktatási segédeszközök, amelyeken a repülőgép egy-egy rendszere valóságban (pl: hidraulika, olaj, levegő stb.) valóságban látható, elemeinek metszeteivel felerősített formában nyomon követhető az adott rendszer működése.

³¹ Itt a hangár energiahálózatáról van szó, amely különböző feszültségekkel – 27V egyenáram, 115V 400Hz váltóáram, amely az orosz repülőgépeken általánosan használt (standard) alaphőfeszültség volt – és megfelelő terhelhetőséggel kialakított energiahálózatáról van szó.

³² Olyan repülőgép szerelőcsarnok, ahol a repülőgépen elvégzendő szükséges munkálatokat, szerelési munkafolyamatokat időjárás és napszaktól függetlenül el lehetett végezni. Az igazi hangárba egy időben egy-két repülőgépet is be lehetett „húzni”, s elvégezhetővé váltak rajtuk a szükséges szerelési vagy ellenőrzési munkafolyamatok.

³³ Állóhely – a repülőgépek használatán kívül – akkor, amikor nem repültek egy adott repülési váltáson – állóhelyen álltak, melyek lebetonozott földterületek voltak. Volt olyan, hogy egy vagy kettő, de volt olyan is, amikor egy egész század gépparkjának egy állóhely lett kialakítva. Természetesen ezeket megfelelő módon őrizték, biztosították.

³⁴ Beton nyelv – repülőgép-vezetői szakzsargon. A felszálló mezőre a repülőgép guruló utakon jut el az indító, vagy a töltő zónából. Beton nyelvnek hívtuk a repülőgép gurulóútjáról a repülőgép állóhelyére vagy más irányba történő leágazást, a gurulóról leágazó guruló mellékutat.

³⁵ Háborús viszonyok, háborús körülmények.

munkakörülménynek számított³⁶. Ha valamit el kell végezni, az nem kívánságműsor, ez hadsereg!).

A rendszerbe – hadrendbe – állás idejét kitolta, illetve megnehezítette az a körülmény is, hogy a taszári repülőtéren osztoznunk kellett a 31. harcászati vadászrepülő-ezreddel. Sőt egyes, az állomány-táblánkba tartozó csoportok a vadászrepülő-ezredhez voltak utalva, s onnan kellett igényelnünk a repüléseink, illetve a munkálataink folyamán a dolgainkat.

A 00085sz. MN HM Direktíva³⁷ háttéranyagába tartozó – szigorúan titkos minősítésű – feljegyzés³⁸ szerint a (12db) Szu–22M3-as típusrepülőgépeket önálló felderítőrepülő-század, a (28db) Szu–25-ös csatarepülőgépeket a 31. harcászati vadászrepülő-ezred, míg a (12db) VR–3 típusú pilóta nélküli repülőgépeket egy pilótánélküli repülőszázadba sorolta (*Én ebből arra következtetek, hogy a feljegyzés készítőinek semmilyen konkrét elképzelésük nem volt a feljegyzés készítőinek az alakulatok diszlokációjával és feladat-rendszerével kapcsolatban. Célszerű lett volna ugyanis a három különböző típustú képviselő, de hasonló feladatokra rendszeresítendő eszközök egy alakulatba való besorolása, – az amúgy is ezred szintű szervezési állománytáblával létrehozott – a 101. felderítő repülő-századhoz történő rendelése lett volna.* – K. I.)

A Felderítőrepülő-ezredünk ugyanis a Jánoshalma mellett tervezetten megépítésre kerülő tervezett, nagy terhelhetőségűre megépítendő repülőtéren települt volna terv szerint.³⁹ önálló felderítőrepülő-ezredként – a század vezetésének ugyanis erről volt tudomása⁴⁰ – egy Szu–22-es, két Szu–25-ös repülőszázaddal, valamint egy pilótánélküli repülőgéppel felszerelt felderítőrepülő-századdal.⁴¹

Az MN HM 00085sz. direktívája előtanulmányában ezek az eszközök szerepeltek, azzal a különbséggel, hogy a magyar katonai vezetés ebből már a tervezésnél „lefargott”. „A VSZ EFE Főparancsnokától kapott ajánlás megvizsgálása alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy az abban foglaltak ténylegesen csak előzetes jellegűek, nem teljesek.” (Eredeti írásmóddal – K. I.) Mindemellett megjegyzik: „A főparancsnok ajánlásában vázolt fejlesztési fő irányokkal alapvetően egyetértünk, azokat katonailag nem vitatjuk.” (Eredeti írásmóddal – K. I.)

³⁶ Katona István Phd hallgatói publikáció – A taszári berendezkedés – rendszerbeállítás, az osztályos harcikképzési szint helyreállítása a Szu–22M3-as típusú repülőgépen.

³⁷ HL KI HM parancsok 1980-1989. 4d, 66e.

³⁸ HL KI HM Titkárság 1980-1989. VIII.2. 97d. KT Előterjesztés, 3.-4. oldal.

³⁹ HL KI HM Titkárság 1980-1989 8d. 166e.

⁴⁰ Balogh Imre nyugállományú vezérőrnagy visszaemlékezései, a 101. felderítő repülőszázad-parancsnokának személyes visszaemlékezései alapján. Bp. 2016.11.22.

⁴¹ A század vezető állományának kiválasztásakor őket így tájékoztatták - Balogh Imre nyugállományú vezérőrnagy visszaemlékezései, a 101. felderítő repülőszázad-parancsnokának személyes visszaemlékezései alapján. Bp. 2016.11.22.

A 101. felderítőrepülő-század infrastruktúrájának hiányosságai nem voltak akkorák, hogy a századot a működésében megakadályozzák. A beérkezett repülőgépeket 1983 novemberének végétől decemberben és 1984 januárjában folyamatosan szerelték össze, ellenőrizték le, és hajtóművezték. 1984. március 21-én – a szovjet katonai kiképzők nélkül – Balogh Imre őrnagy, a század parancsnoka és Máté László őrnagy a századparancsnok felderítő helyettese – elkezdtek berepülni az összeszerelt repülőgépeket, a CSRP parancsnoka Kocsis János vezérőrnagy, a CSRP parancsnokának engedélyével⁴² elkezdtek berepülni az összeszerelt repülőgépeket. Később a berepülésekbe bekapcsolódott Éberhardt György őrnagy, is a Csapatrepülő Parancsnokság harckiképzési osztály felderítőrepülő személtője, később majd Vígh Miklós őrnagy, is a századparancsnok általános helyettese is.

1984 márciusában megérkeztek a szovjet katonai repülőgép-vezető oktatók, akik a hazai, beosztott repülőgép-vezetői állomány gyakorlati repülési átképzését hajtották végre, az időközben a repülésitechnikai jártasságát időközben helyreállított század vezető repülőgép-vezetői állományával. 1984 április második hetében a felderítőrepülő-század hajózó állománya nappal a repülésitechnikai⁴³ jártasságát nappal helyreállította a Szu-22-es típusú repülőgépen. típuson.

A Magyar Néphadsereg Honvédelmi Miniszterének 005/1984-es számú⁴⁴ parancsával 1984. április 12-én kivonta a Magyar Népköztársaság Néphadseregének hadrendjéből az L-29-es – addig felderítő repülési feladatokat ellátó – repülőgépekkel felszerelt 101. felderítőrepülő-ezredet, melynek jogutódja a 101. felderítőrepülő-század lett.

A 101.felderítőrepülő-század, mint hadrendbe állt alakulat, ezután megkezdte a Szu-22M3-as típusú repülőgépen típuson a Magyar Néphadsereg Csapatrepülő Parancsnokának 1984-es évi kiképzési terve szerinti kiképzését, és a rendeltetésének megfelelő jártassága helyreállítását. Ezt a kiképzés elején, a szovjet oktatók segítségével a század vezető repülőgép-vezetői állomány végezte. Ettől kezdve a felderítőrepülő-század minden olyan módszertani bemutatón, minden és gyakorlaton részt vett, amelyik nem akadályozta az előrehaladó kiképzésit előrehaladását. Éleslövészeteket, bombavetési feladatokat, áttelepüléseket – repülőterek berepüléseit (Mezőkövesd, Kecskemét, Pápa, Sármellék – majd áttelepülésekkel egybekötött, felderítési, és harci alkalmazási feladatokat komplex módon hajtottak végre. A felderítői alkalmazások, valamint a jártasságnak az éleslövészetiek, bombavetésiek, irányított, és nem irányított rakétalövészetekben való helyreállítása után a VSZ tagállamai hadseregeinek együttműködésében végrehajtott gyakorlatainak keretein belül nemzetközi repülőterek berepülését, éleslövészeti feladatokkal végrehajtásával, valamint továbbá lézer vezér-

⁴² HL KI. CSRP parancsok, intézkedések 1980-1989. 2689 d. 3891 ő. e. MN CSRP 021/1984. sz. parancsa berepülések engedélyezésére. 1984. 02. 21.

⁴³ Repülésitechnikai jártasság - a repülőgép-vezető különböző időjárás és repülőgép-vezetési viszonyokra (egyszerűtől a bonyolultig - napszakonként) vonatkozó kiképzési szintje, ami a konkrét repülő-technika vezetésére vonatkozik.

⁴⁴ HL KI HM parancsok 1980-1989, 15d.

lésű levegő-föld rakétalövészetet is végrehajtottak hajtott végre. 1986-ra a 101.felderítőrepülő-század helyreállította a rendeltetésének megfelelő jártasságát a Szu–22-es repülőgépen típuson. A 101. felderítőrepülő-század, az 1986-os a hadgyakorlattel egybekötött, A lengyelországi Pila repülőtérré történő, hadgyakorlattel egybekötött 1986-os áttelepüléssel, valamint éleslövészettel VSZ szinten is megállta a helyét. Komoly felderítő-csapásmérő erőt képviselt nemzetközi szinten is.

A következő időszakban a Kutatási tervem témakörei a következő időszakban:

1. A rendeltetésnek megfelelő felderítői jártasság helyreállítása a repülőgéptípuson. Ez a 101.felderítőrepülő-század életében teljesen új és izgalmas feladatcsoportot és kihívást jelentett.
2. A felderítési, csapásmérési feladatok áttelepülésekkel *történő végrehajtása, illetve a fegyverrendszerek és a felderítő konténer alkalmazása.*
3. A Déli Hadseregcsoporton belül – a Varsói Szerződés keretében – történő együttműködés közben végrehajtott felderítési és csapásmérési feladatok külföldi repülőterek berepülésével.
4. A rendszerváltás körülményei és hatásai a felderítőrepülő-század életére.
5. A 101. felderítőrepülő-század *törzse, hadtápszolgálata. A század-törzs és politikai vezetése történetének kutatása és tudományos igényű feldolgozása.*
6. A 101. fre. szd. hadrendből történő kivonása.

A Kutatási munkám alatt arra keresem a választ, hogyan történt és milyen új tapasztalatokat adott a 101. felderítőrepülő-század hajózó állományaának részére jártasságának a felderítői feladatkörben történő helyreállása.

Milyen új problémákkal találta magát szembe a század vezető állománya szakmai és parancsnoki szinten. Melyek azok a területek, amelyeken a felmerült problémák megoldását eredményesebb módszerrel, vagy módszerekkel könnyebben megoldhatóbbak lettek volna, s az adott megoldások milyen gyakorlati tapasztalatokkal jártak az új feladatcsoportok – felderítői, csapásmérői feladatok – elsajátítása alkalmával.

Hogyan tudtuk volna hatékonyabban begyakorolni kihasználni a repülőgéptípus rendelkezésre álló felderítői berendezéseinek és csapásmérői fegyverzetének a lehetőségeit, begyakorolni azok alkalmazását? Melyek lehettek volna – hazai környezetben és viszonyok között – a szárazföldi csapatokkal való hatékony együttműködés lehetőségei a szárazföldi csapatokkal?

Történtek-e lépések a felderítőrepülő-század lehetőségeinek kiaknázására a száraz-földi csapatok részéről?

Tervezték-e közös gyakorlatokat – ha igen, milyeneket – a felderítőrepülő-század felderítési adatainak felhasználására?

Felhasznált irodalom:

HL KI HM parancsok
1980-1989, 15d.;

H. L.KI HM parancsok
1980-1989, 862-es doboz 0651-0700-as őrzési egység;

HL KI HM parancsok
1980-1989. 4d, 6őe.

HL KI HM Titkárság
1980-1989 8d. 16őe.

HL KI HM Titkárság
1980-1989. VIII.2. 97d. KT Előterjesztés,3.-4. oldal.

HL KI. CSRP parancsok, intézkedések 1980-1989. 2689 d. 3891 ő. e. MN CSRP 021/1984. sz. parancsa berepülések engedélyezésére. 1984. 02. 21.

Katona István Phd hallgatói publikáció – „A Magyar Néphadsereg korszerűsítése gyakorlati megvalósításának kezdete a 101. felderítőrepülő-század szempontjából.”
Hadtudományi Szemle, Bp. 2017.X.évfolyam,2. szám, 22. oldal.

Katona István Phd hallgatói publikáció – „A Magyar Néphadsereg korszerűsítése gyakorlati megvalósításának kezdete a 101. felderítőrepülő-század szempontjából.”
Hadtudományi Szemle, Bp. 2017.X.évfolyam,2. szám, 17. oldal.

Katona István Phd hallgatói publikáció – „A Magyar Néphadsereg korszerűsítése gyakorlati megvalósításának kezdete a 101. felderítőrepülő-század szempontjából.”
Hadtudományi Szemle, Bp. 2017.X.évfolyam,2. szám, 16. oldal.

A NÉPEK ÖNRENDELKEZÉSI JOGÁNAK PROBLÉMAKÖRE

Kiss Adrienn

Bevezetés

A népek önrendelkezési joga az emberiség egész történetét végigkísérte, és valószínűleg végig is fogja kísérni. Nincs olyan történelmi időpillanat, amikor ne lett volna aktualitása az önrendelkezési jogról való gondolkodásnak, viszont csak a francia forradalom által került be a politikai diskurzusba. Földünk felosztásának nincs egy természetes rendje. Nem találhatunk olyan érvet, ami erkölcsileg vagy filozófiailag indokolná, hogy miért élhet valamely nép egy adott területen.

Az önrendelkezés elve ott merül fel, ahol a nemzeti-etnikai konfliktusokról, határvi-tákról van szó, emellett nemzetállamiság ideológiai alátámasztására is kiválóan alkalmas.

A népek önrendelkezési jogának elve¹ elég bizonytalan tartalmú elv, nincs egy meghatározott definíciója és nincs minden estre alkalmazható eljárási rendje vagy szokásjoga.

A modern értelemben vett önrendelkezési jogot a francia forradalom keltette életre. Alapjául szolgált a francia forradalmat követő nemzetiségi mozgalmaknak. A jog elődjének sokan a nemzetiségi elvet, a principe des nationalités-t tekintik. Az önrendelkezési jog első megjelenésének egyik legfontosabb dokumentuma a tizenhárom észak-amerikai gyarmat 1776. július 4-i függetlenségi nyilatkozata, az Amerika Egyesült Államok megalapításának alapokmánya. Az önrendelkezési jog a XX. században az első világháborút lezáró békefolyamatok során a Wilsoni-pontokban is megjelent elvként. Woodrow Wilson is ellenezte a szeparatista önrendelkezést, és a wilsoni elvek csak a soknemzetiségű államokat szándékoztak demokratizálni, illetve az érintett lakosság hozzájárulása nélkül történő területi változtatásokat akarták megelőzni. Az első világháború utáni korban az emberek csak a nemzeti önrendelkezés elvéről beszéltek, a második világháború utáni nemzetközi egyezmények elfogadták a nemzeti önrendelkezéshez való *jogot*. Ma már a nemzeti önrendelkezés már nem tekinthető kizárólag morális igénynek és politikai elvnek, hanem több esetben nemzetközi jog által elismert jog. Viszont a nemzetek önrendelkezési joga rengeteg problémát hordoz magában. Sok konfliktus erre való hivatkozással tör ki, melyekre sajnos a jogtudomány ritkán tud választ adni, így sokszor ennek a jognak az érvényre juttatása sok-sok ember életét követeli. Jelen tanulmányomban az önrendelkezési jog² legalapvetőbb problémáit igyekszem bemutatni.

¹ Az önrendelkezési jogról lásd Bódi Stefánia: Bibó István gondolatai a régió és a demokrácia kapcsolatáról, Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat, 8:(3-6) pp. 100-122. (2012)

² Lásd Bibó István: Az önrendelkezési elv kritikái és apológiája, <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/565.html>

Fogalmi bonyodalmak

Az Egyetemes Lexikon szerint a nemzeti önrendelkezési jog egy nép vagy nemzet függetlenségéhez, az önálló állami léthez és belügyeinek önálló intézéséhez való joga.

Ez az egyszerű definíció is magában hordoz rengeteg kérdést. Milyen közösségek esetében alkalmazható az elv? Ki a nép vagy nemzet? Egyik fogalomra sem tudunk egy mindenki által elfogadott definíciót írni. Mást jelent a nép és nemzet fogalma itt Európában,³ mint a Földünk más pontjain. A német, a magyar vagy az orosz a nép és nemzet fogalmát ugyanabban az értelemben használja, hiszen nyelvi, származási közösséget jelent. Míg a francia jogi szaknyelvezetben a nemzet az állampolgárok közösségét jelenti. A fogalmakról sok-sok oldalakon keresztül lehetne értekezni, ez is mutatja, hogy már a népek önrendelkezési jogának definíciója jelentős problémát vet fel. Témánk szempontjából mindenképp olyan közösségeket értünk nép alatt, melyek valamiféle politikai öntudattal és a szerveződés képességével már rendelkeznek, mert ezek nélkül nehéz lenne bármi célt is elérni. Fontos kérdésként vetődhet fel, hogy mi az elv pontos tartalma? Kende Péter szerint *„Az elv magában véve még nem jelenti az elszakadás elkerülhetetlenségét, tartalma szerint csak annyit ír elő, hogy minden összetartozó népközösség maga dönti el, hova akar tarozni.”*⁴ Az alábbi definíció bár az önrendelkezés fogalmának egy részét megadja, ami a függetlenséghez, az önálló állami léthez és a belügyeinek önálló intézéséhez kapcsolódik, de az önrendelkezés joga, nem merül ki ennyiben. Bár voltak olyan elképzelések, melyek az önrendelkezési jogot csak a különválásban látták értelmezhetőnek, többek között Lenin is így vélte. De egy nép számára az önrendelkezés nemcsak a különválás, hanem az egyesülés szabadságát is magában foglalja.

A szabályozás hiányossága

Az alábbi fejezet tartalmazza a népek önrendelkezési jogával kapcsolatos legfontosabb szabályozásokat és az ehhez kapcsolódó értelmezést. Hiszen nemzetközi jog is tartalmazza a népek önrendelkezési jogát, viszont a szabályozás keretjellegű és elég hiányos.

Már az ENSZ Alapokmányának 1. cikke megfogalmazta, hogy az Egyesült Nemzetek egyik fő célja az, hogy a nemzetek közötti baráti kapcsolatokat a népeket megillető egyenjogúság és önrendelkezési jog tiszteletben tartásával fejlessze. Ez egy nagyon jól hangzó mondat, de létrejöttékor az adott történelmi korszakban, a második világháborút követően ez csak egy szimbolikus jelentőségű kifejezés volt. A kétpólusú világrendben azért nehezen volt értelmezhető pl. akár a Szovjetunió belül is, hogy

³ lásd erről Bódi Stefánia: A közép-kelet-európai konfliktus és annak eredői, különös tekintettel Bibó István elméletére. Magyar Rendészet VI/3:(3) pp. 101-111. (2006)

⁴ Kende Péter – Miért nincs rend Kelet-Európában? (Osiris- Századvég 1994) 53. oldal

bármelyik népnek is joga lenne függetlenedni. Az önrendelkezési jog ENSZ-gyakorlatban kialakított fogalma hagyományos értelmében a gyarmati uralom alatt élő népekre vonatkozott. A második világháború befejeztével elkezdődött az ún. dekolonizációs folyamat, amelynek alapján a különböző gyarmati területeken élő népek függetlenségüket vívták ki. *A háború utáni első két évtizedben a volt gyarmati területeken, már 66 önálló állam jött létre, a hatvanas évek végére pedig a gyarmati rendszer felbomlása befejeződött.* Már a gyarmati rendszerrel kapcsolatban is megfigyelhető, hogy a népek önrendelkezési joga nem mindenhol jelentette, hogy az adott nép szeretne önálló állammá alakulni. A Falkland-szigetek és Gibraltár esetében a lakosok megszavazták, hogy brit gyarmatok maradjanak, a Cook-szigetek és az Északi-Mariana-szigetek gyarmati területeinek lakossága elvetette a függetlenséget. 1958-ig Francia-Afrika vezetői majdnem egyhangúlag elleneztek a függetlenséget, és egy francia-afrikai szövetségi vagy államszövetségi kolóniát támogattak.

Az ENSZ Alapokmány rendelkezése előrelépés volt, hogy már nem elvként fogalmazódott meg, hanem jogként az önrendelkezés.

Az 1960. évi Nyilatkozat a gyarmati országoknak és népeknek biztosítandó függetlenségről megállapítja, hogy „valamennyi népnek jogában áll teljes szabadságát megvalósítani, szuverenitását gyakorolni és nemzeti területét megvédeni”, illetve hogy „minden fegyveres akciót, vagy a függő népek ellen irányuló bármilyen megtorló intézkedést meg kell szüntetni.”

Az ENSZ Közgyűlésének, ugyancsak 1960-ban elfogadott, 1541. számú határozata előírja azt a három módszert, ahogyan az önrendelkezési jogot alkalmazni lehet. Ennek megfelelően, a gyámsági vagy az önkormányzattal nem rendelkező területeknek jogukban áll új, független államot létrehozni, szabadon egyesülni független, már létező állammal, vagy szabadon integrálódni már létező államba A két fenti határozat révén az önrendelkezési jogot a gyarmati területeken élő népek tagadhatatlan jogaként ismerték el.

Az önrendelkezés, mint alapvető emberi jog életében az 1966-os év új fordulatot hozott. A Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányában, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Egyezségokmányában az önrendelkezés valamennyi nép jogaként fogalmazódik meg: *„Minden népnek joga van az önrendelkezésre. E jogértelmében a népek szabadon határozhatják meg a politikai státusukat, és szabadon irányíthatják gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésüket.”* Az ENSZ Közgyűlésének, 1970. évi 2625. számú határozata a fenti meghatározást megismétli és hozzáteszi, hogy az önrendelkezési jog erőszakos megtagadása esetében, a népeknek joguk van ellenállni. Ebben támogatást igényelhetnek és kaphatnak, az ENSZ Alapokmányának elveivel összhangban. A nyilatkozat továbbá azt is kijelenti, hogy „a népek idegen igrába fogása, más népek által történő dominációja és kizsákmányolása az alapvető emberi jogokat sérti”. Az említett okmányok alapján, több fontos következtetést vonhatunk le. Elsősor-

ban: a népek önrendelkezési joga általános érvényű, mert nemcsak a gyarmati területeken élő, hanem valamennyi népet illet meg. Másodsorban: a népek önrendelkezési szabadságának alapvető emberi jogi jellege van. Harmadsorban: az önrendelkezés folyamatos jog, mert a függetlenség elnyerésével gyakorlása nem szűnik meg. A felsorolt jellegzetességek azonban a nemzetközi politikában sok vitát szültek. Már az 1514. számú ENSZ-határozat elő írta, hogy az önrendelkezési jog gyakorlása az államok területi integritását vagy politikai függetlenségét nem veszélyeztetheti. Az 1970. évi nyilatkozat ezt a korlátozást megismételte. Mi több, a gyarmati rendszer felbomlása által kialakult új államok az önrendelkezési jogot antikolonialista posztulátumként ismerték el, és úgy vélték, az nem vonatkozik a területükön élő különböző népcsoportokra. Így alakult ki a mindmáig lezáratlan vita arról, hogy az önrendelkezés gyakorlását az államok területi integritásának védelmezésével hogyan lehet összhangba hozni.

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ)⁵ 1975-ös konferenciáján a részt vevő felek Európa biztonságának garantálása politikai normákat dolgoztak ki az emberi és kisebbségi jogok területén és a fegyverkorlátozás területén is jelentős előrelépések születtek. Az EBEÉ egyezménye, mely a résztvevő felek általi politikai kötelezettségvállalásokat tartalmazza. A dokumentumot három részre (kosárra) lehet osztani, témánk szempontjából az első kosár fontos. Ez a rész tartalmazza az Európa biztonságával kapcsolatos kérdéseket, illetve tartalmazta a részt vevő tagállamok egymás közti kapcsolatait, illetve a tagállamok és állampolgárai közötti viszonyt szabályozó tíz alapelvet⁶, a helsinki dekalógot. Ennek a dekalógnak a 8. pontja „A népek egyenjogúsága és önrendelkezési joga.” Tehát az EBEÉ egyezménye is tartalmazza a népek önrendelkezési jogát. Viszont ez az egyezmény sem rendelkezik a jog alkalmazásának miben létééről. Viszont a népek önrendelkezési jogának elve mellett, a dekalóg tartalmaz olyan pontokat is, melyek pont ennek a jognak egyfajta korlátját képezik. Ugyanis a dekalóg 3. pontjában kiáll „a határok sérthetetlensége” mellett. Tehát ebből az olvasható ki, hogy a népek önrendelkezési joga csak addig a pontig értelmezhető, amíg ez a meglévő országok területének és határainak megváltoztatását nem érinti. Tulajdonképpen a dekalóg amellet áll ki, hogy az adott országon belül, az adott nép a lehető legtöbb autonómiával rendelkezzen.

A Nemzetközi Bíróság három ügyében⁷ foglalkozott az önrendelkezési joggal. A Nemzetközi Bíróság is megállapította, hogy az önrendelkezési lényege, hogy a népek szabadon kifejezett akarát tiszteletben kell tartani és ennek az érvényessége nem csorbul atól, hogy bizonyos esetekben az ENSZ Közgyűlés nem tartotta fontosnak

⁵ 1994-től Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet/Organization for Security and Co-operation in Europe (EBESZ/OSCE/)

⁶ 1. Szuverén egyenlőség, a szuverenitásban foglalt jogok tiszteletben tartása. 2. Tartózkodás az erőszaktól vagy az erőszakkal való fenyegetéstől. 3. A határok sérthetetlensége. 4. Az államok területi integritása. 5. A viták békés rendezése. 6. A belügyekbe való be nem avatkozás. 7. Az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a meggyőződés szabadságát. 8. A népek egyenjogúsága és önrendelkezési joga. 9. Az államok közötti együttműködés. 10. A nemzetközi jogi kötelezettségek jóhiszemű teljesítése.

⁷ ezek: CIJ. Kelet-Timor ügye, CIJ. Nyugat-Szahara ügy, CIJ. Palesztin falügyében hozott tanácsadó vélemény

egy terület lakosságának megkérdezését. Ennek kifejezése a Nemzetközi Bíróság Nyugat-Szahara tárgyában adott tanácsadó véleményben került kifejezésre.⁸

Nemzetközi Bíróság erga omnes normának minősítette az önrendelkezési jogot „a népek önrendelkezési joga, ahogyan az az Alapokmányból eredt és az Egyesült Nemzetek Szervezetének gyakorlata alapján kifejlődött, egy erga omnes⁹ szembesítható jog. A népek önrendelkezési jogát elismerte az ENSZ Alapokmány és a Nemzetközi Bíróság joggyakorlata...a mai nemzetközi jog egyik lényegi elvéről van tehát szó”^{10, 11}

Bár az ENSZ Alapokmány és Nemzetközi Bíróság is foglalkozik a népek önrendelkezési jogával, ezt a nemzetközi jog egyik lényegi elvének nevezik, viszont máig nincs egységes fogalomértelmezés, emiatt nem egyértelmű, hogy milyen esetekben lehet rá hivatkozni, milyen esetekben lehet kikényszeríteni, fellépni a jog érvényesülés érdekében.

Önrendelkezés jog vs.. állam egységének elve

Már az előbbieken is említésre került, hogy az állam területének egysége egy az önrendelkezéssel szembenálló dolog. A területi integritás a nemzetközi jog alapelve, mely szerint területi változások csak békés eszközökkel lehetségesek (de azért ritkán jellemző, hogy bármelyik állam önként lemondana területének egy részéről). Nehéz eldönteni, hogy kinek és miért van joga egy területhez, illetve hogy egy másik népnek meg miért nincs. A „népek” saját terület, saját önállóságuk elérésére való törekvése már egészen az első emberi közösségek kialakulása óta jelen van. Viszont általános probléma, hogy nem biztos, hogy egy terület lakosság szempontjából homogén. Tehát ha egy nép függetlenedni akar, gyakran előjön az a gond, hogy mi lesz azzal a kisebbséggel, aki mondjuk az anyaországból a területen marad. Szerbia és Koszovó esetében is megfigyelhető ez a probléma. Szerbiában is maradtak egy földrajzi területen élő albán kisebbség, illetve Koszovóban is maradtak szerbek lakta területek. Ez a mai napig problémát okoz az ország között.

Az önrendelkezési jog alkalmazásának egyik fő kerékkötője rendszerint azaz állam, melynek területén az adott nép igyekszik minél nagyobb autonómiát elérni, illetve amelyik államtól az adott nép függetlenedni szeretne. Az országok önként ritkán mondanak le területük egy részéről. Pont emiatt a legtöbb ország valamilyen törvényi eszközzel (általában a jogforrási hierarchia csúcsán álló Alkotmányban) deklarálja, az ország egységét és oszthatatlanságát. Ennek egyik legjobb példája napjainkban a katalán függetlenségi törekvések. Miután 2017 októberében lezajlott a függetlenségi nép-

⁸ CIJ.Nyugat-Szahara ügy Rec.1975 33.o

⁹ Az erga omnes jog azt jelenti, hogy mindenre vonatkozó, kiterjedő jogok és kötelezettségek.

¹⁰ CIJ. Kelet-Timor ügye Recueil 1995, 102 29§

¹¹ A harmadik ügy, ami érintette az önrendelkezési jogot az CIJ „A megszállt palesztin területen történő falépítés jogi következményeinek tárgyában adott tanácsadó vélemény, 2014. július 9. Rec.2004, 118 és 122. §

szavazás a függetlenség pártiak győzelmével a spanyol kormány egyik első lépése volt, hogy a függetlenségi népszavazást alkotmányellenesnek minősítse. Hiszen a spanyol alkotmány 2. cikkelye rendelkezik arról, hogy *„a spanyol nemzet, minden spanyol közös és oszthatatlan hazája megbonthatatlan egységén alapszik, és elismeri és szavatolja az országot alkotó nemzetiségek és tartományok önkormányzathoz való jogát és a valamennyiük közti összetartás”* és a 155. cikkely az, ami alapján a spanyol kormány eljárta a függetlenedési törekvések ellen *„Ha valamelyik közösség nem teljesíti az Alkotmány vagy más törvények által rá rótt kötelezettségeket, vagy ha eljárása súlyosan veszélyezteti Spanyolország általános érdekeit, a kormány először felszólítja az önkormányzati közösség elnökét; amennyiben a felszólítás eredménytelen marad, a Szenátus abszolút többségének jóváhagyásával a kormány megteheti a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy kötelezze a közösséget a mulasztás pótlására, vagy, hogy megvédje az említett közérdeket.”*

A katalán népszavazással kapcsolatban felmerül több kérdés is, hogy vajon csak a Katalónia tartományban élők szavazhatnak a függetlenség kérdésében? És csak katalánok szavazhatnak vagy a Katalóniában élő spanyolok is? Vagy talán az egész országra kiterjedő népszavazást kell tartani Katalónia további sorsáról?

Nagyhatalmi érdekek

Hiba lenne kihagyni egy elemzésből azt a korszakot, azokat a nemzetközi viszonyokat, amikben az adott nép szeretné kivívni függetlenségét. Talán ez az egyik legrelevánsabb tényező abban a tekintetben, hogy egy adott csoport képes-e függetlenedni. Mert a történelem jól példázza, hogy ha a nemzetközi politikai szféra egy népet támogat a függetlensége elérésében, az függetlenedni fog, míg akit nem, azok számára nem sok esély van a független állami létre. *A hidegháború időszakában figyelhető meg igazán a jelenség, amikor egyszerűbb volt népiértékelések, elnyomások és függetlenedési törekvések felett elnézni, mint beavatkozni és kockáztatni egy esetleges háborút.*

Kelet-Timor esete egy jó példa erre, hiszen a kelet-timoriak hosszú évtizedeken keresztül indonéz elnyomás alatt éltek, sok-sok ezer timori lett népiértékelés áldozta, a 1990-es évekig senki nem figyelt fel erre, később nemzetközi támogatásnak köszönhetően jött létre Kelet-Timor, mint független ország. Nem kell ennyire messze menni, mert Jugoszlávia népeinek esetében is hasonló történet. A hidegháború időszakában szinte elképzelhetetlen volt, hogy bármelyik nagyhatalom támogassa bármelyik nép függetlenedési törekvéseit és ezzel kockáztassa a Tito által stabilizált Balkán helyzetét. Az is látható, hogy a rendszerváltást követően csak külső segítséggel lehetett békét teremteni a térségben és ez a jelenlegi helyzet is csak időszakosnak tűnik. Hiszen látható, hogy a Balkánon a nagyhatalmak részéről most is megy a szövetséges keresés. Az 1956-os magyarországi forradalom is hasonló okok miatt bukhatott el, hiszen a magyarok nem várhattak külső segítséget a szovjetek ellen. Hiszen a második világháború után leosz-

tott rendben Magyarország a szovjet érdekszférába tartozott és az Egyesült Államoknak ezt nem volt érdeke megbontani és a magyar függetlenségért vívott küzdelembe beavatkozni.

Katalónia helyzete annyiban speciális, hogy egy Európai Unió országáról, tartományról beszélünk és annyiban is más, hogy nem egy szegény tartományról beszélünk, hanem az anyaország Spanyolország leggazdagabb tartományáról, mely gazdasági mutatói tekintetében is az EU élmezőnyébe tartozik. Tehát itt adott egy nép, a katalánok, akik saját nyelvvel, kultúrával rendelkeznek, adottak a gazdasági lehetőségek, volt egy nyertes (bár sok kérdést felvető) függetlenségi népszavazás is és még sincs meg sem spanyol, sem az EU-s, sem nemzetközi szinten a támogatás egy független Katalán Köztársaság létre.

Nemzetközi szervezetek bénultsága

Már Bibó István is megállapította, hogy a feszültségek, etnikai konfliktusok nem oldhatók meg a meglévő nemzetközi eljárások és intézmények segítségével. Sajnos, Bibó megállapításai napjaink konfliktusait is jellemzik és megállapítása a mai napig érvényes: *A második világháború óta elmúlt évtizedekben a mindmáig egymást követő nemzetközi konfliktusok körüli huzavona napvilágra hozta a nemzetközi államközösség nagyfokú tanácstalanságát, elvtelenségét, ötlettelenségét és eredménytelenségét az igazán kritikus nemzetközi politikai viták, különösen az államalakulási és területi viták végleges megoldásában.*¹²

Sok esetben a nemzetközi szervezetek a távolból (vagy néha a közelből) nézik végig a véres etnikai konfliktusokat. Nem kell messzire menni, hiszen Srebrenicában¹³ a szerb hadsereg 8000 bosnyák férfit mészárolt le, úgy hogy ENSZ holland békefenntartók a térségben tartózkodtak. A bosznia-hercegovinai Srebrenica a délszláv-háború idején ENSZ védelem alatt állt és a muszlimok itt kerestek menedéket. Viszont a holland katonák kiadták az itt élő muszlimokat, akik a szerb hadsereg áldozatai lettek. A hágai Nemzetközi Törvényszék¹⁴ megállapította, hogy a holland katonáknak nem lett volna szabad átadniuk a lakosokat, mert ezzel megfosztották őket a túlélési esélyeiktől.

Az ENSZ bénultságának egyik okozója, hogy nem szupranacionálisan működik, hanem átpolitizáltan. Míg az ENSZ BT esetében megvan az 5 állandó tag, és amíg ebből az 5 tagból bármelyik vétóval élhet egy döntés ellen, ez a bénultság megmarad. És az ENSZ továbbra is csak távolról nézheti az etnikai konfliktusokat és népi társadalmakat. Szerencsére már az ENSZ-ben is felmerült az igény arra legalább, hogy a Biztonsági Tanács állandó tagjai önként mondjanak le a vétójogukról, amikor a testület népi társadalmak vagy más súlyos tömeges bűncselekmény esetén hoz határozatot.

¹² Bibó István: A nemzetközi államközösség bénultsága a nemzetközi viták megoldásában <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/543.html> 2018.01.17.

¹³ A srebrenicai tömeggyilkosságot a hágai Nemzetközi Törvényszék népi társadalmaknak minősítette

¹⁴ Közel 300 ember haláláért tette 30%-ban felelőssé a holland kormányt a Nemzetközi Törvényszék

Életképtelen államok

Az önrendelkezési jog egyik hátulütője, hogy államok alakulhatnak ki, melyek nem képesek az állam alapvető feladataink ellátására. Többek között nem képesek fenntartani a rendet, nem képesek megszervezni az államszervezetét, nincs főhatalmuk az állam területe felett. Ez sok esetben gazdasági okokra vezethető vissza, hogy az adott állam nem képes fenntartania önmagát. Az utóbbi évtizedek független államait figyelve egyik sem képes nemzetközi segítség nélkül fenntartani önmagát. Gondoljunk csak Dél-Szudánra, Koszovóra vagy éppen Kelet-Timorra. Kelet-Timor 2002-ben nyerte el függetlenségét. Az ország stabilitásáért sokáig az ENSZ szervezetei feleltek. Az elmúlt 16 évben rengeteg zavargás volt az országban és Kelet-Timor gazdasági potenciálja is alacsony, főleg nemzetközi segélyek tartják fenn az országot, magas az analfabéták aránya, rossz az infrastruktúra az országban. Koszovó 2008-ban lett független állam, azóta is békefenntartó erők állomásoznak az ország területén. Gazdasága tekintetében Európa sereghajtói között van, az ország főleg a nemzetközi segélyekből és a Koszovóból elszármazott albánok által hazaküldött pénzből él. A 2011-ben függetlenné vált Dél-Szudánban sem jobb a helyzet a függetlenség elnyerése óta is véres konfliktusok, polgárháborúk zajlanak. Az országnak meg kell küzdenie egy hatalmas menekült válsággal és az országban pusztító éhínséggel is. Három ország, mely a XXI. században nyerte el függetlenségét, három ország melyben közös, hogy külső segítség nélkül életképtelenek. Egyik országról sem tudjuk elmondani azt, hogy a nemzetek önrendelkezési jogának példaállam lehetne.

Ezekkel az államokkal kapcsolatban felvetődnek a kérdések, hogy vajon valóban megérte függetlenedni? Valódi függetlenség-e az, ha az adott állam csak nemzetközi segítséggel képes fenntartania magát? Egy adott országon belüli nagyobb autonómia, a kisebbségi jogok garantálása nem jobb-e, mint egy jogilag függetlenség, de nem valós függetlenség?

Összefoglalás

Láthattuk, hogy a nemzetközi szervezetek és a nemzetközi jog már az első világháború után fontos elvként tekintenek az önrendelkezési jogra és már 1945-től jogként fogalmazódik meg. Bár a fogalmat az idők folyamán próbálták egyre több tartalommal feltölteni, de a népek önrendelkezési joga még mindig nem kapott egységes értelmezést. Nincs egy egyetemes eljárási rend a jog alkalmazására és kikényszerítésére. Véleményem szerint a népek önrendelkezési jogának megfelelő szabályozása sok fegyveres konfliktustól, így több áldozattól mentené meg az emberiséget.

A népek önrendelkezési jogának megfelelő szabályozása alatt értem, hogy ki kellene dolgozni egy egységes fogalomértelmezést, továbbá szükség lenne egy egységes eljárás rend kidolgozására is. A jog kikényszeríthetőségében az ENSZ-nek kellene kapnia

a legnagyobb szerepet, de ehhez szükséges lenne az nemzetközi szervezetek (többek között az ENSZ) átpolitizáltságát csökkenteni. Az ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagságát megszüntetni vagy legalább szükségességét átgondolni. *Az ENSZ BT állandó tagjainak vétőjogát mindenképpen meg kellene szüntetni.* Ez a lépés szükséges lenne ahhoz, hogy az ENSZ BT határozataiban csökkenjen az aktuális nagyhatalmi érdek.

Támogatni (illetve kikényszeríteni) kellene a kisebbségeket abban, hogy jogaik maximálisan érvényesülhessenek, ne legyenek népirtások vagy elnyomások áldozatai.

Jobban segíteni kellene a párbeszédet az adott nép és az anyaország között. Szükséges lenne egy előzetes prognózis elkészítésére, hogy az adott nép függetlensége esetén mi várható. Főleg azért, mert láthatjuk, hogy az elmúlt húsz évben kialakuló államok tulajdonképpen önmaguk nem képesek ellátni funkcióikat. Ilyen esetekben az anyaországon belüli minél nagyobb autonómia elérése sokkal jobb megoldás lehetne, mint a függetlenség és ezzel az anyaország területi épsége sem csorbulna. Egy nép esetében, ha függetlenedni szeretne, a gazdasági potenciáljának sokkal hangsúlyosabb szerepet kellene kapnia. Hiszen nem mindegy, hogy az adott nép képes-e fenntartania magát vagy sem.

Sokakban felmerült az a gondolat, hogy a népek önrendelkezési joga a XXI. században a globalizáció hatására nem lesz előtérben. Ez tévedésnek bizonyul, hiszen itt Európában is, ahol az egységes Európa létrejött a második világháború óta folyamatban van, nem nyomta el a függetlenségi törekvéseket. Az Európai Unión belül is két függetlenségi népszavazás volt az elmúlt években, Skóciában és Katalóniában. Két olyan országban, mely évtizedek óta tagja az Európai Uniónak. A skóciai népszavazáson a függetlenség pártiak kerültek kisebbségbe, de a BREXIT hatására folyamatosan felfelmerülnek a hírek arról, hogy talán újra szükséges lenne egy népszavazás. Katalónia kérdése pedig még jó ideig napirenden lesz. Mivel az államok léte nem egy statikus valami, mert egy államterülete folyamatosan változik a történelem során, ezért minél hamarabb szükséges lenne az önrendelkezési jog újragondolására és szabályozási hiánynyosságainak pótlására.

Felhasznált irodalom:

Bódi Stefánia: A közép-kelet-európai konfliktus és annak eredője, különös tekintettel Bibó István elméletére.
Magyar Rendészet VI/3:(3) pp. 101-111. (2006)

Bódi Stefánia: Bibó István gondolatai a régió és a demokrácia kapcsolatáról,
Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat, 8:(3-6) pp. 100-122. (2012)

Neuberger, Benjamin: Nemzeti önrendelkezés – egy fogalom dilemmái
<http://www.hunsor.se/dosszie/nemzetionrendelkezés.pdf>
2018.01.17.

Kende Péter: Miért nincs rend Kelet- Közép-Európában ?
(Osiris- Századvég 1994)

Kovács Péter: Ítélet tanácsadó vélemény köpönyegében – avagy van-e harmadik típusú eljárás a Nemzetközi Bíróság előtt?
(Iustum Aequum Salutare IV.2008/1 5-22)

Kovács Péter: Nemzetközi jog
(Osiris Kiadó, Budapest 2006)

Sipos Kinga Ágnes: A nemzeti önrendelkezési elv problematikája
(Iustum Aequum Salutare V.2009/2 197-204)

Lőrinc Csaba: Nemzeti önrendelkezés, kisebbségi önrendelkezés
http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf525.pdf 2018.01.17.

Markó Lászkó (szerk.):Egyetemen Lexikon
(Officina Nova 1994)

Bibó István : A nemzetközi államközösség bénultsága a nemzetközi viták megoldásában
<http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/543.html>
2018.01.17.

Spanyol Alkotmány
http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf
2018.01.17.

<http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>
2018.01.17.

<http://www.grotius.hu/doc/pub/HBJFWJ/az%20ensz%20alapokm%C3%A1nya.pdf>
2018.01.17.

<http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml>
2018.01.17.

<http://www.menszt.hu/hu/egyeb/egyezségokmány-i>
2018.01.17.

<http://www.menszt.hu/hu/egyeb/egyezsokmany-i>
2018.01.17.

<http://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>
2018.01.17.

CIJ. Kelet-Timor ügye Recueil 1995
<http://www.icj-cij.org/en/case/84>
2018.01.17.

CIJ. Nyugat-Szahara ügy Rec. 1975 33.o
<http://www.icj-cij.org/en/case/61>
2017.01.17.

CIJ. Palesztin falügyében hozott tanácsadó vélemény
<http://www.icj-cij.org/fr/affaire/131>
2018.01.17.

CURRENT STATE OF PREPARATION OF SOLDIERS FOR A SECOND CAREER IN THE CZECH REPUBLIC

Kristýna Binková

ABSTRACT

The aim of the paper is to explain the issue of integration of soldiers to the labour market after the termination of their service, describe possible methods of preparation of soldiers for a second career, bring the current state of the analyzed problematics in Czech Republic closer and find preferences of a selected group of soldiers of Czech Armed Forces. The theoretical overview was found based on the study of professional literature and interviews with representants of Ministries of Defence of selected countries. An analysis of legislative, conceptual and statistical documents was carried out to describe the current situation in the Czech Republic and identification of soldier's opinions and preferences allowed a sociological research. In the Czech Republic, there is currently no elaborate system for the preparation of soldiers for a second career. Soldiers perceive integration to a civilian sector as problematic. Soldiers would have been interested in offered tools of help during career transition from questionnaire if defence sector had provided to them while in military service. From the results it is possible to deduce concrete measures for the managing and coordinating bodies of the Ministry of Defence, such as The Sections of the State Secretary of the Ministry of Defence and the Personnel Agency of the Army of the Czech Republic.

KEYWORDS: Second career, soldier, Czech Armed Forces,

INTRODUCTION

The term career can be perceived as a combination of jobs and work roles that one plays during his lifetime (Super, 1981). The career of an individual is not predictable and straightforward but periodic, consisting of career cycles that closely relate to whether the individual deviates from his professional experience during his working life (German, Bucman & Šikýř, 2014). If he does, it is important to reintegrate into the labour market and find a new professional orientation, so called second career. The second career can be defined as the next stage in the career path as a result of the voluntary or necessary termination of a previous career (Bělohávek, 1994) and the period between the first and the second career is often referred to a career transition (Kidd, 2006). In addition to the efforts of each individual to integrate into the labor market, the key role in successfully managing his transition to a second career is a support of an organization that can provide outgoing employees with dignified conditions for transition to a new job and avoiding unwanted unemployment. We understand it as the placement of employees outside the organization or as a tool for choosing a strategy in finding a new job (Kuldová, 2010).

For soldiers who leave the army's strict and hierarchical environment after several years, adapting to the conditions of a dynamic civilian labour market is this period even more difficult. It is not very realistic for soldiers to return after several years of service to the field they have studied. On the labour market, soldiers are generally disadvantaged, in many cases because they cannot effectively present their knowledge, skills and experience. Employers are therefore underestimating them, and moreover, they do not even understand the job they performed at the military service. Therefore, it is important to give the soldiers a helping hand during the transition to a second career.

1. Theoretical overview

Career in the military is not a lifetime career. Most military members re-enter the workforce soon after their "retirement" event, for economic, social or psychological reasons (Spiegel & Shultz 2003). Generally a military retirement marks the end to approximately 15 - 20 year career of service to the nation. According to McCarthy, the goal of most retiring military members is to attain a second career (McCarthy, 1992). Soldiers should be prepared for the eventuality of a post-military career and given appropriate training while in the military in order to give them a stronger sense of control over their own lives and to overcome tendencies towards passivity. Spiegel and Shultz (2003) argues that effective career planning is a key element in successful post-military adjustment. Reintegration success depends on many factors such as age, rank, length of service or qualification.

In developed democratic states, helping soldiers to integrate into the labour market is perceived as a state's duty towards its soldiers and is one of the strategies of building the prestige of the military profession and of quality recruitment. A good example can be the armed forces of France, Great Britain, Germany or Poland, with special institutions providing professional outplacement services.

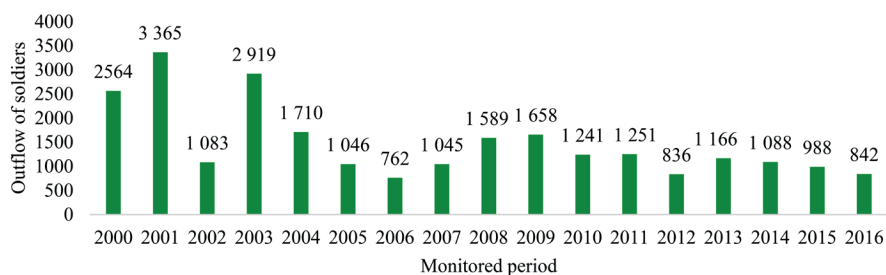
Usually counselling related to job search assistance is provided, seminars and job fairs are held, soldiers are given an option of further education and retraining and vacancies in several organizations of public and private sector. There's usually also possible to work as an intern in a chosen civilian organization or use services of special job portal. Personnel of Ministry of Defence in some cases visits military facilities regularly and keep the army informed.

In France, The Defense Mobility Agency, known as Défense Mobilité takes care of the preparation of soldiers for a second career. It has been part of the personnel policy of the Ministry of Defense since 2009, supporting the external mobility of military personnel (Bucherie, 2016). More than 16,000 candidates use the Agency's services each year. The agency has its headquarters in Paris, 6 regional centers, 57 local offices, 1 re-training unit for officers, 1 military training center and 1 unemployment support center

(Bilan reconversion, 2014). In the United Kingdom, the Career Transition Partnership (CTP) project, in cooperation with the UK Defense Department and Right Management Ltd., is being set up to provide outgoing soldiers two years before the release and two years after the release of a comprehensive service, in order to find a further application for them on labor market and prepare them for further professional growth. More than 180,000 soldiers from all kinds of troops have used their help. Within the United Kingdom, the company uses 9 contact centers (GOV.UK, 2015). In Germany, a special educational institution, known as the Bundeswehrfachschule and the Career-related Career Services Agency, known as the Berufsförderungsdienst, plays an important role in the preparation of a soldier for civilian job. The core of integration of soldiers to the labour market in Poland is a system based on the cooperation of specialized institutions of the Ministry of Defence, the so-called Professional Activation Centres. Centres offers a variety of activities supporting the transition to a second career from which they can benefit depending on the criteria up to 2 years before and 2 years after the termination of service, in special cases without any limitation.

2. Characteristics of the outflow of soldiers from the Czech Armed Forces

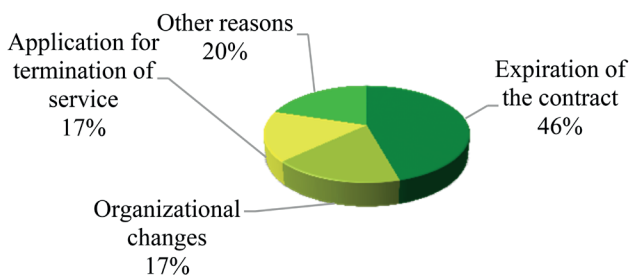
A professional soldier is recruited for a fixed period of between 2 and 20 years, which can be extended. The military service terminates when this period expires, or for other reasons stated in the Act (Act No. 221/1999 Coll., On Professional Soldiers). The fact that this problem is not insignificant in the Czech Republic is evidenced by the fact that the decrease - the termination of the service for the reasons stipulated by the law, reached annual average 1 480 soldiers between years 2000 – 2016. (Table 1, Graph 1). As of 1 January 2018 24 251 soldiers were in the service of the Czech Armed Forces (Ministry of Defence of the Czech Republic, 2018) however outflow of soldiers in 2017 is not available, because the statistical yearbook of 2017 is not released yet.

Graph 1: An overview of outflow from the Czech Armed between 2000 - 2016¹

¹ Source: Author; data from statistical yearbooks of Personnel Agency of the Czech Armed Forces 2000 – 2016

Between 2005 - 2016 the most frequent reasons for the termination of the service were expiry of contract and organizational changes (Graph 2). Between 2001 and 2005, the greatest outflow of soldiers was in the ranks of senior officers and generals, between 2006 and 2010 in the ranks of warrant officers, between 2011 and 2014 in the ranks of the non-commissioned officers and in 2015 and in 2016 among the military trainees. The average age of dismissed soldiers between 2006 and 2016 was 35,5 years.

Graph 2: The most common reasons for termination of service in the years 2005 - 2016²

2.1 Soldiers and regional unemployment

Between the years 2007 and 2016, military service was terminated by 11 704 soldiers. 146 of them were caused by the retirement and death, 11 558 of them were in productive age (Personnel Agency of Czech Armed Forces 2017). One of the labour market analyst working at the regional office of the Labour Office in Brno, provided data on job applicants in the South Moravian Region who were registered at the Labour Office during this period. The first choice criterion was the last employer, the Ministry of Defence, the second choice criterion was education in fields collectively referred to as military science and teaching. In South Moravian districts 329 job seekers were registered according to the first criterion and their average time of registration at the Labor Office was 8 months. According to the second criterion, there were 378 registered job seekers whose average time of registration at the Labor Office was 1 year.

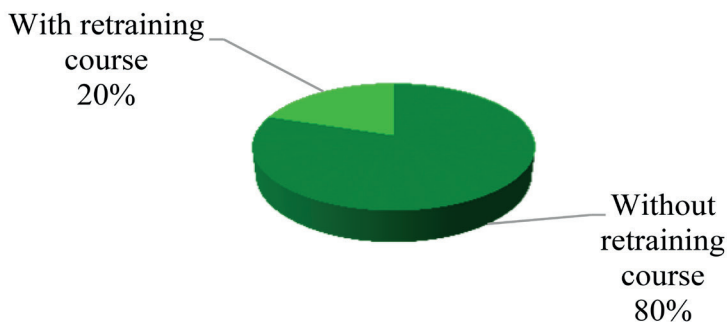
Between the years 2007 and 2016, there were according to first criterion 19% and according to second criterion 22% of former soldiers in productive age unemployed for an average period of time from 8 months to 1 year. This is a high percentage, which exceeds three times the average general unemployment rate in the South Moravian Region in this period, which amounted to 6.4% (CZSO, 2017).

² Source: Author; data from statistical yearbooks of Personnel Agency of the Czech Armed Forces 2005 – 2016

2.2 Příprava vojáků z povolání na druhou kariéru

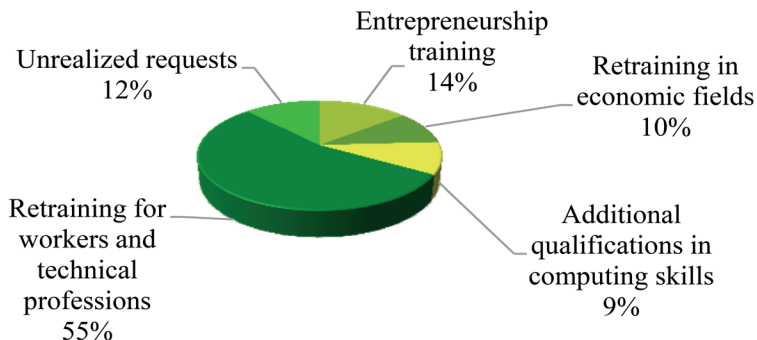
Professional training. Professional training of a soldier is an integral part of his professional career. However, it can be perceived as a way of preparing a soldier for a second career. It aims at fulfilling the qualification prerequisites, namely the level of education that is set for the soldiers and the qualification requirements, i.e. military career courses, established for each post. Specialized training of Defence Department in terms of usability for the second career is supported especially by the Military High School and the Higher Technical School of the Ministry of Defence in Moravská Třebová, the University of Defence and the Headquarters of Training - the Military Academy in Vyškov within their fields of study and career courses (Preparation Concept, 2011).

Retraining courses. Retraining is provided to professional soldiers whose service lasted at least for 5 years. Retraining is granted to soldiers on the basis of their application in the form of short-term courses whose duration must not exceed 3 months. In 2017, soldiers could choose from 38 different retraining courses in different disciplines. In the following two graphs (Graph 3 and 4), we can see how many professional soldiers in 2016 applied for retraining course and how many of them participated and in what field, out of a total of 842 dismissed professional soldiers.

Graph 3: Use of retraining course in 2016³

³ Source: Author; Personnel Agency of the Czech Armed Forces

Graf 4: Structure of required retraining in 2016⁴

Projects of the European Social Fund. The European Social Fund is a key financial instrument for implementing the European Employment Strategy, whose main mission is, among other things, to assist disadvantaged social groups in entering the labour market. Within the framework of the Human Resources and Employment Operational Program, which enabled the use of resources in the human resources area in the 2007-2013 programming period, seven projects aimed at war veterans were implemented. Sorted chronologically by launch date: Veteran support on return to work after mission termination; Integration of war veterans into civilian life with an emphasis on labour market employment; From war / military to civilian employment; VET Centres; Network of war veterans in Central Europe; Support for war veterans; Fight of veterans for dignity and employment after returning to the homeland. The mission of all these projects was to help war veterans in the smooth transition to the civilian environment, to increase their motivation and to support their attractiveness on the labour market (ESF in CR, 2011).

Employment opportunities in departmental enterprises. The Military Repair Company or the Military Forests and the Farms of the Czech Republic are examples of state enterprises owned by Ministry of Defence that offer vacancies to former soldiers. These are mostly technical jobs (Benefits for War Veterans, 2017).

Leave. For the purpose of job searching before the termination of service, the soldier is entitled to a 2 day leave per month during the period of three months before the expiry of service (Decree of the Ministry of Defence No. 263/1999 Coll.).

Military retirement pay. The soldier is entitled to a retirement allowance if his/her service lasted for at least 15 years. The basic amount of the service allowance is 15% of the average monthly gross salary but no more than 55%. A soldier whose service lasted for 15 years and is also entitled to a severance pay at the amount of quadruple of the

⁴ Zdroj: Author; Personnel Agency of the Czech Armed Forces

average monthly gross salary. The maximum severance pay is six times the average monthly gross salary. A soldier whose service lasted at least 2 years is entitled to pay in the amount of 2 average monthly gross salaries. With more years in the service, the pay is increased to a maximal amount of eighteen times of monthly gross salary (Act No. 221/1999 Coll).

2.3 Strengths

The education system in the defence sector is one of the main strengths of the military profession. It is primarily designed to build military careers, but can secondary help with reintegration to the civilian labor market. A significant contribution to education in military schools is also the systematic educational impact on pupils and students who acquire important values that are highly valued in the labor market. An important step forward is implementation of the principles of career structure. Soldiers are motivated to develop and deepen professional qualifications. While it is about acquiring knowledge and skills that can be used in the military profession, it is not limited to it. Career training of professional soldiers can be in some cases comparable to similar managerial courses in the civilian sphere and is therefore usable in civilian employment (Magnum & Ball, 1987). Language skills are increasingly demanding on the labour market almost at all levels of education. Language training for professional soldiers is therefore also strength because at least the knowledge of one of the world's languages is an advantage on the labour market. One of the greatest benefits is the condition of participation in retraining courses during the service.

2.4 Weaknesses

Not later than 4 to 5 months before the expiration of military service, it is necessary to decide whether the soldier's period of service will be extended or the service relationship will be terminated. In terms of preparation for the second career, however, this is a very short time span, likewise, the maximum duration of the courses. 3 months period is not long enough for re-training in the new field. Courses, each year offered by the Ministry of Defense, last for an average of 3 to 4 weeks. However, it is difficult for a professionally trained soldier to retrain to a whole new specialist in such a short period of time. Moreover many professions in which soldiers are retrained require a completely different prerequisites and set of competencies than those that soldiers have. The retraining process may become disproportionately difficult.

The related problem is also the fact that most courses focus only on the basic knowledge and skills needed to perform the profession in which the soldiers retrain. However, this is not in line with labor market requirements. There is virtually no com-

petitive advantage for soldiers and the success on the labor market is not very realistic. The current form of retraining alone cannot prepare a soldier for new conditions of civilian sector and a second career.

The basic limiting criterion for participation in the retraining course is the minimum length of service of 5 years. Although between 2012 and 2016 the highest share (23%) of the total number of outgoing soldiers were those with the 3 year period of service. Therefore not even a reduce form of assistance was offered to them.

The Defense Department does not monitor what courses the soldiers are interested in, whether the courses provided to them are helpful during the job search or whether they find a job eventually. Because of this non-existent feedback, it is therefore very difficult to adjust their offer of courses and to monitor the efficiency of the funds spent.

There is also no comprehensive system of advisory work in the Czech Republic to assist soldiers in getting to know the labour market and looking for a job. Certain efforts could be traced in the framework of the mentioned European Social Fund projects. However, they were focused mainly on war veterans, soldiers without participation in a mission could not take a part. Project lasted only for a limited period of time and in most cases advisory team did not have much experience with cooperation with professional soldiers. However, the biggest drawback is the fact that there is no systemic approach in the Czech Republic to preparation of soldiers for a second career.

3. Sociological research

3.1 Measurement tools

The Department of the State Secretary of the Ministry of Defense provided contact addresses to 2 177 soldiers who terminated the service in 2014, 2015 and 2016 and in cooperation with the Personnel Agency of the Czech Armed Forces, a cover letter was sent to these soldiers. In the letter, soldiers were asked to participate in sociological research. The data collection technique was a questionnaire in the electronic version. First goal of the questionnaire was to identify whether professional soldiers perceive the transition to the civilian sector as problematic. Second goal was to identify preferences in preparation for a second career. This goal was preceded by research on the integration of soldiers into the labour market in selected NATO countries. Some of the specific support tools used in the armies of Poland, France, and the United Kingdom were presented in the questionnaire. The soldiers determined whether they would be interested in them during their service.

3.2 Research sample

The data used in this paper were collected between 22 November and 14 December 2017. Until this date the research sample consisted of 120 former soldiers who finished the service in 2014, 2015 and 2016; 111 men and 9 women. The average age of respondents was 46 years. According to The International Standard Classification of Education (ISCED) 49 respondents finished their education at level 3 (upper secondary education), 70 respondents at level 6 and 7 (bachelor's or equivalent level and master's or equivalent level) and 1 respondent at level 8 (doctoral or equivalent level).

24 of the respondents terminated their service due to the reorganization of the military unit, 20 due to the expiration of the service period and subsequent non-renewal of the contract, 7 for health reasons, 13 due to retirement, 11 filed an application for termination of service without filling in a reason and 45 filed an application for termination of service or did not prolong the contract on their own initiative with following reasons: 7 for different work ambitions, 8 for personal reasons and 30 for reasons that may be collectively labelled as dissatisfaction at work.

Results

In the following tables, we can see the soldiers' answers to the questions asked in the questionnaire.

Did the defence department prepare you for the transition to the civilian sector and helped you integrate into the labour market?			Is there a well-developed system of preparation of professional soldier for a second career in the Czech Republic?		
Answers	Absolute frequency	Relative frequency	Answers	Absolute frequency	Relative frequency
Definitely yes	11	9%	Definitely yes	0	0%
Rather yes	17	14%	Rather yes	6	5%
I don't know	10	9%	I don't know	28	23%
Rather no	34	28%	Rather no	52	44%
Definitely no	48	40%	Definitely no	34	28%

Has the issue of the second career been consulted with you during the military service?			Have you applied for retraining course?		
Answers	Absolute frequency	Relative frequency	Answers	Absolute frequency	Relative frequency
Yes	6	5%	Yes	35	29%
I don't know	4	3%	No	85	71%
No	110	92%			

Would you welcome an individual approach to preparation for a second career during your military service?				
Answers	Absolute frequency	Relative frequency	If yes, please assign the numerical value to the following forms of individual care according to their degree of profitability and usefulness. (1 = least beneficial, 5 = most beneficial)	Average value
Yes	85	71%	Consultation with a career counselor / personnel manager	4,22
I don't know	23	19%	Coaching	3,73
No	12	10%	Psychological help	2,83

Would you welcome mediation of group seminars on preparation for the second career during your military service?				
Answers	Absolute frequency	Relative frequency	If yes, please assign the numerical value to the following forms of individual care according to their degree of profitability and usefulness. (1 = least beneficial, 5 = most beneficial)	Average value
Yes	70	58%	CV	3,53
I don't know	25	21%	Techniques of self-presentation in the labour market and in front of employers	3,84
No	25	21%	Preparation for a job interview	3,92
			Knowledge of labour market specifics and job search techniques	3,92
			Labour law issues	4,1
			Preparation for the admission procedure for further study	3,3

Would you attend job fairs?			Would you be interested in unpaid 3 - 6 months internship in civilian organization?			Would you use the services of a job portal targeted at professional soldiers to mediate contact among them and employers?		
Yes	96	80%	Yes	87	73%	Yes	101	84%
I don't know	17	14%	I don't know	17	14%	I don't know	12	10%
No	7	6%	No	16	13%	No	7	6%

5

3.4 Interpretation of results

68% of the respondents indicated that the defence sector did not prepare them for their next career in civilian sector, almost three quarters of the respondents claim that there is no sophisticated system of preparation of soldiers for a second career in the Czech Republic and 92% of the respondents did not consult the problematic of employability after leaving the army with superiors at all. These answers may already suffice to conclude that the Ministry of Defense does not give too much of importance to the issues of second career in its activities. The most important instrument of support for civilian integration is retraining courses, but 71% of soldiers leaving the course did not apply for it. It is possible to confirm the previous list of weaknesses, which were mainly addressed to retraining courses.

Subsequently, soldiers expressed their preferences in relation to concrete tools of support during the career transition. 71% of respondents would appreciate an individual approach, with the most appreciated form of consultation with a career counselor / personnel manager, which means help with orientation in the labour market, assistance in finding a suitable job and addressing employers. 58% of the respondents would also welcome group seminars, which, according to their assessment of the value of utility, should mainly focus on labour law issues (employment contract, rights and obligations of employee and employer etc.). Two highest values had also the theme of preparation for a job interview and knowledge of labour market specifics and job search techniques. Soldiers were also interested in other support tools - 80% would attend job fairs organized exclusively for soldiers, 73% would be interested in attending an internship. 84% of respondents would use services of a job portal.

⁵ Source: author

4. Discussion and suggestions

It would be appropriate for the Defence Department to reconsider its approach to preparation of soldiers for a second career. It would not have to be very costly measures. Experts for these assistance services can be both trained personnel from the defence sector and professional experts from a commercial environment. A trained specialist whose task is to prepare the client for a new job can provide a full range of assistance services aimed at achieving the goal - professional counseling, mediating assistance in the area of legislative issues, mediating information about potential employers in the public and private sector. Soldiers could not only be helped to orientate themselves in the labour market and in selecting a new job. The service offer could be expandable by personal consultations, diagnostic tests, psychological tests, assessments, or skill tests. Partial task of experts in this context could also be the transfer of references to organizations in the civilian labour market, personnel agencies or organizations interested in recruiting former soldiers. Such trained staff or external career experts could also organize group seminars and lectures either directly in military units or at the Military Academy in Vyškov of University of Defence in Brno and address labour market issues that were mentioned.

Retraining courses offered by the Ministry of Defense to soldiers should be optimized. As soldiers do not seem to have much interest in attending these courses, it would be necessary to subject their composition to analysis and to link them more closely to the demands of the labour market and the wishes of soldiers. In order to prepare soldiers for a second career, they should go deeper and should have a longer duration. Based on the discovery of soldiers preferences and feedback on the provided courses, they would lead to more efficient spending of funds on these activities.

Retraining courses provided by the Ministry of Defence can, to some extent, facilitate the start of a new career. However, for a 40-year-old participant of a military retraining course who worked most of his military career in specific military expertise, the certificate of attending such a course may not be as useful as the practice in the organization itself. Absence of practice disqualifies former soldiers against other job seekers (Pernica, 2007). Therefore, soldiers could be allowed to work as an interns in companies for a certain period of time, for example 3 -6 months, as mentioned in the questionnaire. Today, soldiers are usually allowed to study college in distance form. For some soldiers who do not wish to study, however, the opportunity to try a job in a civilian organization could be far more beneficial. If the defence department started working with civilian organizations in this way, it would be possible to bring them together at job fairs and to mediate direct contact between potential employers and soldiers who are interested in preparing for a post-military career, but at the same time did not find a concrete idea of a future job. A practical solution of a job portal services can be a database of job seekers, for example at existing webpage www.army.cz.

cz, where employers could also place their job offers, or the ministry personnel could share them from other job portals.

Responsibility. The basic layer would be the training of military personnel to provide the basic service and the necessary information on the possibilities of assistance services for soldiers leaving the army. Another layer could be already functional recruitment offices. They could, therefore, serve both as entry and exit gateways. An important and indispensable role in the whole system must have the managing and coordinating bodies of the Ministry of Defence, such as The Sections of the State Secretary of the Ministry of Defence and the Personnel Agency of the Army of the Czech Republic.

Criteria. The criterion for the use of these services could be the length of service, as in the case of retraining, good service evaluation or termination of service for specific reasons. An important factor is to provide soldiers with the service well in advance, for example, 2 years before the termination of service, such as abroad.

Conclusion

The issue of early or planned termination of military service due to the reorganization of the army structure, the expiration of the service period or other reasons is often unjustly neglected although the last years of the reforms in the army have led to a large wave of voluntary and involuntary departures of soldiers and although the dismissals will probably be a permanent method of the army, how to cope with reform, financial budget, technical development and other factors (Dziaková, 2009).

In the paper, the theoretical basis was defined, the current state of preparation of soldiers for a second career in the Czech Republic was described and a sociological survey among former soldiers was conducted. Respondents found the integration of soldiers into the labour market problematic and a system of support in preparing for further careers as unprocessed. They responded positively to some of the support tools used in selected NATO countries.

Suggested changes could lead to a coherent and sophisticated system of preparation of soldiers for a second career, which could then be reflected in increased attractiveness of the Czech Armed Forces in the labour market, better recruitment, improvement of the image and prestige of the army and related public opinion about professional soldiers and reduce the negative consequences of unemployment of people leaving the army.

References

Act No. 221/1999 Coll., On Professional Soldiers

Bělohávek, F. (1994). Osobní kariéra.

Praha: Grada, 112 s.

ISBN 80-7169-083-X.

Bilan reconversion 2014. (2015).

Paris: Défense Mobilité.

Career Transition Partnership. GOV.UK [online].

United Kingdom: Ministry of Defence, 2015 [cit. 2017-02-06].

Dostupné z: <https://www.gov.uk/guidance/career-transition-partnership>

Decree of the Ministry of Defence No. 263/1999 Coll.

Dziaková, Olga (2009). Vojenská psychologie.

Praha: Triton, Psyché (Triton).

ISBN 978-80-7387-156-7.

ESF v ČR. Evropský sociální fond v ČR. [online].

2011 [cit. 2016-01-20].

Dostupné z: <http://www.esfcr.cz/>

Interview - Rognon R. Ministry of Defence of Poland, Centralny srodek Aktywizacji zawodowej,

Warsaw. 11. 7. 2017.

Interview - Bucherie, B. Minisry of Defence of France, former military attaché in Czech Republic,

Prague, 24. 4. 2016.

Kuldová, L. (2010). Společenská odpovědnost firem: Etické podnikání a sociální odpovědnost v praxi. 1. vyd.

Plzeň: Kanina, 189 s.

ISBN 978-80-87269-12-1.

Kidd, Jeniffer M. (2006) Understanding career counselling: theory, research and practice. London: SAGE Publications, 160 stran.

ISBN 1-4129-0339-4

McCarthy, P. R. (1992). The military transitioner in the job search. *Armed Forces Comptroller* 37(2), 22-24.

Němec, O. Bucman, P. Šikýř, P. (2014). Řízení lidských zdrojů. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 124 s. EUPRESS. ISBN 978-80-7408-083-8.

Obecná míra nezaměstnanosti v regionech soudržnosti a krajích - roční průměr. CZSO [online]. [cit. 2017-05-29]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/>

Pernica, B. (2007). Profesionalizace ozbrojených sil: trendy, teorie a zkušenosti. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2007. ISBN 978-80-7278-381-6.

Preparation Concept: Koncepce přípravy personálu resortu MO na období 2012 – 2018. (2011). Prague: Ministry of Defence.

Super, D. E. (1981). A developmental theory: Implementing a self-concept. In D. H. Montross & C. J. Shinkman (Eds.), *Career Development in the 1980's: Theory and Practice*, 28-42. Springfield, IL: Thomas.

Vývoj skutečných počtů osob v resortu MO ČR v letech 1992 - 2017. In: Ministerstvo obrany České republiky [online]. 2017 [cit. 2018-25-01]. Available from: <http://www.mocr.army.cz/dokumenty-a-legislativa/vyvoj-skutecnych-poctu-osob-v-resortu-mo-cr-v-letech-1992---2017-129653/>

A SPANYOL VÉDELEMPOLITIKA A BREXIT TÜKRÉBEN

Marosi Zsuzsanna
Nemzeti Közzolgálati Egyetem
Hadtudományi Doktori Iskola
zsuzsanna.marosi@me.gov.hu

Bevezetés

Az évekig tartós befolyásvesztés után Spanyolország számára a Brexit, valamint a megindult gazdasági növekedése és a legalább a következő választási ciklusig remélt politikai stabilitás új lehetőségeket nyit arra, hogy a biztonsági és védelempolitika terén az európai „nagyok” közé soroljon, vagy legalábbis megbízható déli szövetséges legyen. Kérdés azonban, hogy a 2016. évi megismételt törvényhozási választás eredményeként létrejött kisebbségi kormány, illetve a 2017-ben kiélesedett katalán függetlenedési törekvésekre adott és adandó válaszok megfelelő belpolitikai hátteret biztosítanak-e ehhez.

A környezetében lévő országokkal összevetve Spanyolorzágnak több tényező is az előnyére szolgál: a spanyol lakosságra nem jellemző az euroszkepticizmus és többségükben támogatják az euro-övezetbe tartozást is. A 1996-2006 közti megnövekedett bevándorlás ellenére sem alakult ki a spanyol társadalomban idegengyűlölet, az illegális migráció megfékezése érdekében létrehozott kétoldalú egyezmények a szubszaharai országokkal pedig nemcsak Spanyolország, hanem egész Európa számára eredményesek és példaértékűek. [ORTEGA 2016, s/n]

Spanyol várakozások szerint a Brexit utáni Európai Unió fő tengelye az euróövezet lesz, különösen annak tükrében, hogy a közép-és kelet európai országok, kiemelten a Visegrádi Négyek a hon- és a határvédelem területén nem kívánnak a jelenleginél többet feladni a szuverenitásukból. A Brexitet Spanyolország kiváló alkalomnak tartja arra, hogy az európai szövetséges politikáját erősítse. Ennek egyik jeleként Olaszországgal együtt felsorakozott a német-francia közös biztonság- és védelempolitikai kezdeményezések mögé. Az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiájának európai védelemre fókuszálását, a részben uniós forrásokból finanszírozott, a missziós kapacitás-fejlesztést célzó védelmi ipari projekteket és a tagállami hatáskörben maradó fegyverzetfejlesztést spanyol részről kiváló lehetőségeknek tartják a nemzeti érdekérvényesítésre. Ugyanakkor a spanyol kormányzat tisztában van azzal, hogy az európai védelempolitika melletti kiállása nem fogja a déli irányból jelentkező, az újabb megoldandó feladatokkal (pl. határőrizet, a dzsihád elleni fellépés) bővülő biztonsági és védelmi kihívásokat megoldani. Spanyolorzágnak is azzal az ellentmondással kell szembenéznie, hogy miközben támogatja a talán hosszabb távon megvalósuló európai védelmet, konkrét biztonsági kockázatok és fenyegetések leküzdésében meg kell őriznie a függetlenségét és szuverenitását, mert nem igazán számíthat a szövetségesei támogatására. [ORTEGA 2016, s/n]

1. Spanyolország és az Európai Unió védelempolitikája

Spanyolország aktívan hozzájárult az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiájának kidolgozásához, szem előtt tartva többek között a műveleti és a *védelmi* ipari dimenziókban az európai stratégiai autonómia megerősítését.

Az EU stratégiai autonómiája megerősítéséről szóló uniós gondolkodás során Spanyolország sürgeti az erős védelmi ipari-technológiai bázis, valamint a belső védelmi piac létrehozását, továbbá elengedhetetlennek tartja, hogy a *kis- és középvállalkozások egyenlő esélyekkel férhessenek hozzá az európai védelmi ipar és piac adta lehetőségeihez. Elvárja továbbá, hogy EU elégséges pénzügyi forrást rendeljen a védelmi kapacitásfejlesztéshez kapcsolódó kutatásokhoz, és a forrásokhoz való hozzáférés egyik opciója az Európai Befektetési Bank lehessen.* [INFORMACIÓN 2017, s/n]

Spanyol részről egyetértenek azzal a francia állásponttal, amely a védelmi téren állandó strukturált együttműködést¹ az eddiginél határozottabb közös védelmi és biztonsági fellépés eszközeként tekinti – miközben Németország a közös katonai kapacitások létrehozásának egyik lehetőségét látja benne. Spanyol értékelés szerint az Európai Unión belül nincs értelme külső és belső biztonságról beszélni, a kettőt együtt kell erősíteni. Azért, hogy saját érdekeit érvényesíteni tudja a közös biztonsági és védelmi politika együttes megszilárdításának folyamatában, Spanyolország részt vesz minden uniós katonai misszióban. [ABELLÁN 2017, s/n] *Üdvözli, hogy az Egyesült Királyság kilépésével elhárul egy akadály az európai védelmi törekvések elől: lehetővé válhat a közös katonai műveleti központ felállítása* – az egységes uniós irányítás elengedhetetlen az EU harccsoportok bevetéséhez. Spanyol érdek, hogy a többoldalú NATO és EU kapcsolatrendszer mellett szoros kétoldalú kapcsolatot tartson fenn Franciaországgal és az Egyesült Államokkal.

Az egyre romló biztonsági környezetben és a Brexit kontextusában Spanyolország az erős európai védelmet, így például az állandó jellegű műveleti tervezési és végrehajtó képességet, az Európai Védelmi Ügynökség² megerősítését, az Egyesített Fegyverzeti Együttműködési Szervezet³ hatékonnyá tételét és a NATO-val a tervezési folyamatokban folytatott interakció növelését támogatja. Az EU védelmi kezdeményezései között 2016-ban Spanyolország az erőforrások egyesítésére és az eredmények megosztására irányuló (*pooling* és *sharing*) kezdeményezés több programjában⁴ is részt vett. [INFORME 2017, 37-38]

A spanyol fegyveres erők bevetésére vonatkozó 2017. évi kormányzati koncepció értékelése szerint az EU globális stratégiája alapján a spanyol fegyveres erők, a francia, a német és az olasz mellett, támogatói a közös biztonság- és védelempolitika (KBVP)

¹ Permanent Structured Cooperation - PESCO

² European Defence Agency - EDA

³ Organisation Conjointe de Coopération en matière d'Armement - OCCAR

⁴ Ilyen például a légi utántöltés vagy az NH-90 helikopter programja. [INFORME 2017, 37-38]

megújulásának, valamint azzal párhuzamosan a NATO-n belüli együttműködés javításának, mert ezeket a két szervezet egymást kiegészítő funkciói garanciájának tekintik. Mind a nemzeti védelmi célkitűzéseinek teljesítése, mind a NATO intelligens védelem (*Smart Defense*) kereteiben megvalósult multinacionális együttműködési kezdeményezések⁵ lehetőséget biztosítottak arra, hogy Spanyolország bővítse kapacitásait, amit önállóan nehéz lett volna végrehajtani. [CONCEPTO 2017, 8]

A spanyol védelmi ipar a következő 25 évre meghatározónak tartja az új KBVP és a Brexit adta lehetőségeket az iparág európai résztvevői számára. A szektor jelen kíván lenni az európai védelmi piacon, és mind az unió, mind a tagországok részéről érzékeli a szándékot az integráció folyamatának felgyorsítására. Ennek érdekében felhasználja a rendelkezésére álló csatornákat, elsősorban részvételét az Európai Repülő- és Védelmi Ipari Szövetségben⁶, valamint szoros kapcsolatot ápol Jorge Domecq-vel, az Európai Védelmi Ügynökség ügyvezető igazgatójával, Alejandro Alvargonzálezszel a NATO politikai és biztonságpolitikai főtárgy-helyettesével, valamint az Egyesített Fegyverzeti Együttműködési Szervezet főigazgatójával, Arturo Alfonso Meiriñoval.

A spanyol védelmi szektor az Európai Védelmi Cselekvési Terv alapján mielőbbi intézkedéseket sürget a spanyol kormány részéről az előirányzott források előteremtése érdekében. A szektorban működő vállalatok számára kormányzati szabályozást szorgalmaz, mind a munkahelyteremtés, mint befektetések megkönnyítése érdekében. [GARCIÁ 2017, s/n]

2. A Brexit spanyolországi vonatkozásai

A nagy uniós tagországokban végzett közvéleménykutatások szerint a spanyolok el-
lenzik leginkább a Brexitet: 2016-ban a lakosság csaknem kétharmada volt ellene. Az összes parlamenti párt támogatja az unió erősítését, nem jellemző rájuk az euro-szkepticizmus. Noha spanyol részről a puha Brexitben érdekeltek, nem valószínű, hogy az ország véleménye bármiben is el fog térni a tárgyalások során a német, vagy a francia állásponttól. [GARICANO 2016, 23]

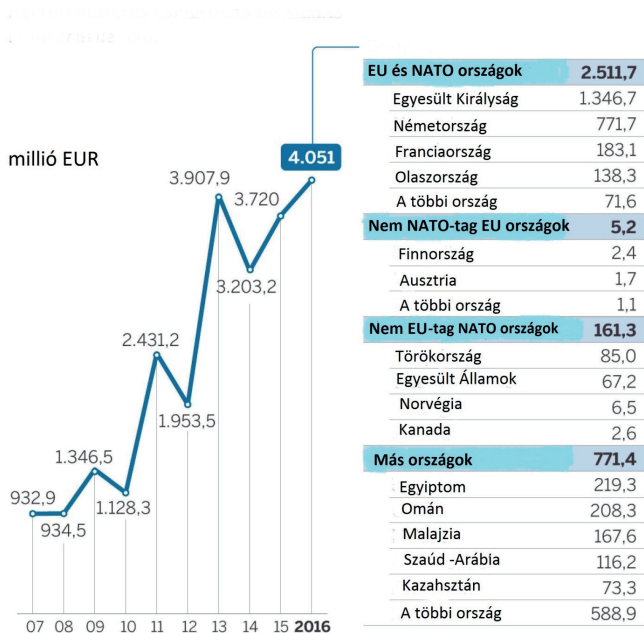
Spanyol kormányzati becslések szerint az Egyesült Királyság kiválása az EU-ból többek közt azt eredményezi, hogy Spanyolországnak 888 millió euróval meg kell emelnie hozzájárulását a közös költségvetéshez és az ország több régiója elveszti az uniós támogatásokat. Ez érzékenyen érinti az országot annak fényében, hogy 2007 óta először 2016-ban sikerült teljesíteni a Bizottság által elvárt költségvetési hiánycélt. Az Egyesült

⁵ Spanyolország vezeti a haditengerészeti erők felkészítésének és gyakorlatozásának egy projektjét a ballisztikus rakétavédelmi kapacitás keretében, valamint részt vett több olyan programban, mint például Szövetségi Szárazföldi Felderítő és Megfigyelő Rendszer vagy a Közös Hírszerző, Megfigyelő és Felderítő Képesség. [CONCEPTO 2017, 8]

⁶ Aerospace and Defence Industries Association of Europe - ASD

Királyság és Spanyolország közötti kétoldalú kereskedelmi forgalom értéke 2016-ban 30 milliárd euró volt, ahol 2002 óta Spanyolország rendelkezik többlettel. A gazdaság megújulásának egyik fontos forrása az export, ezért Madrid érdekelt a kivitel volumenének további növekedésében. Az Egyesült Királyságba irányuló kivitel értéke 2016-ban elérte a 19,15 milliárd eurót, ami a teljes export 7,5%-a, ezzel Franciaország és Németország mögött a harmadik legjelentősebb. [CHISLETT 2017, 2-3]

Az elmúlt évtizedben az Egyesült Királyság a spanyol védelmi ipar négy legfontosabb partnere közé tartozott, de az export mértéke korábban sosem érte el a 2016. évi szintet. Az európai fegyverzeti program keretében végbemenő vásárlások előrehaladott szakaszban vannak, a Brexit ezeket nem fogja érinteni. Ugyanakkor azonban a spanyol védelmi ipar az egyik legjobb piacát veszíti el, ha az Egyesült Királyság a jövőben nehezebben csatlakozhat majd újabb védelmi projektekhez. Jelentősége annak ennek abból a szempontból is, hogy bár a spanyol védelmi ipar termékeinek másik nagy vásárlói csoportja szintén EU vagy NATO országokból áll, de további egyharmados részesedése van több olyan, a védelmi export szempontjából problematikus országnak, mint Egyiptom, Omán, Malajzia és Szaúd-Arábia. A háborús övezetekkel közvetlen kapcsolatba hozható lőszerexport fő piacai az arab országok – Szaúd-Arábia (2016-ban 75,7 millió euró értékben), Irak (38 millió euró), illetve Marokkó (29,9 millió euró) [GONZÁLEZ 2017, s/n]

1. ábra – A spanyol védelmi export értéke és irányai 2007-2016 között.

Forrás: [GONZÁLEZ 2017, s/n]. Fordította és szerkesztette: a szerző.

2016-ban tehát az Egyesült Királyság volt a spanyol védelmi ipari piac legfőbb vásárlója, közel 1,3 milliárd euró értékű beszerzéssel (ami a 4,051 milliárd euró értékű teljes az évi eladások egyharmadát teszi ki). Az Egyesült Királyság többek között az *Airbus DS* által gyártott A400M típusú szállítórepülőgépet és két MRTT légi utántöltő repülőgépet vásárolt, összesen 1,167 milliárd euróért. Ebben az évben a többi beszerzés vadászgép-részegységek, elektronikus hardverek, szárazföldi járművek és jármű-alkatrészek, fegyverrendszerek és technológiák. Látható azonban, hogy a beszerzések jelentős része Spanyolországban megvalósuló európai programokból (*Eurofighter*, *Airbus*) származik. Az együttműködési programok mellett meg kell említeni a *General Dynamics Santa Bárbara Sistemas* cég által gyártott *Scout SV* páncélozott harci járművet, amit az ASCOD⁷ keretében Spanyolországban fejlesztenek a brit hadsereg számára. [CARRASCO 2017, s/n] További beszerzések tárgyát képezi például a katonai és a katasztrófavédelmi alakulatok ruházata és lábbelije, és folyamatban vannak olyan projektek, mint a robbanószerkezetek hatástalanítása, a rendvédelemben használt valós idejű videó-átjátszás, vagy a szenzoros objektumvédelem.

Kérdés, hogy a Brexit hogyan fogja befolyásolni a spanyol védelmi piacot, ahol az Egyesült Királyság, olyan cégeken keresztül, mint a *Rolls Royce* vagy a *Babcock*, jelentős érdekeltségekkel rendelkezik.⁸ Spanyol szempontból tehát fontos kérdés, hogy az Egyesült Királyság EU-ból kilépését követően valószínűleg létrejövő szabadkereskedelmi övezetnek része lesz-e a védelmi ipar, vagy külön státuszt kap.

Megjegyzendő, hogy a biztonság stratégiai kérdéseit illetően az Egyesült Királyság és Spanyolország közt nem létezik olyan kétoldalú egyezmény, mint például a 2010-es angol-francia védelmi együttműködési megállapodás. [DE FRANCE&GIEGERICH& MAR-RONE & MAULNY&TAYLOR 2017, 33]

3. A spanyol védelmi költségvetés realitásai

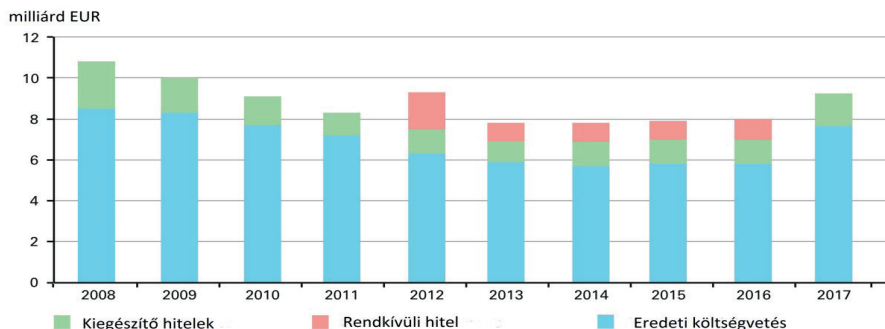
A spanyol GDP arányos védelmi költségvetés az utolsók közt van a NATO-tagok közt.⁹ Az elmúlt években megindult gazdasági növekedés egyelőre nem eredményezte érezhetően a védelmi kiadások növekedését. A teljes védelmi költségvetés 2017-ben 7,39 milliárd euró volt. A 2017. évi költségvetés alapján a védelmi minisztérium egyrészt a közös logisztikai szolgáltatások egyesítésének mélyítését végezhetette, másrészt a rendelkezésre álló források jobb kihasználása érdekében, a fegyveres erők anyagi szükségleteire fordíthatta figyelmét. A személyi jellegű költségek, a folyó kiadások, a folyó átutalások és a tőke átutalások 2008 óta csökkenő tendenciát követnek. A befektetések

⁷ Austrian Spanish Cooperation Development – osztrák-spanyol közös fejlesztésű harci járműcsalád

⁸ A Rolls Royce nemrégiben vásárolta meg a katonai repülőgépmotor-alkatrészeket gyártó Industria de Turbo Propulsores (ITP) spanyol vállalatot. [CARRASCO 2017, s/n]

⁹ Míg 2008-ban a védelmi költségvetés a teljes állami költségvetés 4,21%-át tette ki, ez az arány 2017-ben 2,77% volt. A GDP arányos védelmi költségvetés 2008-ban 0,76%, 2017-ben 0,69%. [MUINELLO& JIMÉNEZ BASTIDA 2017, 8-9]

költségei a gazdasági válság első éveiben 30%-kal csökkentek, a különleges programokkal kapcsolatos 2016 és 2017. évi kötelezettségvállalásokra a 2017. évi védelmi költségvetésben 1,824 milliárd eurót különítettek el. [MUINELO& JIMÉNEZ BASTIDA 2017, 8-9]

2. ábra - A spanyol védelmi költségvetés alakulása 2008-2017 közt.

Forrás: [MUINELO& JIMÉNEZ BASTIDA 2017, 22] Fordította és szerkesztette: a szerző

A védelmi ipari szektor viszonylag kicsi szelete a spanyol gazdaságnak: 2014-ben például 5,47 milliárd euró volt az össztermelése, ami a GDP 0,5%-át jelenti, és ennek 29%-át a védelmi minisztérium beszerzései teszik ki. 2015-ben az ágazat 20.000 főt foglalkoztatott, a teljes spanyol munkaerő 0,11%-át, az ipari szektor 0,92%-át. [SEMPERE 2016, 15]

2008 óta csökkenő tendencia jellemzi védelmi befektetésekre fordított állami költségvetési forrásokat, a válság kezdetén évente 30% körüli visszaesés volt jellemző. Ennek eredményeként a befektetések mértéke 2016-ban mindössze 19,7%-a volt a 2008-as évinek. Az egyes költségvetési célok közül a katonai felszerelések modernizációjára szánt összegek a 2008. évi 602,5 millió euróról 2017-re 93,53 euróra csökkentek, évente közel 20%-kal estek, és 10 év alatt mindössze az eredeti összeg hatodát teszik ki. A különleges programok költségvetése is hasonló mértékű csökkenésen ment keresztül, amin csak a már említett 2017. évi 1,824 milliárd eurós költségvetési támogatás változtatott. Ezt megelőzően a különleges programokat hatalmas összegű hitelekkel fedezték. A karbantartásra elkülönített összegek 619,5 millió euróról (2008) 238,9 millió euróra csökkentek 2017-re, évente átlagosan 10%-kal. A védelmi célú fejlesztések fontossága ellenére a kutatás-fejlesztés területe szenvedte el a legjelentősebb mértékű csökkenést: 190 millió euróról (2008) 17 millióra (2017) zsugorodott. [MUINELO& JIMÉNEZ BASTIDA 2017, 19-44]

A spanyol védelmi minisztérium Védelmi Ipari Stratégia 2015¹⁰ című dokumentuma a spanyol védelmi ipari és technológiai alapot az ilyen téren legfejlettebb európai országok szintjére kívánja emelni. Spanyolországgal összevetve a referenciának tekintett Egyesült Királyság, Franciaország, Németország és Olaszország jelentősen magasabb összegeket fektet be a védelmi iparba. Ezt Spanyolországban egyrészt az állami költségvetés védelmi előirányzatainak már említett alakulása akadályozza, másrészt a spanyol ipari kapacitások általános elmaradása az említett országokétól. A kitűzött cél érdekében a stratégia több indikátor jelentős módosítását irányozza elő: a védelmi ipar költségvetését a jelenlegi GDP-arányos 0,5% -ról 1%-ra kívánja emelni. A védelemi célú reálbefektetések mértékét is meg kívánja kétszerezni, a spanyol védelmi export mennyiségét az EU teljes ilyen kivitelének 15%-ára tervezi növelni – miközben az EU-ba magába irányuló védelmi célú eladások kritériumait a stratégia nem rögzíti. 8%-os növekedést irányoz elő a védelmi ipari költségvetésben a kutatási-fejlesztési célokra, ami igen ambiciózus célkitűzés annak fényében, hogy az Európai Bizottság megállapítása szerint 2014-ben a főbb védelmi és légi-űr-ipari cégek ilyen irányú költségei a teljes európai védelmi költségvetés 5,8%-át tették ki. [SEMPERE 2016, 42-44] A stratégia nem számol a korlátozott költségvetési lehetőségekkel és azzal a ténnyel, hogy a védelem elvárt ipari-technológiai alapja nemzeti szinten fenntarthatatlan nemcsak Spanyolországban, hanem a többi fejlett uniós államban is. Ráadásul a kedvezőbb költségvetési helyzetben lévő országok számára biztosított a haditechnológiai fejlődés lehetősége, miközben a spanyol védelmi ipar kapacitásai - következésképpen az innovációi is - elavultak, ami középtávon a cégek versenyképességének meggyengüléséhez vezet.

A spanyol Védelmi Ipari Stratégia 2015 nem áll összhangban az európai védelem technológiai és ipari bázisának stratégiájával¹¹, mivel egyértelműen a nemzeti védelmi ipar megerősítését tűzi ki célul, ahol a külföldi együttműködés során importált technológia árucikk marad. A stratégia nem említi az ipari kapacitások esetleges koordinációját és racionalizációját más tagállamokkal. Figyelmen kívül hagyja, hogy az EU maga is igyekszik beazonosítani a védelmi ipari kapacitásokat. Nem említi az esetleges piacnyitást más tagállamok előtt, sem pedig a K+F területén meglévő olyan lehetőségeket, amelyekkel a szövetséges államok élhetnek az olyan beszerzési programokban vagy kutatási és technológiai projektekben, melyeket az Európai Védelmi Ügynökség hajt végre. A spanyol stratégia tehát a függetlenséget tartja szem előtt az integrációval szemben. Nem segíti a spanyol védelmi ipar uniós integrációját az sem, hogy fontos ipari kapcsolatokat tart fenn EU-n kívüli országokkal, különösen az Egyesült Államokkal. [SEMPERE 2016, 59-62]

Azt a kötelezettségvállalást, amit a spanyol kormány tett a walesi NATO-csúcstalálkozón - hogy a jelenlegi védelmi költségvetést 80%-kal emeli 2024-ig¹², illetve megkétszerezi 2028-ig -, intenzív kommunikációs stratégiának kellene megelőznie annak érdekében, hogy a nemzeti biztonság és a védelem iránti politikai és állampolgári ér-

¹⁰ Estrategia Industrial de Defensa EID-2015

¹¹ European Defence Technological and Industrial Base - EDTIB

¹² A védelmi kiadások 2024-ra előirányzott összege 18 milliárd euró. [FOJÓN LAGOA 2017, s/n]

dektelenséget csökkentsek. Szükséges továbbá és nemzeti gondolkodást folytassanak a stratégiai paraméterekről, a kapacitás- és az ipari-technológiai fejlesztésről, mielőtt a védelmi költségvetés folyamatos emelése megkezdődik. Noha a kormány részéről szándék mutatkozik a precedens nélküli mértékű védelmi költségvetés emelésre, ezt politikai-stratégiai, katonai és technológiai-ipari szinten mindenképpen széleskörű tájékoztatásnak kell megelőznie a pénzügyi források tervezett felhasználásáról. A védelmi költségvetési megszorításokhoz szokott spanyol társadalomnak politikai-stratégiai szinten meg kell ismernie a világ egyik legproblematisabb térségével való szomszédságból fakadó új kockázatokat és fenyegetéseket, hogy elfogadja az új biztonsági világrenddel, az egyedi biztonsági szükségletekkel arányosan szükséges költségnövekedést.

A költségvetés növelésének célja az alkalmazkodás a katonai téren ugrásszerű és minden területre kiterjedő technológiai fejlődéssel érintett új műveleti környezethez. Ehhez elengedhetetlen a fegyveres erők és a Központi Védelmi Ügynökség (*Órgano Central de Defensa*) átalakítása. A megemelt védelmi költségvetés hatékony felhasználása érdekében szükséges, hogy a spanyol vállalatok tisztában legyenek a nemzeti védelmi szükségletekből, valamint az Európai Képességfejlesztési Cselekvési Tervben¹³ meghatározott uniós programokból eredő, a katonai és a védelmi technológiai-ipari kapacitásokra vonatkozó elvárásokkal. [FOJÓN LAGOA 2017, s/n]

A védelmi költségvetés vállalt emelését a 2018-ban életbe lépett Nemzeti Biztonsági Stratégia annyiban tükrözi, hogy a nemzetbiztonság integrált megközelítésének részeként hangsúlyozza: nélkülözhetetlen Spanyolország hozzájárulása a nemzetközi környezet biztonságához, szövetségeseivel és partnereivel együttműködésben. A globális dimenzióból áttekintett főbb nemzetbiztonsági kihívások közt a stratégia Európa biztonsága tekintetében kiemeli a NATO meghatározó szerepét. A védelmi költségvetés alakulásának az észak-afrikai és a *szubszaharai térséget illetően közvetlen hatása van* a terrorizmus, a kábítószer-csempészet, a migráció, illetve a dzsihádisták tevékenység elleni fellépésre. Észak-Amerika kapcsán az Egyesült Államokkal folytatott szoros biztonsági együttműködést emeli ki a stratégia, elsősorban a terrorizmus elleni fellépés terén. Az *Ázsiai-Csendes-óceáni térségben* spanyol szempontból is kihívás az erősödő kínai jelenlét, valamint a tengeri hajózás biztonsága. [ESTRATEGÍA 2017, 40-53]

A legújabb Nemzeti Biztonsági Stratégia általános célkitűzései: a működőképes válságkezelési modell létrehozása; a nemzetbiztonsági tudatosság erősítése a társadalomban; a kibertér, a légtér és a tengerek biztonságos használata; a technológiai fejlődés biztonsági dimenziójának erősítése, valamint Spanyolország nemzetközi szerepének erősítése a béke és biztonság terén. [ESTRATEGÍA 2017, 83]

¹³ European Capability Action Plan - ECAP

4. A Brexittel kapcsolatos spanyolországi várakozások

Az európai védelempolitikának a Brexitet követően szükséges megerősítése várakozások szerint a spanyol védelmi ipar számára új lehetőségeket nyit meg. A védelmi ipar összes cége (köztük a legismertebbek, a *Santa Bárbara*, *Navantia*, *Airbus*, *Indra* stb.) jelentős bevétel-növekedést vár, mert szakértőik értékelése szerint teljes mértékben felkészültek a konkurens európai cégekkel folytatandó versenyre. [GARCÍA – JUEZ 2017, s/n]

A spanyol kormányzat, a rendvédelmi szervek és *fegyveres erők* nemzetközi missziós tapasztalatára és kapacitásaira tekintettel, az európai szinten az ország biztonsági és katonai szerepének megnövekedésével számol a Brexitet követően. Spanyol részről üdvözik, hogy az Egyesült Királyság a lehető legszorosabb kapcsolatokat igyekszik fenntartani az EU-val, a Brexit hatásainak kiegyenlítésére növeli a védelmi költségvetését, erősíti az európai országokkal ápolat kétoldalú kapcsolatait és a NATO-ban játszott szerepét. A globális irányba forduló spanyol kül- és védelempolitika kontextusában Spanyolország számára az Egyesült Királyságot vonzó szövetségessé teszi az a tény, hogy utóbbi a „nem európai” környezetre leginkább felkészült európai ország. [SIMÓN 2016, s/n] A Gibraltárral kapcsolatban a két ország közt a Brexit hírére fellángolt politikai vitát minden bizonnyal felül fogják írni a spanyol védelmi stratégiai érdekek.

Az Egyesült Királyság és Spanyolország történelmi és stratégiai közössége túlmutat Európán. A két ország nemzetközi pozíciói ugyanazokkal a geopolitikai koordinátákkal és paraméterekkel írhatók le, ami többek közt magyarázata mindkettejük erősebb atlanti orientációjának is. *Várható, hogy a 2020-as évekre az Egyesült Királyság a világ egyik legjelentősebb tengeri erőketitési képességével fog rendelkezni*, és nem hagyható figyelmen kívül stratégiai jelenléte és stratégiai partnerségeinek gyorsütemű kiépítése a világ különböző térségeiben (kiemelten Ázsiában). Az Egyesült Királysággal létrejövő szoros stratégiai kapcsolat lehetővé teszi Spanyolország számára az előrelépést egyes geopolitikai célkitűzéseinek megvalósításában. Az Európától távolodó szigetországgal kialakított kapcsolatrendszer lehetőség Spanyolország számára a partnerek és szövetségesek diverzifikálására. Spanyolország deklarált stratégiai célja, hogy *újra Európán és a Földközi-tenger térségén kívüli tengeri hatalomként pozícionálja magát*, így biztosítsa közép- és hosszútávon a politikai befolyását és gazdasági növekedését. Az Egyesült Államok stratégiai visszahúzódása a Földközi-tenger keleti medencéjéből, a Vörös-tenger és az Indiai-óceán térségéből spanyol felfogás szerint *új feladatokat* és lehetőségeket biztosít az európai és nyugati országoknak a biztonsági érdekeik védelmében. Spanyolországnak tehát stratégiai érdeke fűződik ahhoz, hogy az Egyesült Királysággal megerősített együttműködést folytasson. [SIMÓN 2016, s/n]

Szakértők a spanyol tengeri erőket fejlesztéséhez jó útmutatónak tekintik a brit tengeri hatalom olyan jellegzetes vonásait, mint:

- a tengeri, a légi és a kételtű kapacitások földrajzi távolságokat figyelembe vevő fejlesztése;
- globális diplomáciai és hírszerzési (polgári és katonai) hálózat kiépítése és fenntartása;
- globális stratégiai katonai logisztikai infrastruktúra kiépítése és fenntartása;
- stratégiai szövetségek és partnerségek rendszerének *létrehozása a globális hálózatot* biztosító földrajzi térségek kis- és nagyhatalmaival, illetve annak fenntartása megállapodásokkal, rendszeres hivatalos látogatásokkal, katonai és hírszerzési oktatási együttműködéssel, az érintett országokkal közös kiképzésekkel, hadgyakorlatokkal.

Értékelések szerint Spanyolországnak fel kell ismernie, hogy stratégiai elképzelései ugyanazokon az alapelveken nyugszanak, mint az Egyesült Királyságé. Ezért külpolitikájában az alábbiaknak kell érvényesülnie:

- El kell ismernie, hogy az Egyesült Királyság pozitívan hat Európára, hiszen igyekszik visszafogni a hegemonikus törekvéseket és megőrizni a kontinens erőegyensúlyát. Ezért mindent meg kell tennie azért, hogy az EU és az Egyesült Királyság közt a lehető legszorosabb kapcsolat maradjon fenn a Brexit után.
- Mindent meg kell tennie, hogy az európai védelmi költségvetés ne csökkenjen.
- A NATO és az EU fórumain, illetve a KBVP keretében is képviselnie kell tengeri és az Európán kívülre terjedő stratégiai elképzeléseit és az ezeket tükröző elkötelezettséget a kapacitásfejlesztés és a stratégiai kultúra területein. Spanyolországnak elő kell mozdítania az Egyesült Királyság és a KBVP közt szoros kapcsolatok fennmaradását a Brexit utáni időszakban.
- Szorosabb koordinációra és stratégiai együttműködésre van szükség az Egyesült Királysággal Nyugat-Afrikában, a Földközi-tenger nyugati medencéjében, valamint a britekkel egyeztetve növelni kell a spanyol jelenlétet a Földközi-tenger keleti medencéjében, a Perzsa-öbölben, az Indiai óceánon és az Északi-sarkvidéken.

Mindezek érdekében szükséges a spanyol haditengerészeti képességek fejlesztése, a tengeri stratégiai erőket fejlesztés melletti hosszútávú elköteleződés, továbbá az Egyesült Királysággal együttműködve a haditengerészeti és légi kapacitások fejlesztése. [SIMÓN 2016, s/n]

Felhasznált irodalom

Andrés ORTEGA: España: más allá del amarre europeo.

<http://anuariocidob.org/espana-mas-alla-del-amarre-europeo/> 2016.

Letöltve: 2017.10.26

España pide a la UE capacidad para intervenir en conflictos como Siria. LA INFORMACIÓN. 2017.05.24.

https://www.lainformacion.com/disturbios-conflictos-y-guerra/Espana-UE-intervenir-conflictos-Siria_0_1029198895.html

Letöltve: 2017.10.26.

Lucía ABELLÁN, España urge la integración militar de la UE frente a las nuevas amenazas. El País, 2017. 05.30.

https://elpais.com/internacional/2017/05/30/actualidad/1496170257_028435.html

Letöltve: 2017.10.26.

CONCEPTO de empleo de las Fuerzas Armadas, Secretaría del Jefe de Estado Mayor de la Defensa. 2017 03.

<http://www.emad.mde.es/Galerias/home/files/170306-cefas-DEFINITIVO.pdf>

Letöltve: 2017.10.29.

INFORME Anual de Seguridad Nacional 2016. Presidencia del Gobierno - Departamento de Seguridad Nacional, 2017.

<http://www.dsn.gob.es/es/documento/informe-anual-seguridad-nacional-2016>

Letöltve: 2017.10.29.

José Maria NAVARRO GARCÍA, TEDAE pide más implicación española en el futuro mercado europeo de la Defensa. Online: defensa.com, 2017.10.26.

<http://www.defensa.com/espana/tedae-pide-mas-implicacion-espanola-futuro-mercado-europeo>

Letöltve: 2017.10.27

Luis GARICANO, Spain's response to Brexit. CentrePiece, 2016. tél.

<http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/cp491.pdf>

Letöltve: 2017.10.27.

William CHISLETT, Why Spain would like a 'soft' Brexit for the UK. Real Instituto Elcano, ARI 27/2017, 2017.03.29.

http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/ari27-2017-chislett-why-spain-would-like-soft-brexite-uk

Letöltve: 2017.10.27.

Miguel GONZÁLEZ: Reino Unido compró un tercio de las armas españolas exportadas en 2016. El País, 2017.05.22.

https://politica.elpais.com/politica/2017/05/22/actualidad/1495471091_746411.html
Letöltve: 2017.10.27

B. CARRASCO: Reino Unido, un mercado clave para la industria de defensa española. Noticias Infodefensa España, 2017. 09. 13.

<http://www.infodefensa.com/es/2017/09/13/noticia-reino-unido-primer-cliente-industria-defensa-espanola.html>
Letöltve: 2017.10.27.

Olivier DE FRANCE - Bastian GIEGERICH - Alessandro MARRONE - Jean-Pierre MAULNY - Trevor TAYLOR: The impact of Brexit on the European armament industry. Armament Industry European Research Group, Report 2017.08.

<http://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2017/08/Ares-19-Brexit-25-August-2017-IRIS.pdf>
Letöltve: 2017.10.24.

Carlos Martí SEMPERE: Una estrategia industrial para la defensa. Consideraciones para una revisión. Fundación Alternativas, Documento de Trabajo Opex Nº 80/2016

<http://www.fundacionalternativas.org/observatorio-de-politica-exterior-opex/documentos/documentos-de-trabajo/una-estrategia-industrial-para-la-defensa-consideraciones-para-una-revision>
Letöltve: 2017.10.29

Francisco Pérez MUINELO - José Lorenzo JIMÉNEZ BASTIDA: El Gasto en Defensa de España en 2017 In: Análisis de los Presupuestos en Defensa y Seguridad de España en 2017. Information & Design Solutions, 2017.05. pp. 8-44.

<http://www.uma.es/foroparalapazenelmediterraneo/wp-content/uploads/2017/10/171013-Informe-Presupuestos-defensa-y-Seguridad-2017.pdf>
Letöltve: 2017.10.29.

Enrique FOJÓN LAGO: El gasto de defensa en España: objetivos estratégicos, militares e industriales. Real Instituto Elcano, ARI 44/2017, 2017.05.

http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_es/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_es/zonas_es/ari44-2017-fojonlagoa-gasto-defensa-espana-objetivos-estrategicos-militares-industriales
Letöltve: 2017.10.27.

ESTRATEGIA de Seguridad Nacional 2017. Presidencia del Gobierno, 2017.

<http://www.dsn.gob.es/es/documento/estrategia-seguridad-nacional-2017>
Letöltve: 2018.03.08

Israel GARCÍA-JUEZ: Donald Trump y el 'Brexit' disparan la industria militar española: ya representa el 6% del PIB. OK Diaro, 2017.04.26.

<https://okdiario.com/economia/2017/04/26/trump-brexit-disparan-industria-militar-espanola-ya-representa-6-del-pib-945678>

Letöltve: 2017.10.27.

Luis SIMÓN, Beyond Brexit: hacia una mayor cooperación estratégica entre España y el Reino Unido. Real Instituto Elcano, ARI 58/2016. 2016. 07.

http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_es/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_es/zonas_es/ari58-2016-simon-beyond-brexit-hacia-mayor-cooperacion-estrategica-espana-reino-unido

Letöltve: 2017.10.24.

„Egy alapelvet tartok a legfontosabbnak: a légtér megfelelő szintű ellenőrzésének a kivívását. Ezt érzük el, mielőtt bármi mást megpróbálnánk”¹

*General George C. Kenney, Commander,
Allied Air Forces, Southwest Pacific Theater, 1943*

A MODERN HÁBORÚK LÉGI MŰVELETEINEK SIKEREI ÉS A LÉGTÉRELLENŐRZÉS HATÉKONYSÁGÁNAK AZ ÖSSZEFÜGGÉSEI

Mógor Tamás alezredes
Nemzeti Közszerológati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Hadtudományi Doktori Iskola

TÉMAVEZETŐ: Prof. Dr. Krajnc Zoltán ezredes, (Ph.D.)
egyetemi tanár

Bevezetés

A légi környezet különleges. A levegő körülveszi a Földet, beborítja a szárazföldet és a tengereket. A levegőből a Föld bármely pontja elérhető, sőt támadható, ezért a levegőnek – mint a fegyveres küzdelem egyik dimenziójának – a megnövekedett szerepe felértékelte a légierőnek a jelentőségét is.

Az elmúlt évek, évtizedek háborúinak, konfliktusainak a tapasztalatai egyértelműen bizonyítják, hogy a levegőben folyó fegyveres küzdelem végeredménye a legtöbb esetben eldöntötte, vagy döntően befolyásolta a győzelem kérdését. Ez a tapasztalat a légtér – és ezzel együtt a légierő – fontosságának a megértéséhez, elfogadásához vezetett. Nyilvánvalóvá vált, hogy a légierőnek döntő befolyása van a szárazföldi-, tengeri-, űr- és kiber műveletekre. A légierő jellemzően különböző tulajdonságokkal rendelkezik, mint akár a szárazföldi haderőnem, vagy akár a haditengerészet. Ezekből a különbözőségekből ered az összhaderőnemi műveletek hatékonyságának a lényege: a különböző haderőnemek kiegészítik egymás gyengeségeit, és felerősítik egymás erősségeit. Így lesznek különösen hatékonyak!

A légierő felértékelődésének egyenes következményeként – napjaink potenciális veszélyforrásait elemezve – egyértelműen kijelenthetjük, hogy az esetlegesen megol-

¹ I stick to one basic principle, get control of the air situation before you try anything else.

dandó feladatok végrehajtásában jelentős szerepet kell vállalnia a Magyar Honvédség Légierének mind a visszatartó, mind pedig a védelmi- és a kollektív védelmi funkciók teljesítéséből egyaránt.

A légtérelőőrzésben több évtizedet eltöltő szakemberként megértettem, hogy a légierő tevékenysége, békében és háborúban betöltött szerepe olyan kutatási és publikációs kihívásokat kínál, amelyekkel érdemes szembenézni, ugyanakkor a kutatás során szembesültem a légierő természetéből adódó problémával, mely szerint a legvégsőéig szabályozott feladat végrehajtási eljárások és szigorú szabályok mellett nem könnyű tudományos igényű, új tudományos eredményekkel kecsegtető dolgot megalkotni.

A kutatás során a másik komoly problémát az jelentette, hogy rendkívül kevés a légi vezetés-irányításról, a légvédelemről és a légtérelőőrzésről szóló modern forrásanyag, hiányoznak a más kutatóktól keletkezett forrásművek, magyar nyelvű cikkek.

Légierő - Légtérelőőrzés

A légierő alapfeladata a légtérelőőrzés. Az új „3 dimenziós” radarok rendszerbe állításával vagy a Gripenek riasztásával kapcsolatban számos tudósítás, cikk jelenik meg az írott és elektronikus médiumokban. A lakosság komfortérzetét azonban kevésbé érintik meg ezek a hírek, hiszen a tudósított események – rendszerint tőlünk – távol, vagy olyan magasságban játszódnak le, ahol a repülő eszközök szabad szemmel alig láthatók, a történések pedig rendszerint nem érik el a lakosság ingerküszöbét, misztikus dimenzióban történnek. A légtérelőőrzés, légvédelem fontosságára az emberek csak akkor döbbennek rá, amikor háború zajlik a közelükben, és annak hang-fény hatásait, fizikai valóságát maguk is megtapasztalják².

Az alkalmazott eljárásokat tekintve egy szuverén légtér vagy egy összhaderőnemi műveleti terület (JOA³) légtérelőőrzése szempontjából fontos a béke és a békétől eltérő időszakok szétválasztása, hiszen békében a légtérelőőrzés az ország szuverenitásának a szavatolásáról, a NATO légtér integritásáról, békétől eltérő időszakban pedig a műveletek hatékonyságának az elősegítéséről, a műveletek rugalmasságának a biztosításáról szól. A műveletek sikeres végrehajtásában a légierő a légtér feletti ellenőrzés kívánt szintjének az elérésében segíti az összhaderőnemi erőfeszítéseket, azaz *légi fölényt* vagy *légi uralmat* vív ki.

Légi fölény: légi fölénynek nevezzük az olyan légi helyzetet, amikor az ellenféllel szemben, adott időben és helyen képesek vagyunk olyan szárazföldi- légi- és tenge-

² Jó példa erre a délszláv háború, amikor 1991. október 27-én este a Jugoszláv Néphadsereg egyik repülőgépe bombázta Barcsot. A berepülést a magyar légtérelőőrző rendszer rögzítette, a bombázás után pár nappal Für Lajos honvédelmi miniszter elismerte, hogy a magyar légtérelőőrző rendszer addig 19 berepüléssel határsértést azonosított!

³ Joint Operations Area

ri hadműveleteket lefolytatni, melyek eredményes végrehajtását a másik fél légierije nem képes megakadályozni. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a saját légierő térben és időben képes olyan erőösszpontosítást vagy súlypontképzést végrehajtani, mely lehetővé teszi, hogy a szemben álló fél légierijével szemben számbeli, technikai vagy helyzeti előnyre tegyen szert.

A légi fölény megszerzése feltételezi az ellenség légi hadviselési képességének – a konfliktus kezdetekor mérhető nagyságához viszonyított – csökkenését, melyet a saját repülőerők csapásai eredményeznek.

Légi uralom: A légi uralom a légtér ellenőrzésének az a szintje, amikor az egyik fél légierije nem képes hatékony harctevékenység végrehajtására.

E rendkívül sokrétű feladatrendszerre való felkészüléshez elengedhetetlenül szükséges a légtérellenőrzési rendszerek – benne a művelettervezési és műveletirányítási eljárásrendek – folyamatos korszerűsítése valamint a végrehajtásért felelős szakemberek felkészítése.

Amennyiben meg akarunk felelni az állampolgárok jogos biztonsági elvárásainak, az állami vezetés által megkövetelt országvédelmi és szövetségi integrációs alapelveknek, az események tempója miatt teljes mértékben eleget kell tennünk az interoperabilitás és a kompatibilitás komplex kívánalmainak is.

A kutatás célkitűzései

A kutatás célja elsősorban a légtérellenőrzési rendszerek fejlődéstörténetének – a műveletek sikerességére való hatásának – az elemzése valamint az analízis eredményeként a Magyar Honvédség légtérellenőrzési rendszere fejlesztéséhez való hozzájárulás.

A kutatás fő céljainak eléréséhez:

- tanulmányozom a II. Világháború és az I. Öbölháború közötti háborúk és bevetések légierőre vonatkozó vezetés-irányítási és légtérellenőrzési rendszereit, eseményeit, hatásait a modern háborúk eredményeire, kimenetére;
- vizsgálom az 1991-es Öbölháború Sivatagi Pajzs, Sivatagi Vihar hadműveletek és a Második Öbölháború műveletei során kialakított légtérellenőrzési rendszert, annak erős és gyenge oldalait, hatékonyságát;
- elemzem a délszláv válság műveletei alatt alkalmazott légtérellenőrzési rendszer működését, annak alkalmazott vezetési-irányítási eljárásrendjét és a légi műveleti tervezési tapasztalatokat;

- vizsgálni fogom a Szövetség afganisztáni szerepvállalása során alkalmazott légi vezetési-irányítási rendszert és eljárás rendeket;
- elemezni tervezem a líbiai NATO-műveletek légtérelőőrzési rendszerét;
- integrálni kívánom a NATO Légierő Parancsnokság, Ramstein (Németország) légtér gazdálkodási/légtérelőőrzési főtisztjeként a NATO Active Fence szövetségi műveletben, a Steadfast Jazz, Ramstein Ambition gyakorlatokon, kiképzési rendezvényeken, konferenciákon „légi műveleti tervezőként” szerzett tapasztalataimat a tervezett disszertációba.

A kutatás során fel kell dolgozni egyfelől a légierő tudományok eddigi elméleteit, különös tekintettel a műveleti tervezéshez, a légtérelőőrzéshez kapcsolódó elképzelésekre, másfelől a légierő hadműveletek stratégiai irányítási doktrínáit, állásfoglalásait és kidolgozott modelljeit. A kutatómunka eredményének egy önmagában is értékelhető, átfogó, koncepciózus elméleti rendszerezésnek kell lennie, amiből megvalósítható (adaptációra alkalmas) javaslatokat szükséges kidolgozni.

Hipotézisek

Először: a légtérelőőrzési rendszerek – szélesebb értelemben a légi vezetési-irányítási rendszerek – teljesítőképessége, kapacitása döntően befolyásolja a műveleti eredményességet, ebből fakadóan pedig a megkívánt katonai végállapot és politikai célok teljesülését.

Másodszor: a légtérelőőrzés – dinamikus rendszerként – folyamatosan alkalmazkodik a végrehajtandó feladatokhoz, a rendelkezésre álló erőforrások (képességek) mennyiségi és minőségi mutatóihoz.

Harmadszor: a Magyar Honvédség légi vezetési-irányítási rendszerének integráns részét képező légtérelőőrző elemek sem lehetnek hatékonyak „*statikus rendszerként*”, a rendszer szervezeti és eljárásrendi kérdéseit folyamatosan adaptálni kell az aktuális viszonyokhoz.

Negyedszer: azt feltételezem, hogy a modern háborúk „fratricide” eseményei a hiányos légtérelőőrzés miatt következtek be.

Kutatási módszerek

A kutatási célok sikeres teljesítése érdekében a téma kutatása során az általános és specifikus módszereket együttesen kívánom alkalmazni. Az általános kutatási módszerek közül a megfigyelést, az indukciót és a kritikai adaptációt, míg a hadtudományi kutatómunka speciális módszerei közül az „*éles műveletekben*” szerzett tapasztalataim

felhasználását, rendszerezését, a parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatokon-, hadijátékokon való célzott részvétellel pedig a katonai kísérlet módszereket tervezem felhasználni.

Részleteiben:

- A szakirodalom, a nyomtatott információhordozókon található, a témához köthető tudományos közlemények tartalomelemzése;
- Az INTERNET és más elektronikus adatbázisok – a kutatott témával kapcsolatos - információinak elemzése;
- Saját tapasztalataim rendszerezése, tudományos feldolgozása;
- Szakértőkkel való konzultációk folytatása.

Rövid történelmi áttekintés

Tekintettel a téma időszerűségére és fontosságára a tervezett értekezésben elemezni kívánom a légierő légtérellenőrzési rendszereinek a működését, változásait és fejlődés-történetét korunk helyi háborúinak, konfliktusainak légi hadviselési szegmense alapján. A kutatásaim fókuszát a II. Világháború – különösen az „angliai légi csata” – eseményei, az arab-izraeli háborúk, a koreai háború, a vietnámi háború, a kuvaiti-, koszovói-, iraki-, líbiai-, és afgán műveletek képezik.

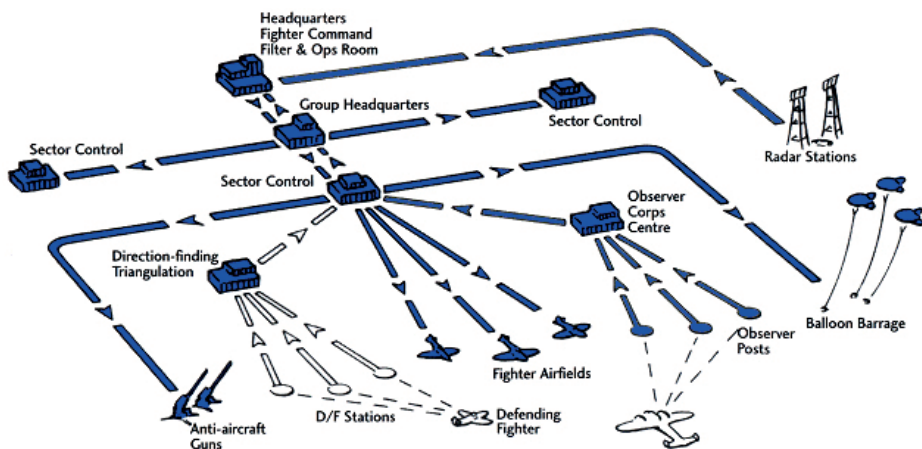
Egy katonai műveletben súlyos bűnt követünk el, ha tévedésből vagy végzetes hiba folytán saját csapatainkat támadjuk, és saját, baráti katonáinkat sebesítjük meg, vagy öljük meg. Ezek a „fratricide” események főleg akkor történnek, amikor több ország hadereje hajt végre közösen, egymás mellett, egymást kiegészítő műveleteket. A történelem folyamán jó néhány ilyen esettel találkozhatunk: a II. Világháborúban például az Angol Királyi Légierő (RAF) első vesztesége saját légierejének Spitfire-jeitől eredt, amit csak a *Barking Creek-i incidens* néven neveznek. 1939. szeptember 6-án reggel 6 óra után a RAF 74. századának pilótái téves radar felderítési és azonosítási eljárást követően lelőtték a RAF 56. századának két Hurricane-jét. Az egyik pilóta kényszerleszállást hajtott végre, a másik pilóta pedig a lövedékek által életét veszítette és lezuhant. Súlyos légtérellenőrzési hiányosság vezetett ehhez a katasztrófához. A britek elemezték, értékelték a hibát, tanultak belőle, és készültek a németek elleni légi csatákra.

A II. Világháború és valószínűleg az egész világtörténelem egyik legnagyobb légi háborúja 1940. július 10. és október 31. között zajlott Nagy-Britannia felett. A németek meg akarták semmisíteni az angol légierőt, hogy aztán a *Seelöwe* hadművelet keretében partra tudjanak szállni a szigetországban.

A német légitámadást a Ruhr-vidék ellen indított első angol bombázások előzték meg, az angol bombázásokra válaszul Göring parancsára megindult a délkelet-angliai

brit kikötők, repülőterek és radar állomások bombázása. A német bombázókat nagy számban kísérték Bf 109 Messerschmitt vadászgépek, így kezdetben a brit légierő nem nagyon tudott mit kezdeni a támadásokkal. Ráadásul a németek számbeli fölényben is voltak: közel 1300 bombázót és majd 900 vadászgépet tudtak bevetni, míg a briteknek „csak” 500 bombázógépük és 700 vadászuk volt. A csapatok élén mindkét oldalon tapasztalt és felkészült tábornokok álltak: a németeknél Albert Kesselring (a 2. német légiflotta parancsnoka), illetve Hugo Sperrle (a 3. német légiflotta irányítója), míg velük szemben az angoloknál Hugh Dowding repülő főmarsall, Keith Park almarsall illetve Trafford Leigh-Mallory tábornokok irányították a hadműveleteket.

A kétségkívül hősi brit helytállás mellett a szigetországi sikerekben komoly szerepe volt a brit radarok hatékony működésének, melyek időben tudták előre jelezni a Messerschmittek érkezését. A radarokat két angol tudós, Sir Edward Appleton és Robert Watson Watt fejlesztette ki, és a berendezések képesek voltak 100 km -en belül lokalizálni a támadó gépeket.

1. ábra

A kiépített radarrendszer nem lett volna elég a sikeres légvédelemhez, a britek forradalmi, mai szemmel nézve is hatékony, logikusan működő, megfelelő információáramlást biztosító légtérelőőrségi rendszert hoztak létre⁴. A rendszer fő elemei voltak: vadászrepülő egységek, szektor ellenőrző központok, radar állomások, megfigyelő pontok, megfigyelő központok, irányszög meghatározó központok, ballon egységek. Ez a rendszer alkalmazta a felderítés – azonosítás – adattovábbítás – bevetés irányítás eljárásrendet, és ez a felépítés adta a történelem folyamán a különböző katonai tömbök, országok légtérelőőrségének az alapját.

⁴ 1. ábra Az angol légtérelőőrségi rendszer felépítése

Szintén komoly mértékben járult hozzá a sikeres angol védekezéshez az úgynevezett katonai léggömbök vagy ballonok alkalmazása. Ezeket a főváros fölé engedték, hogy azok megzavarják a német bombázókat, és magasabbról történő bombakioldásra kényszerítsék őket (pontatlanabb célzással)⁵.

2. ábra

A britek hősie ellenállása végülis megakadályozta a németek partraszállását és a brit légierő legyőzését. Nem véletlenül mondta Churchill: *„Soha még az emberi konfliktusok történetében nem köszönhetek ilyen sokan, ilyen sokat, ilyen keveseknek.”*

A háborúk történetében a kutatók számára a következő eseménysorozat az *arab – izraeli háborúk története*.

Az első⁶ arab – izraeli háborúban a légierők csekély szerepet játszottak, az izraeli légierő elsősorban összekötő és kismértékben légi utánpótlási feladatot látott el. Az 1948 áprilisától kezdődő fegyverszállítások révén az izraeli légierő – főleg – a II. Világháborúban használt repülőgépeket kapott. A háború befejező időszakában a meglévő harci repülőgépekkel⁷ a szárazföldi csapatok tűztámogatását és egyes célpontok bombázását hajtották végre.

Az arab országok több harci géppel rendelkeztek, de ezek jó része elavult volt, a személyzetük kiképzettsége pedig alacsony szintű volt.

⁵ 2. ábra a brit védelmi ballon rendszerről

⁶ 1948 - 1949

⁷ Messerschmitt, Spitfire MK9, B-17

A második⁸ arab – izraeli háborúban az izraeliek a légierőnek nagyobb szerepet szántak, mint az előző háborúban, ugyanakkor megállapították, hogy Izrael anyagi lehetőségei nem teszik lehetővé kellő mennyiségű és minőségű légierő fenntartását, ezért elsősorban a vadászbombázó- és szállító kapacitás fejlesztésére fektettek nagyobb hangsúlyt. A légvédelem mindkét fél részéről elsősorban az egységek harcrendjében lévő csekély számú csapat légvédelmi fegyverekre korlátozódott, melyeket főleg az alacsonyán támadó repülőgépek ellen alkalmazták, mindkét részről kevés sikerrel. Az izraeli vezetés elgondolása szerint a légierő a háborút az egyiptomi repülőterek, katonai bázisok és más fontos objektumok elleni tömeges és váratlan csapásokkal kezdte volna. A módosított „Kades-1” terv szerint a légierő a földi csapatokat támogatta, és csak a francia-angol légi csapások után kivívták a légi uralmat, ezzel kellő alapot teremtettek a háború sikeres befejezéséhez.

A légierő tevékenysége nagyban hozzájárult a földi csapatok harcának eredményességéhez, azonban a háború kimenetelének alakulásában ekkor még nem játszott döntő szerepet. A légierő fejlesztése a második arab – izraeli háború után kapott prioritást, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a légierő kiemelt szerepet kap majd a következő háborúban.

Az 50’ – es években óriási technikai- és harcászati fejlődésen ment keresztül a légierő az egész Világon: megjelentek és tömegesen elterjedtek a sugárhajtású repülőgépek⁹, a légierők egyre komolyabb szerepet játszottak a háborúk kimenetelének az eldöntésében.

Az újabb izraeli hadműveleti terveket 1960-ban dolgozták ki, és azt folyamatosan, a helyzet alakulásától függően módosították. Az izraeliek légi hadműveleti terve alapján a légi csapásokat úgy időzítették, hogy az egyiptomi parancsnokok éppen úton voltak a munkahelyükre – tehát nem voltak „harcvezetés-képes állapotban” –, és az egyiptomi repülőgépek is éppen a reggeli feladat végrehajtás utáni leszállási, újra előkészítési fázisban voltak. A támadásnál számoltak a Jordániában¹⁰ telepített Marconi 547 típusú légvédelmi lokátor rendszerrel is, ami azt jelentette, hogy a lokátort kijátszva, földközeli magasságokon repülve a lokátor felderítési zónája alatt repültek be a célterületre. A légi hadműveleti terv összesen 20 egyiptomi légi bázis elleni támadást tartalmazott. Az izraeliek a légi hadműveleti tervet összehangolták a szárazföldi csapatok hadműveleti terveivel, mivel véleményük szerint a két haderőnem összehangolt tevékenysége döntően befolyásolta a háború kimenetelét. 1967 – re az arab országok is rendelkeztek korszerű légvédelmi fegyverekkel¹¹, de az izraeli légierő hatékony ellentevékenysége miatt nem játszottak lényeges szerepet. A harmadik arab – izraeli háború megkezdésekor az izraeli légierő több hullámban hajtott végre tömeges légi csapásokat, és a légtér feletti

⁸ 1956. október 29 – november 5.

⁹ 1950. november 8. az első légi harc sugárhajtású repülőgépek között: egy amerikai F – 86 Sabre lelőtt egy MIG – 15 – öst

¹⁰ Adzslunban

¹¹ Izrael Hawk, Egyiptom SA-2-es légvédelmi rakétákkal rendelkezett.

ellenőrzés kivívására először támadták – a repülőterek mellett – az egyiptomi lokátor- és légvédelmi rendszer elemeit! Az egyiptomi repülőgépek 63%-a megsemmisült, de az izraeli légitámadások szétrombolták a légvédelmi lokátor hálózatot és több légvédelmi rakétakilövő helyet is.

A negyedik arab – izraeli háború¹² jellegében nem tért el az előző háborúktól, ez is hagyományos eszközökkel vívott helyi háború volt, de jelentős politikai és katonai hatásokat generált, és a nemzetközi helyzet alakulására is jelentős befolyással volt. A légvédelem szempontjából ez a háború gyökeresen más volt, mint az előző háborúk: az arab országok jól szervezett és felkészített légvédelmi rendszere következtében a helyzet alapvetően megváltozott: a légvédelmi rakéták prioritást élveztek a repülőgépekkel szemben a harcfeleladatok végrehajtásánál.¹³ Az izraeli légierő nem tudta kivívni a légi uralmat, amely negatív hatással volt a légierő többi feladatainak¹⁴ az ellátására is.

Az ötödik arab – izraeli háborúban¹⁵ az elektronikai hadviselés játszott meghatározó szerepet, ezzel a hadviselési formával – és a légierő hatékony tevékenységével – az arab légvédelmi rendszer lefogatását eredményesen hajtották végre. Pilóta nélküli repülőgépekkel felderítették és megjelölték a célokat, majd csapásmérő repülőgépekkel megsemmisítették azokat. Fontos megemlíteni az izraeli légierő minőségbeli fölényét, mely alapján a pilóták magas kiképzettségi szintjével eredményesen harcolt az arab országok légierőjével szemben.

Összegzés

A történelmi események, háborúk feldolgozásában a légierők alkalmazásának a korai szakaszait sikerült górcső alá venni: II. Világháború, arab – izraeli háborúk. A különböző harccselekmények mindegyike szolgált tapasztalatokkal, a légierők szerepének növekedésével egyre többel.

A kutatások során nyilvánvalóvá vált, hogy a légi vezetési-irányítási eszközök, eljárások alkalmazása – különös tekintettel a radarberendezésekre – jelentős szerepet játszottak a háborúk kimenetelére, egészen az angliai légi csata kezdetétől, az arab – izraeli háborúkon keresztül. Az elektronikai harc megjelenése egyik oldalról korlátozta, másik oldalról pedig elősegítette a feladat végrehajtást. A vizsgált háborúk, műveletek során a légtér feletti ellenőrzés szintje döntően befolyásolta a műveletek végrehajtását, ezért különös figyelmet kell fordítani ennek a területnek a kutatására, értékelésére.

¹² 1973. október 6. – 1973. október 24.

¹³ A Pentagon adatai szerint Izrael 18 nap alatt 107 repülőgépet veszített, melyek 99%-át légvédelmi eszközökkel lőtték le.

¹⁴ Szárazföldi csapatok támogatása, hadművelleti terület elszigetelése, stratégiai tevékenység

¹⁵ 1982. június 6. -

A további kutatások során vizsgálni fogom a vietnámi háború eseményeit, néhány korlátozott háború, bevetés¹⁶ tapasztalatait, majd következik az Első Öbölháború és a Jugoszlávia elleni légi csapások elemzése. A kutatást, vizsgálatot a Líbia elleni légi műveletek értékelésével fogom befejezni.

Felhasznált Irodalom:

http://haboruk.blog.hu/2017/05/04/a_tortenelem_legnagyobb_legi_haboruja_az_angliai_csata;

(letöltés időpontja: 2018. 01. 08.)

http://wiki.konfuciuszintezet.hu/index.php/Koreai_h%C3%A1bor%C3%BA,

(letöltés időpontja: 2018. 01. 08.)

http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2006_cikkek/pal_peter.pdf

(letöltés időpontja: 2017.12.16.)

<http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/korea/kronologia.html>,

(letöltés időpontja: 2017. október 14.)

<http://www.ww2sci-tech.org/lessons/lessons3.html>,

(letöltés időpontja: 2017. október 28.)

<https://www.raf.mod.uk/history/fightercontrols/system.cfm>,

(letöltés időpontja: 2017. november 4.)

http://index.hu/tudomany/2016/10/26/barcs_bombazas_1991_tortenelem_jugoszlavia/,

(letöltés időpontja: 2017. november 7.)

<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a279681.pdf>,

(letöltés időpontja: 2017. november 10.)

<http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/kepek/planes/index.html>,

(letöltés időpontja: 2017. november 12.)

<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a235156.pdf>,

(letöltés időpontja: 2017. november 12.)

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132685.htm,

(letöltés időpontja: 2018. január 4.);

<https://www.ac.nato.int/page5931922/-nato-air-policing>,
(Letöltés időpontja: 2018. január 4.);

A Nemzetközi Polgári Repülésről Szóló 1944. évi Chicagói Egyezmény;

A légtér-szuverenitás néhány nemzetközi jogi kérdése...Papp Zoltán,
Miskolci Jogi Szemle 8. évfolyam (2013) 2. szám;

ATP-40 (C) DOCTRINE FOR AIRSPACE CONTROL IN TIMES OF CRISIS AND WAR;

AJP-3.3 ALLIED JOINT DOCTRINE FOR AIR AND SPACE OPERATIONS
Edition B Version 1;

AJP-3.3.5 ALLIED JOINT DOCTRINE FOR AIRSPACE CONTROL
Edition B Version 1;

Vezetés- és szervezéstudomány, Légtérvédelem és légtérellenőrzés,
Dr. Koháry István.

Katonai kislexikon

airspace control – A légtér felügyelet biztosítja a saját légtér szuverenitását, a saját légtér szabad használatát, illetve megakadályozza annak illetéktelen igénybevételét.

hadműveleti vezetés – A parancsnok azon garantált jogköre, ami által meghatározza a tevékenységeket és a feladatokat az alárendelt parancsnokok részére, meghatározza az egységek elhelyezkedését, új elrendezéseit és tartalékolását, illetve bevetését, hadműveleti vagy harcászati irányítását, amilyen mértékben szükségesnek látja.

harcászati vezetés – Egy parancsnokra ráruházott jogkör arra, hogy a magasabb előljáró által meghatározott cél elérése érdekében feladatokat szabjon a parancsnoksága alatt álló erők számára.

harcászati irányítás – A megszabott bevetések vagy feladatok végrehajtásához szükséges mozgások vagy manőverek részletes, általában helyi vezetése és irányítása.

légi fölény – Légi fölénynek nevezzük az olyan légi helyzetet, amikor az egyik fél adott időben és helyen képes olyan szárazföldi, légi és tengeri hadműveleteket folytatni, melyek eredményes végrehajtását a másik fél légierője nem képes megakadályozni.

légtérellenőrzés – A légtérellenőrzés olyan tervező-szervező eljárások kombinációja, melynek feladata a repülések tervezése és összehangolása annak érdekében, hogy

minimálisra csökkentsék a saját repülőgépek megsemmisítésének kockázatát, és lehetővé tegyék a légtér hatékony, rugalmas felhasználását az összhaderőnemi – légi-, földi- és haditengerészeti – hadműveletbe bevont erők részére.

A TERÜLETVÉDELEM ÉS A TERÜLETVÉDELMI ERŐKKEL KAPCSOLATOS KÜLÖNBÖZŐ ÉRTELMEZÉSEK, MEGHATÁROZÁSOK

Molnár Gábor

ABSZTRAKT

Magyarország honvédelmi rendszerével kapcsolatban az elmúlt évek egyik legfontosabb híre az volt, hogy a kormány új biztonsági és katonai stratégiai elkészítésébe kezd, és ezzel nyilvánvaló összefüggésben az ország járási igazgatási szintjein önkéntes területvédelmi tartalékos erőket állítanak fel. Ukrajnában 2014-ben, Oroszországban és Franciaországban 2016-ban, Lengyelországban pedig 2017-ben vette kezdetét ugyancsak területvédelmi, vagy ahhoz hasonló erők szervezése. Mindemellett egyes európai országok már évtizedek, vagy akár még régebb óta a területvédelemre építik védelmi politikájukat, illetve tartanak fenn területvédelmi erőket. Jelen munka célja bemutatni, hogy a területvédelemnek, mint hadászati kategóriának, valamint a területvédelmi erőknek milyen különböző értelmezéseivel lehet találkozni hazai és a külföldi szakirodalomban.

Bevezető

A területvédelem, mint védelmi koncepció kérdése a hadtudományokon belül mindig is sajátos helyet foglalt el. A területvédelem a hadtudományt elsősorban stratégiai, védelempolitikai és biztonságpolitikai szempontból érinti. A területvédelmi erők tekintetében ugyanakkor, miután azok szervezésének folyamata, kiegészítése és fenntartásának módja, valamint rendeltetése – függetlenül attól, hogy egy adott ország területvédelmét a hadsereg kötelékébe tartozó, vagy a fegyveres erők egy elkülönült részét képező csapatok látják el – ugyancsak sajátos módon valósul meg, ezért az haderőszervezési és ezzel összefüggésben hadügyi-szociológiai kérdéseket is felvet. Kiemelt helyet foglal el például a területvédelmi erők személyi kiegészítésének, valamint a területvédelmi erőknek a civil társadalom és a hadsereg közötti kapcsolatrendszerében betöltött szerepének kérdése is. Azáltal ugyanis, hogy a területvédelmi erők több országban is a tartalékos erők egyik komponensét alkotják, fontos szerepet játszanak az adott állam mobilizációs képességének vizsgálatában is.

A területvédelem komplexitásából következik, hogy annak számos különböző értelmezése létezik, és ezért hol az egyik, hol másik szempontú vizsgálatát kiemelve került sor a területvédelemmel, illetve a területvédelmi erőkkel kapcsolatos fogalmak megalkotására.

1. A területvédelem fogalmi meghatározása és az azzal kapcsolatos problémák

Mint minden tudománynak, így a *hadtudománynak* is állandóan visszatérő eleme az egyes definíciók értelmezése, újraértelmezése. Egy-egy fogalom korszaktól, földrajzi területtől függően is más-más jelentéssel, illetve tartalommal bírhat. Amint az a *Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja (BHKK)* által egy 1992-ben kiadott, a területvédelmi rendszerrel komplexen foglalkozó tanulmányban is olvasható: „A területvédelem fogalma és a területvédelmi erők létrehozása nem ismeretlen az országok haderőinek felépítésében, működésében. Korántsem arról van szó azonban, hogy általánosan elterjedt és alkalmazott fogalommal, illetve rendszerrel lenne dolgunk. Mind a területvédelmet, mind a területvédelmi erőket az egyes országokban más-más értelemben fogják fel, alakítják ki szervezeteit, és eltérő az erők rendeltetése, feladata, működése is.”¹

Néhány évvel később, 1995–96-ban, dr. Móricz Lajos, dr. Csabai Károly és Kiss Jenő vezetésével, valamint a HM, a BE és a MHVK szakembereinek közreműködésével kidolgozott tanulmányban a területvédelem fogalmi meghatározása kapcsán idehaza még mindig úgy fogalmaztak, hogy „(...) nem ritka a szélsőséges vélemények hangoztatása.”² De tanulságos Dr. Vágner Béla 1997-es tanulmányának megállapítása is, miszerint „Ismeretes (...), hogy nem általánosan elterjedt és alkalmazott fogalommal, illetve rendszerrel van dolgunk. Akár a területvédelmet, akár a területvédelmi csapatokat vizsgáljuk, egyes országokban különböző módon értelmezik (...) Sőt, nyugodtan leírhatjuk, sok országban a területvédelem, mint fogalom, nem ismeretes, nem rendelkeznek önálló területvédelmi csapatokkal.”³

Ehhez hasonló megállapításokkal találkozhatunk a külföldi szakirodalomban is. Így például Sir Adam Roberts oxfordi professzor egyik, a területvédelemmel kapcsolatos munkák között alapműnek tekinthető monográfiájában maga is a következőképpen fogalmaz: „A nemzet felfegyverzésének és a területvédelemnek elképzelése világszerte ismert. Ezen fogalmak értelmezése ugyanakkor országonként eltérő lehet. Mindenütt más emlékeket ébresztenek, más politikai, szervezeti és stratégiai jelentéssel bírnak.”⁴

¹ Területvédelmi Rendszer (tanulmány). Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja. 1992. I. fejezet 10–11. o. (továbbiakban BHKK)

² A milicrendszer alkalmazása a katonai és a polgári területvédelem szerveinél. Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások. 1996. 5. o. (továbbiakban OKTK)

³ Dr. Vágner Béla: Területvédelem és honvédelem. In: Új Honvédségi Szemle. 1997/2. (20–29. o.) 21. o.

⁴ Roberts, Adam: Nations in Arms: The theory and practice of Territorial Defence. Palgrave Macmillan. 1986. 34. o.

1.1. A területvédelem fogalmának hazai értelmezése

A *HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztálya* 2001-ben az akkori magyar haderő-átszervezés szellemében egy tanulmánykötetet tett közzé, melyben a *Nemzetőrség* szervezetének esetleges kialakításával kapcsolatban több szerző is foglalkozott a területvédelem kérdésével. Itt *Dr. Somorácz András és Fodor József* közös tanulmányában olvashatjuk, miszerint Magyarországon a „(...) területvédelem, mint fogalmi kategória az 1970-es években jelent meg.”⁵ Ez a megállapítás – mellyel rendszeresen találkozni a területvédelemmel foglalkozó hazai szakirodalomban – abból ered, hogy az említett időszakban alakult meg hazánkban a *Hátországvédelmi Parancsnokság (HÁVP)*⁶, melyet más szerzők is a magyar területvédelmi rendszer bemutatása kapcsán „megkerülhetetlen” tényezőnek tekintettek⁷, jóllehet, az ekkor felállított hátországvédelmi rendszer több szempontból sem fedi a „klasszikus értelemben vett” területvédelem fogalmát, melyről alább még részletesebben szót ejtünk.

Magának a fogalomnak a megjelenése ugyanakkor nem jelentette azt, hogy azt definiálták is volna. *Bíró Béla és Császár József* egy 1992-ben megjelent tanulmányukban még mindig úgy fogalmaznak, hogy „A területvédelemnek eddig még nincs jól alkalmazható meghatározása, de feladatrendszere megfelelő mértékben mutatja a lényegét és azokat a sajátosságokat, amelyek megkülönböztetik a hagyományos harc-, illetve harccal kapcsolatos tevékenységektől.”⁸ És való igaz, a 70-es és 90-es évek között született munkákat vizsgálva kijelenthető, hogy a területvédelem definiálása valójában megegyezett a területvédelem feladatainak, részfeladatainak a felsorolásával.⁹ További jellemzői az ebben az időszakban született meghatározásoknak, hogy a területvédelmet egyöntetűen *hadászati kategóriának* tekintik, valamint – értelemszerűen a *HÁVP* rendszerének tükrében – azt általában a *hátországvédelem* részeként kezelik.¹⁰

Mindent egybevetve elmondható, hogy a jelzett időszakban alakult ki a területvédelemnek az a fajta és sokszor idézett definíciója, amellyel az 1995-ben kiadott *Hadtudományi Lexikonban* találkozni: „*hadászati kategória, tartalma általánosan az ország valamely körzetében lévő fontosabb katonai és polgári objektumok őrzése-védelme és az ott lévők élet- és munkafeltételeinek biztosítása. E feladatokat már az I. és II. vh.*

⁵ Dr. Somorácz András – Fodor József: A felállítandó nemzetőrség rendeltetése, szervezete és lehetséges feladatai. In: A Nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály. 2001. 133. o. (a tanulmánykötet a továbbiakban A Nemzetőrség rövidítéssel)

⁶ 1975-től viselte ezt a nevet, létrehozása évében, 1972-ben még Hátországvédelmi Alakulatok Parancsnoksága volt a szervezet megnevezése.

⁷ vö. BHKK 14–15. o., Bíró Béla – Császár József: Területvédelmi csapatok és a honvédelem. In: Hadtudomány. 1992/2. (76–83. o.) 76. o., Dr. Hautzinger Gyula: A modern Nemzetőrségről – tények és gondolatok. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem – Társadalomtudományi Intézet. Budapest, 2005. 157. o., OKTK 5–6. o., Sándor András: A területvédelem kérdései (a haderőnemi vezérkar szintjén). 1997. 5–6. o.

⁸ Bíró – Császár i.m. 76. o

⁹ vö. uo., Urbán Aladár: A tartalékos erők helye, szerepe működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben. Phd. értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Hadtudományi Doktori Iskola. Budapest, 2010. 10. o., 57–58. o.

¹⁰ uo.

alatt a mozgósítás keretében külön erre a célra létesített területvédelmi csapatok látták el, amikor a reguláris erők elhagyták békebeli körleteiket. Az ilyen csapatokra háruló teendők napjainkban a korábbiaknál sokrétűbbek, ami a sugárfigyelő- és jelzőrendszerral, a légideszant-felderítéssel és az ellenük való harccal, a terroristákkal, a felderítő- és diverziós csoportok elleni küzdelemmel, a csapást szenvedett katonai és más objektumok mentésével, a csapások következményeinek felszámolásával, a lakosság és az anyagi javak szükségessé váló mentésével, a veszélyeztetett műtárgyak őrzésével, a katonai rendészeti teendőkkel, a tűzrendészettel és a forgalomszabályozással kapcsolatos feladatok megsokasodásának a következménye.”¹¹

Amint az látható, az idézett meghatározásra is jellemző az, melyet a már említett Bíró Béla és Császár József tanulmányban említettünk, miszerint a területvédelmet feladatrendszere alapján definiálták. Többek-között ez a meghatározás szerepel a területvédelemmel – a Nemzetőrség kapcsán – az ezredfordulót követően utoljára részletesen foglalkozó, Dr. Hautzinger Gyula munkájában is.¹² Érdemes azonban megemlítenünk két olyan tanulmányt, amelyben legalább ettől valamelyest eltérő területvédelmi meghatározásokkal találkozni. Ezeknek ugyan nem volt szándéka egy saját fogalom megalkotása, azonban, ahogyan a területvédelmi stratégiát más védelmi stratégiai koncepciókkal – jelen esetben az előretolt védelemmel, mozgó védelemmel, és az átlásvédelemmel – összehasonlította, gyakorlatilag mégis ez történt.

Kronológia sorrendben Fülöp Imre 1991-es tanulmányával kell kezdenünk. Ebben a következő meghatározást olvashatjuk: *„Az agresszorral fizetendő, az általa remélt eredménynél aránytalanul nagyobb, így részére elfogadhatatlanná váló »belépési és tartózkodási díj« elvén alapuló területvédelem elgondolása a fegyveres küzdelmet, a kedvező terepszakaszon folytatott időleges védelmi, illetőleg halogató harcok, a széttagolt és megállított csoportosításokra mért ellenlökések és ellencsapások, valamint a támadó vezetési és ellátási rendszerét bénító gerilla(vadászharc-) tevékenység egységeként vázolja fel. A területvédelem alapelveiként tekintik: a határtól egyre fokozódó intenzitású és az időlegesen megszállt területen is folytatandó fegyveres ellenállást; az erők decentralizált aktív és a helyi időleges erőfőlényt kihasználó alkalmazását (...).”¹³* A következő Vojnits Pálnak a rákövetkező évben megjelent tanulmányában olvasható: *területvédelemre „(...) általában akkor kerül sor, mikor a védendő területet mindenáron meg kell tartani, de nincs elegendő mozgékony erő, a terep nem kedvező a mozgékony védelem alkalmazására és a légi főlény nincs biztosítva. A területvédelem elvi alapján védő csapatok harcrendjét az jellemzi, hogy a fő feladat az első lépcsőre hárul. A támadót már a fő ellenállási vonal előtt igyekezzenek megállítani, s ha ez nem sikerül a védelmi harc során, az ellenlökések sorozatát indítják az eredeti helyzet visszaállításá céljából”¹⁴*

¹¹ Hadtudományi Lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság. Budapest, 1995. 1325. o.

¹² Dr. Hautzinger i.m.157. o.

¹³ Fülöp Imre: A Magyar Köztársaság katonai védelméről. In: Hadtudomány. 1991/1. (17–25. o.) 21. o.

¹⁴ Vojnits Pál: A területvédelem lehetőségei a seregtest védelmi hadműveletében. In: Új Honvédségi Szemle. 1993/3. (43–51. o.) 44. o.

Utóbbi két meghatározás véleményem szerint sokkal érzékletesebben mutatja be a területvédelem stratégia elgondolásának elemeit, ugyanakkor, amint az látható, valószínűleg eltérő felfogást takarnak. Az első ugyanis egy olyan koncepciót fogalmaz meg, amelyben a védekező fél nem hajt végre nagy erőösszpontosítást, és akár területfeladással is, *gerilla tevékenységet* (is) folytatva, a támadók utánpótlásának ellehetetlenítésével igyekezik a hadászati fölényt biztosítani. A második elgondolás ezzel szemben egy statikusabb, lehetőleg a határokhöz minél közelebb végrehajtott nagyobb csoportosítást – erre utal az „*első lépcső*” – feltételez, az erők vezetése pedig centralizált. Az *Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások (OKTK)* 1996-os tanulmányában ezzel kapcsolatban olvasható, hogy a területvédelmen belül megkülönböztethető a helyi, azaz megyék és a főváros területén megvalósuló „*hagyományos*”, valamint a „*határ menti területvédelem*”.¹⁵ Amint azt alább ismertetjük, mindkettőnek meg lesz a maga hasonló, külföldi értelmezése.

1.2. A területvédelem fogalmának külföldi értelmezése

A külföldi szakirodalmat tekintve, a területvédelem fogalmával kapcsolatban egészen más jellegű problémákkal találkozhatunk, mint itthon. A *Varsói Szerződés (VSZ)* egykori országaiban – tekintettel arra, hogy Magyarországgal egy szövetségi rendszerben foglaltak helyet – értelemszerűen megtalálhatók a hazaihoz hasonló értelmezések¹⁶, ugyanakkor a második világháború „*népi ellenállás*” mozgalmi miatt a területvédelmet gyakran egész egyszerűen csak a *partizánháború*, *gerillaháború* szinonimájaként értelmezik.¹⁷ Ez a nézet a Szovjetunióban, illetve a *VSZ-országokban* a kényszerű szovjetbarát politika eredményeként, mintegy „*felülről*” lett kialakítva, és az orosz történelemből ismert már korábbi „*honvédő háborúk*”¹⁸ eseményeinek utólagos értékelése eredményeként. A szocialista-kommunista, vagy baloldali gondolkodásban ez egy általánosságban gyökeret vert értelmezés, így nemcsak az *VSZ-országokban*, hanem ezen szövetségi rendszeren kívül eső egyéb, hasonló ideológia alapján szerveződő államokra is igaz ez. Európában Jugoszlávia kiváló példa erre, míg a Távol-Keleten az indokínai térség (Kambodzsa, Vietnam, Észak-Korea) államaiban jellemző ez a fajta nézet, akik az USA és szövetségesei ellen harcoltak hasonló módon. Ezek a harcok gyökereztették meg ezt a fajta megközelítést Kínában is, illetve a háborúktól, polgárháborúktól sokat szenvedett Délkelet-Ázsia és az indiai szubkontinens térségének egyes államaiban is (Szingapúr, Banglades stb.).¹⁹

¹⁵ OKTK 8. o.

¹⁶ vö. Szovjet Katonai Enciklopédia. VIII. k. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1985. 259–261. o.

¹⁷ vö. Roberts i.m. 11. o., 25. o., 35–36. o.

¹⁸ Itt a Svédország elleni „Nagy északi háborúra” (1700–21), Napóleon 1812-es oroszországi hadjáratára, végül pedig az 1941–45 közötti „Nagy honvédő háborúra” kell gondolnunk.

¹⁹ vö. Mendersausen, Horst: Territorial Defence in NATO and Non-Nato Europe. A Report prepared for Office of the Assistant Secretary of Defence/International Security Affairs. Rand. 19973. 84–86. o., Roberts i.m. 27–36. o.

Európa kisebb területű (pl. Észtország, Lettország, Litvánia), illetve semleges országokban (pl. Svájc, Ausztria, Finnország, Svédország) is hasonló a helyzet a tekintetben, hogy a *partizánháború*, illetve *gerillaháború* fogalmát társítják a területvédelemmel. Ez részben annak is betudható, hogy ezek némelyike maga is egykori *VSZ-ország*, másfelől viszont katonai képességeikből, hadszervezetükből, illetve semleges státusukból kifolyólag, védelmi stratégiájukat alapvetően erre kell, hogy építsék.²⁰ Utóbbi szempontok alapján kapcsolódik ide a *NATO-országokban* megfigyelhető területvédelem fogalmának – ugyancsak nem egységes – értelmezése is.

A NATO tagországokban a területvédelem fogalma (*territorial defence, défense du territoire, Landesverteidigung, difesa territoriale stb.*) alatt ugyanis sokszor nem egyebet, mint az adott ország területének az ellenséges erőkkel szembeni katonai védelmét értik. Ezen értelmezés alapján kezdetben a védelempolitikájukat a területvédelemre alapozó országok közé soroltak minden olyan országot, amely nem az „előretolt védelem” (*Forward Strategy*) koncepciója alapján szervezte haderejét, illetve utóbb, a *kétpólusú világ* felbomlásával jelentkező újszerű kihívásokra való tekintettel azokat, melyek nem, vagy csak minimális *erőkivetítési képességekkel* rendelkeznek.²¹ Kiválóan tükrözi ezt egy 2002-ben, *Anthony Forster, Timothy Edmund a King's College* és *Andrew Cottey a Corki Egyetem* munkatársainak szerkesztésében megjelent tanulmánykötetben közölt meghatározás, amely a területvédelmet a fegyveres erők kategorizálásánál a következőképp definiálja: „A fegyveres erők elsődleges feladata a nemzeti védelem, de korlátozott mértékben erőkivetítési műveletekben is részt tudnak venni. (...) az erők felépítését, felszerelését és szervezetét elsődlegesen az határozza meg, hogy olyan erőket tartsanak fenn, melyek alkalmasak a nemzeti területet a szárazföldi és légi támadásokkal szemben megvédeni.”²²

A területvédelem fogalmával kapcsolatos értelmezések ellentmondásaira utal, hogy a definíció alatt a szerzőhármás példaként Lengyelországot és Törökországot említi, míg például a sokhelyütt, így hazánkban is a területvédelemre építő védelmi politika „iskolapéldájának” tekintett svájci rendszert külön, a semleges államok között, mint olyan országot, melynek védelmi rendszere „teljesen a nemzeti védelemre irányul”.²³ Itt ki kell hangsúlyoznunk, hogy az itt leírtak a különböző országok geopolitikai helyzetét, illetve ebből következően fegyveres erők jellemzői alapján használták az idézett fogalmat, ami ugyanakkor kiválóan érzékelteti, hogy mennyire is igaz, hogy a területvé-

²⁰ Erről részletesen vö. Johnson, Ross A.: *Total National Defence in Yugoslavia*. National Technical Information Service, 1971., Roberts i.m. 38–61. o., 84–171. o., Szabó József: *Fegyveres semlegesség*. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1985. 36–58. o., 101–112. o., 146–164. o., 198–223. o.,

²¹ vö. Franciaország és Németország vonatkozásában Dyson, Tom: *Neoclassical Realism and Defence in post-Cold War Europe*. Palgrave Macmillan. 2010. 37–59. o., a volt VSZ-országok tekintetében Forster, Anthony – Edmunds, Timothy – Cottey, Andrew: *The Challenge of Military Reform in Postcommunist Europe*. Palgrave Macmillan. 2002., általánosságban pedig, más szempontok alapján vizsgálva Wiseman, Geoffrey: *Concepts of Non-Provocative Defence. Ideas and Practices in International Security*. Palgrave Macmillan. 2002.

²² Forster – Edmunds – Cottey i.m. 9. o.

²³ uo.

delem fogalma korántsem egységes. Ezt erősíti a „nemzeti védelemnek”, mint eltérő jelentésű fogalomnak az ebben a kontextusban történő használata is, aminek ugyancsak szinonimájaként használatos a „totális védelem”, melyen az ország teljes lakosságának mozgósítását értik.²⁴

Horst Mendershausen, német származású közgazdász és stratégiai elemző, a RAND Társaság²⁵ tagja több elemzőmunkájában is foglalkozott a területvédelem kérdésével. Ezek közül egy 1980-ban megjelent, az USA Légierője számára készített munkájában négy pontba szedve a területvédelem olyan jellegzetességeit emelte ki, melyek alapján akár az alkalmas lehetne egy, a fentitől sok tekintetben eltérő területvédelmi definíció megalkotására, noha ő maga ezt nem tette meg. Ezen négy pont alapján nagyjából a területvédelmet a következőképpen lehetne definiálni: *A területvédelem egy olyan védelmi rendszer, amely alapvetően az országhatáron belüli védelmi műveletekkel számol, és védelmét úgy szervezi meg, hogy az elrettentően hasson az esetleges agresszorral szemben. Szervezeti szempontból a területvédelem elsődlegesen keretrendszerű, azon belül is milíciarendszer alapján szerveződő erőkre támaszkodik, és a társadalom lehető legszélesebb rétegét, vagy akár egészét bevonja a katonai és polgári védelmi feladatok ellátásába, arra törekedve, hogy a társadalmat és a fegyveres erőket minél jobban összekapcsolja. Ennek lényeges eleme, hogy a katonai védelem és a polgári védelem nem válik külön, mindkettő a fegyveres erők szervezetén belül valósul meg, továbbá az helyi szinten szerveződik, azaz állomány jellemzően csak lakhelye, illetve annak körzetében teljesít szolgálatot. A fegyveres erőknél jellemzően könnyű-, illetve kis hatótávolságú fegyvereket rendszeresítenek, a csapatok pedig kis kötelékben folytatnak harctevékenységet.*²⁶

Nagyvonalakban hasonló az „oxfordi iskola” területvédelemmel kapcsolatos definíciói is. Sir Adam Roberts oxfordi professzor már említett munkájában a következőket olvashatjuk: *„A területvédelem a mélységi védelem rendszere; egy adott állam területének, saját területén kormányzatilag szervezett védelme. Célja, hogy olyan helyzetet teremtsen, hogy a támadó, még ha egy időre birtokba veszi is az ország területének egy részét, vagy akár az egészét, állandó jelleggel és minden oldalról zaklatva, támadva legyen. Védelmi stratégia, melynek fontos szervezési vonatkozásai vannak, és jellemzően az állampolgárok hadseregét veszi igénybe, beleértve a helyi milícia típusú alakulatokat is. A területvédelmi rendszer jellemzően olyan fegyverrendszereken, stratégiákon és katonai szervezeteken alapul, melyek inkább védelmi feladatok, és nem az ország területén kívüli, nagyobb katonai műveletekben való részvételre teszik alkalmassá.”*²⁷

²⁴ Mendershausen i.m. 8. o.

²⁵ A Rand Corporation (Research and Development Corporation – azaz Kutató és Fejlesztő Társaság) egy Egyesült Államokban működő, a kormányzat, különböző egyetemek, valamint magánszemélyek által támogatott nonprofit szervezet, melyet 1948-ban azzal a céllal hoztak létre, hogy az Egyesült Államok Fegyveres Erői számára végezzen stratégiai kutató-elemző munkákat – a szerző.

²⁶ vö. Mendershausen i.m. 2–12. o.

²⁷ Roberts i.m. 34. o.

Ezzel nagyjából megegyezik *Sir Roberts* kollégájának, a többször is *Nobel-békedíj*-ra jelölt politológusnak, az „*erőszakmentes ellenállás*” teoretikusának, *Gene Sharp*nak egy, a polgári ellenállással kapcsolatos fogalmakat ismertető értelmező szótárában található definíció, ami nem véletlen, hiszen maga *Sir Roberts* is közreműködött ennek a munkának a megszületésében: „*Kormányzatilag szervezett katonai védelem, amely elsősorban a megtámadott ország területén a támadó elleni harctevékenységet takar. Habár a harcérintkezés elsőként a határ mentén következik be, nagyobb védelmi harctevékenységre mégis az országon belül kerül sor, tekintet nélkül arra, hogy az ország területének mekkora része – akár az egésze – került megszállás, vagy a támadók ellenőrzése alá. A támadó erői így folyamatos zaklatás, támadás nyomása alatt állnak, amely így rendkívüli módon megnehezíti, hogy tényleges kontrollt gyakoroljanak, illetve helyzetüket elbizonytalanítja. A védelmi fegyverzet sokféle lehet, olykor még harcokcsikat is beleértve, azonban jellemzőbb a könnyebb fegyverzet alkalmazása. Abban az esetben, ha a támadók nyomasztó katonai fölényrel rendelkeznek, a területvédelem gerillaharccá alakulhat, vagy azt polgári ellenállás válthatja fel.*”²⁸

Amint az látható, a külföldi értelmezések sem egységesek a területvédelem kapcsán, bár az „*oxfordi iskola*” szakembereinek köszönhetően, az utóbbi két évtizedben úgy tűnik, kezd kialakulni egy egységesebb értelmezése a fogalomnak.

2. A területvédelmi erők fogalmának értelmezése

A területvédelem definícióinak ismertetése után röviden szólnunk kell a területvédelmi erők fogalmának értelmezéséről is. Bár ezzel kapcsolatban kijelenthetjük, hogy kevésbé problémás terület, mégis, a területvédelmi erőkon belül, illetve azok megjelölésére használt egyes fogalmak mégis gyakran keverednek, vagy nem kellően tisztázottak (*milícia, népfelkelés, irreguláris erők stb.*). A másik ok, amiért nem lehet ezt a látszólag egyértelmű kérdést figyelmen kívül hagyni az az, hogy amint azt fentebb is láthattuk, több, a területvédelem kapcsán ismertetett definíció is abból indul ki, hogy a területvédelmet a területvédelmi erők meglétéhez köti. Ezen a ponton tehát különbséget kell tennünk a területvédelem és a területvédelmi erők között olyan szempontból, hogy területvédelmi feladatokat elláthatnak nem területvédelmi erők is, tehát elvben olyan országok stratégiája is épülhet a területvédelemre, melyek nem is rendelkeznek ilyen jellegű katonai szervezetekkel. Ugyanez fordítva is igaz; olyan országok haderejében is megtalálhatóak a területvédelmi erők, melyek védelmi stratégiája nem a területvédelemre épül.²⁹

²⁸ vö. Sharp, Gene: *Sharp's Dictionary of Power and Struggle: Language of Civil Resistance in Conflicts*. Oxford University Press. 2012.

²⁹ vö. Urbán i.m. 56. o.

2.1. A területvédelmi erők hazai értelmezése

Hazánkban a már vázolt folyamatok, a HÁVP 1970-es évekbeli megszervezése miatt a területvédelmi erőket kezdetben *hátszágvédelmi csapatoknak*, illetve *alakulatoknak* nevezték. Fontos azonban kihangsúlyoznunk, hogy az akkori területvédelem és a területvédelmi erők – jelen esetben a HÁVP szervezetébe tagolt katonai szervezetek – polgári védelmi, és nem a szűkebb értelemben vett katonai kihívások és feladatok ellátására szerveződtek. Hiányzott ugyanis egy nagyon fontos funkció, mégpedig katonai szempontból a legfontosabb; ezek nem harcoló alakulatok voltak! Miként ezzel kapcsolatban Kovács Gyula nyugállományú ezredes 2001-ben megjelent tanulmányában fogalmazott: „A területvédelmi erők kifejezés vélhetően jelenleg is félreértésen alapszik, ugyanis a területvédelmi ezredek szervezetében eddig sem volt egyetlen harcra szervezett alegység, a területvédelmi ezredek korlátozott hátszágvédelmi képességekkel rendelkeztek.”³⁰

Nem szabad elfeledkezni arról, hogy a HÁVP a „kétpólusú világ” idején alakult meg, amikor is a második világháborúból megismert nagy pusztítással járó légi csapások, majd utóbb a nukleáris fegyverek, nukleáris csapások elleni védekezés, felkészülés volt az elsődleges feladat. A „harmadik dimenzióból” érkező fenyegetések árnyékában a 60-as évektől folyamatosan fejlesztett légvédelmi erők lettek volna azok, melyek közvetlen harcérintkezésbe kerülnek, míg a hátszágvédelmi csapatok inkább a polgári védelmi feladatokat látták volna el.³¹

A VSZ fennállásig ugyan volt egy olyan hadászati koncepció is a hátszágvédelmi rendszerrel kapcsolatosan, amely arra alapozott, hogy a *Magyar Néphadsereg* a szövetséges VSZ országokkal közös műveletekben részt vállalva elhagyja az ország területét, minek következtében szükségessé válik a hátszág fegyveres védelme, amely ez esetben különböző őrzés-védelmi-, biztosítási-, támogató-, valamint az ellenséges felderítő-, deszant- és diverziós erőkkel szembeni harcfeladatokat jelentene. Fontos azonban kihangsúlyoznunk, hogy ebben a koncepcióban is csak másod, vagy inkább sokadlagos szerepet töltött volna be az a harctevékenység, ami a „területvédelmi erőkre” hárul. Összességében a HÁVP felállítása és a rendszerváltozás közötti időszakban a hátszágvédelmi rendszeren belül kialakított „területvédelmi rendszer” valójában paradox módon a polgári védelem „militarizálásával”, míg másik oldalról a szűkebb katonai értelemben vett területvédelem „demilitarizálásával” valósult meg.³²

A rendszerváltást követően, mikor is aktuálissá vált egy új biztonságpolitikai és védelmi koncepció, a területvédelem és így a területvédelmi erők szerepének ártérteklésére került sor. Komoly elképzelések születtek a területvédelemmel kapcsolatban, és terítékre került most már harcoló területvédelmi erők kialakítása is. A HÁVP átszerve-

³⁰ Kovács Gyula: Elvek, célok, szervezet, feladatok. In: A Nemzetőrség. (59–75. o.) 59. o.

³¹ vö. Muhoray Árpád: A polgári védelem helye a modern katasztrófavédelemben. In: Hadmérnök. 2017/2. (188–200. o.) 189. o, Dr. Somorác – Fodor i.m. 133. o.,

³² Dr. Hautzinger i.m. 38. o., Dr. Somorác – Fodor i.m. 133. o.

zése már ezt megelőzően 1988-ban kezdetét vette, amikor is felállították a *Hátországi és Polgári Védelmi Parancsnokságot (HÁPVP)*, majd ez 1992-ben a *Hátországi Parancsnokság Budapesti Katonai Kerületparancsnoksággá* változott. A területvédelem harcoló szervezetei azonban továbbra sem az ebben a szervezetben helyet kapó egységek, alegységek lettek volna, hanem az ugyanekkortól alakuló *honvédelmi dandárok*, melyekből azonban csak kettő állt fel, illetve további egy híradó zászlóalj, de 1996-ban ezeket is felszámolták.³³

A területvédelmi erők kérdése – bár számos tanulmány, tervezet született ezekben az években – tehát a 90-es évek közepéig még mindig nem volt rendezett. Az ezredforduló tájékán aztán újra előkerült ez a téma, de ezúttal már más közegben; a *Nemzetőrség* felállítása kapcsán. Ez a korábbi területvédelmi erők elképzelésekkel szemben egy egészen más jellegű szervezet lett volna. A *hátországvédelmi alakulatok* és utód-szervezeteik, valamint a *honvédelmi dandárok* keretrendszerű erők voltak, azaz nem minősített időszakban csak a parancsnoki állomány, az adminisztráció vezetése és a kiképzés, valamint a mozgósítás végrehajtásához szükséges állomány teljesített tényleges szolgálatot, a végrehajtó állományt pedig mozgósítás útján, a hadköteles tartalékos állományból töltötték fel. A *Nemzetőrség* kiegészítése ezzel szemben – bár ugyanúgy a keretrendszer alapján – önkéntesek toborzásával működött volna, olyan módon, hogy a *Honvédségnél* a közeljövőben felszámolandó sorkötelezettséget felváltotta volna egy, a *Nemzetőrségnél* kötelezően teljesítendő rövid, három hónapos kötelező katonai kiképzési ciklus, majd ezt követően a kiképzett egyén maga dönthetett volna arról, hogy a *Nemzetőrségnél* „továbbszolgál”, vagy „leszerel”. Mint látható, ez egyfajta kísérlet lett volna arra is, hogy az önkéntes haderővé alakuló *MH* a sorkötelezettség nélkül is nagyszámú kiképzett tartalékos állománnyal rendelkezzen.³⁴

Az önkéntes kiegészítésből, valamint a *Nemzetőrség* szervezetének szellemiségéből fakadóan – hiszen annak történelmi előzményeinek az 1848-as, illetve részben az 1956-os forradalom *nemzetőri intézményét* tartották – az elképzelés támogatói szerint ez egy hazafias, a haza védelme iránt elkötelezett, motivált állománnyal rendelkező erő lett volna, az alább kifejtendő *állampolgár-katonai koncepciójának* hazai variánsa. A *Nemzetőrség* felállításáról azonban mindössze csak egy országgyűlési határozat született, amit később visszavontak, és ezzel a területvédelmi erők kérdése egészen a közelmúltig nem került napirendre.³⁵

2.2. A területvédelmi erők külföldi értelmezése

A területvédelmi erők fogalma (*territorial defence forces troupes de défense du territoire, die Territorialverteidigungstruppen, truppe de la difesa territoriale stb.*) a külföldi

³³ Dr. Hautzinger i.m. 111. o., Kovács i.m. 59. o.

³⁴ vö. Kern Tamás: A Nemzetőrségtől az Önkéntes Tartalékos Rendszer reformjág. In: Nemzet és Biztonság. 2010/2. (75–84. o.) 76–77. o.

³⁵ vö. A nemzetőrség tanulmánykötet vonatkozó fejezeteit, valamint Dr. Hautzinger i.m. 88–93. o.

szakirodalomban viszonylag új keletű, mindössze néhány évtizedes múltra tekint vissza. A területvédelmi, illetve az elsősorban ilyen jellegű feladatokat ellátó erők megjelölésére inkább a „*milícia*” (*militia, milice, die Miliz stb.*) elnevezést használták, amely azonban a fentebb vázolt, a területvédelem fogalma értelmezésének problematikájából adódóan, ugyancsak nem egységes jelentéssel bírt. Ennek megértéséhez pedig szükséges ismertetnünk, hogy a külföldi szakírók honnan eredeztették, és milyen logikai alapon is alakították ki a maguk értelmezéseit.

A milícia latin eredetű szó, melyet a „*miles*”, harcos, illetve katona szóból képeztek. A rómaiak ezt a megnevezést leginkább haderejük egésze megnevezéseként használták, míg a „*hadra kelt*”, vagy mozgósított erők elnevezésére általában az „*exercitus*” fogalmát.³⁶ A római haderő a Kr.e. II-III. század közötti átalakulását, és elsősorban Marius reformjait megelőzően még a rómaiak nem rendelkeztek még állandó hadsereggel, a hadköteles polgárok csak egy-egy hadjárat, vagy háború idején teljesítettek katonai fegyveres szolgálatot, egyébként pedig „*polgári*” tevékenységet folytattak. A rendszer lényegéből következett, hogy a haderő általában a területi kiegészítési elv alapján működött, tehát az egységek és alegységek állománya általában az azonos lakhelyű egyénekből alakult meg. A haderőszervezésnek ez a módja az ókori városállamokban széles körben elterjedt volt, ezért annak megjelölésére a katonai szakírók utóbb a „*miliciarendszer*” fogalmát kezdték el használni.³⁷

Ez a rendszer, ha nem is teljesen változatlanul, de továbbélt a középkori városokban, illetve a vidéki paraszti közösségekben is, és a középkori királyságok haderejének gerincét alkotó, föld, vagy egyéb források átengedése érdekében katonai szolgálatot teljesítő hűbéres – jellemzően nehézlovas – erők mellé a gyalogos csapatokat biztosította. A 17. századra, amikor is kialakultak az *állandó hadseregek* Európában, az ilyen jellegű *milíciacsapatokat* már nem, vagy csak nagyon ritkán vették igénybe az országhatáron kívüli műveletekben, ellenben gyakorta alkalmazták azokat területvédelmi feladatok ellátására. Harcértékük növelése érdekében pedig szabályozták a milíciaszolgálatra kötelezhető személyek békeidőszaki kiképzését, gyakorlatoztatását.³⁸

A *miliciarendszer* alatt tehát egy olyan keretrendszerű haderő-szervezési modellt értettek, amely ugyan a területi kiegészítési elv alapján működött, de a *milíciacsapatok* állományát, mintegy tartalékként, a sorcsapatok feltöltésére is felhasználták, illetve nem csak helyhez kötött – azaz a kiegészítési területükön teljesítendő – területvédelmi feladatokat láttak el, jóllehet a rendszerből következett, hogy leginkább arra voltak alkalmasak. Többek-között ezzel magyarázható, hogy idővel azokat a *miliciarendszerben* fenntartott erőket, melyek már valóban elsősorban területvédelmi feladatokat láttak el, „*területi*”, vagy „*helyi*” (*territoriális, territorials, local stb.*) jelzőkkel látták el. Az egy-

³⁶ vö. Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és intézményei. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1996. 49. o., 57. o.

³⁷ vö. Sabin, Philip – Van Wese, Hans – Whitby, Michael: The Cambridge History of Greek and Roman Warfare. Vol I-II. Cambridge University Press. 2007. Vol. I. 273–280. o., Vol. II. 79–80. o., 208. o.

³⁸ vö. Molnár Gábor: A hadkiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a tömeghadseregek kialakulásáig. I. rész (1648–1789) In: Hadtudományi Szemle. 2015/1. (109–142. o.) 111–113. o., 115–116. o.

szerűbb érthetőség kedvéért álljon itt Nagy-Britannia példája: a londoni parlament 1757-ben határozta el, hogy középkori *milíciarendszerét* egyfajta területvédelmi erő felállítására használja fel. A *francia forradalmi és napóleoni háborúk* (1789–1815) idején azonban, többek-között az *ír lázadás* (1798) miatt, szükségessé vált a *milíciacsapatok* kiegészítési területükről történő elvezénylése, ezért azokat törvényben meghatározott arányban, a Brit-szigeteken belül már bárhová át lehetett csoportosítani, hogy így szavatolják az *expedíciós erők* által elhagyott hátszínzónát a külső támadás, illetve belső zavargásokkal szemben. A *milicisták* országon kívüli elvezénylése ugyanakkor csak önkéntes vállalkás alapján volt lehetséges, de miután olyan sok volt a jelentkező, ezért a *milícia* részben megmaradt egy hátszínzónában állomásoztatott erőnek, másfelől viszont, a sorcsapatok legfőbb tartalékát is képezte. A szűkebb értelemben vett területvédelmi feladatok ellátása pedig fokozatosan az ekkoriban szerveződő önkéntes csapatok (*Volunteers, Yeomanry*), valamint az új, „*Helyi Milícia*” (*Local Militia*) feladata lett.³⁹

Ugyancsak ennek a korszaknak volt a sajátossága az *állampolgár-katona* hadi-erő-szervezési koncepciónak a megjelenése. Az ilyen alakulatok általában *nemzetőrség, nemzeti gárda*, illetve *honi gárda* néven nyertek megkülönböztetést a fegyveres erőkn belül. A legtöbb esetben ezek az ekkoriban általánosan tapasztalható emberi és polgári, illetve politikai jogi emancipáció területén végbement változások eredményeként, egy olyan, jellemzően *milíciarendszer* alapján szerveződő fegyveres erőt jelentettek, melyek a polgárosodó társadalmakban a polgárság frissen szavatolt jogait voltak hivatottak védelmezni olyan módon, hogy mindeközben a számukra ezen jogokat biztosító állam biztonságát (is) védtek. A lakosság „*alattvalóból*” állampolgárrá lett, és az *állampolgár-katona koncepció* ezt a különbséget volt hivatott jelképezni. Szervezésüknek nem intézményi háttere volt újszerű, hiszen az gyakorlatilag a korábban már létező *milíciarendszerre* épült, illetve annak mintájára, az elv azonban, ami alapján ezek az alakulatok felálltak, az említett jogi emancipáció folyamatában egészen más szellemiségű volt. Bár nem kifejezetten a területvédelem, mint *stratégiai-védelmi koncepció* volt az, amely ezeket életre hívta, ugyanakkor feladataik jellemzően vegyesen, rendvédelmi és területvédelmi feladatok voltak.⁴⁰

Ilyen előzmények után alakult ki a 19. századra Európa legtöbb államában a fegyveres erőknél az a fajta szervezete, amelyben megkülönböztetik a *műveleti*, tehát sorcsapatokat, a területvédelmi feladatokat is ellátó és az országhatáron belül bárhol bevetethető, illetve részben a sorcsapatok pótlására és az azokkal történő közös műveleti feladatok ellátására létrehozott *honvédelmi csapatokat*, végül pedig a területvédelmi feladatokat ellátó egyéb erőket. A fegyveres erőknél ez a tagolódása az *I. világháborúra* gyakorlatilag minden számottevő európai ország haderejében kifejlődött, és változó formában ugyan, de sok esetben egészen a *kétpólusú világ* koráig fennmaradt.⁴¹

³⁹ vö. Molnár Gábor: A személyi kiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a tömeghadseregek kialakulásáig. II. rész (1789–1815) In: Hadtudományi Szemle. 2016/4. (154–182. o.) 163–165. o.

⁴⁰ uo.

⁴¹ vö. Molnár Gábor: A személyi kiegészítés fejlődés története az állandó hadseregek korától a tömeghadseregek kialakulásáig. III. rész. (1815–1870). In: Hadtudományi Szemle. 2017/3. (78–106. o.) 78–83. o., 99–104. o.

Összegzés

A területvédelem, amint azt láhattuk, egy rendkívül összetett fogalom, melynek számos eltérő értelmezése, meghatározása létezik. Egységes és általános definíciót alkotni olyan módon, hogy az minden igényt kielégítsen rendkívül nehéz. Ha az itt ismertetteket alapul vesszük, úgy a jellemzők alapján mégis megkísérelhetünk egyfajta új meghatározást alkotni, legalábbis a „biztos”, általánosan elismert jellemzők alapján. Eszerint a területvédelem egy olyan *védelmi-hadászati koncepció*, amelyen belül az *ál-lás-*, a *mozgó-* és *kombinált védelem* egyes elemei is érvényesülhetnek. Sajátossága, hogy a harctevékenységre az adott ország területén belül kerül sor, ami gyakran annak a következménye, hogy a védekező fél szándékosan adja fel területének egy részét, hogy ilyen módon nehezítse a támadó erők utánpótlás-biztosítását, a hadtápvonalak és a vezetési pontok állandó zaklatásával. Jellemzője a *halogatóharc* és a *gócjellegű harctevékenység*. A védekező fél nem hajt végre nagyobb csapatösszevonásokat, erőit *decentralizáltan vezeti*, és azokat kis létszámú egységek-, alegységek szintjén alkalmazza. Az országvédelmet területvédelemre alapozó országok jellemzője, hogy erre helyi kiegészítésű, gyakran a polgári közigazgatás szintjén felépülő, keretrendszerű erőket hoznak létre, az egyes egységek-, alegységek harctevékenységeiben ugyanis meghatározó a helyismeret. Békeidőszakban a területvédelem magába foglalja a hátszázgvédelem polgári védelmi feladatainak ellátását, valamint rendvédelmi, katonai rendészeti, objektumvédelmi és biztosítási feladatokat is.

A területvédelmi erők jellemzőit pedig a következőképpen foglalhatnánk össze: a területvédelmi erők olyan, a területi kiegészítési elv alapján szerveződő keretrendszerű fegyveres erők, melyeket elsősorban helyben, azaz hadkiegészítési (katonai igazgatási) területükön belül alkalmaznak polgári védelmi, rendvédelmi, katonai rendészeti, objektumvédelmi, biztosítási és harcfelelő feladatainak ellátására. Jellemzően könnyűfegyverzetű csapatok, melyek vezetése gyakran decentralizált, kis létszámú egység-, illetve alegység szinten alkalmazzák őket, összefegyvernemi harcképességekkel ritkán rendelkeznek. Fontos szerepet játszanak a fegyveres erők és a társadalom közötti kapcsolat fenntartásában és ilyen módon a fegyveres erők utánpótlásának biztosításában is, míg több országban szervezetileg a tartalékos erők egyik komponensét alkotják.

Felhasznált Irodalom

A hadművészet középkori és újkori klasszikusai.

Zrínyi Katonai Kiadó.

Budapest, 1974.

A milicrendszer alkalmazása a katonai és a polgári területvédelem szerveinél.

Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások. 1996.

Bíró Béla – Császár József: Területvédelmi csapatok és a honvédelem.

In: Hadtudomány. 1992/2. (76–83. o.)

Dyson, Tom: Neoclassical Realism and Defence in post-Cold War Europe.

Palgrave Macmillan. 2010.

Forster, Anthony – Edmunds, Timothy – Cottey, Andrew: The Challenge of Military Reform in Postcommunist Europe.

Palgrave Macmillan. 2002.

Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és intézményei. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1996.

Fülöp Imre: A Magyar Köztársaság katonai védelméről.

In: Hadtudomány. 1991/1. (17–25. o.)

Hadtudományi Lexikon.

Magyar Hadtudományi Társaság. Budapest, 1995.

Dr. Hautzinger Gyula: A modern Nemzetőrségről – tények és gondolatok.

Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem – Társadalomtudományi Intézet.

Budapest, 2005.

Järvenpää, Pauli: Preparing for the Worst. Conscription and Reserve Forces in the Nordics. International Centre for Defence and Security. 2016.

Johnson, Ross A.: Total National Defence in Yugoslavia. National Technical Information Service, 1971.

Kern Tamás: A Nemzetőrségtől az Önkéntes Tartalékos Rendszer reformjág.

In: Nemzet és Biztonság. 2010/2. (75–84. o.)

Kovács Gyula: Elvek, célok, szervezet, feladatok. In: A Nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai.

HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály. 2001. (59–75. o.)

Mendersausen, Horst: Territorial Defence in NATO and Non-Nato Europe. A Report prepared for Office of the Assistant Secretary of Defence/International Security Affairs. Rand. 1993.

Military Balance. The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence Economics. 2017.

The International Institute for Strategic Studies. 2017.

Molnár Gábor: A hadkiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a tömeghadseregek kialakulásáig. I. rész (1648–1789)

In: Hadtudományi Szemle. 2015/1. 109–142. o.

Molnár Gábor: A személyi kiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a tömeghadseregek kialakulásáig. II. rész (1789–1815)

In: Hadtudományi Szemle. 2016/4. (154–182. o.)

Molnár Gábor: A személyi kiegészítés fejlődés története az állandó hadseregek korától a tömeghadseregek kialakulásáig. III. rész. (1815–1870).

In: Hadtudományi Szemle. 2017/3. (78–106. o.)

Móricz Lajos: A területvédelemről és a milicrendszer alkalmazásáról.

In: Tanulmánygyűjtemény: válogatás a Honvédelmi Minisztérium 1996. évi kutatási eredményeit összegző tanulmányokból: a biztonság, a védelem, a haderőreform, a haderő-átalakítás aktuális kérdései.

HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály. (83–89. o.)

Móricz Lajos: A megváltozott hadászati nézetek és a területvédelem. In: Hadtudomány. 1996/3. (59–66.)

Phifer, Michiko: A Handbook of Military Strategy and Tactics.

Vij Books India Pvt Ltd. 2012.

Resperger István: A biztonsági környezet, az aszimmetrikus hadviselés és a biztonsági környezet.

In: Hadtudományi Szemle. 2016/3. (115 – 181. o.)

Roberts, Adam: Nations in Arms: The theory and practice of Territorial Defence.

Palgrave Macmillan. 1986.

Sabin, Philip – Van Wese, Hans – Whitby, Michael: The Cambridge History of Greek and Roman Warfare.

Vol I-II. Cambridge University Press. 2007.

Security Sector Reform in Ukrain. Rand Corporation. 2016. 16–19. o.

Sharp, Gene: Sharp's Dictionary of Power and Struggle: Language of Civil Resistance in Conflicts.

Oxford University Press. 2012.

Dr. Somorácz András – Fodor József: A felállítandó nemzetőrség rendeltetése, szervezete és lehetséges feladatai.

In: A Nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály. 2001. (128–152. o.)

Szabó József: Fegyveres semlegesség.
Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1985.

Prof. Dr. Szendy István: Hadelmélet és katonai műveletek. II. rész. Társadalom és hadügy. Nemzeti Közsolgálati Egyetem.
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar. Budapest, 2014.

Szymański, Piotr – Gotkowska, Justyna: The Baltis States' Territorial Defence Forces in the face of hybrid threats.
In: OSW Commentary Centre for Eastern Studies. 2015/165

Szovjet Katonai Enciklopédia.
VIII. k. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1985.

Területvédelmi Rendszer (tanulmány).
Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja. 1992.

Turcsányi Károly – Bán Attila – Hegedűs Ernő – Molnár Gábor: Haderők és hadviselés az elöltöltő fegyverek korában. A fegyvergyártás, a fegyverzet és a haderőszervezés hatása a hadművészet fejlődésére.
HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Budapest, 2015.

Urbán Aladár: A tartalékos erők helye, szerepe működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben.
Phd. értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Hadtudományi Doktori Iskola.
Budapest, 2010.

Dr. Vágner Béla: Területvédelem és honvédelem.
In: Új Honvédségi Szemle. 1997/2. (20–29. o.)

Vojnits Pál: A területvédelem lehetőségei a seregtest védelmi hadműveletében.
In: Új Honvédségi Szemle. 1993/3. (43–51. o.)

Wiseman, Geoffrey: Concepts of Non-Provocative Defence. Ideas and Practicies in International Security.
Palgrave Macmillan. 2002.

KATONAI REFORMOK BRIT MALÁJFÖLDÖN 1945 – 48 KÖZÖTT

Mózes Ambrus
ambrusynev@gmail.com, 30-505-5358

A második világháborút követő időszak biztonságpolitikai kihívásai miatt az Egyesült Királyság több olyan radikális lépésre megtételére kényszerült, amiket korábban csak háborús időszakokban alkalmazott. Ezek közé tartozott a sorkatonai szolgálat békeidőszakban történő alkalmazása és a gyarmatok lakosságának intenzív bevonása a Brit Birodalom érdekeinek érvényesítése érdekében. E tanulmány azt vizsgálja, hogy 1945 – 48 között milyen katonai reformokat hajtott végre a brit kormányzata a gazdasági szempontból jelentős szerepet játszó délkelet-ázsiai gyarmatainak biztonságának megővése érdekében.

KULCSSZAVAK: Délkelet-Ázsia, Egyesült Királyság, hadsereg, reformok, védelem

Due the severe security challenges of the post Second World War world His Majesty's Government was forced to taking some radical steps previously only adopted during wartime. These include peacetime National Service and trying to involve larger number of colonial manpower in the defence of the British Empire. This paper examines the those solutions chosen by the Attlee-cabinet to ensure the safety of its economically extremely valuable Southeast Asian colonies.

KEY WORDS: defence, military, reforms, Southeast Asia, United Kingdom,

Bevezetés

Az 1945 – 51 közötti időszak egyik legfontosabb kihívása a némiképp meglepetés győzelmet arató Labour pártnak számtalan kihívással kellett szembenéznie. Egyrészt fel kellett számolnia a háború által okozott károkat felszámolását és meg kellett kezdenie az ország gazdaságának modernizációját is. Másrészt végre kellett hajtania egy olyan gyökeres belpolitikai fordulatot, amely szükségszerűen számtalan konfliktust eredményezett a brit közéletben. Harmadrészt, a győztes nagyhatalmak egyikeként, az Egyesült Királyságnak jelenetős szerepet kellett játszania a háború által megtépázott világ rekonstrukciójában is.

Negyedrészét pedig, az Clement Attlee¹ miniszterelnök kormányának szembe kellett néznie azzal a kellemetlen ténnyel is, hogy a háború alatt gyökeresen megváltozott a brit gyarmatok és az anyaország viszonya. Különösen igaz volt ez az állítás Indiára, amely már az 1942 márciusában ígéretet kapott arra, hogy a háború után ugyanolyan domíniummá válhat, mint Brit Nemzetközösség összes akkori tagállama.² Mivel a múltban a Labour legtöbb vezetője támogatta India függetlenségét, így nem volt meglepő, hogy hatalomra kerülve, az új kormány mindent meg is tett e cél megvalósítása érdekében.

E tanulmány két, India függetlenné válásához szorosan kapcsolódó történelmi kérdést megvizsgálni megvizsgálni. Egyrészt azt, hogy milyen hatással volt India függetlenné válása a délkelet-ázsiai régióban lévő többi brit gyarmat biztonságára. Másrészt pedig azt, hogy milyen lépéseket tettek a brit hatóságok, hogy a jövőben is számíthatóan az 1947-ig Indiai Hadseregben szolgáló gurka katonák szolgálataira.

Brit gyarmati politika hidegháború első éveiben

India függetlenné válása

Az India függetlenségéhez vezető út első hivatalos lépését 1946. február 19-én tette meg az Egyesült Királyság. Ekkor Attlee miniszterelnök egy parlamenti felszólalásában nyilvánosságra hozta a kormány India függetlenségével kapcsolatos politikájának első elemeit. E napon a miniszterelnök arról tájékoztatta a képviselőket, hogy nemsokára egy miniszterekből álló bizottság fog Indiába utazni, hogy az alkirályal és az indiai politikai vezetőkkel közösen meghatározzák a függetlenséghez vezető út alapelveit.³

Alig egy hónappal később, 1946. március 15-én, Attlee a kormányzati politika egy újabb elemét osztotta meg az Alsóház tagjaival. Mégpedig azt, hogy a brit kormány nem kívánt beleszólni a független India új alkotmányának részleteinek meghatározásába. Így például az indiaiak dönthettek arról, hogy az új állam(ok) csatlakozni akartak e a Brit Nemzetközösséghez vagy sem.⁴ Ez azért volt jelentős tényező, hiszen sok brit döntéshozó számára, a brit atomfegyver program mellett, éppen a Nemzetközösség tagjai

¹ Attlee, Clement (1883 – 1967) brit Labour párti politikus, 1945 – 1951 között az Egyesült Királyság miniszterelnöke

² STATEMENT AND DRAFT DECLARATION BY HIS MAJESTY'S GOVERNMENT WITH CORRESPONDENCE AND RESOLUTIONS CONNECTED THEREWITH (Sir Stafford Cripps' Mission to India) Forrás: <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1942/420330a.html> letöltve (2018. február 12.)

³ Clement Attlee alsóházi felszólalása egy miniszteri küldöttség indiai útjáról 1946. február 19. forrás: http://hansard.millbanksystems.com/commons/1946/feb/19/india-cabinet-ministers-mission#S5C-V0419P0_19460219_HOC_315 letöltve 2018. február 11.

⁴ Clement Attlee alsóházi felszólalása egy miniszteri küldöttség indiai útjáról 1946. március 15. forrás: http://hansard.millbanksystems.com/commons/1946/mar/15/india-cabinet-mission#S5CV0420P0_19460315_HOC_53 letöltve: 2018. február 11.

közi katonai együttműködés volt az a második eszköz, ami a jövőben is garantálhatta az Egyesült Királyság nagyhatalmi státuszát.

India végül alig több mint másfél év alatt nyerte el a függetlenségét és 1947. augusztus 15-én két független állam csatlakozott a Brit Nemzetközösséghez, India és Pakisztán. Azonban India, Ceylon⁵ és Burma⁶ függetlenné válása nem jelentette azt, hogy az Attlee kormány egyik fontos célja lett volna a brit gyarmatbirodalom gyors felszámolása. Éppen ellenkezőleg, London ebben az időszakban még a korábbiaknál is sokkal jobban támaszkodott megmaradt gyarmataira, amelyek nélkül 1950-re feltehetően összeomlott volna a teljes brit államháztartás és a brit gazdaság is.

India függetlenné válásának biztonságpolitikai következményei

Az 1940-es évek második felében folyamatosan államcsőd közelében botorkáló ország belerokkant volna abba ha, a brit katonai hagyományoktól eltérően, békeidőben is egy túlzottan nagy létszámú fegyveres erő fenntartására kényszerült volna. Így nem meglepő, hogy például a Maláj-félszigeten és Borneón található brit gyarmatok védelmét, amely térség a brit államháztartás egyik legfontosabb dollár forrásává vált, az Attlee kabinet úgy akarta garantálni, hogy az ne terhelje meg túlzottan a brit központi költségvetést.

A megoldás kulcsát a XIX. század második felében kialakult brit birodalmi gyakorlathoz hasonlóan akarták megoldani. E megoldás lényege az volt, hogy a XIX. század közepétől az 1920-as évek elejéig a brit gyarmatbirodalom sok területének biztonságát az Indiai Hadsereg egységei szavatolták. Azonban már az első világháború után egyértelmű volt azt, hogy a jövőben London nem számíthatott arra, hogy békeidőben India szívesen adna katonákat ilyen feladatok elvégzésére. Ezt a felvetést alátámasztja, hogy az indiai brit alkirály már 1921-ben arra kérte Londont, hogy az Indiai Hadsereg egységeinek Indián kívül történő alkalmazása esetén minden esetben előre kérje ki és vegye figyelembe az indiai kormány véleményét is.⁷

A második világháború befejezése után, Londonnak még nehezebb helyzetben került, mint az első világháború után. Ugyanis a második világháború során az Indiai Hadsereg egységei újra kulcsszerepet játszottak a brit parancsnokság alatt szolgáló fegyveres erők közel-keleti, afrikai, dél-európai és délkelet-ázsiai hadszíntereken kivívott sikereiben. Azonban a háború befejeződésével Londonnak újra számolnia kellett azzal,

⁵ Ez a gyarmat 1948. február 4-én nyerte el a függetlenségét és Indiához és Pakisztánhoz hasonlóan ez a gyarmat is csatlakozott a Brit Nemzetközösséghez.

⁶ Ez a gyarmat 1948. január 4-én nyerte el a függetlenséget, de Indiával, Pakisztánnal és Ceylonnal szemben nem csatlakozott a Brit Nemzetközösséghez

⁷ Deshpande, Anirudh: British Military Policy in India 1900 – 1945 Colonial Constraints and Declining Power. Manohar, New Delhi, 2005. 63.- 64.

hogy az indiai kormány bármikor hazarendelhetette a külföldön szolgálatot teljesítő katonáit. A jó néhány érintette hadszíntér közül 1945 őszén Délkelet-Ázsiában volt legkritikusabb a biztonsági környezet. Ugyanis a londoni kormány is tisztában volt azzal a ténnyel, hogy Louis Mountbatten⁸ tengernagy 30 zászlóaljából 26 indiai kiegészítésű volt.⁹

A fenti probléma 1946 januárjában került fel a brit kormány védelmi bizottságának napirendjére. Itt maga Attlee miniszterelnök volt az, aki több megoldási javaslatot is tett a bizottság többi tagjának. Egyrészt szerinte érdemes lett volna megvizsgálni egy Brit Idegenlégió felállításának a lehetőségét. Másrészt pedig Attlee szerint meg kellett volna fontolni azt is, hogy minden olyan térségben, ahol ez politikailag elfogadható volt, gurka vagy afrikai katonákkal kellene felváltani az anyaországban született katonákat.¹⁰

Lord Alanbrooke¹¹ határozottan ellenezte egy Brit Idegenlégió létrehozását ehelyett az e célra szánt forrásokat inkább a meglévő erők fejlesztésre kellett volna fordítani. Az idegenlégió gondolatával szemben a Alanbrooke kifejezetten támogatta azt, hogy a brit hadsereg kötelékében gurka katonák is szolgáljanak. Ugyanis a tábornagy szerint a független Indiának a jövőben nem feltétlenül lesz szüksége a Brit Indiai Hadseregben szolgáló összes gurka katonára.¹²

De miért is támogatta a Nepálból származó gurkák brit hadseregben történő alkalmazását ilyen lekesen a Birodalmi Vezérkar Főnöke¹³ (Chief of the Imperial General)? A kérdésre az egyik válasz az, hogy a gurkák brit hadseregbe történő esetleges integrálásának gondolata már 1945 márciusában felmerült. Ekkor a brit háborús kabinet Indiával foglalkozó bizottságában teljes konszenzus született arról, hogy a háború után nagy számban kellene gurkákat alkalmazni a brit fegyveres erőkben.

A döntést katonai vonalon cselekvés követte és 1945 októberében, Claude Auchinleck¹⁴ már egy nem hivatalos megbeszélést tartott találkozott Nepál uralkodójával a

⁸ Mountbatten, Louis Francis Albert Victor Nicholas főrendi nevei előbb Lajos Ferenc battenbergi herceg és 1st Earl Mountbatten of Burma (1900 – 1979) brit hivatásos katona és politikus 1943 – 46 a szövetséges Délkelet-Ázsiai Parancsnokság főparancsnoka, 1947 – India alkirálya, 1947 – 48 India főkormányzója, 1955 – 59 haditengerészet első lordja, 1959 – 65 Chief of Defence Staff azaz a brit haderőnemi vezérkar főnökök bizottságának elnöke

⁹ Bayly, Christopher – Harper, Tim: *Forgotten War The End of Britain's Asian Empire*. Penguin. 2005 London 2005. London. 2008. 172.

¹⁰ The National Archives (TNA). Kew, London, Cabinet Office Papers A kabinet védelmi bizottságának 1946. január 21-én megtartott ülésének jegyzőkönyve CAB 131/1 DO (46) 3rd meeting 10.

¹¹ Brooke, Alan Francis főrendi rangra emelése után 1st Viscount Alanbrooke (1883 – 1963) brit hivatásos katona, 1941 – 46 között az Egyesült Királyság Birodalmi Vezérkarának azaz a brit szárazföldi hadsereg vezérkarának főnöke

¹² TNA Cabinet Office Papers A kabinet védelmi bizottságának 1946. január 21-én megtartott ülésének jegyzőkönyve CAB 131/1 DO (46) 3rd meeting 10.

¹³ A Birodalmi Vezérkar Főnöke elnevezés a brit szárazföldi hadsereg vezérkarának főnökének hivatalos elnevezése 1909 – 1965 között

¹⁴ Auchinleck, Sir Claude John Eyre (1884 – 1981) brit hivatásos katona 1941 – 42 közel-keleti hadszíntér, 1943 – 48 az India (és Pakisztán) brit főparancsnoka

kérdésről. A maharadzsával arról tárgyaltak, hogy ő támogatná e azt, hogy a jövőben néhány gurka alakulat ne az indiai, hanem a brit hadsereg kötelékében teljesítsen szolgálatot. A maharadzsa nem ellenezte ezt a felvetést, ellenben az kifejezetten aggasztotta, hogy a jövőben az indiai hadseregben szolgáló gurkáknak indiai tisztek alatt kell esetleg szolgálniuk.¹⁵

A gurkák brit hadseregbe történő integrálásával kapcsolatos katonai folyamatok következő lépéseként 1945 decemberében Lord Alanbrooke már arról egyezett Auchinleckkel, hogy milyen konkrét lépéseket kellett megtenni ahhoz, hogy néhány gurka kötelék a brit hadsereg közvetlen alárendeltségbe kerülhessen. Az Indiai Hadsereg főparancsnoka szerint, ezt csak akkor volt lehetséges, ha a Brit Hadseregbe kerülő egységeket katonai igazgatási szempontból is teljesen elválasztották az Indiai Hadseregtől és Nepállal is egy új államközi megállapodást kötöttek a brit hadseregbe átkerülő gurkákról.¹⁶ Ezen a ponton érdemes megállni és megvizsgálni, hogy miért számított tartotta fontosnak a brit katonai elit, hogy a jövőben is számíthasson a gurkák szolgálataira.

Gurkák és az Egyesült Királyság 1814 – 1945

A kérdésre az első választ a pénzügyi szempontok jelenthetnék de a tanulmány szerzője szerint a valódi választ a brit hadtörténelem adja meg. Ugyanis 1945-re a gurkák már közel 130 éve szolgálták hűségesen a brit koronát és ezalatt az idő alatt a katonai erényeik lenyűgözték a brit katonai vezetést. A két fél kapcsolata 1814-ben, egy Nepál ellen a Brit Kelet Indiai Társaság által indított háborúval kezdődött, amikor egy ütközet során 200 nepáli katonának sikerült szétvernie egy 2000 fős indiai katonából álló hadoszlopot. A szipojok¹⁷ menekülése után a nepáli katonák meglepve tapasztalták, hogy az egység brit tisztjei nem menekültek el a csatamezőről. Így amikor elfogták őket, akkor a nepáli katonák megkérdezték tőlük, hogy miért nem menekültek el, mint a többi indiai katona. Az egyik brit tiszt, Frederick Young hadnagy, ezt a legendás választ adta a kérdésre: „Nem azért jöttem el ilyen messzire, hogy most megfussak. Azért jöttem, hogy itt megálljak.” Ezután Young nyugodtan leült a földre, és várta, hogy mi fog történni vele. Ez a viselkedés lenyűgözte a győzteseket, akik a hagyomány szerint ezután ezt mondták foglyaiknak: „Ti nagyon bátrak vagytok és mi szívesen szolgálnánk a parancsnokságotok alatt.”¹⁸ A végül brit győzelemmel záruló háború után természetesen Young is kiszabadult a fogságból és 1815-ben felállította az első brit szolgálatban álló gurka alakulatot, a Sirmoor Battaliont (Sirmoor zászlóalj).¹⁹

¹⁵ Gregorian, Rafi, *The British Army, the Gurkhas and Cold War Strategy in the Far East*, Palgrave, Basingstoke, 2002, 37.

¹⁶ Gregorian, (2002) 37.

¹⁷ Az indiai hadseregben szolgáló legénységi állományú katonák XIX. - XX. században használt általános elnevezése

¹⁸ Caplan, Lionel, 'The Gurkha' in *British Military Writings*, 579. - 580. In: *Modern Asian Studies* Vol.25. No.3.(Jul.,1991) pp. 571. - 597.

¹⁹ 2nd Gurkha Rifles The Sirmoor Regiment (é.n.) forrás: <http://www.britishempire.co.uk/forces/armyunits/gurkha/2ndgurkhas.htm> letöltve 2017. január 20.

Mivel ezek a Nepálban toborzott katonák folyamatosan jól teljesítettek, ezért a Si-rmoor Battaliont hamarosan újabb gurka alakulatok követték és 1914-re már 10 ilyen ezred szolgálta a Brit Birodalmat. A nepáli katonák hatékonyságát jól tükrözi, hogy XX. század elejére a gurka ezredek számítottak az indiai hadsereg legjobb alakulatainak, amit az itt szolgáló brit tisztek gyakran éreztek is a más indiai ezredekben szolgáló tisztársaikkal.²⁰

Ezek a nepáli katonák nemcsak a birodalom gyarmati háborúiban játszottak fontos szerepet, hanem a két világháború több hadszínterén is kitűnő teljesítményt nyújtottak. Így a gyarmati ütközetek mellett a France and Flanders 1914–15, Gallipoli 1915, Suez Canal, Megiddo, Sharon, Palestine 1918, Baghdad, Mesopotamia 1915–18 Tobruk 1942, El Alamein, Cassino 1, Italy 1944-45, Imphal, Mandalay, Chindits 1943,44 & 45 feliratokat is felvéshették az ezredzászlójukat helyettesítő díszes rúdra.²¹ Azonban az India függetlensége megszakíthatta ezt a több mint 130 éves kapcsolatot is.

Brit elképzelések a a délkelet-ázsiai régió biztonságáról

A gurka katonák brit hadseregben történő alkalmazásának támogatottságát jól tükrözi, hogy a délkelet-ázsiai régió védelméről szóló tervek különös fontos szerepet szánt a brit hadseregbe átkerülő gurka alakulatoknak. E terveket Lord Montgomery²² 1946. október 2-én osztotta meg a kabinet védelmi bizottságának többi tagjával. E brit Hadügyminisztérium (War Office) által elkészített atervek két pilléren nyugodtak. Első pilléreként, területvédelmi célokra Burmában két, zömmel helyi lakosokból álló, hadosztályt terveztek felállítani, amiket csak a feltétlenül szükséges mértékben erősítettek volna meg brit katonákkal. Brit Malájföld belbiztonságát pedig a Malay Regiment szavaltotta volna, ami egy két zászlóaljzat számláló maláj katonából álló gyarmati gyalogezred felállítását jelentette.

A terv második pillérét egy jól kiképzett és brit egységekkel kellően megerősített gurka hadosztály képezte. Ezt az alakulatot a terv elkészítői szerint két feladat elvégzésére kellett kiképezni. Egyrészt arra, hogy képesek legyenek a fenti két, kizárólag területvédelmi feladatokra szánt, erő támogatására, ha erre egy nagyobb belső fegyveres konfliktus miatt szükség volt. Másrészt pedig arra is ki kellett őket képezni, hogy a Földön bárhol bevetethetők legyen, ahol ezt a brit érdekek megkívánták.

²⁰ Caplan, (1991) 575.

²¹ Mivel a gurka ezredek a XIX. században lövészezekként állították fel amelyek nem használtak zászlókat a csatamezőkön így e rúd helyettesítette náluk a csapatzászlót. E lövészezeknek azért nem volt csapatzászlójuk, mivel a XVIII. - XIX. századi harcászatban a lövészezek feladata az előcsatározás volt, így nem volt szükség zászlókra a csatamezőkön

²² Montgomery, Bernard Law főrendi rangra emelése után The Viscount Montgomery of Alamein (1888 – 1976) brit hivatásos katona 1942 – 43 a brit 8. hadsereg, 1944 – 45 a 21. hadseregcsoport, 1945 – 46 a British Army on the Rhine - Brit Rajnai Hadsereg parancsnoka, 1946 – 48 Egyesült Királyság Birodalmi Vezérkarának azaz a brit szárazföldi hadsereg vezérkarának főnöke, 1951 – 58 Európai Szövetséges Haderő parancsnokhelyettese

A fenti terv megvalósítására ekkor még nem elhalasztották, mivel a brit kormányzat nem tudta, hogy az indiai kormány egyáltalán támogatta-e azt, hogy a brit fegyveres erők kötelékében gurkák szolgálhassanak. Ez azért volt lényeges, mivel Nepálból csak Indián keresztül juthattak el ezen alakulat újoncai és katonái a Maláj-félszigetre tervezett helyőrségeikbe. Így mindaddig, amíg e kérdésben nem láttak tisztán, a gurka hadosztállyal kapcsolatos tervek megvalósítását el kellett halasztani.²³

Néhány hónappal később, feltehetően az egyre feszültebbé váló biztonsági környezet hatására, mégis megkezdtek az új gurka hadosztály felállításával kapcsolatos munkát. A feladat komplexitását jelzi, hogy e munkával egy kormányközi ad hoc bizottságot bíztak meg. Az új bizottság első ülésén az Indiaügyi Minisztérium képviselője Lewis dandártábornok arról tájékoztatta a bizottság többi tagját, hogy legjobb tudása szerint Indiának legfeljebb 10 gurka zászlóaljra lesz szüksége a meglevő hűsből. Ugyanis a többi gurka egység indiaiaktól venne el helyet az új indiai haderő békehadrendjében. Lyne vezérőrnagy, a bizottság elnöke az ülésen arról tájékoztatta a bizottságot, hogy az indiai kormány ekkor még nem támogatta a britek terveit. Azonban Lyne kételkedett abban, hogy ez lesz majd az indiai fél végleges álláspontja. Ezért szerinte gyorsan el kellett készíteni minden olyan anyagot, ami kellett ahhoz, hogy késedelem nélkül megindulhasson az érdemi munka, ha megváltozott az indiai fél véleménye.²⁴

Az ülés második felében úgy döntöttek, hogy 3 albizottságot hoznak létre a bizottságon belül. Az első albizottságnak azt kellett meghatároznia, hogy pontosan hol és milyen célok érdekében lehetne a Brit Hadseregben gurka katonáit alkalmazni. A második albizottságnak a gurka egységek katonáinak toborzásával és kiképzésével kapcsolatos kérdéseket kellett tisztáznia.²⁵ A harmadik albizottságnak pedig a gurkák fizetésével és a szolgálati körülményeinek meghatározásával kapcsolatos teendőket kellett meghatároznia.²⁶

A három albizottság által elkészített részjelentésekből az ad hoc bizottság végül két emlékeztetőt állított össze a brit-indiai-nepáli tárgyalásokra készülő brit delegáció számára, amelyeket jóváhagyásra a kabinet védelmi bizottsága elé terjesztettek. Ez utóbbi bizottság 1947. március 17-én megtartott ülésén megtárgyalta az elé terjesztett két dokumentumot és a testület tagjai egyhangúan támogatták azt, hogy a Brit Hadsereg hadrendjét egy 25000 főből álló gurka hadosztállyal egészítsék ki.²⁷

²³ TNA Cabinet Office Papers A kabinet védelmi bizottságának 1946. október 2-én megtartott ülésének jegyzőkönyve CAB 131/1 DO (46) 26th meeting 6.

²⁴ TNA War Office Papers WO 216/818 A gurkák brit hadseregben történő alkalmazását vizsgáló bizottság 1946. december 10-ei ülésének a jegyzőkönyve 1.

²⁵ TNA War Office Papers WO 216/818 A gurkák brit hadseregben történő alkalmazását vizsgáló bizottság 1946. december 10-ei ülésének a jegyzőkönyve 3.

²⁶ TNA War Office Papers WO 216/818 A gurkák brit hadseregben történő alkalmazását vizsgáló bizottság 1946. december 10-ei ülésének a jegyzőkönyve 3. - 4.

²⁷ TNA Cabinet Office Papers A kabinet védelmi bizottságának 1947. március 17-én megtartott ülésének jegyzőkönyve CAB 131/5 DO (47) 8th meeting 5.

A háromhatalmi tárgyalások megkezdése előtt a védelmi bizottság 1947. április 2-én még egyszer visszatért e kérdésre, amikor egyhangúan jóváhagyták a háromhatalmi tárgyalásokra utazó a brit delegáltak végleges háttéranyagait. Ezen az ülésen Montgomery optimistán úgy vélte, hogy az indiai kormány nem fog jelentős akadályokat gördíteni a brit kérések teljesítése elé és abban is bízott, hogy az indiaiak segíteni fognak, a brit szolgálatba lépő gurkák lehető leggyorsabban Brit Malájföldre juttatásában is.²⁸

Az utóbbi pontban Montgomerynek nem lett igaza, mivel a brit, indiai és a nepáli háromoldalú találkozókon hónapokig nem született áttörés. Így 1947. június 10-én az alkirály már azt javasolta Attlee-nek, hogy Montgomery-nek közvetlenül is bele kellene kapcsolódnia a tárgyalási folyamatba.²⁹ A miniszterelnök, a honvédelmi és az India-ügyi miniszterekkel történő konzultáció után, fel is hatalmazta a tábornagyot arra, hogy az alkirályal együtt közvetlenül Jawaharlal Nehruval³⁰ és Sardar Baldev Singh-vel³¹ tárgyalhasson e kérdésről.³²

A második világháború leghíresebb brit tábornokának bevonása a tárgyalásokba kifejezetten hasznosnak bizonyult. Ugyanis június 24-én az alkirály már arról tájékoztathatta az India-ügyi minisztert, hogy Nehru beleegyezett abba, hogy az Indiai Hadsereg gurka egységeinek egy része, az ország függetlenségének elnyerése után, véglegesen a brit hadsereg alárendeltségébe kerüljön.³³

A Brit Hadsereg gurka hadosztályának legfontosabb jellemzői

Az elvi megállapodás megszületése után nem sokkal egy brit katonai küldöttség utazott Új Delhibe és Kathmanduba, hogy tisztázzák a folyamat részleteit is. Ez meglehetősen sokáig elhúzódott, hiszen AV Alexander³⁴ csak december 1-jén ismertethette a november 9-én Katmanduban aláírt keretmegállapodás legfontosabb elemeit az Alsóházban. A miniszter felhívta ugyanakkor a képviselők figyelmét arra, hogy a végleges megállapodás aláírásáig nem ismertethette a döntés néhány részletét.³⁵

²⁸ TNA Cabinet Office Papers A kabinet védelmi bizottságának 1947. április 2-án megtartott ülésének jegyzőkönyve CAB 131/5 DO (47) 10th meeting 4.

²⁹ TNA War Office Papers WO 216/818 No 1422S Az alkirály távirata az India-ügyi miniszterhez 1947. június 13.

³⁰ Nehru, Jawaharlal (1889 – 1964) indiai Kongresszus párti politikus, 1946 – 64 közt India belügyminisztere, 1956 és 1958 India pénzügyminisztere; 1953 – 55, 1957, 1962 India honvédelmi minisztere

³¹ Singh, Baldev (1902 – 1961) India Kongresszus párti politikus, 1946 – 1952 India honvédelmi minisztere

³² TNA War Office Papers WO 216/818 A honvédelmi miniszter feljegyzése a CIGS-nek 1947. június 18.

³³ TNA War Office Papers WO 216/818 Pepper 75 Az alkirály távirata az India-ügyi miniszterhez 1947. június 24.

³⁴ Alexander, Albert Victor (1885 – 1965) főrendi rangra emelése után 1st Earl of Hillsborough Brit Labour párti politikus, haditengerészeti miniszter (1929-31, 1940-45, 1945-46), védelmi miniszter (1946-50)

³⁵ Hansard Alsóház 1947. december 1. vol 45 cc34 http://hansard.millbanksystems.com/commons/1947/dec/01/gurka-troops-agreement#S5CV0445PO_19471201_HOC_279 letöltve 2016. november 8.

Így a honvédelmi miniszter csak a következőket s információkat oszthatta meg a Tisztelt Házzal és a brit közvéleménnyel.

- a.) a gurkák India függetlenné válása után is szolgálnak majd a brit és az indiai hadseregekben
- b.) Az Egyesült Királyság legfeljebb 8 békeállományú zászlóaljnyi gurka tisztet és le-
génységi állományú katonát alkalmazhat a saját fegyveres erőiben, egy később
megkötendő kormányközi szerződés által szabályozott módon
- c.) a 2., 6., 7. és a 10. Gurkha Rifles³⁶ ezredek szerződéses katonái és az ezredhelyőr-
ségek állományából mindenki, aki egy szavazáson így nyilatkozott, a brit hadsereg
állományába léphet át. Az indiai kormányzat vállalta, hogy az esetleges hiányok
pótlására a lejáró szerződésű és azt meghosszabbítani nem kívánó gurka katonák
számára is lehetővé fogja tenni a brit hadseregbe történő átlépést
- d.) az indiai kormányzat egy átmeneti időszakra engedélyezi a brit hadsereg számára a
Gorakhpurban³⁷ és Ghumban lévő gurka toborzóközpontok használatát, amíg a brit
hadsereg nem állítja fel saját toborzóközpontjait vagy Indiában vagy Nepálban.
- e.) az indiai kormány a mindkét fél számára előnyös módon vállalta azt is, hogy a gurka
erők alkalmazásával kapcsolatban lehetővé teszi
 - Nepál és egy indiai kikötő között a személyi állomány és hadianyagok közúti és
vasúti szállítását
 - az indiai postai, banki és távíró infrastruktúra használatát
 - meghatározott mennyiségű speciális élelmiszer szállítását
 - a fizetésekhez és más célokhoz szükséges indiai készpénzt biztosítását
 - az indiai deviza Nepálba utalásához szükséges feltételeket
- f.) Az Egyesült Királyság vállalta, hogy a gurka katonáinak bértábláját az indiai példa
alapján állapítja meg és a külszolgálatban lévő katonák további pótlékokra is joga-
sultak lesznek.³⁸

A végleges megállapodás megkötése és az abban előírt szavazások megtartása még néhány hónapig elhúzódott, így csak 1948 januárjában és februárjában kerülhetett sor a 2., 6., 7. és 10 Gurkha Rifles ezredek állományába tartozó katonák áttelepülésére a Maláj-félszigetre. Ezek a katonák hamarosan át is estek a tűzkeresztségükön, amikor 1948 júniusában a gyarmati kormány szükségállapotot hirdetett a Maláj-félszigeten az egyre aktívabbá váló kommunista gerillák elleni küzdelem miatt.³⁹

³⁶ A tanulmány a brit szárazföldi hadsereg ezredeinek alakulatainak elnevezését azért nem fordítja magyar-
ra, mivel ezeket pusztán egy angol nyelvű formulának tekinti és nem tartja szükségesnek fordításukat

³⁷ Gorakhpur város az indiai Uttar Pradesh államban

³⁸ Hansard Alsóház 1947. december 1. vol 45 cc35-6 http://hansard.millbanksystems.com/commons/1947/dec/01/gurka-troops-agreement#S5CV0445P0_19471201_HOC_279 letöltve 2016. november 8.

³⁹ Gregorian (2002) 46.

A Malay Regiment újbóli felállítása

A hadügyminisztérium 1946. októberi terveiben szereplő két, burmai hadosztály felállítása, Burma gyors függetlenné válása miatt, végül lekerült a napirendről. Azonban a terv harmadik pillérének megvalósítása, ami területvédelmi célból egy malájokból álló gyalogezeredet állított volna fel, már jóval 1946 októbere előtt meg is kezdődött.

Ez a sietség első pillantásra meglepőnek látszik, hiszen a gurkák több mint 130 éves történetével szemben 1945-ben a Malay Regiment még csak 12 éves volt. Ám a két alakulat története egy tekintetben mégis meglehetősen hasonlított a egymásé-ra. Ugyanis mind a két alakulat a brit hadtörténelem egy-egy drámai pillanatában a végsőkhig hűséges maradt a brit koronához. Ez a Malay Regiment katonái esetében azt jelentette, hogy ők Szingapúr ostroma alatt az utolsó pillanatig kitartottak az ellenséggel szemben. A kapituláció után pedig az alakulat maláj tisztjeinek és altisztjeinek zöme nem volt hajlandó a japánokkal történő semmilyen kollaborációra, amiért sokan az életükkel fizettek.⁴⁰

Ez a hűség és a maláj katonák Szingapúr ostroma során nyújtott jó teljesítménye meggyőzte a brit illetéseket arról, hogy a háború után feltétlenül újjá kell szervezni a szétvert Malay Regimentet. Így J.T. Bretherton ezredes, az alakulat volt parancsnoka, már alig egy nappal a japán kapituláció és a szingapúri hadifogolytáborból történő kiszabadulása után, hozzáfoghatott az ezred újjászervezésének az előkészítéséhez. E korai kezdésnek az lett az egyik eredménye, hogy 1946. március 1-jén már három századnyi veterán vehetett részt az ezred születésnap díszszemléjén Port Dicksonban.⁴¹

A Malay Regiment fejlesztése hamarosan még inkább felgyorsult. Ugyanis az 1948-ban kirobbant kommunista gerillák elleni konfliktus és a Malájföldi Föderáció függetlenségre való felkészítése során a brit kormányzat az 1946-os tervekben szereplőnél sokkal nagyobb Malay Regimentet teremtett meg. Ezt jól illusztrálja, hogy 1955-ben, két évvel a Föderáció függetlenné válása előtt, az alakulat a tervekben szereplő 2 helyett már 7 zászlóaljat számlált.⁴²

Következtetések

Az 1945 – 1948 között felállított 8 gurka zászlóalj azért bizonyult lényegesnek, hiszen ezeknek az egységeknek köszönhetően az Egyesült Királyság egy aránylag nagy létszámú távol-keleti stratégiai tartalékra tett szert. E katonáknak jelenléte miatt a brit kormányzat egyszer sem kényszerült arra, hogy az anyaországban toborzott/sorozott

⁴⁰ The Malay Regiment 1933 – 1947. Department of Public Relations Malay Peninsula, Kuala Lumpur. é.n. 24.

⁴¹ The Malay Regiment 1933 – 1947. (é.n.) 29.

⁴² Malay Regiment (2010) Forrás: http://eresources.nlb.gov.sg/infopedia/articles/SIP_1748_2011-01-07.html letöltve 2018. február 10.

erőinek zömét 1948 – 1957 között a Maláj-félszigetre kelljen vezényelnie a szükségállapot kezelésére. Ehelyett a brit szárazföldi fegyveres erők zöme továbbra is London rendelkezésére állt, ami feltétlenül növelte a brit politikai elit döntési szabadságát.

A britek háború utáni délkelet-ázsiai gyarmati katonapolitikájának másik fontos eleme, amely a Malay Regiment fejlesztésére koncentrált, is kifejezetten hasznosnak bizonyult. Ugyanis a gurkák mellett a frissen felállított maláj zászlóalj katonái is fontos szerepet játszottak abban, hogy a gyarmati hatóságok meg tudták akadályozni az itt harcoló kommunista gerillák egyik fontosabb katonai céljának a megvalósítását. Ugyanis, Mao példáját követve, a gerillák egy biztonságos bázist szerettek volna létrehozni hoznak a Maláj-félsziget egy nehezen megközelíthető részén, ahol megkezdheték volna egy forradalmi, kommunista állam kiépítését.

A fentieket összegezve a brit kormányzat 1946-ban meghozott döntéseinek helyességét egyértelműen igazolta a történelem. Hiszen a gurka és maláj katonák által biztosított katonai erő nélkül elképzelhető, hogy Franciaországhoz és Hollandiához hasonlóan az Egyesült Királyság is könnyedén elveszthette volna a saját délkelet-ázsiai gyarmatait az 1950-es évek közepére. Erre azonban nem került sor ehelyett Brit Malájföld 1957-ben békés úton nyerte el függetlenségét.

WOMEN AS PEACEKEEPERS: THE CONTRIBUTION OF INDIAN AND HUNGARIAN WOMEN IN ARMED FORCES TO UN PEACEKEEPING MISSIONS.

Mukhwinder Kaur¹

ABSTRACT:

Comparing two nations with huge differences in terms of population, territory, attitudes and customs is challenging. This paper will focus women serving in armed forces of India and Hungary. Hungary might be a small nation to compare with India in terms of territory and armed forces but if the data regarding women in the respective nations is compared then Hungary surpass India. This study will be concentrating on the induction of female soldiers of the selected nation in to the UN peacekeeping operations. What were the challenges and how they coped with the new environment and new cultures?

KEYWORDS: *Female soldiers, UN Peacekeeping mission, India, Hungary.*

Women can and must play a leading role in political participation, conflict resolution and the transition from conflict to peace. – Herve Ladsous²

Through centuries women were labelled as victims, unable to protect themselves against the war crimes.³ Even though women had participated during world wars and for the independence of their respective nations, still their contribution is always kept aside. History and culture is the source of social consciousness, though the patterns of consciousness are changing these days with the advancement of technologies but the historical and cultural references still plays a pivotal role when it comes to women and her roles in society.

Earlier women were exempted from fighting in combat positions but on June 4th, 2017 India broke the gender barriers in Indian army, Army chief General Bipin Rawat, “I am looking at women as jawans (soldiers in all ranks).I am going to start it soon. Firstly, we will start with women as military police jawans,” he said, giving details of the move to allow women in the male dominated positions in the army.⁴

¹ Mukhwinder Kaur, Ph.D student at Faculty of Military Sciences and Officer Training of National University of Public Service. Mukhwinder.Kaur @hallg.uni-nke.hu

² Herve Ladsous, UN under Secretary- General for peacekeeping Operations.

³ Erika Pelarlkova. (Oct. 22, 2017). The role of women in Peacekeeping. Retrieved from Just a Platform on February 9, 2018. <http://www.justaplatform.com/peacekeeping/>

⁴ Hindustan Times (June, 04, 2017). Women to be allowed in combat roles in Indian Army, says Gen Bipin Rawat. Retrieved on February 9, 2018 <https://www.hindustantimes.com/india-news/women-to-be-allo->

Women in Hungarian armed forces attains an advanced position under NATO regulations. They have support combat roles positions open for them. NATO formed gender based committee which look after any imbalance throughout.

Women in peacekeeping:

The need for women peacekeepers is more pressing than ever. In many cases, women are better-placed to carry out a number of crucial peacekeeping tasks, including interviewing victims of sexual and gender-based violence, working in women's prisons, assisting female ex-combatants during the process of demobilizing and reintegration into civilian life and mentoring female cadets at police academies. The percentage of women deployed as civilians in peacekeeping operations has reached 30 per cent. Although progress has been slower with the uniformed components of UN peacekeeping operations, the UN continues to engage with Police and Troop Contributing Countries in efforts to increase the numbers of uniformed women in peacekeeping operations. Seven per cent of the 13,000 police officers and two per cent of the 87,000 military personnel are women.⁵

The motivation to increase the number of women in peacekeeping is based on the assumption that women peacekeepers enhance the access of local women to services, improve community relations, reduce the incidence of sexual and gender-based violence, build the capacity of local women and break down traditional views that discriminate and marginalize women. The extent to which women are able to perform these functions needs to be interrogated, as much of this rhetoric does not reflect the realities that women face on the ground. This is reflected in the findings of a study conducted among South African male and female peacekeepers returning from missions in the Democratic Republic of Congo (DRC) and Darfur, Sudan. The findings are revealing, often countering many of the above-mentioned essentialist claims.⁶

wed-in-combat-roles-in-indian-army-says-gen-bipin-rawat/story-XIW3yqAbjul4SMCTv00GYM.html

⁵ Fact sheet (March 2010), Prepared by United Nations department of peacekeeping in cooperation with the United Nations department of Public Information. Retrieved on February 9, 2018 <http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/factsheet.pdf>

⁶ Lindy Heineken. (May 5, 2016) Challenges facing women in peacekeeping. Retrieved on February 9, 2018 <https://sustainablesecurity.org/2016/05/05/challenges-facing-women-in-peacekeeping/>

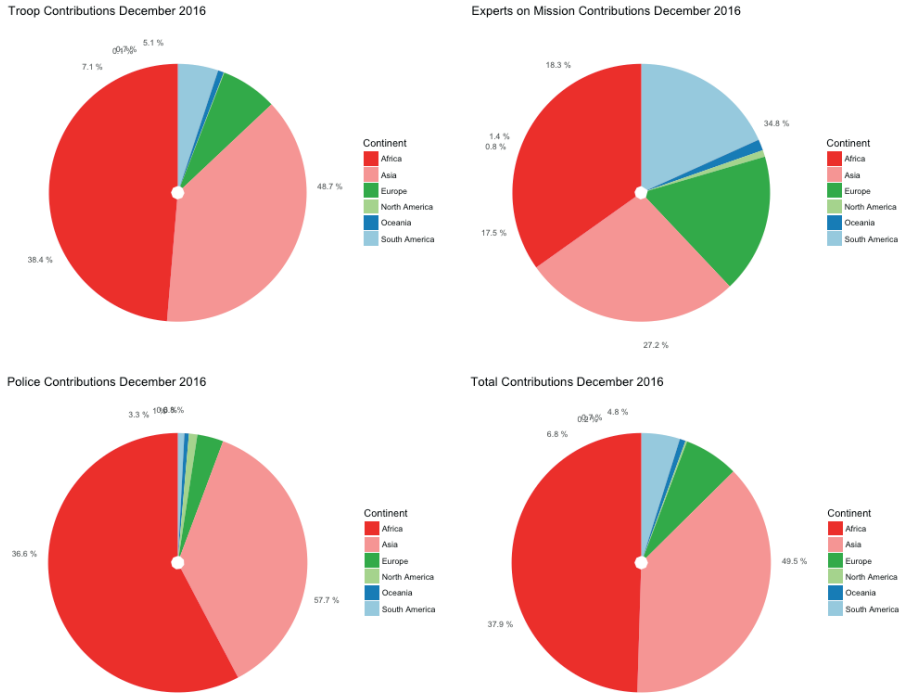

Figure 1: The contributors region and expertise vise in 2016:⁷

Indian and Hungarian armed forces female personnel served as peacekeepers:

According to UN Peacekeeping organisation report as on 31 December 2017 India contributed 6697 members in the category of Troops, Military observers, Police and experts and hold the third position on the contributors list after Ethiopia and Bangladesh attaining first and second respectively.⁸

According to the Operational imbalance and women peacekeepers, addressing the gender imbalance report (as of 31 December 2017) concludes that India and Hungary

⁷ NATO summary of the National Reports (2016). Retrieved from NATO website on February 10, 2018 https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_11/20171122_2016_Summary_of_NRs_to_NCGP.pdf

⁸ UN Peacekeeping data (N.a). Troops and police contribution, retrieved from UN peacekeeping website on February 11, 2018. <http://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>

contribute 0.1% and more that is approximately the same number of women as peacekeepers served in UN missions abroad.⁹

Besides India on the third position in the contributing list but the number female contributors is low, the reason could be the number of vacancies allotted for women in Indian armed forces.

Although India is facing shortage of Officers in the armed forces but the responsible are reluctant to work on the structure, apart from female officers serving in medical, signals, education and Judge advocate general Branch they have permanent commission and more vacancies.

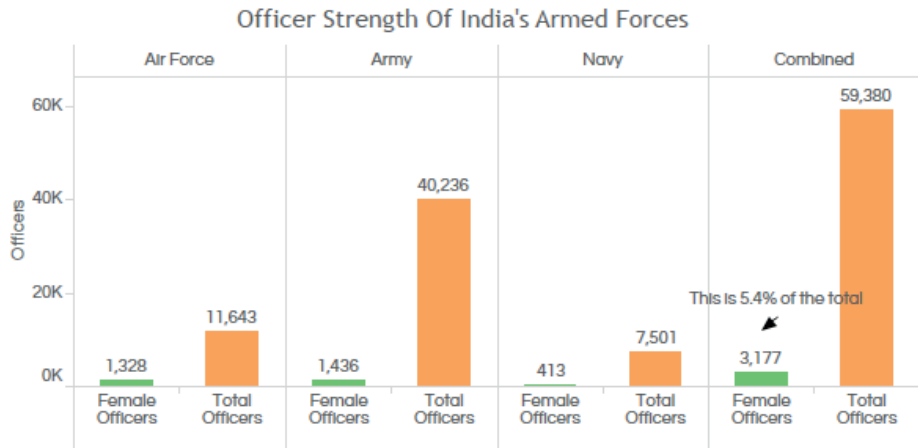

Figure 2: Representation of female officers in Indian armed forces as defined by Lok Sabha and TOI. (2015)¹⁰

The armed forces, however, are still reluctant to induct women officers in larger numbers, even though they are now given permanent commission in some select branches. There are just about 1,300 women officers in Army, 1,400 in IAF and 350 in Navy despite them being inducted in the armed forces since 1992-93. They, of course,

⁹ Operational imbalance and women peacekeepers, addressing the gender imbalance report (as of 31 December 2017) Retrieved from UN peacekeeping website on February 11, 2018. http://peacekeeping.un.org/sites/default/files/180115_gender_december_2017_without_contingents.pdf

¹⁰ Chaitanya Mallapur (March 10, 2015) .88 Years On, 5% Military Officers Are Women. Retrieved from India Spend website on February 11, 2018. <http://www.indiaspend.com/cover-story/88-years-on-5-military-officers-are-women-68416>

are not allowed to serve in combat arms like infantry, artillery or armoured corps, nor serve on board operational warships or fly fighter jets.¹¹

In Hungary, the number of professional female soldiers is on the rise. Nowadays every fifth soldier is a woman in the Hungarian Defence Forces. Compared to the NATO average of 10 percent, Hungary has achieved significant results in gender equality in terms of access to military careers. There are 2 200 women in military service including 15 women colonels; women are present in almost every level and institution of the Hungarian military – from the back offices to the battlefield in Afghanistan (as of 2012). The current roll of honour also includes two female soldiers who were killed in Afghanistan.¹²

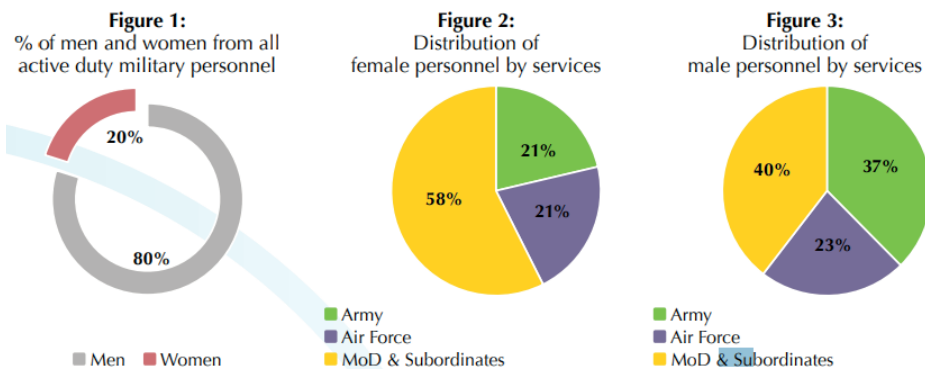

Figure 3: Distribution of men and women in HDF (2016):¹³

¹¹ Rajat Pandit Dec 1, 2014, Forces battle shortage of 'fighting rank' officers, Retrieved from Times of India <https://timesofindia.indiatimes.com/india/Forces-battle-shortage-of-fighting-rank-officers/articleshow/45329628.cms>

¹² Kinga Szálkai, (March 7, 2013). Does the military have a gender? Retrieved from Future challenges on February 10, 2018 <https://futurechallenges.org/local/does-the-military-have-a-gender/>

¹³ NATO summary of the National Reports (2016). Retrieved from NATO website on February 10, 2018 https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_11/20171122_2016_Summary_of_NRs_to_NCGP.pdf

Figure: All Active Military Personnel		
Service	Men	Women
Army	29.6%	4.3%
Air Force	18.4%	4.2%
Navy	0.0%	0.0%
MoD & Subordinates	32.0%	11.5%
Total	80.0%	20.0%
Ranks	Men	Women
OF 6 and above	0.40%	0.00%
OF 3-5	16.80%	11.31%
OF 1-2	16.80%	11.31%
OR 5-9	36.00%	55.14%
OR 1-4	32.60%	12.83%

Figure 4: ¹⁴ Number of Active Males and Female personnel in Hungarian armed forces:

Figure: All Operations		
Army	88.8%	9.6%
Air Force	1.7%	0.0%
Navy	0.0%	0.0%
MoD & Subordinates	0.0%	0.0%
Total	90.4%	9.0%
Ranks	Men	Women
OF 6 and above	0.14%	0.00%
OF 3-5	10.99%	5.33%
OF 1-2	17.32%	18.67%
OR 5-9	31.97%	58.67%
OR 1-4	39.58%	17.33%

Figure 5: Number of Active Males and Female personnel from Hungarian armed forces in all operations:¹⁵

¹⁴ Ibid

¹⁵ Ibid

Are women better peacekeepers?

“We don’t want it to be said anymore that behind every great man stands a woman. We want her to be in the front and not in the shadow” -Roundtable Participant¹⁶

UN Military Experts on Mission (UNMEM) (Includes Military Observers, Military Liaison Officers and Military Advisers)	4.14%
TROOPS (Includes Staff Officers)	2.42%
POLICE (Includes Individual Police and Police Formed Units)	8.70%
PERCENTAGE OF FEMALE/TOTAL	3.33%

Figure 6: According to DPKO/OMA Statistical Report on Female Military and Police Personnel in UN Peace-keeping Operations Prepared for the 10th Anniversary of the SCR 1325, in 2010¹⁷

‘Women, peace and security’ agenda central pillar of global affairs, Phumzile Mlambo-Ngcuka, the Executive Director of the UN Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women)¹⁸

While atrocities against women and girls in armed conflict are now the focus of attention and documentation, it is critical that perpetrators are brought to justice, and that survivors are accorded dignity and support.¹⁹

Although the percentage of women in peacekeeping is improving but still in most of the countries the percentage of women as peacekeepers is low. Participation of women as peacekeepers would resolve many problems existing.

¹⁶ Women, Peace and Identifying Security: Piloting Military Gender Guidelines in UNIFIL http://peacekeeping.un.org/sites/default/files/unfil_pilot_report_web_flat.pdf

¹⁷ DPKO/OMA Statistical Report on Female Military and Police Personnel in UN Peacekeeping Operations Prepared for the 10th Anniversary of the SCR 1325, (2010). Retrieved from UN peacekeeping website on February 11, 2018 http://peacekeeping.un.org/sites/default/files/gender_scrs1325_chart.pdf

¹⁸ Investigating in peace (October 27, 2017) Security Council debate on ‘women, peace and security’ spotlights prevention and gender equality links <http://peacekeeping.un.org/en/security-council-debate-women-peace-and-security-spotlights-prevention-and-gender-equality-links>

¹⁹ Ibid

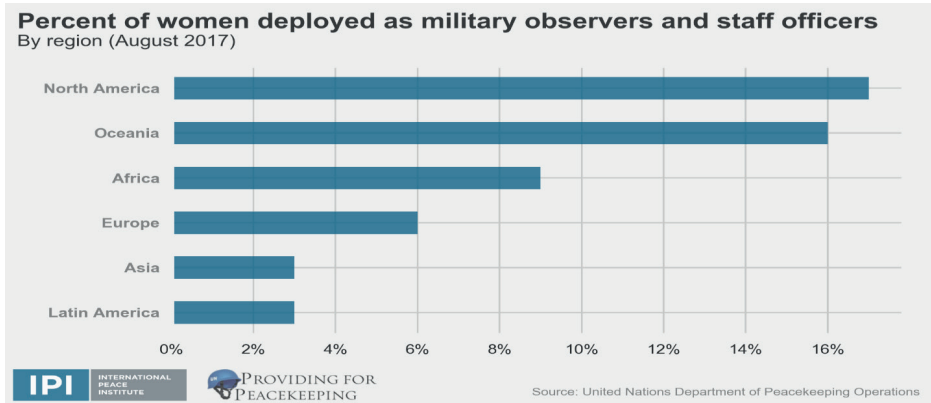

Figure 7: Deployment of women in Peacekeeping regional division:

Women as better communicators:

How it worked in case of peacekeeping missions and how Indian women performed in peacekeeping Liberia and how can the situation of Kashmir could become better. For instance Hungarian women in armed forces and how they are managing and what lessons Indian female officers can adopt. Unfortunately, debate regarding female soldiers appears to be more on their role in combat rather than focusing on how best to utilize the strengths of female officers in peacekeeping operations.

Yet, it appears there may be specific roles that are better suited to female officers than their male counterparts. Major General Lund has pointed out one important advantage that female peacekeepers have: “Being a female, from my recent deployment in Afghanistan, I had access to 100 percent of the population, not only 50 percent”. Access to the local population becomes particularly relevant when considering the current nature of conflicts in which UN peacekeepers find themselves.²⁰

Most peacekeeping operations are mandated to protect civilians under imminent threat of danger, yet in practice this is both a daunting and immensely challenging task. Take, for example, MONUSCO, the UN mission in the Democratic Republic of the Congo (DRC). This mission has to protect civilians over a territory the size of Western Europe from approximately 40 armed groups that roam and often terrorize local populations.²¹

²⁰ Alexandra Ivanovic (2014). Why the United Nations need more female peacekeepers. Retrieved from UN peacekeeping website on February 11, 2018. <https://unu.edu/publications/articles/why-un-needs-more-female-peacekeepers.html>

²¹ Ibid

Studies conducted by the UN in support of resolution 1325, from experience in operations in Cambodia, Kosovo, Timor-Leste, Afghanistan, Liberia and the DRC, have demonstrated that female soldiers do not face the same cultural restrictions as their male counterparts, and are able to gain information from women and children. This ability to gain the trust of local populations should be considered a vital component of any peacekeeping operation. In fact, in Afghanistan, “Female Engagement Teams” were able to penetrate the conservative male-dominated society by regularly interacting with local women, gaining their trust until they were willing to share valuable information about areas where the Taliban were recruiting. In the DRC, the UN actively employs unmanned aerial vehicles as part of its intelligence-gathering capabilities. The ability to fully and accurately synthesize this information can only be done with supported human intelligence. With resource and budget constraints of peacekeeping operations, the UN must look to use more effectively the non-combatant elements of its mission.²²

Indian Contribution to peacekeeping:

“We see you as family,”

Liberian President Ellen Johnson-Sirleaf (recently told the women of the all-female Indian police unit serving in her country under the United Nations flag.)

“If I had my will, I would have recommended for another unit of the United Nations Mission in Liberia (UNMIL) to leave, so that the Indian Formed Police Unit (FPU) would continue its stay in the country for the time being,” she said, speaking to a large crowd at their recent farewell ceremony, organized to coincide with India’s Republic Day. Since 2007, there have been nine rotations of all-female police units from India, whose primary responsibilities have been to provide 24-hour guard duty and public order management and to conduct night patrols in and around the capital, Monrovia, while assisting to build the capacity of local security institutions. 125 women and supporting personnel that constitute the unit will pack their bags and return home to all corners of India following their one-year rotation in the post-conflict nation.²³

Ten years ago, there were 16,000 UN uniformed personnel in Liberia. By the end of June, there will be 1,240 military and 606 police. “The all-female Indian FPU will not be replaced, but its legacy will continue in Liberia and throughout peacekeeping,” said the Special Representative of the Secretary-General and Head of UNMIL, Farid Zarif.²⁴

²² Ibid

²³ UN news centre, (February, 12, 2016) Hailed as “role models,” all female Indian police unit departs UN mission in Liberia, retrieved on February 8, 2018 from African renewal online website. <http://www.un.org/africarenewal/news/hailed-%E2%80%98role-models%E2%80%99-all-female-indian-police-unit-departs-un-mission-liberia>

²⁴ Ibid

In India, special trainings and all-women peacekeeper units tackle sexual violence. Officers from 16 countries, including, Cyprus, Ghana, India and Tajikistan received training on how to respond to sexual violence in conflict areas. If you were a UN peacekeeper in a conflict country, what would you do if you came across a badly wounded teenage girl who had been gang-raped? Which UN rules and regulations would you follow? What would be your responsibility?"

These were just some of the questions that 56 UN peacekeepers considered during a two-day training workshop organized by the Centre for United Nations Peacekeeping (CUNPK) and UN Women in September 2013. "The presence of female peacekeepers positively impacts the confidence of the local population; the reporting of gender-based violence increases; and in fact, my troops become role models for the local girls," says Seema Dhundia, Deputy Inspector General of the Central Reserve Police Force in Chandigarh Union Territory, north of New Delhi. She was the commander of the world's first all-female UN peacekeeping force that was dispatched to Liberia in 2007.²⁵

MINURSO				
	Experts on Mission	3	0	3
MINUSTAH				
	FPU	440	0	440
	Individual Police	12	0	12
MONUSCO				
	Contingent Troops	3,348	8	3356
	Experts on Mission	42	2	44
	FPU	271	9	280
	Staff Officer	16	0	16
UNAMA				
	Individual Police	1	0	1
UNDOF				
	Contingent Troops	192	0	192
	Staff Officer	11	1	12
UNIFIL				
	Contingent Troops	876	5	881
	Staff Officer	18	0	18
UNISFA				
	Experts on Mission	2	0	2
	Staff Officer	3	0	3
UNMIL				
	Individual Police	0	1	1
UNMISS				
	Contingent Troops	2,309	10	2319
	Experts on Mission	15	0	15
	Individual Police	22	1	23
	Staff Officer	44	2	46
UNTSO				
	Experts on Mission	1	0	1
Total for Country		7,626	39	7,665

Figure 8: Indian contribution in UN Peacekeeping²⁶ as per May 31st 2017:

²⁵ UN Women (, October 16, 2013) In India, special trainings and all-women peacekeeper units tackle sexual violence. Retrieved form UN Women website on February 8, 2018. <http://www.unwomen.org/en/news/stories/2013/10/in-india-all-women-peacekeeper-units-tackle-sexual-violence>

²⁶ Summary of Contributions to UN Peacekeeping by Country, Mission and Post. (May 31, 2017) https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/may17_3.pdf

Could the issue of Kashmir be resolved by deploying more women in the Jammu and Kashmir?

Apart from territorial challenges India is facing internal issues as well. The Kashmir issue has been in the centre of NEWS for decades. The deployment of women from armed forces might help the situation of Kashmir. The Centre is set to raise a women India Reserve (IR) battalion consisting of around 1,000 personnel in Jammu and Kashmir. The battalion will assist the state police and will primarily deal with incidents like stone pelting. "Around 6000 applications were received from women. Therefore, it was decided to raise one battalion only from women applicants. The decision is in line with the Centre's directive to increase representation of women in security forces to 33 percent in future,"²⁷

Hungarian females in armed forces contribution to peacekeeping:

Ambassador Bogay hosted the circle of women ambassadors on September 6, 2016 at the permanent mission of Hungary to the UN where she expressed strong support for the implementation of SDGs (Sustainable development goals) and to work towards achieving gender equality.²⁸

According to the military budget of Hungary, Expenditure of HDF (Hungarian Defence forces) is: *US\$37,185* (compared to global average of approximately *US\$65,905*; and a regional European average of *US\$7,755*). Total participation is 93 as per 31 August 2015 ranking Hungary at 72nd and 13th EU member; and 12th NATO member.²⁹

Hungarian peacekeepers are participating in UN and UN mandated operations in Cyprus, Lebanon and Western Sahara, Kosovo, the Democratic Republic of Congo and Bosnia and Herzegovina. Hungary equally attaches great importance to the success of the stabilisation process in Afghanistan where it has been the leading nation of the Baghlan Provincial Reconstruction Team since 2006.³⁰

²⁷ Rajesh Ahuja, (June 01, 2017). Govt to raise women police battalion to tackle Stone pelters in Kashmir. Retrieved from Hindustan times on February 8, 2018. <https://www.hindustantimes.com/india-news/govt-to-raise-women-police-battalion-in-j-k-to-deal-stone-pelters/story-zTQYuUgcUllFJl1nkAvZMO.html>

²⁸ Permanent mission of Hungary in New York, <https://ensz-newyork.mfa.gov.hu/search/page:3>

²⁹ Zoltán Szenes, (2015). Peacekeeping Contributor Profile: Hungary. Retrieved from peacekeeping website. <http://www.providingforpeacekeeping.org/2015/09/11/peacekeeping-contributor-profile-hungary/>

³⁰ Hungary candidacy to United Nations Security Council 2012-2013. http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/991B8CE5-D2C3-4A50-B211-1CF793FD6A24/0/UNSC8_EN.pdf

	MINURSO	Experts on Mission	6	1	7
	MINUSCA	Experts on Mission	2	1	3
		Staff Officer	3	0	3
	MINUSMA	Individual Police	1	0	1
	UNFICYP	Contingent Troops	56	15	71
Country	Mission	POST	MALE	FEMALE	TOTAL
	UNIFIL	Staff Officer	5	1	6
		Staff Officer	4	0	4
	UNMIK	Individual Police	2	0	2
Total for Country			79	18	97

Figure 9: Hungarian contribution to Peacekeeping as per May 31, 2017 report.³¹

It's about getting the balance right:

Deputy Secretary General Rose Gottemoeller underlined that “we have seen the effects and added value of integrating the gender perspective in our operations in Kosovo and Afghanistan, in particular. Women’s equal and meaningful participation is not just a question of equality and doing the right thing, it’s a question of how you engage and it’s a question about achieving your objective in a more efficient, more effective manner. It’s about bringing different perspectives, different capabilities to the table, it’s about making our militaries and institutions more capable, more credible, and better equipped. It’s doing things right, it’s the smart thing to do.”³²

The contribution of women towards peace is a huge step towards humanity as to destroy the peace is easier than maintaining it. Women in armed forces of both India and Hungary have contributed in UN peacekeeping missions regardless of less in number they demonstrated better integration and good communicators in the conflict zone. Be it the women in east or in west the attitudes of the societies are the same. Although the number of female soldiers is high in Hungarian armed force but still only 16 servicewomen took part in peacekeeping missions and Indian lady officers besides very low in number compared to Hungarian female soldiers served more in number in Peacekeeping operations abroad. The cultural attitude of society towards women aspects are same in both the nations, only in Hungary the word gender isn’t highlighted but the gender gap does exist.

³¹ Summary of Contributions to UN Peacekeeping by Country, Mission and Post. (May 31, 2017) https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/may17_3.pdf

³² NATO (June 12, 2017). Annual conference on gender perspective. Retrieved from NATO website on February 10, 2018 https://www.nato.int/cps/su/natohq/news_144800.htm

The UN has a particularly poor record for the number of female officers: at present, there are just 69 women military experts in its 16 missions. To help fix this imbalance, the UN Women organisation brought more than 40 female officers together to discuss their experiences. Participants said that it wasn't just in responding to sexual violence that women have an advantage. Major Shikha Mahrotra, an Indian officer with the UN Organisation Stabilisation Mission in the Democratic Republic of the Congo (Monusco), said the difference between men and women in conflict lies in emotional intelligence and empathy – traits which she says don't always come naturally to her male counterparts.³³

Like most armies, the Indian Armed Forces does not allow its female soldiers to participate in combat situations. Mahrotra is adamant that this should change. "It's a psychological thing. In my country men think that women should be protected. But I've taken the same training as men, and I am just as prepared."³⁴

Women peacekeepers do it differently and see the issues from a different angle. "Women are different from men in peacekeeping situations because they are able to see events with a more humanitarian perspective," said Flt Lt Kristie Winters, from the Australian Air Force.³⁵ The contribution of female soldiers to the world as a peacekeeper will be remembered throughout the history.

³³ Simon Allison. (September 17, 2015). Are women better peacekeepers? These UN officers think so. Retrieved from The guardian on February 8, 2018 <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/17/women-better-peacekeepers-un-officers-think-so>

³⁴ Ibid

³⁵ UN Women (, October 16, 2013) In India, special trainings and all-women peacekeeper units tackle sexual violence. Retrieved from UN Women website on February 8, 2018. <http://www.unwomen.org/en/news/stories/2013/10/in-india-all-women-peacekeeper-units-tackle-sexual-violence>

A NEM-KORMÁNYZATI SZERVEZETEK MIGRÁCIÓVAL ÖSSZEFÜGGŐ TEVÉKENYSÉGEI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A RENDÉSZETI SZERVEKSEL VALÓ EGYÜTTMŰKÖDÉSRE

Nagyné dr. Csobolyó Eszter

Bevezetés

2015-ben a doktori tanulmányaim kezdetén a migráció kérdése adta a politika és a közbeszéd tárgyát itthon és Európa szerte. Kutatásom indíttatása abból a református örökségből következő hagyomány volt, hogy a spirituális, liturgikus, vagy egyszerűbben az elsődleges vallási tevékenységen túl a református teológiai hagyománynak fontos eleme a *közéleti felelősségvállalás*. Isten és Istennek Jézus Krisztusban megjelent szeretete nem marad az egyház kerítésein belül, sőt az isteni gondviselésnek a határőrizeti célú ideiglenes határvár sem szabhat korlátot. Isten a mindenség Ura, tehát sem időben, sem térben, sem tárgyban, sem szellemiségben nincs semmi, ami végső soron nem az Ő uralma alá tartozik.

A Reformáció 500. évfordulójának megemlékezései bizonyára még sokunk lelkében és szívében elevenen él, és felelevenedik bennünk a mozgalomhoz szorosan kapcsolódó protestáns princípium, miszerint az ember több mint hús. Az ember szellem és lélek is. Ezt a nézetet a nem-kormányzati szervezetek jelentős része magának vallja és ez is megerősíti azt az álláspontot, miszerint *a globális társadalmat érintő „mozgalom” kezeléséből nem hiányozhatnak a civil élet szereplői*. Kutatásom célja megvizsgálni/*bemutatni a migráció hazai és nemzetközi kezelésében szereplő civil szervezeteket, különös tekintettel azok rendészeti szervekkel való együttműködésére.*

Civil szervezet fogalma

Mit értünk Magyarországon a civil szervezet fogalma alatt? A civil szervezet fogalmát és az NGO¹ – nem-kormányzati szervezetek – kategóriáját a magyar köznyelv szinonimaként használja. A *harmadik szektort* alkotó civil szervezetek mozgatórugója az *önkéntesség*. Jó szándékú emberek a közös cél érdekében idejüket, tehetségüket, képességüket áldozzák. Aki idejéből, energiájából, szaktudásából áldoz, az valamilyen szinten szívből azonosul azzal, amire áldoz. Létrejöttüket, működésüket *nem a profit megszerzése és*

¹ Non-governmental organization

felosztása jellemzi. A Civil törvény² rendelkezése alapján *civil szervezet az alapítvány, az egyesület – a párt kivételével – és a civil társaság.*

Az NGO, azaz nem-kormányzati szervezetek kategória jelentéstartalmát tekintve a civil szervezetnél jóval szélesebb kört ölel, és elsősorban a szervezetek sajátos viszonya, a különböző szintű kormányzati szervezetektől való függetlensége alapján határozza meg létüket. A fogalom azt sugallja, hogy a kormányzati szervezetek kivételével minden más szervezet ebbe a kategóriába tartozik, azonban ez nem így van. A felsorolt civil szervezetekre vonatkozó kritériumoknak szigorúan meg kell felelniük.

Tipikusan nem-kormányzati szervezetek az egyházak. A hatályos jogszabályok az egyházakat inkább a nem-kormányzati kategóriába sorolják. Az egyházak törekvése pedig inkább arra irányul, hogy önállóan, tehát a civil szervezetektől, illetve a nem-kormányzati szervezetektől elkülönülve legyenek kezelve.

Magyarországon a civil szervezetek közül az alapítvány és az egyesület *bíróági nyilvántartással* jön létre és jogi személyiséggel rendelkezik. A vallási tevékenységet végző szervezetet az Országgyűlés szigorú kritériumok alapján ismeri el egyházként és veszi nyilvántartásba.³ A hatályos rendelkezés szerint 27 bevett egyház működik hazánkban.⁴

Migrációs kihívások „könnyű szele”

Kritikusan releváns kérdésként merül fel, hogy mit tesznek, hogyan viszonyulnak a civil szervezetek, különös tekintettel az egyházak a migrációs kihívásokhoz? A humanitárius szerepvállaláson túl hallathatják-e a hangjukat? Kutatásom hipotézise, hogy az NGO-k nem hiányozhatnak a globális népvándorlás kérdésének kezeléséből és mintegy komp-

² 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról

³ 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról 14. §

⁴ Magyar Katolikus Egyház, Magyarországi Református Egyház, Magyarországi Evangélikus Egyház, Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége, Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (Statusquo Ante), Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség, Budai Szerb Ortodox Egyházmegye, Konstantinápolyi Egyetemes Patriarchátus - Magyarországi Ortodox Exarchátus, Magyarországi Bolgár Ortodox Egyház, Magyarországi Román Ortodox Egyházmegye, Orosz Ortodox Egyház Magyar Egyházmegyéje (Moszkvai Patriarchátus), Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete (Magyarországi Unitárius Egyház), Magyarországi Baptista Egyház, HIT Gyülekezete, Magyarországi Metodista Egyház, Magyar Pünkösdi Egyház, Szent Margit Anglikán/Episzkopális Egyház, Erdélyi Gyülekezet, Hetednap Adventista Egyház, Magyarországi Kopt Ortodox Egyház, Magyarországi Iszlám Tanács, Krisztusban Hívó Nazarénus Gyülekezetek, Magyarországi Krisna-tudatú Hívők Közössége, Az Üdvahadsereg Szabadegyház Magyarországon, Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza, Magyarországi Jehova Tanúi Egyház, Buddhista vallási közösségek

lementáris kooperációként vállalnak/kapnak szerepet a rendészeti szervek mellett a probléma kezelésében.

A Hazánkat ért 2015-ös migrációs hullám előtt a magyar Kormány 1698/2013. (X. 4.) határozatával elfogadott *Migrációs Stratégia és az azon alapuló, az Európai Unió által a 2014–2020 ciklusban létrehozásra kerülő Menekültügyi és Migrációs Alaphoz kapcsolódó hétéves stratégia* több pontjában hangsúlyozza, hogy a *civil szervezetek és az egyházak a migrációs kérdés kezelése során egyre hatékonyabban és intenzívebben lépnek fel.* A Stratégia létrehozásában a magyar *Helsinki Bizottság* is részt vállalt, ami elsősorban a menekülők jogvédelmével foglalkozik.

A 2015 előtti időszakból kiemelendő az a megállapodás, ami a Rendőrség és a *ki-lenc egyház/felekezet*⁵ között, 2012. április 6-án jött létre. Az együttműködés kiterjed a Rendőrség által személyi szabadságukban korlátozott, rendőrségi fogdában, illetve a Rendőrség által fenntartott őrzött szállásokon elhelyezett személyek lelki gondozásának és a szabad vallásgyakorlásának biztosítására. Az együttműködési megállapodás nagyon okosan látja azt, hogy nemcsak azok szorulhatnak lelki gondozásra, akik a rendőrségi fogdán vannak, hanem az őrzőknek is szükségük van testi-lelki stabilitásuk megőrzésére. A *Rendőrség személyi állománya* részére a szolgálati feladatok teljesítését követően, önkéntes alapon *lelki gondozást*, illetve *vallásgyakorlást* biztosít e megállapodás.

A Rendőrség és a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal hosszú idő óta bevonja a menedékkérőkkel és menekültekkel foglalkozó *Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület* a munkájába. A civil szervezet képzéseket tart, munkatársaik jelen vannak a befogadó állomásokon és a szálláshelyeken.

A *Cordelia Alapítvány* a kínzást és traumát elszenvedett menekültek pszichés problémáit kezeli.

Migrációs „vihar”

2015 nyarától az ideiglenes határzár felhúzásáig a legkitaposottabb útvonal lettünk Európa felé a bevándorlás szempontjából.⁶ A németországi, vagy svédországi álmokat kergető menekültek tranzit állomásként tekintettek Magyarországra, és jelentős részük a minél gyorsabb továbbutazást tervezte. A menekültügy területén korábban működő nem-kormányzati szervezetek mellett/helyett spontán szerveződő csoportok jöttek

⁵ Együttműködő felek: Magyar Katolikus Egyház, Magyarországi Református Egyház, Magyarországi Evangélikus Egyház, Magyarországi Baptista Egyház, Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége, Magyarországi Unitárius Egyház, Magyarországi Román Ortodox Egyház, Tan Kapuja Buddhista Egyház, Magyar Iszlám Közösség.

⁶ 2015. szeptember elejéig 159.968 fő volt a hazánkba illegálisan belépők száma. A határzár felépítését követően ez a szám jelentősen csökkent és ez a tendencia folytatódik a mai napig.

létre, akik elsősorban a menekültek alapszükségeit jelentő igények kielégítésében, illetve a továbbutazásuk megkönnyítésében vállaltak szerepet.

2015. júniusában indult a legnagyobb internetes közösségi hálón a *Migration Aid* csoportja, amihez néhány nap alatt több ezren csatlakoztak és a munkában bekapcsolódó aktivisták információval, élelemmel, innivalóval és alapvető higiéniai és ruházati cikkekkal segítették az úton lévőket. A közösségi kezdeményezés *Migration Aid International* non-profit szervezeti formát öltött. Hasonlóan online szerveződött a „*Segítsünk együtt a menekülteknek*” önkéntes csoport elsősorban Budapesten, míg a *MigSzol* (Migration Solidarity Group of Hungary) kezdeményezésnek budapesti és szegedi ága működött.

Szintén a neten tartja a kapcsolatot, illetve hívja fel a társadalom figyelmét az *Egyesült Nemzetek Szervezetének Menekültügyi Főbiztossága* a menekültek és menedékkérrők nehéz helyzetére, azokra az okokra, amelyek otthonuk elhagyására készítik ezeket az embereket, valamint a menekültek beilleszkedéssel kapcsolatos szükségleteire. A szervezet további célja az elmúlt években felerősödött idegengyűlölet elleni küzdelem.

Hasonló tájékoztatói/missziós feladatot vállalt a *Magyar Bibliatársulat Alapítvány*, amit a magyarországi protestáns és ortodox egyházak hoztak létre a magyar nyelvű Biblia ügyének szolgálatára azzal, hogy 2013-ban elkészített egy vándorkiállítást, amely a Biblia menekültekkel, jövevényekkel kapcsolatos tanítását igyekezett összefoglalni *Is-ten szereti a jövevényt* címmel és nem várt aktualitást adott a 2015 nyarán kezdődött „modern kori népvándorlásnak”. A bibliai intelmek, különösen a „mert ti is jövevények voltatok” (2Móz 22,20) gyakran váltak a segítségre nyújtásra való felhívások lözongjává. Úgy tűnik, hogy a társadalmi elvárások horizontján a menekültkérdéshez való viszonyulás egyben az egyházak hitelességének is tesztkérdésévé vált.

2015-ben a történelmi egyházak karitatív tevékenysége, intézményes fellépése sajnos marginális maradt.⁷ A *Magyarországi Református Egyház Menekültmissziója* a migránsok társadalmi integrációjával foglalkozik. A *Magyar Ökumenikus Segélyszervezet* 2015. júliusában az elsők között kezdte meg a migránsok nyújtott segítségnyújtást azzal, hogy *segélycsomagokat* osztott, főként tartós élelmiszereket, higiéniai cikkek és ruhanemű formájában a nagyfai menekülteket ellátó táborban. A *Baptista Szeretetszolgálat* két *Családok Átmeneti Otthonát* tart fenn, ahol menekültek is élnek. A *Magyar Máltai Szeretetszolgálat* az úton lévő *egészségügyi ellátásának* megszervezésére helyezte a hangsúlyt. Mozdgó orvosi rendelővel, szociális munkásaival és teajárataival kereste fel azokat a helyszíneket, ahol a menekültek legnagyobb csoportjai voltak. A *Magyar Vöröskereszt* pszichoszociális ellátást biztosított a rászorulóknak, fő céljuk a

⁷ Álláspontom szerint a nyugat-európai, főleg protestáns egyházak jobban kivették részüket a menekültek megsegítéséből. Kényszerű összetartozásunkat szívszorítóan őszintén ábrázolták 2015. telén a kölni dóm előtt tartott szentmisén, amikor egy menekülteket szállító lélekvesztőt használtak oltárként. A hajó pusztaságával emlékeztet bennünket azokra az áldozatokra, akik a tengerekbe fulladtak menekülésük során. Továbbá a ladik szimbolikusan arra is felhívja a figyelmünket, hogy mi is „egy hajóban evezünk”, akár a migránsok. A kihívás kezelése mindannyiunkat terhel.

gyermekek frusztrációjának csökkentése és a gyermekeket gondozó anyák lelki megerősítése. A *Katolikus Karitás* már korábban együttműködési megállapodást kötött a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatallal, melynek keretében folyamatosan segíti a befogadó államosokon elhelyezett menekülteket.

A legnagyobb és legrégebbi múltú karitatív szervezeteket fogja össze és tömöríti az Emberi Erőforrások Minisztériuma mellett működő *Karitatív Tanács*⁸, ami 2015. július 15. napjától *összehangolt munkával*, a hatóságokkal egyeztetve, a feladatokat egymás között megosztva, szervezeten segítette a rászoruló menekültek ellátását.

A TÁRKI 2016 márciusában hozta nyilvánosságra a 2015-ös migrációs helyzetről szóló kutatásának az eredményét, amely azt állapítja meg, hogy a jellemzően szociális szolgáltatóként állami feladatot is ellátó közismert, nagyobb szervezetek a migránsok megsegítésébe csak kevésbé kapcsolódtak be. Inkább az alulról szerveződő, jogi keretek nélkül működő, a közösségi médián szerveződő csoportok tudtak rövid idő alatt sok ezer segítőt mozgósítani, és látványosan fellépni a „tettek mezején”.

Vihar utáni csend

A szerb határ lezárásával a migránsok hirtelen eltűntek az országból. Az önkéntesek jelentős része eltűnt, a formába öntött csoportok átértékeltek helyzetüket. Szinte a migránsok védelméről a fókusz a határok védelmére helyeződött át, és ezzel jelentős szerepet kapott az *Országos Polgárőr Szövetség*. Dr. Pintér Sándor belügyminiszter felkérése alapján Csongrád és Bács-Kiskun Megyékben a 8 km-es határsávban lévő települések polgárőr egyesületei közvetlenül vesznek részt az országhatár védelmében. A Rendőrség és a Polgárőrség együttműködése elsősorban a járőr és a figyelőszolgálatra terjed ki, az ország mélységi területein az együttműködés elsősorban a polgárőrök részéről a figyelőszolgálatra, majd észlelés után haladéktalan jelzés adásására fókuszál a Rendőrség felé. 2017. január 21-én létrejött a *Határvédelmi Polgárőr Tagozat*, amelynek célja, hogy a határ menti településeken, az illegális migráció okozta jogsértések megelőzését, továbbá a szakszerűbb, hatékonyabb, koordináltabb polgárőr szolgálatellátás feltételeinek a megteremtését segítsék.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának Regionális Képviselője a menekültügyben részt vevő civil szervezetek, valamint formalizálódó csoportok részére egyeztetést kezdeményezett, azonban a tárgyalás kevés eredményt hozott. A feszültség az egyeztetést sem kerülte el, ahogyan a válság ideje alatt szinte minden félnél érezhető volt. Fennállt a segítők között, valamint a segítők és a magyar hatóságok kapcsolatában egyaránt. Így egyes esetekben nehéz volt eligazodni, hogy mi minősül jogszerű segítségnyújtásnak az illegális migráns számára, egymásnak feszült az „amatőr” segítségnyújtás a „pro-

⁸ Tagok: Katolikus Karitás, a Magyar Református Szeretetszolgálat, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat, a Baptista Szeretetszolgálat, a Magyar Vöröskereszt, a Magyar Ökumenikus Szeretetszolgálat.

fesszionális” fellépésnek, vagy sajnos ide sorolható a magyar hajléktalan elküldése a menekültek számára szervezett ételosztásról is.

A nem-kormányzati szervezetek körül kialakult feszültség megítélésem szerint az eltelt két esztendő alatt csak súlyosbodott, és fájó szívvel összegezhető, hogy a humanitárius segítségnyújtástól kezdve, túl a kvótarendszeren, a kerítésépítéseken, eljutotunk egy olyan helyzetig, hogy a civil szervezeteket hallva sajnos összeszorul az ember gyomra, szíve és pénztárcája, minthogy pozitív kép jelenne meg előttünk. Inkább eszünkbe jut a kialakult Macedón helyzet, vagy az Olaszországban a civil szervezetekkel szemben folyamatban lévő ügyészégi eljárás és a magyar Kormány 2015 eleje óta tartó kemény bevándorló ellenes propagandája. Mindeközben pedig a menekültválsággal érintett területek, így például a Közel-Kelet frekvenciált helye a vallásüldöző cselekményeknek is, szinte csata zajlik a menekültek miatt a Földközi tengeren és egyetlen nap alatt közel félezer „a jobb élet reményét kergető” veszett oda a különböző vizeken.

A migrációval kapcsolatos fellépések helyszínei az utcákról, a pályaudvarokról, és lassan a határokról is átkerül a politika helyszíneire, az önkormányzatokba, a parlamentekbe és a bíróságokra. Mélyen elgondolkodtató az Európai Unió Bíróságának januári ítélete, amelyben megtiltottak a pszichológus szakértő alkalmazását a menekültügyi eljárásokban. Az ítélet előzménye, hogy egy nigériai állampolgár menedékkérelmet nyújtott be Magyarországon arra hivatkozva, hogy hazájában homoszexualitása miatt üldözik. Az ügyben pszichológus szakértőt rendeltek ki, aki azonban nem igazolta, hogy a férfi homoszexuális lenne, így a beadványt elutasították. A határozat felülvizsgálatát végző magyar bíróságnak kételyei merültek fel, hogy egyáltalán vizsgálható-e ilyen módon a kérelmező szexuális orientációja, ezért az Európai Bírósághoz fordult, ahol a Helsinki Bizottság lépett fel az ítélet meghozatal érdekében. A hírforrás szerint „komoly a veszélye annak, hogy a jövőben egyre több migráns jelenik meg a határainkon azt hangoztatva, hogy homoszexuális, ezért be kell őt engedni”. A jövőben ezzel az indokkal bárki bebocsátást nyerhet Magyarországra, „hiszen a vonatkozó nemzetközi egyezmények tiltják a menedékkérők visszaküldését oda, ahol életük, testi épségük bármilyen okból veszélybe kerülhet. Az afrikai államok pedig – akárcsak az iszlám világ országai – többnyire szigorúan, helyenként halállal büntetik az egyneműek testi kapcsolatát”.⁹

Kutatási módszertan

Az elmúlt három esztendőben elsősorban feltáró kutatási módszert alkalmaztam, a migráció kezelésében részt vevő civil szervezetek munkáját főként a híradásokból, konferencia anyagból/előadásokból értékeltem. Református lelkész kollégámmal¹⁰ a

⁹ <http://www.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/parlamenti-allamtitkarsag/hirek/egy-unios-itelet-kitarhatja-a-kapukat-a-migransok-elott-utoljara-felkeresve> 2018.február 4.

¹⁰ Dr. Dobos Ágoston, békésszentandrás lelképásztor, <http://www.evangelikus.hu/cikk/mire-tan%C3%ADtja-eur%C3%B3p%C3%A1t-menek%C3%BCIthelyzet-%E2%80%93-besz%C3%A9lget%C3%A9s-dr-dobos-%C3%A1goston-reform%C3%A1tus-lelkip%C3%A1sttorral-utoljara-felkeresve> 2018. február 4.

Békéscsabai Menekülttáborban missziós alkalmat tartottunk énekszóval, Igével és adományok osztásával. Meglátogattam a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalt, ahol a szervezet igazgatója gazdag tájékoztatást adott a szervezet működéséről, valamint a civil szervezetek való kapcsolatukról.

Álláspontom szerint azonban a fenti közvetett hírforrások nem elegendőek. Konzulensem biztatására a jövőben a következő *civil szervezetekkel közvetlenül is felveszem a kapcsolatot, hogy a kutatás induktív stratégiai módszere az eredményességéhez és használhatóságához minél szélesebb körben hozzájáruljanak:*

1. Kalunba Szociális Szolgáltató Nonprofit Kft.
1073 Budapest, Erzsébet körút 5. 2. em.14.
Vezető: Kanizsai-Nagy Dóra - dorakanizsai@gmail.com
www.kalunba.org
2. ENSZ Menekültügyi Főbiztosság Közép-európai Regionális Képvisellete
Munkatárs: Puskás Zsuzsanna - puskas@unhcr.org

Bizonyára a kutatás gazdag anyagát fogja jelenteni az *ENSZ migrációs csomagja*, amelynek tárgyalását február 1-jén kezdte meg az Európai Parlament. A magyar kormány a tervezet eddig megismert részét aggasztónak tartja és súlyosan elgondolkodtató jelnek, hogy az Egyesület Államok kilépett az egyezményről szóló tárgyalássorozatból. A kormány jelenlegi információi alapján a tervezett csomag olyan elveket tartalmaz, amelyek ellentétesek Magyarország érdekeivel, így például a kezdeményezés kilátásba helyezi az illegális határátlépést sújtó büntetések enyhítését, javasolja, hogy az országok gyakoroljanak kevesebb ellenőrzést a belépni kívánó idegenekkel kapcsolatban, továbbá az ENSZ felvetette azt is, hogy *a nem-kormányzati szervezetek vegyenek részt a migráció lebonyolításában.*

Összegzés

A helyzet súlyos, a nemzetközi menekültválságot, a keresztyénüldözést, valamint a nem-kormányzati szervezetek tartalmi/morális megítélését egyaránt. És senki sem mondhatja nyugodt lelkiismerettel, hogy a mindannyiunkat érintő népvándorlással neki nem kell foglalkoznia. Mindenkre vonatkozik a humanitárius és sokunkra vonatkozik a keresztyén küldetés betöltése, mely szerint törődnünk kell a világ és embertársaink dolgaival. Az igazságosság, a béke és a teremtés megőrzésének feladatába a migráció kérdésköre szorosan beletartozik.

A menekültjelenség és a mögöttes okok megoldása, megszüntetése korunk legfontosabb nemzetközi feladata. Nem lehet a problémát csak lokális szinten kezelni,

hanem globális gondolkodás szükséges.¹¹ Álláspontom szerint az NGO-knak a konfliktusok és azok jelenségeinek a tűzében inkább az embert, a migránst kell látniuk. És nemcsak a testét, hanem a lelkét is. Ez nyugszik igazán a nem-kormányzati szervezetek vállán és szívében. Az elmúlt időszak véres és egyre többször előforduló terrorcselekményei nem terelhetik el figyelmünket az emberről. Még akkor sem, ha olykor az útnak induló embereket a rossz és a bántó szándék vezérli. Bízom abban, hogy a tömeg nagy részét az egyéni és kollektív egzisztenciális/szociális problémája készíti arra, hogy mindenét feladva, szülőföldjéről az élet reményében, családját ha kell a hátán hurcolva útnak induljon. Ezeket az egyén sorsokat kell a nem-kormányzati szervezeteknek észrevenni, hogy legjobb tudásuk, szakértelmük és elhivatásuk szerint egymással kooperálva, vagy magányos jötevőként fellépve segítsenek ott, ahol kell, helyreállítva az elmúlt időszakban róluk kialakult súlyosan megromlott képet.

Felhasznált irodalom

Dr. Fazekas Sándor: Mert ti is jövevények voltatok...

Migrációval kapcsolatos egyházi állásfoglalások a mérlegen

A EGSZB tényfeltáró látogatásai: a menekültek helyzete, ahogyan azt a civil szervezetek látják, Felelős kiadó: A látogatásszervezés és kiadványok osztálya, Európai Unió 2016
http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/16_59_migration_synthesis-report_def_hu.pdf
(utoljára felkeresve: 2017.11.20.)

Kanizsai Nagy Dóra: Migráció a Magyarországi Református Egyház aspektusából,
in: Theológiai Szemle 2015 ünnepi szám 164. o.

Klenner Zoltán: A nem kormányzati szervezetek szerepe a migrációs válság magyarországi kezelésében
http://archiv.akfi.uni-nke.hu/uploads/media_items/nke_114_7_2017_magyarorszag_es_a_2015_os_migracios_valsga.original.pdf
(utoljára felkeresve: 2017.11.20.)

Kovacsik Ágnes: A menekült családokra összpontosítanak a karitatív szervezetek
<http://mno.hu/belfold/a-menekult-csaladokra-osszpontositanak-a-karitativ-szervezetek-1295195>
(utoljára felkeresve: 2017.11.20.)

Pecsuk Ottó: Isten szereti a jövevényt,
in: Theológiai Szemle 2015 ünnepi szám 179. o.

¹¹ Ezt a nézetet hangsúlyozta az Európai Unió Bel- és Igazságügyi Tanácsának szófiai ülése is, miszerint a származási és a tranzit országokkal való együttműködésnek hangsúly kell kapnia az európai integrált határigazgatás gyakorlati megvalósítása során.

A témában megvizsgált legfontosabb civil szervezetek

- Magyar Helsinki Bizottság, helsinki.hu
- Menedék, Migránsokat Segítő Egyesület menedek.hu
- Magyar Ökumenikus Segélyszervezete segelyszervezet.hu
- Református Missziói Központ rmk.hu/menekultmisszio/
- Magyar Máltai Szeretetszolgálat maltai.hu
- Katolikus Karitasz karitasz.hu

„It is not for us to forecast the future, but to shape it.”
Antoine de Saint-Exupéry

ANALYSIS AND CONCLUSIONS OF LESSONS LEARNED OF HUNGARIAN DEFENCE FOR- CES IN LOGISTICS-TECHNICAL SUPPORT DURING UN, NATO, EU AND OSCE PEACEKEEPING OPERATIONS

Mihaly Nyitrai¹

ABSTRACT:

Since the end of Cold War the world's most important security organizations have seen a series of peace operations. As a result of the social, military, political, economic and environmental changes of security, Hungary and the Hungarian Defense Forces have taken an increasingly important role too in these operations and gained experience accordingly. The logistical support of these peace operations due to their complexity, geographical remoteness, and the volatile operational environment, demanded more efforts and appearance of new forms of support and strategy. The national and international logistic lessons learned from the last thirty years' peace operations and their comparison are indispensable for the determination of future directions of logistics. In the light of the generations of peace operations, expectations of society, the challenges of today and the characteristics of the global security environment, the dissertation intends to examine the changes in military operational logistics, to define the points and opportunities of attachments, and to identify the drivers that cause these changes.

KEYWORDS: peace operations, military operational logistics, lessons learned process, international, security

Introduction - National Security Strategy and the Hungarian defence forces

In 2012, the Hungarian Government adopted Resolution 1035/2012 (II.21) on the National Security Strategy of Hungary, which states that the basic framework of the country's security policy is NATO² and the EU³ membership. (Kormány 2012) The strategy

¹ Ph.D. student of Doctoral School of Military Science at National University of Public Service; e-mail: nyitrai.mihaly@uni-nke.hu

² North Atlantic Treaty Organization

³ European Union

also states that the Hungarian Defense Forces, which is the basic institution for sovereignty of the country, is equipped with state-of-the-art and trained forces to enable not only the collective defense within the framework of NATO, but also contributions to the international peace-support, stabilization or humanitarian operations of the United Nations, the European Union, NATO and the OSCE⁴. (Kormány 2012) As the above-mentioned documents clearly express the country's commitment to preserving international peace and security, Hungary has an active role in the global and regional organizations (UN, NATO, EU, OSCE) take part in peace operations under their auspices. This activity is now one of the most recognized and required by the Hungarian Defense Forces as an obligation of the Allied Partner. Currently, the Hungarian Armed Forces represent more than six hundred soldiers in Hungary's interests and serve peace in around 20 missions around the world. The performance and recognition of the Hungarian Defense Forces in international roles have a significant impact on Hungary's international authority and influence, thus contributing to increasing the country's interest-seeking capability.

Problem statement

Taking part in peace operations, the Hungarian Armed Forces (HDF), not counting the period of Austro-Hungarian Monarchy, basically started in 1973 (Vietnam) by individual positions (observers, liaison officers). Since then the HDF already participated in several large and small-scale missions and operations of long distances and extreme operational environment not only by individual positions but units as well. In the age of fifth-generation peace operations⁵, it is essential to collect, summarize and analyze the experiences gained in the logistics support of peace operations and to draw the right conclusions about the logistical support for future peace operations. This is all the more necessary since the NATO strategic concepts have been modified three times since the end of the Cold War⁶ and the Alliance is currently preparing for the fourth. Moreover, the military operations cannot be separated from the civil society and its global challenges. Therefore, in addition to the lessons learned in military operational logistics, we must study and take into consideration also the effects of global challenges on the military force itself and its logistics support system. So, the well-known "train as we fight, fight as we train" military approach expresses the idea of not only being ready to meet the expectations of society but willingness to cooperate with other nations and contribution of national military forces to international security.

⁴ Organization for Security and Co-operation in Europe

⁵ Generations of peace operations: traditional peacekeeping (1948-1993, United Nations Peacekeeping Force in Cyprus, UNFICYP); civilian tasks (United Nations Transition Assistance Group, UNTAG; United Nations Operation in Mozambique, UNOMOZ), a peace enforcement (United Nations Operation in Somalia, UNOSOM; United Nations Protection Force, UNPROFOR; United Nations Assistance Mission, UNAMIR) peace building operations (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, UNMIK) and hybrid missions (African Union – United Nations Hybrid Operation in Darfur, UNAMID). Kenkel 2013

⁶ 1990. London, 1999. Washington and 2010. Lisbon ("Active Engagement, Modern Defence")

The force mobilization, as well as partially at a contingent level, is always a major logistical challenge for any state involved in operations. The long distances⁷, operational environments and infrastructure conditions different from home environment create real challenges for the military operational logistic support system and supply chain. However, these operational and supply challenges enrich the force support systems with professional skills and experiences too. Although one of the most important features of today's logistics support system is the process of standardization and multinationalization, it can be stated that typical mission does not exist. Every peace operation is unique, and the decision-makers at strategic, operational levels, as well as of the logistics, are responsible for meeting and coordinating right skills, capabilities, and needs with the often unforeseeable challenges to prepare the forces for the unexpected. An improper preparation and less carried out planning process of a peace operation might have serious, even catastrophic consequences, while an over-sized logistics support and supply chain are unnecessary, and usually impose superficial burdens on the nation and home country's economy as well. At the dawn of sustainable development, climate change, use of renewable energy and new technologies like 3D printing we simply cannot afford not to study their effects on military operational logistics in order to step up operational capabilities. But contrary to the analysis of strategies, operations, and tactics, the study of military operational logistics has usually lagged behind. That is why important to examine the impact of operations on changes in logistics, to define the future requirements for operational logistics and to point out the direction of development.

Research objectives

The fundamental purpose of the research is to examine the changes in military operational logistics and to link them to the current civil expectations and military operational requirements and challenges in the context of the generations of operations and transformation of the global security environment. Based on this, we need to look at the answers to the following questions:

1. What changes have been made in logistics support due to the changes of peace operations?
2. Is the direction of change in logistics support concurrent and following the direction of change in peacekeeping operations?
3. What can future orientation for development be envisaged for logistics support in relation to future changes in operations?

⁷ In operational terms, the long distances can be interpreted in two ways, on one hand as a distance between the Joint Operational Area (JOA) and the home base (strategic deployment), and on the other hand within the theatre of operations (tactical/ operational movement & transportation) between Port of Embarkations (POEs)/ Debarkations (PODs).

4. How do Hungarian and international logistical experiences gained in crisis reaction operations relate to each other?
5. How did the military operational experience change the Hungarian logistics support?
6. What are the possible strategic manifestations of change in logistics support for the military peacekeeping operations?
7. How did international military operational experience affect Hungarian military operational logistics approach? What changes have these experiences and tendencies made to HDF logistics support system? Can be detected any Hungarian repercussion on the international logistics support system?
8. What kind of changes has been taken in operational logistics support for HDF at each NATO strategic turning point?

International experiences and tendencies are practically inseparable from one another and from their national equivalents due to the multinational character of the operations. There are national characteristics that can be traced back to military, political, economic, social or environmental backgrounds, but basically, it is almost negligible that a given experience which nation it is linked to⁸. The same principle is applied to trends as all changes will become sooner or later part of the national or Alliance's logistics support system. These two statements are an important basis for the dissertation since it is not realistic in connection with a national military support system to expect that its operational logistical experiences fully cover relevant processes and phenomena or would not incorporate the best methods and practices of other nations or not be an integral part of multinational logistics support system. This approach, the replacement of missing national experiences from international literature, is used to look at relevant logistics processes and changes.

Actuality and limitations

The purpose of the research is to examine the logistics support of peace operations, but it is important to emphasize that as a time constraint I will only do this from the date set by Hungary's increased engagement from 1989 onwards. On the one hand, this date coincides practically with the changes in Hungary and the wider international security environment including nature of peace operations as well. On the other hand, Hungary started active and increased participating in the course of peace operations directly affecting its national security.

Studying and interpreting logistics support and experience, the Alliance's approach (permissible restriction) is applied, which, unlike the Joint Logistics Doctrine of Hungarian Defense Forces, also includes medical and health service support. The reason

⁸ For example, energy is needed for all means of transport, military activity like training or strategic deployment. Thus a disruption in a given operational energy supply chain may affect any national contingent element. From this prospect it is regardless which nation where has experienced this effect. The most important is what kind of solution has been elaborated.

for this approach is that the medical and health service support has partially already appeared in the structure of logistic support system of HDF. Along with other earlier organizational changes, this kind of structural transformation also might a sign of eventual full integration of medical and health service support into logistics support system. Accordingly, military operational logistics support for medical and health service support is essential as well.

The third restriction, concerning Defense Capabilities Initiative (DCI⁹) adopted by the Heads of States and Governments at the NATO Summit in 1999¹⁰, the sustainability of operations is the only aspect to be examined why and how it changed during operations. Of course, the other four capabilities¹¹ also are important, but these days, regarding the global challenges like climate change, use of renewable energy¹² and new technologies, this part of Initiative has the most actuality over the others. Security Strategy of Hungary and the near future emphasis of the United Nations' sustainability aspirations are shifting in this direction.

The fourth, which is also a permissible restriction that the missing and relevant operational logistic experiences and tendencies would be replaced with those of other nations. As it was aforementioned there is no nation with a full scale of military logistics experiences and adapting best practices without sharing with other allies.

Qualifications and motivation

The personal operational logistics experience¹³ is the primary motivation to carry out this research, but the three decades of military professional career in the field of logistics at different levels in the Army also fuels the work. The research is helped my teaching activity at the Military Operational Logistics of the Faculty of Military Science and Officer Training of the National University of Public Service. Last year I participated in a priority project KÖFOP¹⁴–2.1.2–VEKOP–15–2016–00001 titled “Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group Program as well¹⁵.

⁹ The main goal of the Initiative is to create a smaller but more powerful, responsive and deployable military capability of high readiness.

¹⁰ April 23-25, 1999 Washington

¹¹ DCI addresses five areas of military capability improvement: (1) effective engagement capability, (2) increasing mobility and deployability, (3) enhancement of sustainability and logistics (4) survivability of Alliance forces and (5) development of effective communication and information systems. NATO 1999

¹² UN Sustainable development goals, UN Greening the Blue, Europe 2020, NATO Smart Energy. EU Military Green

¹³ ISAF (International Security Assistance Force, Afghanistan), EUSEC RDC (European Union Security Sector Reform Mission in the Democratic Republic of Congo), EUTM Mali (European Union Training Mission in Mali)

¹⁴ The aim of the project was to examine sustainability aspects in the public service including the Army.

¹⁵ „Quo Vadis Sustainable Military Operations?” (AARMS, Vol. 16, No. 2 (2017) 83–96) https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/AARMS_2017_02_06.pdf.

Research methodology

For the reason, the primary objective of the research is to identify and organize existing operational logistics experiences and identify the possibilities for utilizing them in the logistics support system of the Hungarian Defense Forces, the most important part of the work is applied research. At the same time, during the research, I try to identify new relationships between logistics experience and its changes, which are already part of a basic research. The fundamental research characteristics are strengthened by the fact that the study of the logistic dimension of operational experiences of the Hungarian Defense Forces has so far been neglected.

In the course of research, the relationships between the collected operational logistics experiences and the processes initiated by them are to be analyzed (analysis). On the base of the obtained results, they will be compared with the analog system, requirements and processes of civil society (synthesis). As a result of the comparison, some conclusions must be made on the position of the military operational logistics support and tendencies (deduction). It is expected to draw a line for the development of military logistics which can be used as a guiding principle. In addition to the document analysis, the research is to be expanded by interviewing relevant military logistics experts on the research objectives.

In addition of the aforementioned and above all, each NATO Member State and the Alliance itself, European Union and United Nations have a lessons learned process, the purpose of which is to capture, analyze and learn efficiently from operational experience in order to improve best practices applied in operations. NATO Joint Analysis & Lessons Learned Centre (JALLC) which is the focal point for analyzing the lessons learned maintains the NATO Lessons Learned Portal¹⁶. This NATO portal is the Alliance's centralized hub for operational lesson learned, therefore, exploiting its opportunities¹⁷ is also important tool for establishing findings.

Literature review

The topic is underpinned by NATO's strategic concepts¹⁸ and frameworks, in addition to national security¹⁹ and military strategies, primarily the Euro-Atlantic commitment they contain, to be completed by the UN's 2030 Sustainable Development Framework²⁰. In addition to the concepts and frameworks, the document analysis covers the study of Joint Logistics Doctrines of the Hungarian and NATO armed forces and of STANAGs,

¹⁶ <http://www.jallc.nato.int/>

¹⁷ For example, on 20-22 March 2018 the JALLC hosts the NATO Lessons Learned Conference in Lisbon.

¹⁸ NATO Strategic Concept 1999, NATO Strategic Concept 2010 (Active Engagement, Modern Defence)

¹⁹ 1035/2012 (II/21) Government Decree on the National Security Strategy of Hungary

²⁰ The United Nations Sustainable Development Framework was adopted by the Member States in 2012 at the Rio + 20 conference. The Member States stated at this conference that an initiative for the sustainability requirements for the Millennium Development Goals (2015) was needed.

SOPs²¹, manuals and handbooks²² on military logistics, and an overview of the activities of NATO²³, European Union²⁴ and UN²⁵ Defense Agencies²⁶.

Unlike the documents and their analysis mentioned in the previous paragraph, the collection and organization of first and second-hand experiences is a separate caste for findings and discussion. The Lessons Process is an essential part of the thesis as it is for extending and improving the HDF capabilities and activities. In order to give a wider comprehension of these first and second-hand experiences, in the course of research it is essential interviewing the senior logistics planning and executive staff of strategic and operational levels. Of course, for the research it stands clear using the resources available on the web and print literature like Lessons Learned in Peacekeeping Operations²⁷.

Hypothesis set

During a military logistics carrier a number of logistical problems is encountered (How to meet the operational requirements and user expectations at the same time? or (for force enabling capability development) How to reconcile the available resources and future prospects of operational logistics support?). As a result to find satisfying solutions to these problems, it is necessary to find answers to questions such as how the changes in peace operations influence the logistical requirements, what it makes previous perfect methods and solutions outdated, what tendencies are prevailing in the logistics support of peace operations, what common opportunities for international military and national civil cooperation can be imagined? Accordingly these thoughts, the following assumptions have been made for the research

1. Changes in the generations of military operations induces changes and adaptation in the military operational logistics as well.
2. The development of military operations is faster than the pace of logistic change.
3. As a result of change in military operations, a likely direction in logistical support can also be outlined.
4. Full or partial analog parallels can be found between Hungarian and international experiences.

²¹ Standing Operating Procedures

²² NATO Logistics Handbook 2012

²³ NATO Support and Procurement Agency

²⁴ European Defence Agency

²⁵ UN Department of Field Support

²⁶ UN Greening the Blue; EU Green Military; NATO Smart Defence

²⁷ available at: https://www.nato.int/docu/peacekeeping_lessons/peacekeeping-lessons-eng.pdf

5. The experiences of peace operations have a positive influence on the changes in logistics.
6. Changes in logistical support require the emergence or upgrading of new organizational elements, and the new organizational elements require change in approach to logistical support.

At the same time, exploration of the area also highlighted the fact that in the change and trends of operational logistics, social expectations are also important. Therefore, in this respect, it is also recommended to examine the interaction between the civil and military logistics leading possibly to new directions of changes.

Relevance, conclusions and recommendations

Although the results of the research can be utilized for knowledge development of military professionals in logistics, the main achievement of the research would be an improvement in operational logistics effectiveness through R&D process by replacing the existing “follow-up mode”. This change is mandatory for looking into future as defense budgeting remains limited and frequent reorientation of logistics are not possible.

Partial research results

Although, according to the original text of the North Atlantic Treaty signed in 1949 (hereafter referred to as the Treaty), the conduct of peace operations and the management of crises and conflict prevention were not among its core tasks²⁸, yet that was mainly the activity of the Alliance in the past decades which have brought new experiences in military operational logistics as well. It is also easy to understand that each operation on the base of tasks to fulfill requires to some extent, different logistics support. The different operational tasks determine and characterize their generation of peace operations. So it can be stated that the generations of peace operations are associated with different operational tasks with own logistics factors requiring different and sometime more sophisticated approach in logistics. It is worth mentioning that, irrespective of the history of generations of peace operations, the text of the Treaty had already revealed the obligation of Member States to develop the Alliance’s individual and collective defense capabilities²⁹. Basically, this obligation of continuous capability development in military technology and technics affected later the logistics support of forces and operations.

²⁸ The tasks of management of crises and conflict prevention operations were declared by the 1991 Strategic Concept. NATO 1991

²⁹ “In order more effectively to achieve the objectives of this Treaty, the Parties, separately and jointly, by means of continuous and effective self-help and mutual aid, will maintain and develop their individual and collective capacity to resist armed attack.” NATO 1949

The change generated by the development of defense capabilities was supported by intermediate strategic concepts (London 1991, Washington 1999, Lisbon 2010), new tasks³⁰ (London 1991) and Defense Capabilities Initiative (1999 Washington). The need for development of operational logistics³¹ capabilities was highlighted by the conflicts in the Balkans, since the “layer cake” Member States had difficulties in the logistics capabilities to deal with the crisis in Europe’s “backyard”. The operational capabilities’ priorities set by the DCI, which have not changed since then, have basically been grouped around five areas³² and have launched a series of further structural, organizational, operational and logistical changes. During these decades the main accent was placed on the developing and maintaining armed forces of expeditionary character³³. But due to today’s geopolitical changes this expeditionary accent has been shifted on the preparedness and rapid deployment of the forces. The Russian-Ukrainian Crisis in 2014 (Annexation of Crimea) also highlighted the need for an appropriate level of rapid intervention to tackle unexpected and surprise military threats at the Alliance’s borders. On the base of Readiness Action Plan³⁴ in 2016 a new level of operational agility and speed has been achieved, which led to the establishment of a new “spear-head force” called Very High Readiness Joint Task Force (VJTF). This brigade size unit of some 5,000 troops is capable to deploy even within 48 hours is part of the renewed NATO Response Force (NATO 2015) This new capability of higher operational readiness required of Member States to develop accordingly new logistics support structures³⁵.

So it is apparent that the footprints of a change in geopolitical and security environment could be discovered in strategic concepts and/or appearance of new military operational tasks leading to changes in logistics. The logistics support has to bear the effect of the generations of operations. (hypothesis 1). The question is how far this effect influences the military forces? It is also a question which is the faster, the development of generations of operations or the pace of change in logistics support? Can this issue be reworded in a way that only operations with appropriate logistics support can be carried out or the operational requirements will force the adaptations of logistics support? (hypothesis 2) If this latter is the case, it also predicts the mainstreams of change in logistics support for a newly emerging generation of operations. (hypothesis 3)

³⁰ management of crisis and conflict prevention

³¹ for example strategic and operational airlift capability, methods multinational logistics coordination

³² effective engagement capability, mobility and deployability; sustainability and logistics; survivability; effective communication and information systems NATO 1999

³³ With particular regard to the Gulf War and the Alliance’s involvement in Afghanistan, we can talk about expeditionary character. In these cases, the Joint Operational Area was located thousands of miles away from the home base, which also resulted in a significant extension of the supply routes, and sophisticated logistics support for operations.

³⁴ The Readiness Action Plan was NATO’s response to the challenges of changed security environment on its eastern periphery of its territory.

³⁵ In reality the readiness level of logistics must be at least the same as the forces supported have. In this case, a small team of around 50 troops called NATO Force Integration Unit (NFIU) is tasked to facilitate NATO forces’ RSOM (Receiving, Staging and Onward Movement) deployment to the area of operations through transit and host nations’ Convoy Support Centres.

NATO seeks to meet future challenges of international security environment. These challenges are reflected not only operations but in summits' declarations and strategic concepts. This means that the generations of operations influence the Alliance's strategic concepts and decisions as well. As a result of this effect, the most likely answer to operational challenges at Alliance's level is a defense capability development. Although this emerging new capability must be achieved at Alliance's level nations must seek individual solutions even through a multinational cooperation. It follows that a multinational cooperation for realization of an emerging capability partly depends on national characteristics and needs, and partly on operational experiences. So it can reasonably be assumed that the solutions in logistics for a certain group of countries struggling with the same problem are based on similar operational experiences. (hypothesis 4)

So far at least three logistic drivers are identified: (1) operational environment, (2) common characteristics of generations of operations³⁶, and (3) the Alliance's imperative requirement for capability development from the beginning. Another transforming factor of military operational logistics is the goals and expectations of civil society. Unlike the years of Cold War, the military forces can no longer be exempted from civil regulations³⁷ and cannot withdraw from the global problems of the world like sustainable development. This being part of the society means not only budgetary constraints but also taking active part in the efforts using state-of-art technologies³⁸. It is therefore important to examine: what effects do these social expectations exert on the military operational logistics and how do they manifest themselves in operations? Did the new tasks, abilities and tendencies require emergence of new organizational elements in logistics structure?

In this regard, the first thought is that every adaptation begins with a change of attitude, but in the question of security it can only be limited to a minimum, since as a rule the security usually has primacy over the general expectations of society? This is because of the fact that the armed forces are the core of the country's military defense of independence, territorial integrity and borders, joint defense and their peacekeeping tasks derive from international treaties, and humanitarian action in accordance with international law. (OGY 2011) So, the military is not necessarily prepared to respond to challenges such as climate change. All the more so, because the realistic handling of such volumes in time and potential far exceeds the scope and lifetime of a normal military operation. At the same time, as the force is part of society, it must also be part

³⁶ Contrary to KFOR (Kosovo Force) launched in the Balkans, the International Assistance Force (ISAF) has a different operational environment. The same applies to a state-building task (eg NATO Training Mission in Iraq) than to an (Baltic) Air Policing mission.

³⁷ For example, Hungary has already joined in 1979 to the European Agreement on the International Carriage of Dangerous Goods by Road (ADR) but the means of transport of national armed forces was exempted from the control procedure. Korm. Rend. 2002

³⁸ For example, 3D printing is already capable of temporarily managing stock shortages, and also for short-term production of micro-UAVs (Unmanned Aerial Vehicles). McNally 2016 Due to these new technologies the difficulties in the supply chain management can be more easily handled.

of the common burden. Accordingly, a certain degree of change in the military force is indispensable, and this can be detected even in organizational changes. (hypothesis 6) As a question, what is the international tendency, what is the extent of adaptation to civil expectations, what can be the optimal or acceptable level of expectations for logistics support of HDF? How do the changes in the logistics of HDF and operational experiences resemble each other? (hypothesis 4)

At the same time, when examining military capabilities and peace operations' requirements and experiences it is necessary to answer the question to what extent the expeditionary force and its logistics capable of dealing with security threats and army supply problems in developing countries do they serve the interests of an army for national territorial defense? Last decades the national defense spending within NATO countries observed a tendency of reduction partially caused by economic constraints, partially by the sense of collective security guaranteed, which in total might have led to a delay or postponement of developments in military logistics capabilities of territorial defense. So, do the experiences of peace operations really have a positive influence on the changes in logistics? (hypothesis 5)

An example of military operational logistics experience and its consequences

Last 40 years there has been a significant increase in the energy use during military operations³⁹. Concerning NATO operations in landlocked Afghanistan (ISAF) and its challenging geography the fuel for troops was shipped and transferred through Karachi, Pakistan, to the storage areas of the operational area. Because of increased roadside bomb attacks and other insurgency incidents around one U.S. casualty for every 24 fuel resupply convoys for Afghanistan and one servicemember for 39 fuel convoys in Iraq was calculated, which is already a significant number in case of 6.000 fuel convoys. (Tiffen 2014) For this reason, the process of using renewable operational energy has got an overarching impulse in the armies and organizations. To address this challenge of energy security, in October 2012 in Lithuania NATO established NATO Energy Security Centre of Excellence and launched its Smart Energy Team to gather best practices within the Alliance on the energy security. Recognizing the importance and feasibility of using renewable energy, the nations started getting oriented to these developments and established first military organizational elements.

³⁹ In 2009 a study conducted by Deloitte Development LLC established a 175% increase in gallons of fuel consumed per U.S. soldier per day since the Vietnam and anticipated a 1.5% annual growth rate through 2017. Deloitte LPP 2009, Sec1:1

Summary

The research should be carried out along the above-mentioned issues and hypotheses for the European Union, the United Nations and the OSCE. Then, the NATO, UN, OSCE and EU operational logistical experiences gathered in an “operational” coordinate system should be explored and determine what common points, shifts and adaptations could be established over time, depending on the generations of peace operations, strategic concepts and decisions. The hypothesis suggest likelihood and behavior of fitting. The foreseen completion date of the research is 31 January 2019

Felhasznált irodalom

HVK LCSF (2015): Ált/217 Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatás Doktrína (3. kiadás).

Kenkel, Kai Michael (2013): Five generations of peace operations: from the “thin blue line” to “painting a country blue”.

In Revista Brasileira de Política Internacional 56.évf. (1.szám), pp. 122–143.

elérhető: <http://www.scielo.br/pdf/rbpi/v56n1/07.pdf>,

letöltve: 1/4/2018.

Korm. Rend. (2002): 1/2002. (I. 11.) Korm. rendelet a veszélyes áruk közúti szállításának ellenőrzésére vonatkozó egységes eljárásról.

Magyar Közlöny.

Elérhető: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a0200001.kor,

letöltve: 1/16/2018.

Kormány (2012): Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája, 1035/2012 (II.21).

In : Magyar Közlöny.

elérhető: http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_hatarozat.pdf,

letöltve: 1/4/2018.

McNally, David (2016): Army researchers demonstrate 3-D printed drones. Army Research Laboratory.

elérhető: <https://www.arl.army.mil/www/default.cfm?article=2926>,

letöltve: 1/15/2018.

NATO (1949): Az Észak-atlanti Szerződés. Washington DC, 1949. április 4. Washington.

elérhető: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu,

letöltve: 1/15/2018.

NATO (1991): The Alliance's New Strategic Concept. NATO.

elérhető: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm,
letöltve: 1/15/2018.

NATO (1999): The Alliance's Strategic Concept. Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. NATO. Brussels (NAC-S(99) 65).

elérhető: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm,
letöltve: 1/4/2018.

NATO (2015): NATO's new spearhead force gears up. NATO.

elérhető: https://www.nato.int/cps/ic/natohq/news_118642.htm,
letöltve: 1/15/2018.

OGY (2004): 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről.

In : Magyar Közlöny.

elérhető: http://www.honvedelem.hu/container/files/9/3857/2004._evi_cv._torveny.pdf,
letöltve: 1/4/2018.

OGY (2011.): Magyarország Alaptörvénye.

elérhető: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV,
letöltve: 1/16/2018.

Deloitte LPP (2009): Energy Security. America Best Defense.

Available online at http://www.offiziere.ch/wp-content/uploads/us_ad_EnergySecurity052010.pdf,
checked on 11/18/2016.

Tiffen, Adam (2014): Going Green on the Battlefield Saves Lives. Available online at <http://warontherocks.com/2014/05/going-green-on-the-battlefield-saves-lives/>,
checked on 11/18/2016.

A NATO MŰVELETTERVEZÉSI ELJÁRÁSÁNAK ALKALMAZÁSÁVAL KAPCSOLATOS KIHÍVÁSOK A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

Pozderka Zoltán alezredes

Összefoglaló

Sok más NATO tagállamhoz hasonlóan Magyarország is adaptálta a NATO művelettervezési eljárását és a Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzatában részletesen megfogalmazásra került a nemzeti művelettervezés lépései. A NATO művelettervezési folyamatának nemzeti viszonyok között történő alkalmazása viszont számos kihívással jár úgy a szereplők, mint a lépések és tervezési dokumentumok szempontjából. A magyar törzsek a NATO-val megegyező módon történő működését és eljárásrendjét bizonyos szervezeti és eljárásbeli anomáliák szintén akadályozzák.

KULCSSZAVAK: COPD, Törzsszolgálati Szabályzat, művelettervezés, válságreagáló tervezés,

Bevezetés

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete tagállamai között két eltérő álláspont létezik a műveletek tervezésével kapcsolatban. Az egyik fél azt vallja, a nemzeti művelettervezési rendszereknek pontról pontra meg kell egyezniük a Szövetséggel (pl. Olaszország), a másik oldal viszont az önálló művelettervezési rendszer mellett teszi le a voksát. Az utóbbi csoportba alapvetően a nagyobb nemzetek tartoznak, mint pl. az Amerikai Egyesült Államok, vagy az Egyesült Királyság. A Magyar Honvédség az első csoportba tartozik, hiszen a 2013-ban bevezetett és 2015-ben felülvizsgált Törzsszolgálati Szabályzat teljes mértékben megegyezik a NATO művelettervezési eljárásával, mondhatni annak fordítása.

A törzsek és eljárásrendjeik kompatibilitása különösen fontos a NATO és az Oroszországi Föderáció között jelenleg fennálló feszült viszony tükrében. A korábbi nem 5. cikkely szerinti válságreagáló műveleteket az 5. cikkely szerinti kollektív védelem lehetősége váltotta fel. Átalakították a készenléti erők koncepcióját, ezzel összefüggésben felülvizsgálták a védelmi terveket, valamint felállításra kerültek az NFIU-k.¹ A Szövetség védelmi terveinek kidolgozásában a nemzetek is részt vettek (vesznek) kisebb-nagyobb tervezőcsoportokkal, illetve összehangolják a már létező országvédelmi terveiket a NATO tervekkel. Mindezek olyan kihívások elé állítják a Szövetség tagállamait (legin-

¹ NFIU: NATO Force Integration Unit (Szövetséges Erőket Integráló Elem)

kább a keleti szárnyon elhelyezkedőket), melyek többek között megkövetelik a törzsek magas szintű hadműveleti és művelettervezői felkészültségét, a tervezési eljárások és vezetési rendszerek interoperabilitását.

Jelen tanulmány célja képet adni a NATO és a nemzeti művelettervezési rendszerek közötti ellentmondásokról, valamint bemutatni a kutatómunka jelenlegi állapotát és eredményeit. Részleteiben ismertetem a problémafelvetés megértéséhez szükséges alapvető fogalmakat, mint például az együttműködő tervezés és az átfogó megközelítés koncepcióit, a tervezési horizontok, illetve a hadműveleti és harcászati szintű tervezések közötti különbségeket. Bemutatom továbbá a NATO és az Amerikai Egyesült Államok válságreakgáló művelettervezési eljárásait, a Törzsszolgálati Szabályzat kritikus pontjait, és végül a következtetéseket.

Alapfogalmak

COPD

A COPD az Átfogó Művelettervezési Útmutató (*Comprehensive Operations Planning Directive*) rövidítése. A Szövetséges Erők Európai Legfelsőbb Parancsnoksága (SHAPE)² 2010-ben adta ki az első verziót, 2013-ban a másodikat és jelenleg folyamatban van egy újabb változat kidolgozása. Az idők során a COPD a NATO művelettervezésének szinonimájává vált, holott nem teljesen az. Az első oldalán a következőt olvashatjuk: *Leírja, különálló fejezetekben, a művelettervezés folyamatát (OPP)³ a NATO stratégiai és hadműveleti szintjei számára, a NATO Válságkezelő Folyamatának (NCMP)⁴ támogatása és az együttműködő tervezés elősegítése érdekében.*⁵ A COPD nem csupán a művelettervezés horizontális folyamatát, vagyis a feladatvételtől, a küldetéselemzéstől a terv kiadásáig tartó folyamatot írja le, hanem azt is ami előtte és utána történik, illetve azokat a szintek közötti vertikális interakciót, politikai és katonai stratégiai döntéseket is melyek kihatással vannak a tervezés folyamatára.

Művelettervezés folyamata

A művelettervezés folyamata (*Operation Planning Process-OPP*) nyolc lépésből áll a NATO esetében. Az első hét lépés megegyezik az USA szárazföldi, illetve összhaderőnemi tervezési folyamatának lépéseivel. Ezek a következők: feladatvétel, küldetéselemzés, cselekvési változatok kidolgozása, elemzése, összehasonlítása, a parancsnok döntése a cselekvési változat mellett, a terv kidolgozása, majd nyolcadik lépésként a művelet értékelése és felülvizsgálata.

² SHAPE: Supreme Headquarters Allied Powers Europe

³ OPP: Operations Planning Process

⁴ NCMP: NATO Crisis Management Process

⁵ COPD p. 1.

A COPD és az OPP lépéseit összehasonlítva látható, hogy a COPD kicsit más formában ugyan, de ugyanúgy tartalmazza a művelettervezés lépéseit. Tartalmazza továbbá a tervezés tényleges megkezdése előtti lépéseket, melyek alapvetően a NATO politikai stratégiai és hadműveleti szintjei között zajlanak és tartalmazza utolsó pontként az átmenet és kivonás lépését, amely a hadjáratnak, illetve műveletnek részét képezi ugyan, de különálló tervezési folyamat eredményeként hajtják végre. A művelettervezési folyamatot a különböző szintek horizontálisan hajtják végre, de nem önállóan, hanem egymással szoros együttműködésben, ami leginkább a NATO Válságkezelő Folyamatán belül megvalósuló válságreakgáló tervezések során mutatkozik meg.

COPD	AJP-5
1. Helyzetismeret kialakítása	1. Feladatvétel
2. Stratégiai környezet hadműveleti elemzése	
3.a. Küldetéselemzés	2. Küldetéselemzés
3.b. CSV-k kidolgozása	3. Cselekvési Változatok kidolgozása
	4. Cselekvési Változatok elemzése
	5. CSV-k összehasonlítása
	6. Pk CSV döntése
4.a. Elgondolás kidolgozása	7. Művelet elgondolás és terv kidolgozása
4.b. Műveletterv kidolgozása	
5. Terv aktiválása, végrehajtás elemzése	8. Művelet értékelése, terv felülvizsgálata
6. Átmenet, kivonás	

1. ábra A művelettervezés lépései a COPD és az AJP-5 szerint (szerkesztette a szerző)

Együttműködő tervezés

Az együttműködő tervezés olyan párhuzamos tervezést jelent, amelynél a politikai és a katonai stratégiai szint lépései a hadműveleti szint lépéseivel, azok pedig a komponensekével összhangban és egy időben kerülnek végrehajtásra. Az együttműködő tervezés során a különböző szintek horizontálisan végzik a művelettervezési folyamat (OPP) lépéseit, miközben vertikálisan információt cserélnek, stratégiai és hadműveleti

dokumentumok kiadásával, illetve feldolgozásával biztosítják a tervezés egységes elgondolás és szándék szerinti végrehajtását a kívánt véghelyzet elérése érdekében. Az együttműködő tervezés megköveteli a tervezőcsoportok és összekötőtisztek cseréjét, valamint a parancsnokok személyes, vagy video telekonferencián keresztüli részvételét a tervezés főbb eseményein és jelentésein. Ezen felül a minősített híradó informatikai összeköttetés, illetve a tervezés támogató szoftverek szintén elengedhetetlenek a végrehajtáshoz.

Hatásalapú tervezés

A hatásalapú műveletek előtt a célkitűzés alapú megközelítés dominált. Itt a kitűzött célhoz olyan katonai tevékenységek révén lehet eljutni, melyek keretében először részfeladatokat, majd a főbb feladatokat hajtják végre. Hatások „mellékesen” itt is keletkeznek és figyelembe is kell őket venni a tervezésnél, elsősorban azért, hogy elkerüljük a nem kívánt hatásokat, azonban a katonai tevékenységek alapját az elérendő cél képezi, nem pedig az elérendő hatás. A hatásalapú megközelítés esetében a katonai tevékenységek olyan hatásokat, illetve a rendszerben olyan változást idéznek elő, melyek az adott célkitűzés elérését biztosítják.⁶

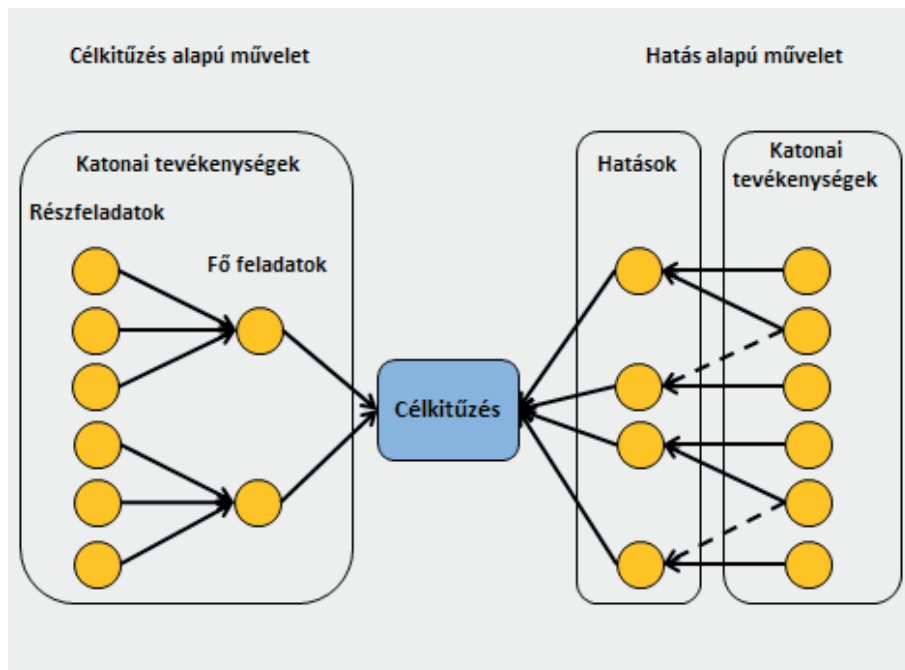
A hatás alapú megközelítést a NATO is átvette és EBAO⁷ néven hivatalos irányvonal-lá tette a Katonai Tanács 2006-os állásfoglalásában. Az EBAO elméleti modellje alapján a katonai tevékenységek olyan hatásokat érnek el, melyek változást okoznak egy vagy több közeg állapotában. A változás egyben a célkitűzés eléréséhez vezet, illetve annak teljesítése az elvárt véghelyzethez.⁸ A Katonai Tanács egy későbbi állásfoglalásában hatályon kívül helyezte az EBAO megnevezést, de csak a megnevezést, és helyette az átfogó megközelítés lett a hivatalos alapelv, illetve fogalom. Azonban a NATO műveletek megtervezésében és végrehajtásában a hatás alapú megközelítés koncepcióját továbbra is érvényben hagyta.⁹ Tehát csak a megnevezés változott, az elmélet maradt a régi.

⁶ Vego, 2006

⁷ EBAO: Effects Based Approach to Operations (Műveletek hatás alapú megközelítése)

⁸ MCM-0052-2006

⁹ MCM-0041-2010

2. ábra A célkitűzés alapú és hatásalapú megközelítések (szerkesztette a szerző)

Átfogó megközelítés

Az átfogó megközelítés (*comprehensive approach*) koncepciója abból a felismerésből fakad, hogy a katonai erő önállóan nem képes a konfliktusok megoldására napjaink komplex globális biztonsági környezetében. Nemcsak a többi hatalmi ággal, kormányzati szervvel és nemzetközi szervezettel szükséges együttműködni, hanem a műveleti területen jelenlévő civil szervezetekkel is. A NATO válságkezelő folyamata (NCMP) biztosítja a politikai, civil gazdasági és katonai hatalmi ágak összehangolt alkalmazását egy adott konfliktus kapcsán. A katonai műveletek megtervezése során az átfogó megközelítés elvének alkalmazása garantálja a nemzetközi szervezetek és a civil, nem-kormányzati szereplők figyelembe vételét, még akkor is, ha azok nem minden esetben hajlandók a katonákkal együttműködni saját humanitárius feladataik végrehajtása közben. Az átfogó megközelítés tehát megegyezik az összkormányzati együttműködéssel, kiegészülve a nemzetközi szervezetekkel, nem állami szereplőkkel és civil szervezetekkel történő koordinációval.

Tervezési kategóriák: eshetőségi és válságreagáló tervezések

A tervezések alapvetően két fő kategóriába tartoznak a legtöbb haderő esetében. Az egyik a válságreagáló tervezés, ami egy kialakult konfliktusra adott válaszként kerül végrehajtásra, a rá leginkább jellemző együttműködő tervezés keretében. A másik kategória pedig az eshetőségi tervezés, amely nem egy konkrét válságra készül, hanem csak egy lehetséges helyzetre. Ilyenkor jellemzően nem állnak rendelkezésre részletes tervezési alapadatok, nagyfokú a bizonytalansági tényező, nincsenek szűkös határidők és nem szükséges együttműködő tervezés keretében végrehajtani.

Az eshetőségi terveknek a NATO esetében a *Contingency Plan*, azaz a terv vészhelyzeti jellege szolgál a megnevezés alapjául. Ugyanerre az USA esetében a terv elkészítésének módját leíró *Deliberate Planning* (metodikus, módszeres, alapos, célirányos tervezés) megnevezést használják, mivel nem csak a vészhelyzetekre szóló, hanem a távolabbi jövőben végrehajtandó hadjáratok tervei is ezzel a módszerrel kerülnek kidolgozásra. A válságreagáló tervezés megnevezése kis eltéréssel ugyanaz mindkettőnél: *Crisis Action Planning-CAP* az USA és *Crisis Response Planning-CRP* a NATO esetében.

Tervezési horizont

A tervezési horizont szerint hagyományosan három kategóriát különböztetünk meg: a rövid-, a közép- és hosszútávú tervezéseket. Az első a folyó műveletet jelenti, a második a J35 (G35) főnökség által működtetett tervezőcsoportot, mint pl. Műveletpon-tosító Munkacsoportot (ORG),¹⁰ a harmadik pedig a haderőtervezési főnökség (J5/G5) összhaderőnemi, vagy szárazföldi tervezőcsoportját. A szárazföld esetében a törzs munkarendje négy napos ciklusra épül, mivel ez illeszkedik legjobban a csapatok műveleti tempójához, a légierő három napos ATO¹¹ ciklusához, valamint a hadműveleti szint hét napos ritmusához. A művelet jellegétől és a szárazföldi törzs aktuális elrendezésétől függően a középtávú tervezés jelentheti a 24 és 96 óra közötti időintervallumot, vagy akár a négy nap és egy-két hét közötti időtartamot. Az összhaderőnemi törzsnél ez kitolódhat három-négy hétre, vagy akár többre is.

Az összhaderőnemi és komponens parancsnokságok

A hadműveleti szintű összhaderőnemi, illetve a harcászati szintű komponens parancsnokságok tervezőcsoportjai nemcsak megnevezésükben térnek el egymástól, hanem felépítésükben és munkarendjükben is. Az összhaderőnemi művelettervező csoport (JOPG)¹² a koordináló, integráló törzsfunkciók és egyéb speciális szakterületek mellett alapvetően haderőnemi (szárazföldi, légierő, haditengerészeti, logisztikus, esetleg kü-

¹⁰ ORG: Operations Refinement Group

¹¹ ATO: Air Tasking Order – Légi Harcparancs

¹² JOPG: Joint Operations Planning Group

lönleges műveleti) tervezőket foglal magába. A komponens (hadtest) esetében a szárazföldi művelettervező csoport (LOPG)¹³ felépítése nagyon hasonló, csak haderőnemi helyett manőver (lövész, harcocsizó) tervező törzstiszteket találunk a központi (állandó) tervezőcsoportban. Rajtuk kívül a többi haderőnem egy-egy tervezője is megtalálható itt, akik szükség esetén alapját képezhetik az összhaderőnemiségnek, kiegészülve a többi komponenstől és az alárendeltekől érkező tervezőkkel (*augmentees*). A „valódi” harcászati szinten, a hadosztálytól lefelé a tervezőcsoportok leginkább a harctéri funkciók (manőver, vezetés, tűztámogatás, stb.) szerint épülnek fel és a tevézési horizont szempontjából nem jellemző a középtávú tervezést végző törzselem megléte.

Az összhaderőnemi parancsnokság a műveleti vezetés szempontjából egy stratégiai szintű vezetés elem alá tartozik, viszont közvetlenül vezeti a komponens parancsnokságokat, illetve az összhaderőnemi logisztikai támogató csoportot (JLSG).¹⁴ Felelőssége az összhaderőnemi műveleti területre (JOA)¹⁵ terjed ki. Ezzel szemben a szárazföldi komponens egy összhaderőnemi parancsnokság műveleti vezetése alá tartozik, a többi komponenssel és a logisztikai támogató csoporttal támogató-támogatott kapcsolatban áll, illetve koordinál velük, valamint felelőssége a (szárazföldi) műveleti területre (AOO)¹⁶ terjed ki.

Az összhaderőnemi törzs gondolkodása is összhaderőnemi, a tervezés összhaderőnemi hatásokon (*joint effects*) alapul, összhaderőnemi célkezelést folytat és a tervezés produktumai összhaderőnemi művelettervek (OPLAN),¹⁷ parancsok és összhaderőnemi koordinációs parancsok (JCO)¹⁸ formájában készülnek el. A szárazföldi komponens parancsnokság gondolkodása és a harcászati feladatok megtervezése szárazföldi alapú, célkezelés helyett tűztámogatást végez és a tervezési dokumentumként parancsokat, illetve kiegészítő harcintézkedéseket (FRAGO)¹⁹ adnak ki.

¹³ LOPG: Land Operations Planning Group

¹⁴ JLSG: Joint Logistic Support Group

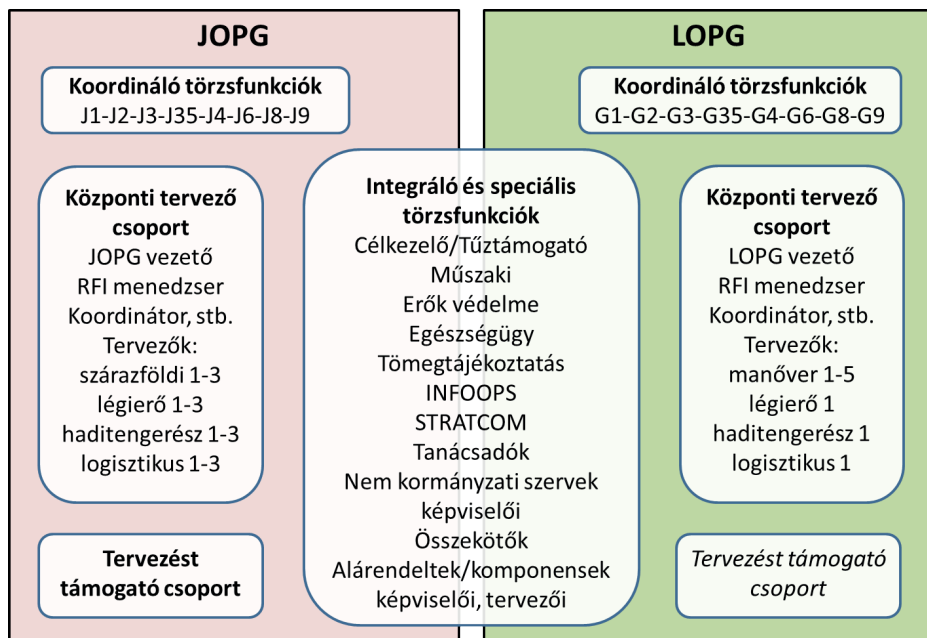
¹⁵ JOA: Joint Operations Area

¹⁶ AOO: Area of Operations

¹⁷ OPLAN: Operations Plan

¹⁸ JCO: Joint Coordination Order

¹⁹ FRAGO: Fragmentary Order

3. ábra Az összhaderőnemi és a szárazföldi komponens parancsnokságok tervezőcsoportjai (szerkesztette a szerző)

A NATO válságreakáló tervezése

A NATO politikai döntéshozó testülete az Észak-atlanti Tanács (NAC),²⁰ melynek a tag-államok politikai vezetői a tagjai. A Katonai Tanács (MC) döntés előkészítő, koordináló és szakmai tanácsadó funkciót lát el. A NATO 2010-es lisszaboni csúcstalálkozóján elfogadott Stratégiai Koncepció alapján átalakították a parancsnokságok rendszerét, egy átláthatóbb, de kisebb létszámigényű struktúrát hozva létre. Ennek következtében jelenleg két fő kategóriát különböztetünk meg: a NATO költségvetéséből fenntartott állandó parancsnokságokat (*Command Structure*) és a nemzetek által felajánlott gyors-reagálású, telepíthető parancsnokságokat (*Force Structure*).

A stratégiai szinten két parancsnokság található: A Szövetséges Erők Műveleti Parancsnoksága (ACO)²¹ Mons-ban és a Transzformációs Parancsnokság (ACT)²² Norfolk-ban. A két hadműveleti szintű, összhaderőnemi parancsnokság Brunssum-ban

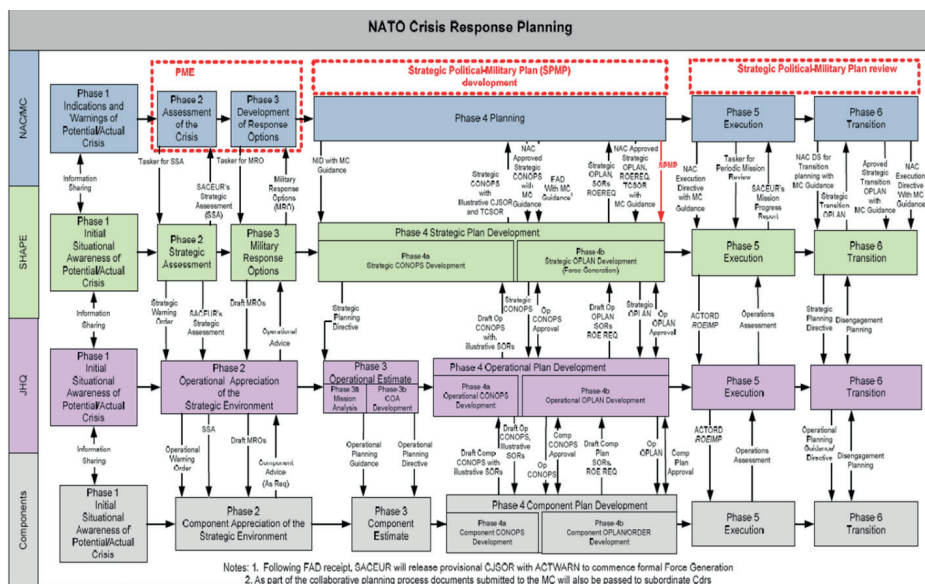
²⁰ NAC: North Atlantic Council

²¹ ACO: Allied Command Operations

²² ACT: Allied Command Transformation

és Nápolyban található. A szárazföldi haderőnemi parancsnokságnak Izmir, a légierő parancsnokságnak Ramstein, a haditengerészeti parancsnokságnak Northwood ad helyet. Az ábrán nem került feltüntetésre, de a NATO Híradó és Informatikai Rendszerek Csoportjának (NCIS Group)²³ egy része is Mons-ban települ.

Tehát a politikai stratégiai szintet az Észak-atlanti Tanács, illetve a Katonai Tanács képviseli, a katonai stratégiai szintet a SHAPE, vagyis a Szövetséges Erők Műveleti Parancsnoksága (ACO). A Szövetséges Erők európai főparancsnoka (SACEUR) az adott művelet jellegétől és méretétől függően hadműveleti szintű parancsnokságnak kijelölheti valamelyik összhaderőnemi parancsnokságot (JFC), vagy a belőlük, illetve a *Force Structure*-ban található egyik gyorsleépítendő hadtestből létrehozott (többnemzeti) összhaderőnemi alkalmi harci köteléket (CJTF).²⁴

4. ábra A NATO válságreakáló tervezési folyamata (forrás: COPD)

A Katonai Bizottság (MC)²⁵ 133/4 számú határozatán, az AJP-5 doktrínán és a COPD-n²⁶ alapul a NATO művelettervezési eljárása (OPP),²⁷ amely a tervezésnek két fő kategóriáját különbözteti meg: előrehaladó (*advance*), illetve válságreakáló (*crisis response*)

²³ NCIS Group: NATO Communication and Information Systems Group

²⁴ AJP-01, 2010, 6-5.

²⁵ MC: Military Committee

²⁶ COPD: Comprehensive Operations Planning Directive

²⁷ OPP: Operations Planning Process

tervezés. Az előrehaladó tervezésen belül az eshetőségi tervek (COP),²⁸ általános eshetőségi tervek (GCOP)²⁹ és az állandó védelmi tervek (SDP)³⁰ kidolgozása folyik.³¹ A kategória napjainkban kiegészült a fokozatos válasz tervekkel (GRP)³² is.

A válság reagáló tervezés a NATO Válságkezelő Eljárása (NCMP) részeként kerül végrehajtásra. Az 1. fázisban a helyzetismeret kialakítása (*Situational Awareness*) történik a stratégiai szinttől a komponens, azaz harcászati szintig bezárólag. Már ebben a fázisban megkezdődhet a műveleti környezet átfogó előkészítése (CPOE).³³ A 2. fázis egy előzetes intézkedés (*WARNO*)³⁴ kiadásával kezdődik, majd végrehajtásra kerül a Stratégiai Helyzetértékelés (*SACEUR's Strategic Assessment-SSA*). Az előzetes intézkedésre a hadműveleti szint is megkezdődik a válságkörnyezettel kapcsolatos helyzetismeret kialakítását, majd végrehajtja a megérkezett Stratégiai Helyzetértékelés elemzését. A politikai stratégiai szint a Stratégiai Helyzetértékelés alapján dönt a következő fázisról és utasítja a katonai stratégiai szintet a Katonai Válaszlehetőségek (*Military Response Options-MROs*) kidolgozására.

A 3. fázisban a SHAPE kidolgozza, majd megküldi a kijelölt hadműveleti szintű parancsnokságnak a Katonai Válaszlépéseket, amit az szükség esetén tovább küldhet a komponens parancsnokságoknak. Azok Komponens Ajánlást (*Component Advice*) terjesztenek fel, amit a hadműveleti szint bedolgoz a Hadműveleti Ajánlás (*Operational Advice*) dokumentumba és felküldi a SHAPE-nek. Ezután kerül megküldésre a SACEUR által jóváhagyott és véglegesített Katonai Válaszlépések az Észak-atlanti Tanács részére, melyet követően az dönt az egyik opció mellett, valamint elrendeli a tervezési folyamat és a műveletre történő felkészülés megkezdését a *NAC Initiating Directive (NID)* kiadásával.

A 4. fázis elején a SHAPE Stratégiai Tervezési Intézkedést (*Strategic Planning Directive-SPD*) ad ki, ami gyakorlatilag beindítja a hadműveleti szint 3.a. lépését, a küldetéselemzést (*Mission Analysis*). A küldetéselemzés végén megtartott Küldetéselemző Törzsrtekezetlet (*Mission Analysis Brief*) részeként a hadműveleti szintű parancsnok kéréseket fogalmaz meg az előjáró szint felé, illetve a saját törzse és a komponensek részére Hadműveleti Tervezési Irányelveket (*Operational Planning Guidance*) ad ki. Ez indítja el a komponens parancsnokságok küldetéselemzési lépését, melynek végén ők is kéréseket fogalmaznak meg a hadműveleti szintű parancsnok részére, illetve Komponens Tervezési Irányelveket (*Component Planning Guidance*) adnak ki az alárendeltjeik részére.

²⁸ COP: Contingency Plan

²⁹ GCOP: Generic Contingency Plan

³⁰ SDP: Standing Defense Plan

³¹ AJP-01, 2010, 5-26.

³² GRP: Graduated Response Plan

³³ CPOE: Comprehensive Preparation of the Operational Environment

³⁴ WARNO: Warning Order

A hadműveleti szint 3.b. lépésében kerül végrehajtásra a cselekvési változatok kidolgozása, elemzése, összehasonlítása és kiválasztása, melyet a Cselekvési Változat Döntési Törzsértekezlet (*COA Decision Brief*) zár. Ezt követően kerül kiadásra a Hadműveleti Tervezési Intézkedés (*Operational Planning Directive-OPD*), illetve a komponensek részéről a Komponens Tervezési Intézkedés (*Component Planning Directive-CPD*). A jóváhagyott cselekvési változat képezi alapját a műveleti elgondolásnak.

A hadműveleti szint 4.a. lépésében kidolgozásra kerül a Művelet Elgondolás (*CONOPS*)³⁵ a CPD-ben meghatározott mellékletekkel. A tervezőcsoportok és összekötők cseréjével, a tervezéstámogató szoftverek alkalmazásával biztosítják a folyamatos rálátást a stratégiai, a hadműveleti és a komponens szintek részére, ezért azok tisztában vannak a tervezés helyzetével, illetve saját szerepükkel az előljáró elgondolásában és tervében. Ennek következtében a különböző dokumentumok véleményezése, illetve jóváhagyása kevesebb időt vesz igénybe a törzsek és parancsnokok részéről. A komponens, illetve a hadműveleti szintű Művelet Elgondolások részét képezik a Stratégiai Elgondolásnak, melyet a NAC hagy jóvá a felterjesztett forrásigényekkel (*Statement of Requirements-SOR*) együtt.

Az erőgenerálást követően az általánosan megjelölt erők és képességek helyett már konkrétan beazonosított nemzeti erők állnak rendelkezésre a művelet végrehajtására. A művelettervezési folyamat utolsó lépéseként kidolgozásra kerülnek a Művelet Tervek (*OPLAN*)³⁶ a stratégiai, hadműveleti és a komponens szinteken. A stratégiai terv NAC általi jóváhagyását követően a SACEUR jóváhagyja a hadműveleti szintű OPLAN-t, és ugyanilyen elv szerint hagyják jóvá a komponens OPLAN-t, vagy OPOD³⁷-ot.

A tervezés befejezését követően a művelet végrehajtása következik, melynek kezdetét az Észak-atlanti Tanács által kiadott (*NAC Execution Directive-NED*) rendeli el. A végrehajtást követő kivonás (*Transition*) fázis nem része a művelettervezési folyamatnak, ez alapvetően egy különálló tervezés feladata, általában a végrehajtás fázisa alatt.

Az Amerikai Egyesült Államok válságreakáló tervezése

A védelmi döntéshozatali, vagy stratégiai válságreakáló rendszert az Egyesült Államok esetében a Nemzetbiztonsági Tanács Rendszer (*National Security Council System*) testesíti meg, amely a Nemzetbiztonsági Tanács és alárendelt bizottságainak összkormányzati koordinációját jelenti nemzetbiztonsági kérdésekben. A Nemzetbiztonsági Tanácsot az elnök vezeti, állandó tagjai az alelnök, külügyminiszter, pénzügyminiszter, védelmi miniszter, belbiztonsági miniszter, energiaügyi miniszter és az elnök nemzetbiztonsági tanácsadója.

³⁵ CONOPS: Concept of Operation

³⁶ OPLAN: Operations Plan

³⁷ OPOD: Operations Order

Törvényben kijelölt állandó tanácsadók a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának (VFEB) főnöke és a CIA igazgató. A résztvevők köre bővíthető további meghívott tagokkal, tanácsadókkal és szakértőkkel.

A védelmi döntéshozatal és stratégiai tervezés szempontjából a Védelmi Minisztérium a politikai-stratégiai szinthez, a műveleteket végrehajtó és irányító egyesített parancsnokságok (*Unified Command*) a katonai stratégiai szinthez tartoznak. Ezeknek két típusa létezik: földrajzi parancsnokságok és funkcionális parancsnokságok.³⁸ A hat földrajzi (stratégiai) parancsnokság a következő: Afrikai-, Déli-, Északi-, Európai-, Központi- és Csendes-óceáni Parancsnokság. A funkcionális parancsnokságok közé tartozik a Szállító-, Különleges Műveleti- és a Stratégiai Parancsnokság. Az egyesített parancsnokságok vonatkozásában a VFEB főnöke csak koordináló szereppel bír, ezért a vezetés rendje a következő: elnök - védelmi miniszter – egyesített parancsnokság.

A katonai tervezés alapvetően három területen kerül végrehajtásra: biztonsági együttműködés, haderőtervezés és művelettervezés. Az első két katonai tervezés a stratégiai szintű Összhaderőnemi Stratégiai Tervező Rendszerben (*Joint Strategic Planning System-JSPS*), míg a harmadik, a művelettervezés a stratégiai és hadműveleti szintet felölelő Adaptív Tervező és Végrehajtó Rendszerben (*Adaptive Planning and Execution-APEX*) valósul meg. Az APEX esetében játszik fontos szerepet az Összhaderőnemi Tervezés és Végrehajtás Közössége (*Joint Planning and Execution Community-JPEC*).

A katonai tervezés három területéből kettő, a biztonsági együttműködés és a haderőtervezés, azaz a haderő globális jelenlétének szervezése az *Összhaderőnemi Stratégiai Tervező Rendszerben (JSPS)* kerül végrehajtásra. A rendszer, amelyben a haderőnemi vezérkar főnökök és a stratégiai parancsnokok is részt vesznek, alkalmas a haderő képességeinek felülvizsgálatára, a kockázatok elemzésére. A rendszer segítségével a VFEB főnöke az elnök, a kongresszus és a védelmi miniszter felé javaslatokat dolgozhat ki a haderő programjai és költségvetése módosítására. A JSPS által elkészített stratégiai dokumentumok közül az Összhaderőnemi Stratégiai Képesség Terv (JSCP) a legfontosabb művelettervezési, azaz APEX szempontból.

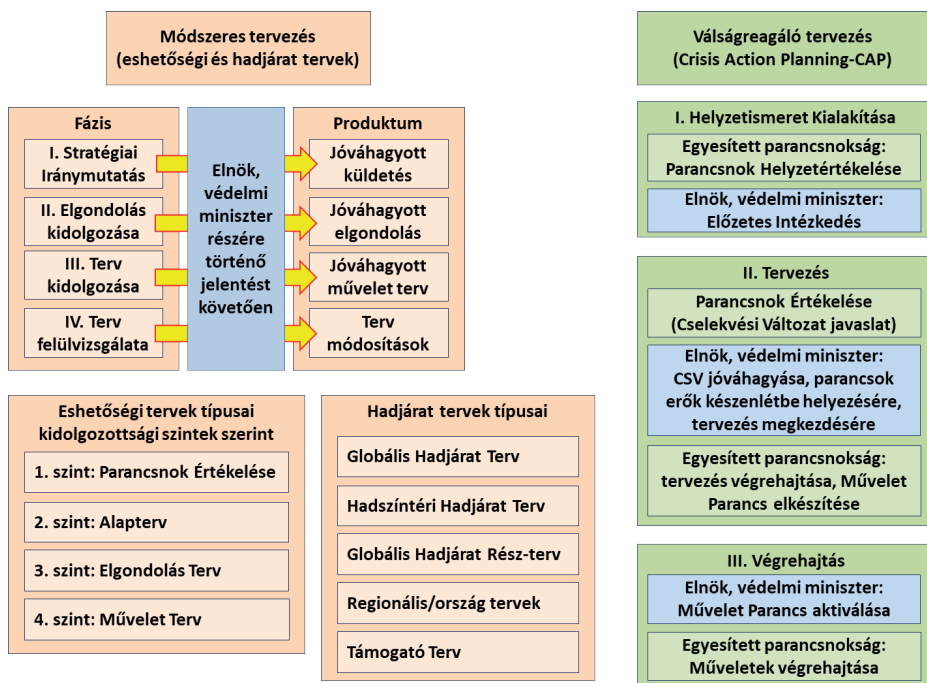
Az APEX rendszert használó Összhaderőnemi Tervezés és Végrehajtás Közösségébe (JPEC) a VFEB főnöke, a támogatott egyesített parancsnok és különböző szintű összhaderőnemi és haderőnemi alárendelt parancsnokságai, a haderőnemi minisztériumok és alárendelt haderőnemi parancsnokságaik, az egyesített (összhaderőnemi) törzs, a Nemzeti Gárda, különböző védelmi minisztériumi ügynökségek és a támogató szerepkörű egyesített parancsnokságok tartoznak.

Az *Adaptív Tervező és Végrehajtó Rendszer (APEX)* 2010-ben váltotta fel az Összhaderőnemi Művelettervező és Végrehajtó Folyamatot (*Joint Operation Planning and Execution Process-JOPES*). Az Összhaderőnemi Tervezés és Végrehajtás Közössége (JPEC)

³⁸ Csak elméletileg ugyan, de létezik a Unified Command mellett a Specified Command kategória is, de jelenleg egy sincs hadrendben.

az APEX rendszeren keresztül tervezi meg az összhaderőnemi műveleteket végrehajtó erők mozgósítását, felvonulását, alkalmazását, fenntartását, kivonását és leszerelését. A rendszer lehetővé teszi a legfelsőbb döntéshozók bevonását, a különböző szinteken egy időben történő párhuzamos és együttműködő tervezés, valamint átfogó megközelítést alkalmazó tervezés végrehajtását.³⁹

A stratégiai szintű tervezés alapvetően a politikai vezetés és az Egyesített Parancsnokság között zajlik, de bevonásra kerülnek az alárendelték és végrehajtók is (JPEC). A stratégiai tervezés felöleli a helyzetismeret (*Situational Awareness*) kialakításával, fenntartásával, valamint a tervezéssel és végrehajtással kapcsolatos feladatokat. Két különböző eljárás szerint kerül végrehajtásra: *metodikus* és *válságreagáló* tervezés, melyeken belül négy, illetve három fázisban (*planning function*) hajtják végre az előbb említett tervezési feladatokat, azaz az Összhaderőnemi Művelettervezési Folyamat (JOPP) hét lépését is.

5. ábra USA eshetőségi és válságreagáló tervezése (szerkesztette a szerző)

³⁹ JP 5-0 p. II-13.

A *metodikus tervezés (deliberate planning)* jellemzője a lépések előírt sorrendben, tartalommal és formában történő végrehajtása. Ilyen módszeres (alapos, rendszeres, célirányos) tervezést alkalmaznak az Esethősségi Tervek (*Contingency Plans*) elkészítésénél, ahol közvetlen veszély nem áll fenn, csak a lehetőség, hogy valahol, valamikor bekövetkezik. A Hadjárat Terveket (*Campaign Plans*) is ezzel az eljárással dolgozzák ki. Meg lehet különböztetni globális és hadszíntéri hadjárat terveket, illetve globális hadjárat rész-terveket.⁴⁰

Az esetheősségi terveket négy különböző szintű tervezési részletességgel készíthetik el: a legalacsonyabb szint a Parancsnok Értékelése (*Commander's Estimate*), amely néhány cselekvési változatot tartalmaz csupán egy esetleges válság kezelésére. A következő szint az Alapterv (*Base Plan-BPLAN*), amely tartalmazza a művelet és a támogatás elgondolását, a főbb végrehajtó erőket. A harmadik szintet a több melléklettel is rendelkező Elgondolás Terv (*Concept Plan-CONPLAN*) képviseli, ami rövidített formában tartalmazza ugyanazt, ami a legrészletesebben kidolgozott Művelet Tervben (*Operation Plan-OPLAN*) is megtalálható.⁴¹

A *válságreagáló művelettervezést (Crisis Action Planning-CAP)* váratlanul bekövetkező válsághelyzetekben alkalmazzák és jellemző rá a politikai szinten végrehajtott dinamikus döntéshozatal, a stratégiai parancsnokkal fenntartott folyamatos információcsere, a rövid határidők, a tervezés lépéseinek kihagyása, lerövidítése. Csakúgy, mint a metodikus tervezési eljárásnál, ebben az esetben is a JPEC közössége hajtja végre a tervezést az APEX rendszerében. A tervezésnél kiinduló alapnak veszik a válság környezetére korábban kidolgozott terveket és azokat Művelet Parancsá (*Operations Order-OPORD*) alakítják.

A Helyzetismeret Kialakítása (*Situational Awareness*) fázisban a stratégiai szintű parancsnokság elkészíti a Parancsnok Helyzetértékelése (*Combatant Commander's Assessment*) dokumentumot, amely tartalmazza a felderítő értékelést és egyéb javaslatokat. A politikai döntéshozó testület többek között ennek alapján dönti el, szükség van-e katonai beavatkozásra. A VFEB főnöke aktiválja a JPEC közösséget és előzetes intézkedésben utasítja az egyesített parancsnokságot a cselekvési változatok kidolgozására.

A második, Tervezés fázisban az egyesített parancsnokság a Parancsnok Értékelése (*Commander's Estimate*) dokumentumban felterjeszti a kidolgozott cselekvési változatokat a politikai vezetés részére. A VFEB főnöke és az egyesített törzs javaslata alapján a politikai vezetés kiválasztja azt a cselekvési változatot, amelyik a részletes tervezés alapját fogja képezni. A VFEB főnöke intézkedést ad ki a tervezés végrehajtására mind a JPEC közössége, mind az egyesített parancsnokság felé. A részletes tervezés végén elkészítik a Művelet Parancsot (OPORD) és felterjesztik jóváhagyásra a politikai döntés-

⁴⁰ JP 3-0 p. V-32.

⁴¹ A CONPLAN nem minden esetben, de az OPLAN mindig tartalmazza az erők átcsoportosításának részletes tervét: Time-Phased Force and Deployment Data

hozók részére. Az utolsó fázis a Végrehajtás, amely a haderő alkalmazására, a terv végrehajtására vonatkozó parancsok kiadását, a katonai műveletek megkezdését jelenti.

A Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzata

A Törzsszolgálati Szabályzat (TSZSZ) által leírt válságreagáló tervezésben a politikai stratégiai szintet a bevezetett különleges jogrendtől függően a politikai vezetés, illetve a Honvédelmi Tanács testesíti meg. A Honvédelmi Minisztérium (HM) a NATO Katonai Tanácsához hasonlóan döntés előkészítő, szakmai tanácsadó szereppel bír. A katonai stratégiai szintet a Honvéd Vezérkar (HVK), a hadműveleti szintet a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnoksága (MH ÖHP) képviseli.

A TSZSZ is kétféle tervezési módot különböztet meg, az ún. előkészített és a reagáló tervezéseket. Az első a NATO féle *advance* és az USA definíció szerinti *deliberate* módot, azaz az eshetőségi tervek kidolgozását takarja. A Magyar Honvédség esetében az Országvédelmi Tervek számítanak eshetőségi tervnek, illetve a NATO Fokozatos Választervei (GRP) támogatására készült tervek. A reagáló tervezés a NATO válságreagáló tervezésének felel meg, azzal szinte minden részletében megegyezve.

Az 1. lépésben a helyzetismeret kialakítása, az információ gyűjtése és megosztása történik. A 2. lépésben kerül végrehajtásra a válság elemzése, amit a HVK a HM irányából érkező feladatszabás alapján kezd meg. A HVK elkészíti a Stratégiai Helyzetértékelést, majd a 3. lépésben végrehajtja a Katonai Válaszlépések (KVL) kidolgozását. Az MH ÖHP megkezdi a Stratégiai Helyzetértékelés feldolgozását és elemzését. A KVL kidolgozásához az MH ÖHP Hadműveleti Ajánlást készít, amit a HVK figyelembe vesz és a végleges KVL-t megküldi a politikai stratégiai szintnek. A politikai stratégiai szint a KVL-ben megfogalmazott elemzések és ajánlások alapján kiválasztja a legmegfelelőbb opciót és dönt a művelettervezés megkezdéséről, vagyis a 4. lépés végrehajtásáról.

A 4. lépés első ütemében a stratégiai művelet elgondolás, a második ütemben a művelet terv kerül kidolgozásra. A HVK az első ütem elején Stratégiai Tervezési Intézkedést ad ki a hadműveleti szint számára is elrendeli a tervezés megkezdését. Az MH ÖHP felterjeszti a művelet elgondolását, valamint erőforrás igényét a HVK részére, amely az így pontosított stratégiai elgondolást az erőforrásigénnyel együtt felterjeszti a politikai döntéshozói szintre.

A politikai stratégiai szint jóváhagyását követően megkezdődik a stratégiai, illetve hadműveleti szintű tervezés. Az MH ÖHP felterjeszti a művelettervét, majd az ez alapján pontosított stratégiai tervet a HVK is felterjeszti a politikai döntéshozó szintre. A jóváhagyott tervet aktiválás elrendelése esetén hajtják végre.

Magyarország önállóan akkor hajt végre válságreagáló művelettervezést, ha területi szuverenitásának megvédése érdekében önállóan kénytelen végrehajtani védelmi műveleteket. Ez történhet teljes mértékben a NATO közbeavatkozása nélkül, vagy egy esetleges 5. cikkely szerinti helyzet esetében a NATO erőik beérkezéséig. Ebben az esetben a tervezés alapját valamely már meglévő országvédelmi terv képezné, valamint a politikai döntéshozó szint, a katonai stratégiai és a hadműveleti szintek között a TSZSZ-ben leírt módon történne az interakció.

A TSZSZ-ben megfogalmazott, szintek közötti együttműködéssel kapcsolatos a második megfigyelés: a politikai döntéshozó szintnek a kormány, illetve a Honvédelmi Tanács feleltethető meg, hasonlóan az Észak-atlanti Tanácshoz (NAC), illetve az USA esetében a Nemzetbiztonsági Tanácshoz. A Honvédelmi Minisztérium viszont nem feleltethető meg a Katonai Tanácsnak (MC), illetve a Pentagonnak, ezért a döntéshozói és a katonai stratégiai szint közé történő beiktatását érdemes felülvizsgálni, talán többet használna a struktúra egyszerűsítése és a fölösleges szintek kiiktatása a tervezés folyamatában. A katonai stratégiai szinten sem feltétlenül szükséges stratégiai tervezést végezni és stratégiai tervet kiadni. Az általam később vizsgálandó Kanada esetében a stratégiai szint csak szakmailag véleményezi a hadműveleti parancsnok tervét és javaslatot tesz a döntéshozónak a jóváhagyásra.

A harmadik észrevétel a komponens művelettervezésének hiánya, ugyanis a NATO válságreagáló tervezése tartalmazza ezt a szintet is, de a nemzeti tervezés nem. Sajnos a TSZSZ egyik nagy hibája, hogy a stratégiai és a hadműveleti szintek közötti együttműködő tervezésre fókuszál, és nem tudja a komponensek hiányából adódó szervezeti anomáliát a tervezési folyamat szempontjából orvosolni. Az összhaderőnemi és a szárazföldi komponens parancsnokságok művelettervezése eltér egymástól. Meg lehet próbálni egy szervezeten belül végrehajtani őket, de akkor is markánsan el kell különíteni azokat a szervezeti elemeket a parancsnokságon belül, amelyek az összhaderőnemi, és amelyek a szárazföldi, illetve a légierő komponens tervezését hajtja végre. A működőképességnek elég éles határt szab a tervezést támogató szaktisztek (CIMIC, vegyivédelem, műszaki, stb.) rendelkezésre állása a szükséges létszámban, ami alapvetően tervezőcsoportonként és váltásonként egy-egy fő.

A negyedik megfigyelés szintén az MH ÖHP szervezeti felépítésével kapcsolatos, azaz a középtávú tervezésért felelős szervezeti elem hiányával. A tervezési horizont szempontjából megkülönböztetünk rövid-, közép- és hosszútávú tervezéseket. A rövidtávú tervezés a J3 hadműveleti főnökséghez tartozik, a hosszútávú pedig a J5 haderőtervezési főnökséghez. A J35 főnökség, vagy részleg feladata lenne a művelettervekből részletesebb Összhaderőnemi Koordinációs Parancsot (JCO), illetve Kiegészítő Intézkedést (FRAGO) készíteni és kiadni a komponensek felé. Az ettől eltérő működés miatt a törzstisztek nem ismerik meg a tervezési horizont szerinti felosztások közötti különbségeket, egy hasonló szintű NATO parancsnoksággal történő együttműködés során – akár csak a komponensek esetében – hiányoznának a közös kapcsolódási pontok.

Az ötödik, utolsó észrevétel a művelettervezés lépéseivel, illetve produktumaival kapcsolatos. A NATO és az USA válságreagáló tervezésére jellemző, hogy a tervezett műveletek földrajzi távolsága és a végrehajtáshoz szükséges képességek többszörös rendelkezésre állása miatt csak a feltétlenül szükséges erőket és képességeket azonosítják a tervezés során, amit majd később a stratégiai szint és a politikai döntéshozók biztosítanak más szervezetektől. Az USA esetében a haderőnemi parancsnokságok nem vezetnek műveleteket, viszont felelősek a megfelelően kiképzett és felszerelt haderőnemi képességek biztosításáért a műveleteket vezető egyesített parancsnokságok részére. A NATO esetében ez még tovább bonyolódik a tagállamok önkéntes felajánlásaival az erőgenerálási folyamat során.

Egy kisebb nemzet országvédelme esetén talán szükségtelen először egy általános elgondolást készíteni konkrét erők nélkül, amit az előljáró majd valahonnan biztosít. Meglátásom szerint önállóan végrehajtott országvédelemnél már az első pillanattól kezdve tudni lehet a rendelkezésre álló erőket, nincs szükség erőforrás igények összeállítására. Ugyanígy nincs szükség először Művelet Elgondolást készíteni, majd a jóváhagyását követően pedig Művelet Tervet. A hadműveleti parancsnok a tervezés során bármikor jelenthet a tervezés aktuális állapotáról, amit az előljáró jóváhagyhat szóban is. Talán elegendő csak a Művelet Tervet jóváhagyásra felterjeszteni, ami lényegesen lerövidítené a kidolgozó és a döntéshozatali folyamatot is.

Amint láthattuk, a legtöbb haderő esetében a különböző műveleti szinteken szinte ugyanazokat a művelettervezési lépéseket használják, hiszen a kapott feladatot először értelmezni kell, majd ki kell dolgozni a lehetséges cselekvési változatokat, és végül ki kell adni valamilyen parancsot, vagy tervet. A kérdés nem az, hogy a küldetéselemzést második lépésnek, vagy 3. a lépésnek nevezzük, hanem milyen interakciókra van szükség a stratégiai és a hadműveleti, illetve a harcászati szintek között. Csak azért, mert bizonyos lépések végrehajtásra kerülnek a NATO válságreagáló tervezésében, nem biztos, hogy egy nemzeti tervezésben is létjogosultságuk van. Érdemes felülvizsgálni, milyen szintekre, szereplőkre, lépésekre és tervezési dokumentumokra van szükség nemzeti viszonylatban, illetve milyen szervezeti és eljárásbeli módosítások segítenék elő a magyar törzseknek a NATO-val megegyező módon történő működését és eljárásrendjét.

Felhasznált irodalom:

AJP-01 (D) Allied Joint Doctrine, 2010.

AJP-5 Allied Joint Doctrine for Operational-level Planning, 2013.

Boda József-Boldizsár Gábor-Kovács László-Orosz Zoltán-Padányi József-Resperger István-Szenes Zoltán: Fókusz és együttműködés: A hadtudomány kutatási feladatai.

Honvédségi Szemle 2016. 3. szám pp. 3-19.

COPD Allied Command Operations Comprehensive Planning Directive v2.0, 2013.

JP 3-0 Joint Publication for Joint Operations, 2011.

JP 5-0 Joint Publication for Joint Operation Planning, 2011.

Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzata, 2015.

MCM-0041-2010 MC Position on the Use of Effects in Operations, 2010.

MCM-0052-2006 MC Position on an Effect Based Approach to Operations, 2006.

Vego, Milan: Effects-Based Operations: A Critique. Joint Force Quarterly, 2006. Vol. 41. No. 2. pp. 51-57.

ISSN 1559-6702.

A szerző adatai:

Pozderka Zoltán alezredes;

Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza;

Témavezető: Prof. Dr. Padányi József vezérőrnagy;

munkahely: NATO Gyorslepipítésű Hadtestparancsnokság, Solbiate Olona, Olaszország, művelettervező törzstiszt;

pozderka.zoltan@gmail.com, tel: 30-9157860.

A VÁLSÁGKEZELÉS SORÁN FELHASZNÁLHATÓ NEMZETBIZTONSÁGI INFORMÁCIÓK KATONAI OLDALA

Simon László

Simon.Laszlo@uni-nke.hu, NKE (HM) tel.: 29-268

Bevezetés

A XXI. században első éveiben számtalan válság elszenvedői voltunk. Ezen konfliktusok nemzetközi és magyarországi megoldásában is aktív, több esetben proaktív szerepet kellett vállalniuk a hivatásrendeknek. Nem volt ez másképp korábban sem. Még akkor sem, ha a legnagyobb világ-katasztrófákat, illetve más fegyveres konfliktusoktól hangoz körzeteket vizsgálunk. Európában és hazánkban is élnek még, olyan emberek, akik részt vettek a második világháborúban, vagy átéltek bármely más fegyveres erőszak borzalmát. De elevenen élnek még bennünk azok a visszaemlékezések is, amelyeket az első világháborúról, a gazdasági világválságról vagy a hidegháború nukleáris, minden életet elpusztító fenyegetéséről osztottak meg velünk nagyszüleink, egykori tanáraink, nevelőink.

Az információs társadalom és a globalizáció korában már nem csak a közvetlenül bennünket érintő konfliktusokról kapunk ismereteket. Mindennapossá váltak más területeken folytatott erőszakos, vagy gazdaságilag és szociálisan szélsőséges (extrém) cselekedetek bemutatása is. Ma már azt is tudjuk, hogy a kiszámíthatatlan és az elképzelhetetlen rombolás eszközeként – többek között a politikai célok megvalósításakor - a terroristák, a világunk szabadság-eszméjének legfőbb hordozói a népfelkelők (partizánok, szakadárok), vagy az hekkerek kitüntetett csoportjai is magát a médiát használják fel félelemkeltésre, közvetve a hatalmuk és a vagyonuk növelésére. Ezen aktivisták cselekedetei rendre gazdasági, társadalmi és a politikai hatásokkal bírnak mind az egyén, mind az államok szintjén. A globalizáció által felgyorsult technikai hálózatok terjeszkedése a társadalmak és az államok biztonsági szempontból fenyegető rendszerét hozta létre. Ez a rendszer egy skálafüggetlen¹ közösségi teret alkot, amely folyamatosan alkalmazkodó és a legkevésbé hierarchikus jelleget tükröz. Az egyének és a közösségek békés egymás mellett élésének eddigi mintái, az állami szerepvállalás

¹ Skálafüggetlen hálózatoknak nevezi a matematika (gráfelmélet) azokat a rendszereket, amelyek elemei között preferenciális kapcsolat van. Ez a hálózati összekapcsolatainak, és az elemeinek számára vetítve olyan szabályszerűségeket jelent, amely eltér a hierarchikus felépítésű, szabályozott rendszerektől. Az egyik következmény szerint, itt egy-egy elem felszámolása, kiiktatása illetve újabb elemek csatlakozása nincs hatással a rendszer alapvető létre, jellemzőinek fennmaradására. Ilyenek például a gyakorlati és biztonsági szereppel bíró pénzügyi, illetve speciális számítógépes rendszerek, de a szociális és az internetes közösségi hálózatok is idesorolhatók. In Barabási 2006

biztonságunk és védelmünk szegmenseiben már nem képesek biztonságérzetünket és védelmünket növelni. A biztonságunkat érintő problémák kezelésében, megelőzésben illetve elhárításban hagyományosan a katonai értelemben folytatott válságkezelés jelentette az egyik megoldást. Ez még akkor is igaz, ha a válságok és konfliktusok folyamatában csak az eskaláció időszakában véljük igazoltnak, valamint jogszerűnek a fegyveres, katonai beavatkozásokat.

A válságkezelés környezete

A 21. század fegyveres konfliktusainak nemzetbiztonsági jellegű helyzetelemzése, és a válságok katonai, valamint nem katonai oldalának hálózati jellegű összefüggései alátámasztják egy egységes felderítő rendszer elméleti modelljének szükségszerűségét. A katonai válságkezelés jelenlegi metódusából kiindulva, valamint annak katonai nemzetbiztonsági forrású támogatását figyelembe véve három tudományosan értékelhető elméleti csoportot jelölhető ki. A titok jelenkori értelmezésében² bekövetkezett változások elemzésekor arra a következtetésre juthatunk, hogy az információs társadalmak korában a válságok kezelés kapcsán mind a reagálásainkat, mind a műveleteinket leginkább az információs környezet, valamint a fegyveres összeütközéseket jellemző aszimmetrikus eszközök és tényezők (tér erő, idő, információ) jelenléte befolyásolja.³

A globalizáció és annak információs környezete egyre inkább alapvető, meghatározó részévé válik mind az államok, mind a polgárok biztonságában. A különböző virtuális terek (a digitális kódokból és programokból álló hálózatok) akaratuk ellenére gyakorta befolyásolják biztonságérzetünket. A kibertérben megjelenő jelenségek, cselekmények esetében - legyen az személyes agresszió, vagy akár transznacionális fenyegetés – ma már nem látjuk azt sem, hogy az alkalmazott biztonsági rendszerek csak a védelmünket szolgálják. A különböző programok okozta negatív hatások megelőzése, megakadályozása, megszüntetése vagy a károk visszaállítása növeli az állami beavatkozások szükségességét. A biztonsághoz kötődő legfőbb értékek a közösségek és az egyének számára is az egyik legjelentősebb érdek. A globális méretű virtuális terekben azonban nem olyan egyértelmű a védelmi célú multifunkciók egységes, tömeges, vagy akár világméretű kidolgozása. Egy kidolgozott világméretű szabályrendszer pedig legkevésbé számíthat egyetemes elfogadottságra. A szuverén hálózatok szabad alkalmazásának elve, és az emberi természet miatt súlyozottan kell figyelembe venni, hogy az egyéni, és a közösségi érdek különbözhet. Az ellentétek és a szabályok követésének elutasítása nem csak szélsőséges esetekben vezetnek agresszióhoz.

Az információs kor kezdetén még jól ellenőrizhető természeti, technikai és társadalmi környezetünk a modernizáció hatására jelentős változásokon ment keresztül. Ennek legfőbb oka, hogy a digitális technológia globálissá vált a fejlesztések, akadálytalanul juthatnak el a legkülönbözőbb érdekű felhasználók egyéni szintjeire. A technológiai

² Simon 2016b

³ Resperger 2017

újítások gazdasági prioritása az információs és az infokommunikációs hálózatok határon átvívelő, korlátok nélküli összekapcsolódását eredményezte. A demokráciák posztmodern társadalmában a globalizáció a béke és a szabadság világméretű kiterjesztésével még most is biztat bennünket. A virtuális tér szervezésénél az is jellemző szempont volt, hogy a biztonságos életünkhöz köthető információkhoz időben, és igényeink szerint férhessünk hozzá. A 2001. szeptember 11-i amerikai terrortámadást (9/11 eseményét) követően viszont már érzékelhettük, hogy egy olyan bonyolult információs környezet bontakozott ki, amely Európába is elhozta a félelem korszakát.⁴

A válságok és az erőszak joga

A Szovjetunió felbomlásával megszűnt bipoláris világrendszert egy unipoláris momentum követte. Az USA - vezető szerepe ellenére - egy demokratikus társadalmi hálózata épülő, multinacionális jellegű világot hirdetett. A Pax Americana⁵ eseményét 9/11 eseménye még felerősítette, de a támadás-sorozatot követő politikai és katonai lépések, a terrorizmus elleni küzdelem műveletei már ellenkező hatásúak lettek. A terrorcselekmények kriminalizálása, média megjelenítése pedig megsokszorozta a virtuális térből segítségével támadó erőszaktevéket. A globális hálózatainkban is megjelentek a fegyveres küzdelem régi-új ellenségei a szakadárok, a felkelők, a partizánok, és a terroristák. A nemzetközi erőter 1991 után jelentősen megváltozott. Az országokhoz köthető háborúkat felváltották a helyi vagy regionális csoportok bonyolult, elhúzódó, agresszív konfliktusai. A fegyveres összeütközések⁶ „kis háborúk” formájában öltöttek testet. A szemben álló felek erejük kifejezéséhez, a politikai és katonai céljaik megvalósításához bármilyen eszközt felhasználhatnak. A már említett globális elterjedésű technológiai eszközrendszer segítségével megtanulták maximálisan kihasználni az információs környezetet. Ez nem csak az információs fölény kialakítását szolgálja, hanem a fizikai és a logikai (információs) szegmensek mellett a kognitív (perszonális) rész uralmát jelenti.⁷

A fegyveres összeütközések korábbi jogelméleti elhatárolása szerint, ha a konfliktusok, a viták békés úton nem voltak megoldhatók, akkor a feleknek, országoknak joga volt háborút indítani (ius ad bellum). A fegyveres küzdelmet a háborút alkalmazásának joga szerint folytathatták (ius in bello). Hagyományos értelemben „a háború az államok harca, melyet fegyveres erők vívnak... az egymással szemben álló hadviselők egyenruhát vagy megkülönböztető jelzést viselnek”⁸, ami inkább normatív jogi szabályozást, a reguláris jellemzők felismerését szolgálta, nem pedig az állami erőszaknak,

⁴ „E-KORSZAK: ELEKTRONIKUS KOR → F-KORSZAK: A FÉLELEM KORA? Az E-korszak helyett írhatnánk D- vagy I-korszakot (digitális kor, információs kor) az F-korszak helyett B-korszakot, a bizonytalanság korát értve alatta vagy T-korszakot, a máris sokak által emlegetett terrorizmus korát.” In Hankiss 2002

⁵ Steven Simon és Jonathan Stevenson a Foreign Affair oldalain 2015-ben arról értekezett, hogy az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet közel-keleti térnyerése kapcsán vége van annak az időszaknak, amit Pax Americana elnevezéssel illették. Az USA demokrácia exportja kudarcot vallott. In SIMON–STEVENSON 2015

⁶ Resperger–Kiss–Somkuti 2014

⁷ Simon–Magyar 2017

⁸ Bartha 2009, 22.

fegyverhasználatnak szabály- illetve intézményrendszerét jelentette. A mostani fenyegető konfliktusok azonban a legkevésbé sem sorolhatók be az államok közötti közvetlen fegyveres harcok, így a klasszikus hadviselés témaköreibe. A háború fogalmi és a támadás cselekményi jellemzőit más, a jogelmélet által még kevésbé átszőtt értelmezésben is be kell tudni mutatni.

A számítógépek hálózata miatt a korábbiaktól eltérő, egyéb forrásokból érhet bennünket szervezett agresszió. Eddigi kutatásaim arra mutattak rá, hogy az egyéneket érintő közvetett fenyegetések a kognitív szférában kommunikációval megelőzhetők, vagy akár meg is akadályozhatók. „Emellett be kell látnunk, hogy a védelmi jellegű kommunikáció ellenére sem szüntethetők meg a tömegek korlátok nélküli, negatív értelmű befolyásolása, amely fizikai következményekkel is járhat”.⁹ Például a virtuális térben megjelenő agresszió közvetlen erőszakkal, fegyverhasználattal párosítva az egyéni fenyegetettségen túlmutató következményekkel jár, még akkor is, ha közvetlen kapcsolat nem mutatható ki az elkövetők között.¹⁰ 9/11 eseményét követő folyamatok hatásainak vizsgálata pedig azt mutatta, hogy egyes esetekben maguk az egyéni, a közösségi, valamint a szövetségi reakciók¹¹ idéztek elő terrortámadásokat. Az agresszió üzeneteinek célba juttatása pedig, a világ-média közlései útján akarattunktól függetlenül terjedtek el. Ez a legsúlyosabb emberi szinteken azt eredményezte, hogy az erőszak ellenpólusa már nem a gyengeség, hanem a kommunikáció lehet.¹² Az egyéni szintektől magasabb közösségi terekben vizsgálódva viszont a kommunikáció sajátosságos felhasználásával és alkalmazásával kerülünk szembe. Ebben az mesterségesen befolyásolt tartalmaknál az egymással összefüggő hálózataink működését közvetlenül befolyásoló cselekményeket, jelenségeket kell azonosítani. A felderítés, a megelőzés, elhárítás vagy csak egyszerűen a létfontosságú rendszerek megfelelő, működőképes állapotának fenntartása vagy visszaállítása lehet a legfőbb cél. Ez alapvető társadalmi, állami célokkal mutat hasonlóságot, illetve egyezik meg. Az viszont jelentős különbségeket hordozhat magában, hogy a bűncselekményeket, támadásokat elkövetők az információs fölény kialakítására használhatják fel. Az így megvalósított cselekményeket – a közvetett céljaiktól függetlenül, de az össztársadalmi hatásuk miatt – speciálisan kell megítélni. Ezen személyek erőszakos cselekményeiben a politikai és a katonai jelleg dominál. A hálózatokhoz kötődő agresszió jogának megértéséhez, további elemzéshez éppen ezért, az államok fegyveres konfliktusainak összefüggései jelentenek kiindulási pontot.

A hadtudomány területén a bipoláris világrend átalakulása megerősítette ezt a fel fogás. A vizsgálatok tárgya egyre inkább a bennünket érő kihívások, a kockázatok és a fenyegetettség rendszere lett. Megjelentek civilizációk egymás elleni küzdelméhez, a lokális vagy kis „háborúkhöz”, valamint a nemzetközi válságkezeléshez kapcsolódó

⁹ Simon 2017b

¹⁰ BBC News 2015

¹¹ Bolgár–Szternák–Szternák 2005

¹² Simon 2017a

elméletek és a hozzájuk kapcsolódó gyakorlatok, műveletek kidolgozása.¹³ Kőszegvári már 1994-ben az inkább agresszióról beszélt¹⁴, mint a fegyveres harcokról. A fegyverhasználat célja a területszerzésre (totális, regionális) és az etnikumok, illetve nemzetiségek kölcsönös viszonyának destabilizációjára irányult. 2013-ban Resperger úgy fogalmazott¹⁵, hogy a „katonai veszély legáltalánosabban az agressziós szándékokban nyilvánul meg”.¹⁶ Ebben az értelemben tehát az országokhoz nem köthető fegyveres összeütközések joga, de az önvédelemről, vagy a honvédelemről szóló jog sem lehet olyan egyértelmű, mint az korábban volt.

Erre bizonyítékot jelentett az, amikor 2001-ben az Osama bin Laden által vezetett terrorszervezet megtámadta a világ legerősebb hatalmát. A merénylet sorozatot egy terroristákból álló szervezett csoport követte el polgári repülőgépeket eltérítve. Ezt az USA, majd később a NATO szövetségi rendszere is fegyveres támadásként, nem pedig kizárólag bűncselekményként értékelte.¹⁷ A cselekmények jogi értelmezése alapján egyértelműen bűn- és terrorcselekmények történtek, de hatásait tekintve jelentős bel- és világpolitika következményekkel jártak. Bár az agresszor nem egy konkrét állam volt, a célpontok és a célok tekintetében azonban pontosan azonosítható volt, hogy a csapások szimbolikus és az állam működését tekintve kritikus intézmények ellen irányultak. A támadásokat így nem lehetett kizárólag köztörvényes bűncselekményként értékelni. Az ártatlan áldozatok ellenére azoknak elsősorban politikai célja volt. Az eset megítélését az még csak bonyolította, hogy a hagyományos értelemben nem fegyveres beavatkozás történt, hanem fegyverként használtak fel utasszállító repülőgépeket. Az elkövetők nem csak az amerikai közösségre, hanem a NATO szövetségi rendszerére hatást gyakoroltak. Az összehangolt események eszközrendszerét tekintve tehát - a katonai és a politikai célpontok ellenére sem lehetett - kizárólag reguláris erők, katonák által végrehajtott műveleteknek minősíteni. A megvalósított cselekmények katonai értelmezése szerint, a védelem korábbi jogi dimenziói a további biztonságnak csak az illúzióját hordozhatták magukban. Ez mutatkozott meg a NATO reakciójában is, hiszen nem a cselekmények, és azok globális fenyegetésének bűnügyi azonosításával foglalkozott, hanem kimondta, hogy harcot kell kezdeményezni. Életbe léptették a NATO 5. cikkelyét, ami válasz volt az agresszióra. A szövetség terrorizmus elleni küzdelmében a felelősséget egyértelműen az egyes nemzetállamok katonai erőinek kellett felvállalnia.¹⁸

A „civilizációk összecsapásának” elmélete már 9/11 eseményét megelőzve előre vetítette, hogy a fegyveres konfliktusok kilépnek az államok egymás ellen háborúinak „hagyományos” világából, és a kétpólusú világrendszer fegyveres összeütközései (például az Öböl háború vagy a Szovjetunió afganisztáni fegyveres behatolása) átmeneti

¹³ Deák 2005

¹⁴ Kőszegvári 1994

¹⁵ Resperger István a kis háborúk hatásait elemezve, az aszimmetrikus hadviselést viszonyrendszere alapján az erőszakos konfliktusokat, mint a nem államok között folyó fegyveres küzdelmet mutatta be. In Resperger-Kiss-Somkuti 2013

¹⁶ Resperger-Kiss-Somkuti 2013, 22.

¹⁷ Buckley 2006

¹⁸ Nelson 2004

háborúkat jelenthettek. Hungtinton szerint minden egy „másik ország lerohanásával kezdődött, ám idővel civilizációs háborúvá alakult át”.¹⁹ Huntington az államokon túlmutató fegyveres konfliktusokat törésvonal-háborúkként jellemezte. Ilyen „háborúkra sor kerülhet államok között, független csoportok között, valamint államok és független csoportok között is. Az államokon belüli törésvonal-konfliktusok olyan csoportokat is érinthetnek, amelyek többnyire földrajzilag távol eső területeken élnek; ebben az esetben a kormányzati hatalommal nem rendelkező csoportok rendszerint a teljes vagy részleges függetlenség kivívását tekintik legfőbb céljuknak”.²⁰ Creveld felfogása szerint a modern társadalmakban a fegyveres agresszió nem az egyes országok között fog kialakulni.²¹ A fegyveres összetűzésekben, a kis háborúban²² az államokkal, valamint szövetségesekkel szemben álló csoportok a fent említett módon, jogilag szabályozott ütközeteket vívhatnak reguláris erőkkel. A túlerőben lévő erők ellen folytatott elhúzódozó, politikai célú küzdelemben a szemben álló fél - a hagyományos fegyvereken túl és irreguláris módon is - bármilyen eszközt és módszert bevetethet. A méreteiben is jelentősen kisebb fegyveres csoportok ellen viszont, az alkalmazható modernebb erők ellenére (jogi értelemben is) jelentősen „önkorlátozóbb” eszközök használata kaphat szerepet. „Önkorlátozás” hiányában a válság kezelése során mind a közvetlen fegyveres küzdelemben érintett, mind az erőforrások biztosításában résztvevő, közvetetten jelenlévő polgári lakosság szükséges támogatása csökkenhet. Az országok rendelkezésére álló - a közösségei és polgárai által felhalmozott -, korlátozott forrásokhoz mérten is aszimmetrikus erők²³ vannak jelen. A Creveld által említett helyi és regionális térben folyó aszimmetrikus fegyveres agresszió indirekt, globális hatásai miatt túlmutat az államok korábbi világrendjének bipoláris felépítésén.

Rostoványi a kialakult nemzetközi rendszer antinómiáiról kifejtette, hogy a 9/11 eseményét követően az egyes összetűzések megértéséhez „civilizációs tényező bekapcsolása”²⁴ ugyan elengedhetetlen, de a Huntington-i civilizációk sokszínűsége és bonyolult viszonyrendszere (1. ábra) miatt, az ott alkalmazott, nyugati típusú civilizációfogalom használata paradoxonokat hozott létre. A huntingtoni út nem juttathat el bennünket a megoldáshoz.²⁵ A modernizáció centrumát alkotó polgárok jogos és racionális elvárásai, amelyek az ellenséges fegyveres tevékenységek felszámolását eredményezhetné, azok váltak az újabb erőszak kiinduló pontjaivá. A globalizáció és a modernizáció jelenlegi határterületein (a kibertérben, a mesterséges intelligencia elterjesztése, a Földet körül ölelő világűr meghódítása, vagy a nemzetközi és az édesvizeink felhasználása és megosztása, a nanotechnológia vagy a genetikai beavatkozások alkalmazása stb. terén)

¹⁹ Huntington 1998, 423.

²⁰ Uo. 436.

²¹ Creveld 2005; 2006

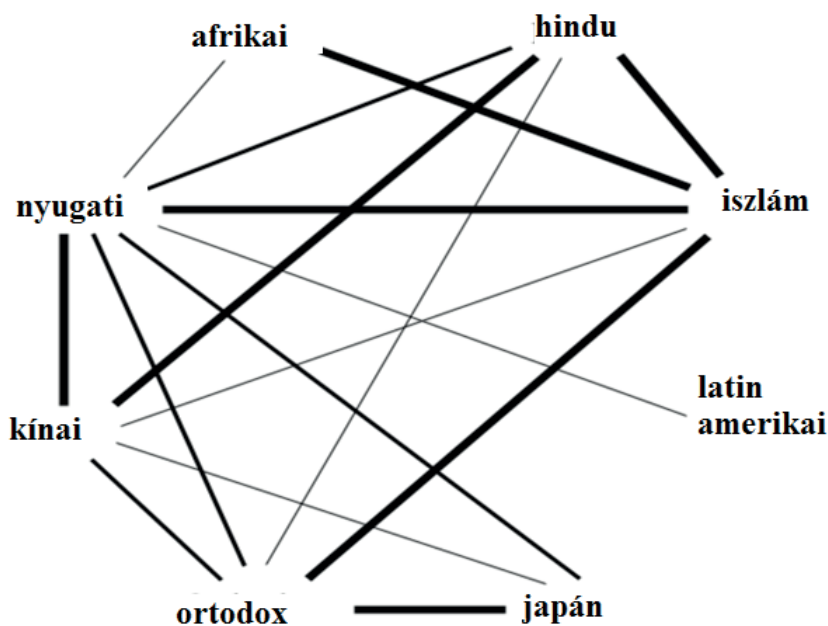
²² Bővebben: Daase 2016; Münkler 2004

²³ Resperger–Kiss–Somkuti 2013

²⁴ Rostoványi 2002

²⁵ 9/11 esetében például kifejezetten veszélyes mert, „olyan lépések sorozatát is eredményezheti, amelyek tovaterjedő hatásai révén a civilizációs konfliktusok mélyüléséhez és kiszélesedéséhez is vezethetnek”. In Rostoványi 2002

megjelenő, valamint későbbiekben kibontakozó erőszak joga tehát a válságok esetében öngerjesztő terror-spirált eredményezhet.

1. ábra A jelentősebb civilizációk konfliktusainak kapcsolatrendszere
(Saját szerkesztés Huntington 1996 alapján)

A fegyveres összeütközések és a hozzájuk kapcsolódó műveletek bizonyos elemei kiléptek, vagy ki fognak lépni a hagyományos értelemben vett erő, tér, idő és információ dimenzióiból. A válságkörzetekkel kapcsolatos kutatásai kapcsán Resperger a lakosságot érintő fenyegetéseket elemezve kiegészítette az idáig alkalmazott puha (soft power) és kemény (hard power) módszereket. Az általa közepes erőként (medium power-ként) jellemezett önálló kategória (2. ábra) azt a megközelítést erősíti, amely a civilizációs és egyéb izmusok paradoxonokkal terhes rációjától elkülönülő, az áldozatok csökkentésének elvén, valamint reális helyzetértékelésen alapul.

Kemény (hard) eszközök és módszerek	reguláris erők katonai akciók, kiterjedt irreguláris katonai akciók, különleges műveleti erők akciói, terrorcselekmények, nemzetbiztonsági műveletek,
Közepes (medium) eszközök és módszerek	irreguláris erők kisebb alegység szintű akciói, Kiber-műveletek, információs műveletek, média tevékenysége, pszichológiai műveletek, szervezett bűnözői cselekmények,
Puha (soft) eszközök és módszerek	embargók, gazdasági nyomásgyakorlás, gazdasági szankciók, gazdasági ösztönzők, pénzügyi műveletek, diplomáciai akciók, kezdeményezések, lakosság (kisebbség) támogatása, menekültek támogatása, humanitárius segélyakciók,
Szerk.: RESPERGER István	

2. ábra Az alkalmazott eszközök és módszerek intenzitási szintjei
(Resperger 2016)

A válságok kezelésének reális lehetősége

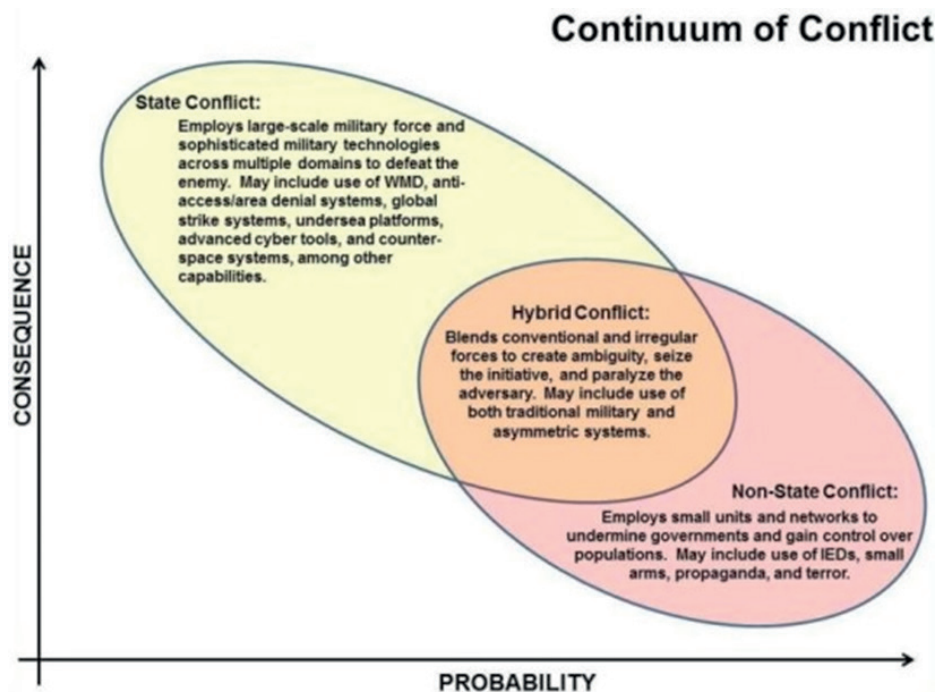
A terrorizmus elleni küzdelem a megoldás kulcsa

A XXI. században a válságok és a fegyveres összeütközések a fokozódó terror miatt elválaszthatatlan fogalmakká váltak.²⁶ A terrorizmus elleni küzdelem sikeres megvívása, a gerilla hadviselés hadikultúrájának megismerése, továbbá a terrorcselekmények direkt és indirekt hatásainak elemzése, értékelésem szerint a válságok kezelésének reális lehetőségét hordozza magában. Feltevésem szerint a bonyolult politikai és jogelméleti megközelítések - a fentiek alapján - ugyan nem vezethetnek el a válságokat kezelését egységesen szolgáló rendszer kialakításához (egyetemes válság-menedzsmenthez), de az ártatlan áldozatok számát csökkentő, a védendő célpontok rejtését segítő, az egyéni és az állami biztonságot szolgáló, műveleti szintű támogató rendszer megalkotható. Ennek alapját 2013-ban Resperger jelölte ki azzal, hogy a politikai célú erőszak esetében a katonai teoretikust, Clausewitz-et²⁷ követve megalkotta a terrorizmus elleni műveletekben is hasznosítható fogalmat: „A terrorizmus a terroristák (egyének vagy csoportok) által, politikai célok elérése érdekében, főként a polgári lakosságon, erősz-

²⁶ Simon 2015

²⁷ Carl von Clausewitz halála után – felesége révén – megjelentetett „Wom Krige” című etikus művében leírtak szerint az ellenfél legyőzése úgy valósulhat meg, hogy annak képtelenné kell válnia minden további ellenállásra. „A háború tehát az erőszak alkalmazása, aminek célja, hogy az ellenfelet saját akaratunk teljesítésére kényszerítsük.” In Clausewitz 2013, 39.

kos eszközökkel folytatott tevékenység, abból a célból, hogy akarataikat az ellenfélre kényszerítsék”.²⁸

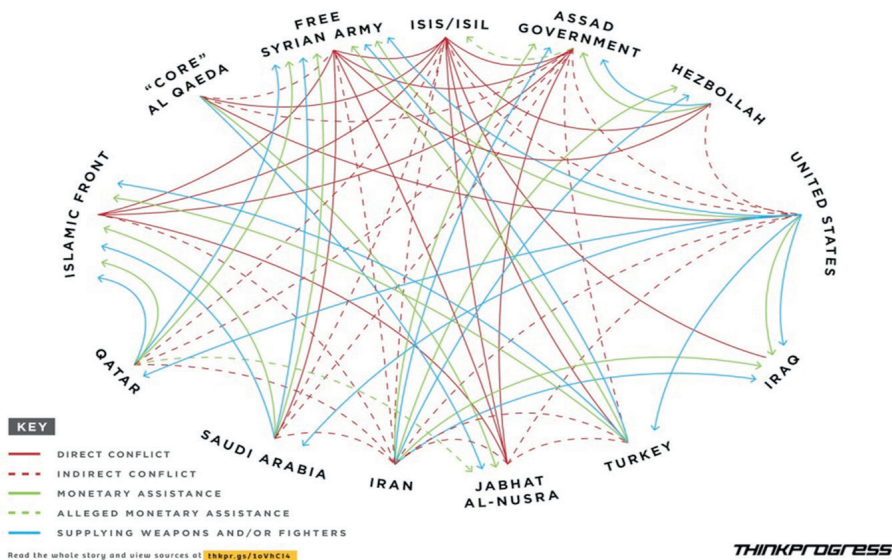
3. ábra A konfliktus folytonossága
(Forrás: <http://jcs.mil>)

Az erőszak tehát már nem csak a politikai hatalommal kizárólagosan bíró államok között folyhat, hanem egyéb résztvevők között is (3. ábra). A 9/11 eseménye után a demokráciák, a nyugati civilizáció központjától távolodva egyre több ellenféllel, a határokon túl pedig egyre több ellenséggel kell szembe nézni. A globalizáció az egyéni és az államok közötti kapcsolatainkat úgy alakította át, hogy maga a nemzetközi rendszer „társadalmasodott” és ezzel szorosan igyekezett sajátos módon az információs környezet fejlődésével „kultúralizálódni”. Ez a posztmodern társadalmi felfogás az információs társadalmak számára szélesebb teret adott. Az internetes kapcsolatokkal is jellemezhető közösségi csoport-értékek befogadása, továbbá az egyéni érdekek érvényre juttatásának modern eszmeisége elvitathatatlan siker. Mára ez értékrendszer Európában is a terrorizmus által könnyen támadható kvázi, virtuális identitássá vált. Az infokommunikációs rendszerek, „okos” alkalmazások (a szolgáltató és támogató nyitott

²⁸ Resperger 2013, 27.

civil illetve állami hálózatok) a valódi ellenség pusztítandó fizikai célpontjai lettek. Erre például a szíriai válság és annak kezelése szolgálhat 2015 és 2017 között. A fegyveres összeütközések során szemben álló, valamint az azokat támogató felek nem két erőközpontban helyezkedtek el, hanem egy bonyolult több csoportosulásból álló (vallási, társadalmi, etnikai, kulturális stb.) viszonyrendszerben²⁹ (4. ábra). Az ISIS terrrorszervezete elleni küzdelem (karikatúráját lásd az 5. ábrán) általánosan sugallt társadalom- és jogelméleti kritikáját pedig az jelentette, hogy a válság megoldásához vezető úton a saját polgárai által korábban már megbuktatott szír diktátor, Bassár el-Aszad és hívei (volt állami erői) vállalhattak jelentős műveleti szintű szerepet orosz katonai támogatás mellett.³⁰

THE TANGLED WEB IN THE FIGHT FOR SYRIA'S FUTURE

4. ábra Szíria jövőjéért folytatott harcok viszonyrendszere 2014-ben
(Forrás: Thinkprogress)

²⁹ Lásd: Szíriai konfliktus. In Brown–Peck 2014

³⁰ Потапов–Мацарский 2013

5. ábra Az Oroszországi Föderáció jelenléte Szíriában
(Forrás: latuffcartoons.wordpress.com)

A válságok védendő célpontjai

Az agresszió és a támadások célpontjai minden esetben közvetve vagy közvetlenül mi magunk vagyunk. Bár egyéni szinten nincsenek átható politikai céljaink, mégis rendre feltűnnek olyan erők, amelyek akarukat ránk igyekeznek kényszeríteni. Az agresszió leegyszerűsítve tehát, ezen közvetett, politikai célú akarat kifejeződése, kivetítése is lehet.

A fentiek alapján a terrorizmus ellen folytatott küzdelem megszervezése mintául szolgálhat a válságok kezelése kapcsán. A példa szerint a válság feloldásában, olyan stratégiai gondolkodásra van szükség, amely az érintett helyi lakosság felfogását (társadalmi, vallási, szociális, kulturális és egyéb szokásait) tartja előtérben. A válság során megjelenő agresszió esetében a szükséges műveleteinek végrehajtásához - a válságkezelést és a katonai beavatkozást megelőzően - az elengedhetetlenül szükséges eszközök és módszerek (indikátorok, illetve szenzorok) mellett az alkalmazásukhoz kötődő jogi környezet is kijelölésre kerül. A terrorizmus folyton változó céljai, valamint pusztítandó célpontjai miatt a válságok még fegyveres összeütközések esetében sem kerülhetünk bonyolultabb, elemzésre váró helyzetbe. Értelmezésem szerint így a transznacionális terrorizmus elleni műveletek esetében azonosítható jellemzők segítik az általános és egységes elemzés-értékelési modellünket.³¹

³¹ Simon 2017a

- „A terrorizmus az európai társadalom egész szerkezetét támadja.
- A terrorista csoportok, de még a magányos elkövetők is a valós, és a virtuális teret együtt kezelik.
- Az új infokommunikációs technológia teljes vertikumát kihasználva az agresszió közvetlen és közvetett hatásait határokon átnyúlva kombinálják. Ezzel nem csak lokális fenyegetést váltanak ki, hanem a világpolitikájára is hatást képesek gyakorolni. A demokratikus államok intézményeinek, kulturális, és egyéb hálózatainak egyes szabadságot és államiságot jelentő szimbólumainak támadásával a modern világunk fundamentumait egyéni és társadalmi létünket támadják.
- A terrrorszervezetek által korábban folytatott hagyományos „puha és kemény” (soft, hard) módszerek stratégia és taktikai szintű alkalmazása mellett magasabb egység-szintű, közepes (medium) módszerek³² (Lásd 2. ábra) kerülnek alkalmazásra.”³³

Az általam kiemelt jellemzők szerint könnyen belátható, hogy a jelenkori szociális és infokommunikációs hálózatokban megjelenő erőszak (az agresszió, a terror) legfőbb ellenszereként már nem tekinthetünk a gyengédségre. Az egyes államok és földrészek közötti együttélés szabályai kapcsán – az eltérő kulturális felfogásból is adódóan – egyre többen vallják azt, amit Olivier gyerekek körében végzett, pszichológiai kutatásai során megfogalmazott³⁴, miszerint az agresszió ellenpólusa nem a gyöngédség, hanem a kommunikáció. A filozófiai értelemben a létezéshez kötődő ellentétek, valamint egyéni különbségek szabályozott párbeszéddel megoldódhatnak. Az erősebb fél gyengédsége akkor is hordozni fogja a gyengeség képzetét, ha a különböző fejlettségi szintű társadalmak, vagy csoportok aszimmetrikus erői állnak egymással szemben. Az államok közötti feszültségeket, konfliktusokat enyhítése, és a háborúk elkerülésének legfőbb céljával az erőszak jogi tiltásával jött létre az ENSZ szervezete is 1946-ban.³⁵ A világ és Európa egykori hadszínterein szerzett tapasztalatok alapján alakulhatott ki az erőszak jogi értelemben vett tilalma. A jelenlegi életünkben, és az azt összekötő hálózatokban – kiemelten az új technológiai fejlesztések megjelenésekor -, mégis azt kell tapasztalnunk, hogy megjelenik a legkevesbé sem újszerű pusztítás, de még a határokat nem ismerő agresszió is. Ez azt jelenti, hogy a jövőben sem zárható ki, hogy társadalmi elvárásaink, jogi szabályaink ellenére, az egyéni és a csoportos frusztrációkat, vallási vagy egyéb szélsőségeket ne a fegyverek útján a szembenálló felek életének kioltása révén vezessék le. Az egyéni szinteken megjelenő krízisek enyhítésére, vagy a radikalizáció megállítása érdekében fordított eddigi energiák nem tudták hatásainkat kifejteni. Az állami szerepvállalás csökkentése az életek értelmetlen kioltására irányuló bűncselekmények, vagy az extrém csoportok állam ellenes tevékenységeinek térnyerése csak az agresszió-spirálját fokozták.

³² Resperger 2016,

³³ Simon 2017a

³⁴ Olivier 2004

³⁵ „Az 1928-as Briand-Kellogg paktumban a részes felek lemondtak a háborúról, mint a politika eszköze-ről. Tehát már a második világháborút megelőzően kimondták az agresszív, erőszakos háború feltétlen tilalmát. [...] 1946-ban az ENSZ Közgyűlés első ülése határozatban erősítette meg a Nürnbergi perben kimondott nemzetközi jogelveket, és magát az ítéletet. Az erőszak tilalmának tovább erősítésére az ENSZ Alapokmányban került sor...” In BARTHA 2009, 19

A kibertér vizsgálva indirekt módon mutatható be a már említett 21. századi hálózatokra épülő agresszió. Visszatekintve a 2007³⁶ és 2017 között időszakra bonyolult hatalmi, katonai és jogi következményekkel járó cselekményeket ismerhettünk meg.³⁷ Az információs rendszerekben programokkal megvalósított cselekmények, illetve kóddalással létrehozott jelenségek esetében a felhasználók, az „áldozatok” (magánszemélyek, vállalkozások, regionális vagy globális gazdasági, illetve közösségi szereplők) az érintett országok védelmi intézményei felé fordulhattak segítségért. A számítógépes esetek kezelése, a károk felszámolása, de még a jogorvoslati eljárások megalkotása is jelentős kihívások elé állítottak a rendszerek üzemeltetőit. Ennek ellenére a cselekmények, nevezzük őket támadásoknak, az okozott anyagi károk, valamint tömeges és társadalmi következményekkel járó negatív hatásai miatt széles közvetett érintettséggel párosultak. A kibertámadások kezelhetősége terén az államok szerepe stratégiai és alacsonyabb szintű szabályozók szerint definiált. Ha például a kibertér speciális részeire gondolunk, a kritikus és infokommunikációs infrastruktúrák védelmét egyértelműen az arra kijelölt állami szervezeteknek kell végrehajtania. A törvények, direktívák megalkotását megelőzően az állami és nem állami szereplők között, valamint a közvélemény körében is diskurzus kezdődött. A hálózatokkal kapcsolatos kibertámadások rendszeressége, a zsaroló vírusok, a számítógépes féregvírusok vagy a kényszerű adathalászatot végző programok károkozásai központi kérdéskörre váltak.³⁸ A 2017-ben felbukkanó „Petya” és „WannaCry” nevű kártékony vírusok regionálisan gazdasági és egyéb, például állami infrastruktúrák működését gátolták. A digitális kódokból álló programok pusztítását, a közvetett agressziót maguk a sértettek aktiválták többek között megtévesztő személyes információk alapján.³⁹ Hatásait tekintve ezeket a beavatkozásokat inkább információ-fegyverrel⁴⁰ elkövetett támadásnak, mint egyszerű programozással elért káros eseménynek nevezhetjük. Bár a célpontok között nem zárható ki, hogy katonák, vagy katonai szervezetek érintettek katonai művelet történt. A program készítőinek, illetve alkalmazóinak valósi célja a programok által közölt szövegek alapján inkább anyagi haszonszerzés volt, de azzal a szakértők és a laikusok is egyetérthetnek, hogy tömeges megjelenésük akár egész országok működését akadályozhatták volna. Amennyiben az állami működést befolyásoló zavar lép fel az már az államokat közvetlen fenyegető agresszióként értelmezhető.

Az állami és a nem állami szereplők megszokott tevékenységében, szolgáltatásaikban okozott hibák sebezhetővé teszik hálózatainkat, így bennünket is. A kibertérben

³⁶ „And it still needed the incidents in Estonia in summer 2007 to finally draw full political attention to this growing source of threats to public safety and state stability. A three-week wave of massive cyber-attacks showed that NATO member's societies were also exceedingly vulnerable on the cyber-front.” In Theiler 2011

³⁷ A NATO 2013-tól készít beszámolót a közvélemény és az érdeklődők számára a kibertámadásokról. In NATO 2013

³⁸ Az elsődleges védelmet az állam, és a telekommunikáció nagyvállalatok adhatják. A létfontosságú rendszerek mellett kiépülhetnek spontán hálózatok is, amelyek a már említett kritikus eszközök védelmet kívánják megvalósítani. A globális támadások ellen, tehát lokális szinten is alakulhatnak ki védelmi rendszerek, módszerek. A kibertámadás által okozott hatásokkal foglalkozik Marc Elsberg „Blackout – Holnap már túl késő” című 2012-ben megjelent könyvében, amikor egy kitalált áramszünet eseményeit írta le.

³⁹ ITMA Hungary 2017; Gálffy 2017

⁴⁰ Simon 2016a

megjelenő, agresszióval kapcsolatos kihívások, amennyiben katonai jellegű, közvetlen fegyveres támadásokkal társulnak, olyan kockázatok jelenthetnek, amelyek egyértelműen további válságokkal, működésképtelen államok kialakulásával, anómiás (rendezetlen) helyzettel fenyegetnek. Vagyis a válságok és a terror esetében a kibertér a legbővebb és legkönnyebben elérhető célpontokat jelentheti. A kibertámadások közvetett és közvetlen agressziót jelentenek, így nemcsak a válságok kezelését, felszámolását, vagy a megoldást szolgáló egyéb műveletek információs környezetét befolyásolják, hanem válságok kialakítására is alkalmas módszert jelent.

A terror kezelése a kibertérben⁴¹

A kutatásaim jelenlegi eredményei arra figyelmeztetnek bennünket, hogy a válságok kezelése során alkalmazható hagyományos politikai és egyéb (pl.: katonai, rendészeti) módszerek nem oldhatják fel a bennünket érő agresszió és félelem kérdésköreinek elmentmondásait. Egyszerre biztonságban lenni és szabadságjogainkat érvényre juttatni, a fokozódó - nemcsak morális - kérdések miatt egyre nehezebb. Ahogy ezt Castells⁴² előre jelezte, a stratégiai szinteken elfogadott eljárások egymást kizáró törekvéseket is eredményeztek. A modern és globális társadalmak korában az információs műveletek jelentősége, valamint a hálózatok és működtetésük szerepe megnőtt.⁴³ A további felvetésem szerint a hagyományos fenyegetések esetében a megszokott fizikai dimenziók segítségével, azok egyenes arányú fokozása mellett lehet a kritikus pontok védelmét megtervezni, megszervezni. Indokolt esetekben (támadás vagy bármilyen vis maior esetében) ez támogatja a védelem ellátását. A hagyományos terekben (például politikai, természeti, földrajzi, jogi területeken) az erő, a tér, és az idő három szegmensének az erősítése⁴⁴ szolgálta a bekövetkezett események hatékony kezelését, és a negatív hatások felszámolását.

Az információ dimenziójával kiegészítve a megoldások hatásának vizsgálatát a 21. századi reagálásoknak rendszerében, vagy a biztonsági előírások, de még a rendszabályok betartásának terén is jelentős eltérés mutatkozik. A tér, és a káros események, jelenségek felszámolására fordított idő növekedésével az egyes hálózatokban eltérő közvetett hatással ugyan, de ellenkező eredményt érünk el.⁴⁵ Az egyes államok közösségeinek, kapcsolatainak rendszerében a biztonságos működés fenntartása, a létezésükhöz kötődő egyéni és csoportos igényének érvényre juttatása klasszikusan állami érdek. Az államnak statikus intézményein keresztül képesnek kell lenni, illetve képessé kell válnia minden újszerű, valamint dinamikusan változó terület kezelésére is.

⁴¹ Simon 2017b

⁴² Castells 2006

⁴³ Haig 2015

⁴⁴ Resperger 2012

⁴⁵ A kibertérben minél nagyobb fizikai rendszerben kívánjuk megvalósítani műveleteinket, annál kisebb hatékonysággal tehetjük meg. Ha az időtáv hosszát tekintjük, akkor minél tovább avatkozunk be közvetve, a felhasználók figyelmét és biztonságtudatos magatartásuk intenzitása annál inkább csökken. In Simon 2017b

A katonai nemzetbiztonsági támogatás

A kutatás további részében a válságok kezelésében megoldást jelentő állami szerepvállalás miatt hazánkra tervezek koncentrálni. Magyarországon a nemzetközi és nemzeti válságkezelés során az országgyűlés és a kormány döntéseinek előkészítésében és támogatásában - törvényi szabályozás alapján – vesz részt a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat. A nemzeti biztonságot érintő információk katonai kutatása során, olyan külföldön, valamint hazánkban alkalmazható modellek és módszerek megismerését és ismertetését tűztem ki célul, amelyek a 2012-ben újjá alakított katonai titkosszolgálat egységes felderítő rendszerének katonai jellegét és elvét is modellezheti. A katonai szolgálat speciális működtetése kapcsán ebben a folyamatban csak a levéltárakban kutatható, és tudományos értékkel bíró, azaz publikus tapasztalatokra építhetünk. A vizsgálataink alapját a katonai csapatfelderítés, a katonai elhárítás és a hírszerzés elméleti kérdésköre, így a hadtudományi és azzal összhangban álló interdiszciplináris ismeretanyag jelenti. A vizsgálatok eredménye így érdemi hatással bír a magyarországi hivatásrendek tudományos együttműködésének területére. Ugyanakkor globális és regionális szintekről közelítve kijelenthető, hogy olyan elméleti felderítő, célpont meghatározó rendszer indikátorainak, valamint szenzorjainak körét is bővíthetik a tudományos megállapítások, amelyekkel szükségszerűen az információgyűjtés, az elemző-értékelő munka eszköztárára, továbbá a nem katonai jellegű területek együttműködésének hatékonysága is fokozható.

A nemzetbiztonsági területen folytatható tudományos munkát a titkos és a védendő információkhoz kapcsolódó eljárások, szabályok továbbá alkalmazott elvek jelentősen korlátozzák. Magyarországon az elvégezhető szekunder kutatások egyik lehetséges helyszíne az Állambiztonsági Történeti Levéltár. Speciális kutatási engedélyek birtokában itt kaphatunk betekintést a - korábban minősítéssel védett, mára feldolgozhatóvá vált - dokumentumok közül azokba, amelyek például jellemzően nyílt információk elemzés-értékelése alapján a hidegháború időszakában születtek. A válságok kezeléséhez köthető, és a számunkra felhasználható írásművek a különböző „operatív helyzettel” összefüggő elemzések köréből, a dezinformációs műveletekkel, illetve adott régiókkal, válságkörzetekkel, továbbá a transznacionális terrorizmussal kapcsolatos dokumentumokból, tanulmányokból, vagy korábbi titkosszolgálati oktatási anyagokból kerülhetnek ki. A szakirodalmi források felkutatása mellett - a témához kapcsolódóan már meglévő, történelmileg hiteles tények, adatok révén – a nemzetbiztonsági elemzés-értékelésre alapuló összehasonlító módszer egy egységes rendszermodell felvázolására nyújt lehetőséget. Amennyiben egy empirikus kísérlettel - az adott titkosszolgálati korszakból előtalált, és a szubjektumoktól elkülönülő – információs indikátorok és szenzorok alkalmazhatóságát is leellenőrizzük, akkor a válságkezelés jelenkori támogatása is tetten érhető lesz. A megfigyelés útján nyert információból az alábbi kérdésekre kapunk válaszokat:

- milyen speciális törvényi és technikai követelményeket kell figyelembe venni egy felderítő rendszer működtetése során,

- milyen módon lehet a nyílt és a nemzetbiztonsági forrású indikátorokat és a szenzorokat a döntéstámogatás céljával a felderítésben egységesíteni,
- milyen előnyökkel és hátrányokkal járnak az eddig működtetett felderítő rendszerek alkalmazása.

Következtetés

A nemzeti és nemzetközi válságok kezelésében kulcsszerepet betöltő műveletek információ-igényének teljesítése kapcsán felértékelődött a katonai és a nemzetbiztonsági jellegű elemzés. A jelenkori fegyveres válságoktól térben távol eső EU-ban is tapasztalható a közvetett és közvetlen agresszió, valamint a pusztító terror is. Az eddig preferált, demokratikus állami modellek átadásával a fegyveres összeütközések felszámolását követő működőképes államok kialakítása rendre kihívások, nem egy esetben agressziós fenyegetések elé állítják az adott térség rendezésében szerepet vállaló missziós állományt (hivatásrendeket). A műveletekben résztvevő polgári valamint katonai intézményeknek és szervezeteknek olyan modellekkel, valamint rendszerelméleti ismeretekkel kell rendelkezniük, amelyekkel az adott államban és a saját országuk bázisán is hatékonyan szembe szállhatnak az agresszió közvetlen és közvetett hálóiában. Az új technológiák, újítások dinamikusan változó alkalmazási környezetében statikus adat- és információs bázisokra támaszkodhatnak. Az információs társadalmak infokommunikációs hálózatai miatt ez feldolgozhatatlan mennyiségű valós és befolyásolt adatot jelenthet.

A szükséges információszerző, feldolgozó, adatkezelő továbbá tájékoztató feladatok ellátásában a hagyományosan tevékenykedő, és a jelenkori műveletek végrehajtásában is elsődlegesen kötelezett hírszerzésnek, felderítésnek és ezek elhárításnak rendelkezésre állnak speciális rendszerek. A jelenlegi nemzeti és nemzetközi válságkezelés kapcsán befogadható a speciális információs műveletekkel, katonai információk meghatározásával, illetve tervszerű megfigyelésével, olyan kutatási program kerülhet végrehajtásra, amely bármely közpolitikai, közigazgatási folyamat- és információmenedzsment számára adhat információs támogatást, továbbá módszert, amely forrás értékű, valamint létfontosságú indikátorok és szenzorok kijelölését teszi lehetővé.

Felhasznált Irodalom

1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

1035/2012. Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról

1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról

1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról

2009. évi CLV. törvény a minősített adat védelméről

2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről

BALOGH Péter (2013): A szövetségi felderítő rendszer korszerűsítése, avagy néhány gondolat a NATO földfelszín felderítő rendszerének megteremtéséről.

Felderítő Szemle. XI. évf. 3–4. sz. pp. 126–138.

BÁNYÁSZ Péter – ORBÓK Ákos (2013): A NATO kibervédelmi politikája és kritikus infrastruktúra védelme a közösségi média tükrében. *Hadtudomány*,

Forrás: http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus/2013_e_Banyasz_Peter_Orbok_Akos.pdf

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

BARABÁSI Albert-László (2006): A hálózatok tudománya: a társadalomtól a webig. *Magyar Tudomány*

Forrás: <http://www.matud.iif.hu/06nov/03.html>

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

BENCsik Balázs (2016): *Nemzeti Kibervédelmi Intézet*.

Forrás: <http://njszt.hu/sites/default/files/BencsikBalazs.pptx>

BOLGÁR Judit – SZTERNÁK Nóra – SZTERNÁK György (2005): A terrorizmussal kapcsolatos kutatások legújabb eredményei.

Felderítő Szemle, IV. évf. 4. sz. 5-60.

BARTHA Orsolya (2009): A háború fogalma, In ÁDÁNY Tamás Vince – BARTHA Orsolya – TÖRŐ Csaba szerk.: *A fegyveres összetűzések joga*.

Budapest, Zrínyi Kiadó. 21-22.

BROWN Hayes – PECK Adam (2014): Why The Middle East Is Now A Giant Warzone, In One Terrifying Chart,

Forrás: <https://thinkprogress.org/why-the-middle-east-is-now-a-giant-warzone-in-one-terrifying-chart-b2b22768d952/>

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

BUCKLEY, Edgar (2006): *Invoking Article 5*.

Forrás: <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art2.html>

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

CASTELLS, Manuel (2006): Globalizáció, identitás és állam: hatalom nélküli állam vagy hálózati állam? 361-426.

In CASTELLS Manuel (2006): Az Identitás hatalma. Az *információ kora* (gazdaság, társadalom és kultúra) II. kötet. Oktatási Minisztérium,

CLAUSEWITZ, Carl von (2013): *A háborúról*. Budapest, Zrínyi Kiadó.

CREVELD, Martin L. van (2005): *The Art of War: War and Military Thought*. Keegen, John (editor), London, Harper Paperbacks.

CREVELD, Martin L. van (2006): *The Changing Face of War: lessons of combat, from the Marne to Iraq*.

New York, Presidio Press.

CSIKI Tamás: A NATO biztonságfelfogásának új elemei a 21. században – reflexió a magyar stratégiai kultúrára.

In: www.biztonsagpolitika.hu, 2010. 11. 15.

DAASE, Christopher (2016): *Kleine Kriege – Große Wirkung. Wie unkonventionelle Kriegsführung die internationale Politik verändert*.

Baden-Baden, Nomos.

ELSBURG, Marc (2016): *Blackout – Holnap már túl késő*.

Budapest, Animus Kiadó.

EUR-Lex - 52013JC0001 – EN (2013). Az Európai Unió kiberbiztonsági stratégiája: Nyílt, megbízható és biztonságos kibertér.

Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52013JC0001> (Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

FENYVES Péter: A rádióelektronikai felderítés és az elektronikus célobjektum tervezés hatékonyságának növelését biztosító fúziós elven alapuló adatfeldolgozási technológia vizsgálata (Kandidátusi értekezés 1994.)

<http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/handle/11410/9453>

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

FERENCZY Gábor (2007): Internet alapú nyílt információszerzés elvi rendszerteknikai megvalósulása (ZMNE Doktori értekezés)

http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2007/ferenczy_gabor.pdf

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

GÁLFFY Csaba (2017): *Nem is zsarolóvírus a 2017-es Petya*.

Forrás: <https://www.hwsz.hu/hirek/57459/petya-ransomware-wiper-virus-titkositas.html>

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

HAIG Zsolt – Hajdú Veronika (2017): *New ways in the cognitive dimension of information operations.*

Forrás: http://www.armyacademy.ro/reviste/rev2_2017/HAIG_HAJDU.pdf
(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

HAIG Zsolt – VÁRHEGYI István (2005): *Hadviselés az információs hadszíntéren.*
Budapest, Zrínyi Kiadó.

HAIG Zsolt – VÁRHEGYI István (2008): A cybertér és a cyberhadviselés értelmezése. *Hadtudomány*
Forrás: http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_2.pdf
(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

HAIG Zsolt (2007): Internet terrorizmus.
Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, XI. évf. 2. sz. 81-93.

HAIG Zsolt (2015): *Információ, Társadalom, Biztonság.*
Budapest, NKE Szolgáltató Kft.

HANKISS Elemér (2002): 2001. SZEPTEMBER 11.: FORDULÓPONT?
<http://www.matud.iif.hu/02jun/hankiss.html>)

HÉJJA István (2014): Magyarországi válságkezelés néhány nemzetbiztonsági vonatkozása. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 1. sz.
http://uni-nke.hu/kutatas/egyetemi-folyoiratok/nemzetbiztonsagi-szemle/korabbi-szamaink/2014-1_szam
(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

HOLNDONNER Hermann (2009): A hadműveleti és műveleti szintű felderítő rendszerek tervezése a nem háborús katonai műveletek végrehajtásában
(ZMNE Doktori értekezés)

HOLNDONNER Hermann (2014): A Magyar Honvédség összhaderőnemi felderítő rendszere működésének elemzése.
<http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10388/Teljes%20sz%C3%B6veg!%3Fsequence=1&isAllowed=y>
(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

HORVÁTH Pál (2007): A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok helye, szerepe, feladatai a válságkezelő műveletek során (ZMNE Doktori értekezés)
http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2007/horvath_pal_thu.pdf
(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

<http://uni-nke.hu/kutatas/egyetemi-folyoiratok/nemzetbiztonsagi-szemle>

<http://www.kfh.hu/hu/publikaciok.html>

HUNTINGTON, Samuel P. (1998): *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása.*

Forrás: <https://muvelodestortenet.weebly.com/uploads/3/1/6/3/3163669/samu-el-p-huntington-a-civilizaciok-osszecsapasa.pdf>

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

KENEDLI Tamás (2012): Elemzőközpontú információfeldolgozás a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni harcban (ZMNE Doktori értekezés)

http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/kenedli_tamas.pdf

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

KŐSZEGVÁRI Tibor (1994): A válságkezelés aktuális problémái.

Akadémiai Közlemények, 202. sz. 217-229.

KŐSZEGVÁRI Tibor (2008): *Gerilla-hadviselés.*

Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, (Tansegédlet).

Magyar Nyelv Értelmező Szótára, MEK-változat

Forrás: <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/elolap.php>

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája 2012.

Forrás: http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

MOLNÁR Ferenc (2012): Egy sikeresebb válságkezelés felé: a civil szakértelem szükségessége a NATO stabilizációs és újjáépítési feladatai során. Biztonságpolitikai Szemle, 4. sz.

<http://www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=560>

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

MÜNKLER, Herfried (2004): *Die neuen Kriege.*

Forrás: https://www.rowohlt.de/fm/131/Muenkler_Die_neuen_Kriege.pdf

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

NAGY Zoltán András (2001): Informatikai bűncselekmények, *Magyar Tudomány*, Bűnözés Magyarországon. 8. sz.

Forrás: <http://www.matud.iif.hu/01aug/nagy.html>

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

NELSON, C. Richard (2004): *Expanding NATO's counter-terrorism role.*

Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_21172.htm?selectedLocale=en
(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

RESPERGER István – Kiss Álmos Péter – SOMKUTI Bálint (2013): *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatással.*

Budapest, Zrínyi Kiadó.

RESPERGER István (2002): A fegyveres erők megváltozott feladatai, a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során
(ZMNE Doktori értekezés)

RESPERGER István (2012): A „DIADAL” és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál.

Budapest, Hadtudományi Szemle 5. évf. 1-2. sz. pp. 141-165.

RESPERGER István (2013): Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig.

Felderítő Szemle, XII. évf. 3. sz. 5-36.

RESPERGER István (2016): Nomen est omen,, nevében a végzet(e)? – A hibrid fenyegetésekre adható válaszok, a kontrahibrid műveletek. *Terror & Elhárítás*, 1. sz., pp. 44-109.

http://epa.oszk.hu/02900/02932/00009/pdf/EPA02932_terror_elharias_2016_1_045-109.pdf

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

RESPERGER István (2017): A new approach to national and international crisis management HONVEDELEM.HU pp. 215-228.

http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/61773/a_new_approach_to_national_and_international_crisis_management.pdf

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

ROSTOVÁNYI Zsolt (2002): Civilizációk a civilizációk ellen? A Hidegháború utáni nemzetközi rendszer antinómiái.

Külügyi Szemle, I. évf. 1. sz. 41-72.

SÍKU László: A katonai válságkezelés újszerű műszaki támogatási feladatrendszere (ZMNE Tézisfüzet 2002.)

<http://docplayer.hu/41628050-Zrinyi-miklos-nemzetvedelmi-egyetem-siku-laszlo-mernok-alezredes-a-katonai-valsagkezeles-ujszeru-muszaki-tamogatasi-feladatrendszere-teziszfuzet.html>

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

SIMON László (2015): A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására.

Szakmai Szemle, 2. sz. pp. 145-162.

SIMON László (2016a): Az információ mint fegyver?

Szakmai Szemle, 1. sz. pp. 34-60.

SIMON László (2016b): A titok speciális értelmezése az elmúlt 25 év kihívásainak, kockázatainak és fenyegetéseinek tükrében.

Felderítő Szemle, 1. sz. 67-87.

SIMON László – MAGYAR Sándor (2017): A terrorizmus és indirekt hatása a kiberterében.

Nemzetbiztonsági Szemle, 3. sz. 89-101.

SIMON László (2017a): *A partizán elmélete a premodern virtuális korban.*

Forrás: http://archiv.uni-nke.hu/uploads/media_items/meghivo-es-program-8.original.pdf
(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

SIMON László (2017b): *A kiberpartizán célpontok és az állami hálózatok.* (HNE Konferencia előadás).

Forrás: <https://merjgondolkodni.wordpress.com/2017/11/03/az-allamelmelet-alapkerdesei-ii-konferencia-a-nemzeti-kozszolgalmati-egyetemen/>

SIMON, Steven – STEVENSON, Jonathan (2015): The End of Pax Americana, Why Washington's Middle East Pullback Makes Sense, *Foreing Affair*.

Forrás: <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/end-pax-americana>
(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

Sz.n.: BBC News (2015): *Charlie Hebdo attack: Three days of terror.*

<http://www.bbc.com/news/world-europe-30708237>

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

Sz.n.: ITMA Hungary (2017): *WannaCry zsarolóvírus.*

Forrás: http://itma.blog.hu/2017/05/13/wannacry_zsarolovirus

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

Sz.n.: NATO Review (2013): *The history of cyber attacks - a timeline.*

Forrás: <https://www.nato.int/docu/review/2013/cyber/timeline/EN/index.htm>

(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

Sz.n.: Origo.hu (2010): Az urándúsítók ellen írták a Stuxnet vírust a Symantec szerint.

Forrás: <http://www.origo.hu/techbazis/20101116-az-urandusitok-ellen-irtak-a-stuxnet-virust-a-symantec-szerint.html>(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

Sz.n.: *The National Military Strategy of the United States of America* (2015),
Forrás: http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf
(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

SZABÓ Márton (2007): Ellenfél és ellenség a politikában.
Politikatudományi Szemle, 16. évf. 1. sz. 9-20.

THEILER, Olaf (2011): *New threats: the cyber-dimension*, NATO Review,
Forrás: <https://www.nato.int/docu/review/2011/11-september/Cyber-Threads/en/>
(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

VARGA Gergely (2010): A NATO új lisszaboni stratégiai koncepciója. *Nemzet és Biztonság*. A hónap témája,
Forrás: 2010/10., http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/varga_gergely-a_nato_uj_lisszaboni_strategiai_koncepcioja.pdf
(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

VIDA Csaba (2013): A biztonság és a biztonságpolitikai katonai elemei.
Nemzetbiztonsági Szemle, I. évf. 1. sz. 87-105.

ПОТАПОВ, Александр – МАЦАРСКИЙ, Юрий (2013): Башар Асад: «Все заключенные с Россией контракты выполняются»,
Известия. <https://iz.ru/news/556036>
(Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)

Deák (2005): A katonai műveletek hadászati jellemzői napjainkban.
Hadtudomány, XV. évf. 4. sz. 31-34.

A RENDÉSZET ÉS A HONVÉDELEM KÖZÖS SAJÁTOSSÁGAI A KÜLÖNLEGES JOGREND BEVEZETÉSEKOR. - A KÜLÖNLEGES JOGREND ÉRTELMEZÉSE AZ ALKOTMÁNYOZÁSI FOLYAMAT FÉNYÉBEN.

Sütő Ákos

suto.akos@freemail.hu, suto.akos85@gmail.com

A különleges jogrend értelmezése az alkotmányozási folyamat fényében.

ABSZTRAKT

Jelen tanulmányban az alkotmányozási folyamat során rögzített különleges jogrendet érintő szabályozások változásait igyekszem bemutatni. Röviden bemutatom, de nem térek ki részletesen azok tartalmára, mivel hasonlóságot feltételezhetünk azok fejlődése során kialakult szabályozásban. Mindezek bemutatása esetén meghaladnám a tanulmány kereteit. Lényegesnek tartom azonban az eltérő időben és politikai színezetben keletkezett különleges jogrendet érintő szabályozások külön-külön és együttes vizsgálatát, mellyel rá kívánok világítani azok szükségességére, illetőleg hatékonyabb működés érdekében történő elméleti módosításának lehetőségére.

KULCSSZAVAK: Alaptörvény, Alkotmány, különleges jogrend, rendkívüli állapot, veszélyhelyzet

ABSTRACT

The aim of this present study is to introduce the changes of special law's regulations in a process of the constitutional. I will briefly present it, but I don't explain to their detailed content, also may we similarity to assume during their development of developed regulation. All of this are only going to be briefly discussed here, since it would exceed the subject of the paper. Still, it is extremely important to analyse separately and collectively the special law's regulations. I want to point the need of it to you, and the theoretical modification for more efficient operation.

KEYWORDS: Fundamental Law, Constitution, special legal order, extraordinary state, state of emergency

Alapvetés a különleges jogrend létének jogosságáról

A jogállam létezésének és annak szerves részét képező, jogszerű működésnek alapvető és elengedhetetlen feltétele az arra jogosultak által meghatározott rend alapján megalkotott jogszabályok és azon nyugvó szervezeti felépítés és hatalomgyakorlás. A normálidőszak idején mindezek arra hivatottak, hogy védelmezzék, és garanciális biztosítékot nyújtsanak az állam működését, a társadalom életét és az állampolgárok élet-, és vagyon biztonságát veszélyeztető fenyegetésekkel szemben.

Az élet komplexebb jellegénél fogva naivitás lenne azt gondolni, hogy a jogállami keretek között működő mechanizmus minden esetben elegendő lenne az említett célok védelme érdekében azokkal szemben fellépő fenyegetések elhárítására. A történelem mutatta, e különleges esetek kiváló eseteit, mint például államhatáron belül történő természeti vagy civilizációs katasztrófa, avagy az országok között fellépő állami rend létét veszélyeztető háborús szituáció, illetve fegyveres konfliktusok, amikor is a normálidőszaki jogrendtől eltérő államhatalmi szervezeti és működési rend alkalmazása válik szükségessé a meglévő érdekek és értékek biztosítására.

A fenti célok érdekében a jogállam még normálidőszakban kialakít egy jogszabályi felhatalmazással bíró olyan biztonsági és védelmi rendszert, úgynevezett különleges jogrendet, amely biztosítja a rendkívüli körülmények során felmerülő olyan feladatok végrehajtását és veszélyek elhárítását, amelyekre a normálidejű államszervezeti struktúra működése nem alkalmas, vagy erre a szervezeti és működési feltételek nincsenek meg.

A minősített időszakok együttes jellemzője, hogy az állam életének folytonosságát biztosító rendszer az állampolgárainak élet- és vagyonbiztonságát, ha külső, vagy belső társadalmi, illetve természeti veszély fenyegeti, akkor e veszély elhárítására, következményeinek és a már bekövetkezett káresemény veszteségeinek csökkentésére a rendkívüli jogrend eszközeit veheti igénybe.¹

Ezek kialakítása ugyan többlet felhatalmazást biztosít a kijelölt, rendszerint kormányzati szervek részére, de csak a fellépő fenyegetés elhárítására irányuló hatékony fellépés érdekében jelenhet meg és csak a veszély elhárításának idejére vonatkozhat. Jelentve ezzel törvényi garanciákat arra, hogy a többlet jogosítvány ne jelentsen veszélyt az államberendezkedés normálidejűre történő visszaállítására.²

¹ Mógor Judit-Horváth László: Alkotmányos korlátok (garanciák) a minősített időszakokról szóló szabályozásban. Bólyai Szemle, 2009. évi 3. szám 37. o.

² Dr. Lakatos László: A különleges jogrend és a honvédelem szabályozása. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, ISSN 2064-4515, http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_49_Lakatos.pdf, letöltés ideje: 2018.01.25. 21:12

A különleges jogrendi szabályozást érintő történelmi szemelvények

A különleges jogrend tartalmi és formai szabályozásának első, illetőleg átfogó törvényi kereteit az I. világháború idején megszületett alábbi törvénycikk és azok módosításai fogalmazták meg. 1912. évi LXIII. törvénycikk jogot biztosított a rendeleti úton való kormányzásra, feljogosította a kormányt a kivételes hatalom gyakorlására.

„1.§ Háború idején, sőt ha szükséges, már a háború fenyegető veszélyének okából elrendelt katonai előkészületek esetében is, a ministerium valamennyi tagjának felelőssége mellett az ebben a törvényben meghatározott kivételes hatalmat a szükség mértékéhez képest igénybe veheti.”³

Lehetővé tette a normálidőszaki működéstől eltérő jogintézmények bevezetését. Ilyenek például a kormánybiztosok kinevezése, vármegyék és törvényhatósági jogállású városok önkormányzati autonómiájának felfüggesztése, rögtönítélő bíraskodás, sajtócenzúra, gyülekezési szabadság korlátozása, hadsereg, rendőrség és csendőrség széles körű igénybevétele a belső rend és biztonság, továbbá a külső katonai támadás elhárítása érdekében szükséges intézkedések megtétele érdekében.

1914. évi L. törvénycikk folyamatosan bővítette a kormány különleges jogkörét, visszamenőlegesen bevezette az internálás intézményét. 1915. évi XIII. törvénycikk értelmében központilag csökkentették az iskolák számát a háborús viszonyokra való hivatkozással. 1916. évi IV. törvénycikk értelmében pedig szabadságvesztéssel járó börtönbüntetés volt elrendelhető a kivételes törvénycikkek megsértése esetére.

A kivételes hatalmat a háború időszakában, a különleges jogrend eszközeivel gyakorló, államhatalmi intézményt, az úgynevezett *Honvédelmi Tanácsot* elveiben a II. világháború idején a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk hozta létre első és átfogó értelemben.

„3.§ (1) A honvédelmi érdekek mind békében, mind háborúban való minél hathatósabb kielégítésének és az e végből szükséges intézkedések összhangjának biztosítása céljából Legfelső Honvédelmi Tanács (az alábbiakban Tanács) szerveztetik.”⁴

A különleges jogrendet is szabályozó honvédelmi törvény a háború esetén alkalmazható kivételes hatalom anyagi és eljárásjogi szabályait tartalmazta, amelynek szabályozási koncepcióját a mai honvédelmi törvény is átvette.

A Magyar Köztársaság Alkotmánya 1949. évi XX. törvény és az annak alapján hatályba lépett honvédelmi törvények, így a honvédelemről szóló 1960. évi IV., illetve

³ 1912. évi LXIII. törvénycikk a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről I. fejezet. Kivételes hatalom. 1000. év törvényei. Komplex Kiadó, Budapest.

⁴ 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről. Első rész. Bevezető rendelkezések. 1000. év törvényei. Komplex Kiadó, Budapest.

az 1976. évi I. törvények a különleges jogrend alkalmazásának vonatkozásában csak a béke és a háború időszakát különböztették meg, a mai értelemben vett különleges jogrendi időszakokat tételesen nem rögzítették.

A kivételes hatalom gyakorlásának korábbi szabályozásától eltérően a különleges jogrend háborús időszaki alkalmazásának lehetőségét viszont itt már *kiterjesztették a belbiztonsági veszélyek kezelésére is*.

8.§ (1) A törvénynek háború idejére szóló rendelkezései az állam biztonságát súlyosan fenyegető veszély idején is alkalmazandók.”⁵

A legfontosabb döntéshozatali jog-, hatáskörök – veszélyhelyzet megállapítása valamint kihirdetése, illetve a Honvédelmi Tanács létrehozása - az Elnöki Tanács jogkörébe tartoztak.

Az Országgyűlés a különleges jogrenddel kapcsolatban kizárólag a hadiállapot nyilvánításának és a békekötés jogát gyakorolta.

„7.§ Az Országgyűlés az Alkotmánynak megfelelően gyakorolja a Magyar Népköztársaság fegyveres védelmével kapcsolatos következő jogait: ... b) dönt a hadiállapot kinyilvánításáról és a békekötés kérdéséről ..., 8.§ (1) Az Elnöki Tanács az Alkotmányban biztosított jogkörében: a) megállapítja és kihirdeti az állam biztonságát súlyosan fenyegető veszélyt és annak megszűnését; b) háború vagy az állam biztonságát súlyosan fenyegető veszély (a továbbiakban: háború) idején rendkívüli hatáskörrel felruházott Honvédelmi Tanácsot hozhat létre.”⁶

A demokratikus jogállamot létrehozó 1989. évi alkotmányozási folyamatban az alkotmány 1989. október 23-án történt módosításával a különleges jogrend II. világháborút követően kialakított rendszere jelentős módosuláson ment keresztül. A ma is hatályos *különleges jogrendi időszakok* egyes elemei (rendkívüli állapot, szükségállapot, veszélyhelyzet) bevezetésre kerültek. Az 1989. évi XXXI. törvény szabályozta a hatalmi ágak és a közjogi méltóságok hatáskörét a hadiállapot, a szükségállapot és a veszélyhelyzet idejére, továbbá a fegyveres erők alkalmazásának eseteit, módjait. Az Országgyűlés hatáskörébe került a rendkívüli állapot és szükségállapot kihirdetésének, a Honvédelmi Tanács létrehozásának és a fegyveres erők országon kívüli, illetve azon belüli alkalmazása engedélyezésének joga.

⁵ 1960. évi IV. törvény a honvédelemről. Általános rendelkezések. 1000. év törvényei. Komplex Kiadó, Budapest.

⁶ 1976. évi I. törvény a honvédelemről. I. fejezet. Alapvető szabályok. 1000. év törvényei. Komplex Kiadó, Budapest.

A különleges jogrend tartalma és alkotmányos szabályozása

A különleges jogrend, mint fogalom egy alkotmányos terminológia, mely tartalma szerint a normál időszaktól eltérő helyzetet jelöli meg. A különleges jogrend alkalmazása tehát az ország működésének olyan kivételes időszaka, amelyben az Alaptörvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén kivételes hatalom érvényesül. A rendkívüli intézkedések bevezetése és alkalmazása teszi lehetővé az ország összes személyi, dologi erőforrások és a haza fegyveres katonai védelmét, az alkotmányos rend megóvását, a katasztrófák leküzdését, továbbá az állampolgárok élet- és vagyonbiztonságának fenntartását, illetve biztosítják az ország egész területén az állami irányítás folyamatosságát, a közrend és közbiztonság fenntartását, valamint a lakosság védelmét és alapvető életszükségleteinek folyamatos kielégítését. A különleges jogrend alkalmazásának egyes időszakait az Alaptörvény definiálja, egyben meghatározza bevezetésük eljárásrendjét és különleges jogrendi szabályokra vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz.

Rendkívüli állapot

Országgyűlés hadiállapot kinyilvánítása vagy idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye (háborús veszély) esetén kihirdeti a rendkívüli állapotot, és Honvédelmi Tanácsot hoz létre.⁷

Ahogy az a fogalomból is eredményeződik e különleges jogrendi forma az állam törvényes berendezkedését, szervezeti rendszerét kiemelten fenyegető hadiállapot beállta vagy háborús veszély helyzetének kezelésére szolgál. Bevezetése elsőként a hadiállapot bekövetkezésével merülhet fel, mely állapot csak abban az esetben hirdethető ki, ha az országot elérő támadás egy másik, beazonosítható államtól ered.

A másik esetben bevezetéséhez a jogalkotó a háborús veszély megállapítását tartja szükségesnek, ami csak közvetlen háborús veszély bekövetkezésére vonatkozik.

A rendkívüli állapot kihirdetésére a törvényben, annak természetére tekintettel két jogosult nevesített. Alapvetően, de nem kizárólagosan az Országgyűlés jogosult a rendkívüli állapot kihirdetésére, azonban a jogalkotó nem ad lehetőséget egyszerű többséggel történő bevezetésre ezzel kizárva a visszaélés lehetőségét, hanem azt kizárólag minősített többséghez rendeli. A háború természetére figyelemmel a jogalkotó lehetőséget nyújt a megfelelő feltételek együttállása esetén - így az Országgyűlés minősített működésének akadályoztatása valamint az indokoltság megállapítására több közjogi méltóság (Országgyűlés, Alkotmánybíróság elnökei és a Miniszterelnök) együttes, egybehangzó módon történő döntése - arra, hogy a Köztársasági Elnök egy személyi döntésében

⁷ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 48. cikk, Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám

jogosulttá váljon a kihirdetésre, azzal hogy az effajta hatáskörgyakorlást a későbbiekben bekövetkező országgyűlés akadályoztatás megszűnésével a döntés felülbíráható legyen.⁸

A Honvédelmi Tanács elnöke a Köztársasági Elnök, tagjai az országgyűlés elnöke, az országgyűlési képviselőcsoportok vezetői, a miniszterelnök, a miniszterek és tanácskozási joggal a Honvéd Vezérkar főnöke. A Honvédelmi Tanács gyakorolja az Országgyűlés által rá átruházott jogokat, a Köztársasági Elnök jogait, a Kormány jogait.

A Honvédelmi Tanács dönt a Magyar Honvédség külföldi vagy magyarországi alkalmazásáról, békefenntartásban való részvételéről, külföldi hadműveleti területen végzett humanitárius tevékenységről, valamint külföldi állomásozásáról, valamint a külföldi fegyveres erők magyarországi vagy Magyarország területéről kiinduló alkalmazásáról, valamint magyarországi állomásozásáról, továbbá a sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedések bevezetéséről.

A Honvédelmi Tanács rendeletet alkothat, amellyel - sarkalatos törvényben meghatározottak szerint - egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. A Honvédelmi Tanács rendelete a rendkívüli állapot megszűnésével hatályát veszti, kivéve, ha az Országgyűlés a rendelet hatályát meghosszabbítja.⁹

Szükségállapot

Országgyűlés a törvényes rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az élet- és vagyonbiztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények esetén szükségállapotot hirdet ki.¹⁰

A fogalmat egészében nézve megállapítható, hogy a különleges jogrend e fajtája az országhatár belsejében bekövetkező minősített helyzeteket érinti, azok kezelésére szolgál és elsősorban rendészeti típusú állami beavatkozással jár együtt. Fogalmi elemeket elemezve látható, hogy annak kihirdetéséhez két eshetőséget is biztosít a jogalkotó. Egyrészt leírja a polgárháború jellegű, a törvényes rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, másrészt pedig a lázadás-ként leírható, az élet- és vagyonbiztonságot tömeges mértékben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett, súlyos, erőszakos cselekmények bekövetkeztét.

⁸ Trócsányi, László és Schanda, Balázs: Bevezetés az Alkotmányjogba: Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei. 2014 HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. 252.-255. o.

⁹ Ambrusz József: Rendvédelmi Ismeretek. Egyetemi Jegyzet, Nemzeti Közszerződési és Tankönyv Kiadó Zrt., Budapest, 2014. 30. o.

¹⁰ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 48. cikk, Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám

Az első fordulat esetén kiemelendő konjunktív elemként a célzat, illetve a fegyverrel történő elkövetés. Az elkövetési mód meglehetősen érdekes eleme a tényállásnak, ugyanis ennek kinyilvánítása értelemszerűen szakértői kompetenciához tartozik. A második fordulat esetén pedig a tömegesen történő elkövetés mellett a súlyos, erőszakos módot írja elő annak megállapításához, mely szintén kérdéseket vethet fel, ugyanis a tömeges, mint tényállási elem hogyan, miképpen és milyen mérlegelés alapján válik azzá a későbbi megállapítás és kihirdetés szempontjából.

A szükségállapot kihirdetésének eljárási oldala a rendkívüli állapotéval azonos, így további leírást nem igényel. Az viszont kiemelendő, hogy nincs kapcsolt szervezetalakító döntés, új hatalmi centrum létrehozási igény a jogi szabályozás ismeretében, mivel ez esetben a köztársasági elnök jogkörei kerülnek kiszélesítésre. A legmarkánsabban mindez a köztársasági elnöki rendeletalkotási jogkör, mint a szükségállapothoz kötött sajátos jogforrási szint esetén jelenik meg, melynek során egyes törvények alkalmazása felfüggeszthetővé válnak, illetve törvényi rendelkezésektől eltérés lehetséges.

Megelőző védelmi helyzet

Az Országgyűlés külső fegyveres támadás veszélye esetén vagy szövetségi kötelezettség teljesítése érdekében meghatározott időre kihirdeti a megelőző védelmi helyzetet, ezzel egyidejűleg felhatalmazza a Kormányt sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedések bevezetésére.¹¹

A megelőző védelmi helyzetnek az alapvető gondolatrendszere a békeidőszak szabályaitól való távolodás fokozatosan szélesedő alkalmazását hivatott biztosítani, melynek során a Kormány jogkörei fokozatosan terjeszthetők ki a sarkalatos törvényben meghatározott feladatkörökben, illetve ezzel fordítottan arányos módon pedig alapvető jogok válnak korlátozhatóvá, és kötelezettségek terjeszthetők ki.

A különleges jogrend ezen esete a veszélyeztetettség mérlegelésén alapuló döntés eredménye, ugyanis a fogalomból eredően az Alaptörvény külső fegyveres támadás veszélyéhez vagy szövetségi kötelezettség teljesítésének céljához köti. A fenti eredmények bekövetkezése már más különleges jogrendi állapotra átállást feltételez, így a határvonalak meghúzása nélkül ez a szabályozás a rugalmas átállás lehetőségét hordozza magában. A szövetségi kötelezettség teljesítése még önmagában nem különül el a békeidőszaki feladatoktól, azonban magában hordozza annak teljesítése során bekövetkező fenyegetés eszkalálódását, melyre szükségessé válhat az adott helyzetre felkészülés fokozottabb végrehajtása, mely indokoltá teszi a helyzet kihirdetésének lehetőségét.

¹¹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 51. cikk, Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám

A megelőző védelmi helyzet kihirdetéséhez, meghosszabbításához a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. A megelőző védelmi helyzetben sem jön létre új állami intézmény, hanem a Kormány hatáskörei és feladatai módosulnak, illetve a rendeletei válnak feljogosítóvá az érintett törvények alkalmazásának felfüggesztésére, a törvényektől eltérésre és egyéb intézkedések bevezetésére.

A fentiekben rögzített megelőző védelmi helyzet kiváló alkotmányos előszobáját jelenti a rendkívüli állapottal összefüggésben felkészülésként például a jelenkor emblematisztikus 2001. szeptember 11-i terrortámadási problémájára, azonban adott esetben egy hazánkban történő terrorjellegű cselekmény bekövetkezésének kezelésére már nem lenne elegendő. A probléma kiküszöbölésére az Alkotmány módosításával lépett életbe a következő rendkívüli állapot szint, illetve jelenkor kihívásaira reflektáló jogintézmény, ami még hiányzott a magyar jogrendből.

Terrorveszély helyzet

Országgyűlés a Kormány kezdeményezésére terrortámadás jelentős és közvetlen veszélye vagy terrortámadás esetén meghatározott időre kihirdeti a terrorveszély helyzetet, ezzel egyidejűleg felhatalmazza a Kormányt sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedések bevezetésére.¹²

A megelőző védelmi helyzet eme kiegészítése a törvény szerkezetét tekintve kísértetiesen hasonlít egymásra, tartalmát tekintve kissé változtat a szabályokon. A szembetűnő, hogy a veszélyhelyzet e változata a Kormány kezébe erősebb jogköröket ad, mint az előző szinteknek, ugyanis itt a felhatalmazás, nem csak a reagálás során érvényesül, hanem már a kezdeményezést is a hatáskörébe utalja.

Fogalmi elemeit tekintve érdekesen fogalmaz, egyrészt a terrortámadás jelentős és közvetlen veszélye szükséges a kihirdetéshez, mely indokoltá teszi a gyors és hatékony reagálást, azonban kiemelt jelentőséget tulajdonít a hazai rendvédelmi és terrorrelhárítással foglalkozó szervek felderítő munkájának, ugyanis nem határozza meg konkrétan, mit tekint jelentős és közvetlen veszélynek. A másik eset már egyértelműen fogalmaz, vagyis ha már bekövetkezett a támadás, akkor egyértelműen magasabb szintet, vezetést és irányítást követel meg a beavatkozás milyensége és foka.

A törvényi hely eljárási rendjét tekintve megállapítható, hogy azonos a megelőző védelmi helyzetével, itt is a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadát teszi szükséges feltételnek a kihirdetésre, mely a gyors reagálás érdekében indokolt. Az intézkedéseket tekintve itt is a Kormány hatásköreit módosítja a sarkalatos törvények alapján az intézkedések bevezetésére, továbbá rendeletek megalkotására, mely alkalmasak

¹² Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 51/A. cikk, Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám

arra, hogy alapvető jogokat függessen fel és kötelezettségeket állapítson meg a rendkívüli helyzet idejére.

A váratlan támadás

Kormány külső fegyveres csoportoknak Magyarország területére történő váratlan betörése esetén a támadás elhárítására, Magyarország területének a honi és szövetséges légvédelmi és repülő készütségi erőkkel való oltalmazására, a törvényes rend, az élet- és vagyonbiztonság, a közrend és a közbiztonság védelme érdekében - szükség esetén a köztársasági elnök által jóváhagyott fegyveres védelmi terv szerint – a szükségállapot vagy a rendkívüli állapot kihirdetésére vonatkozó döntésig a támadással arányos és arra felkészített erőkkel azonnal intézkedni köteles.¹³

A jogintézmény létezésének alapvető gondolata a külső határon kívül történő nem várt csapatmozgások hazánk területére történő átsodródásának megakadályozása, valamint a határmentén bekövetkező fegyveres konfliktus esetén az ország területi épségének biztosítása, a Magyar Honvédség országon belül történő harcszerű alkalmazását elkerülve. Ezen szempontok mentén megállapítható az, hogy ezen reagálás is rendészeti eredetű, mely különös jelentőséggel és felelősséggel jár a határőrség rendőrségbe történő beolvasztásával.

A fogalmi elemeket tekintve látható, hogy az intézkedés bevezetését a fegyveres csoportok hazánk területére történő váratlan betöréséhez köti a támadás elhárítására, hazánk területének oltalmazására és a törvényes rend védelme érdekében. Itt nincs jelentősége a támadó fél személyének, országának beazonosításának, azok elemzése későbbre tehető, más különleges jogrendi állapot bevezetésének megállapításához.

Hazánk területének oltalmazása esetén érdekességnek tekinthető a légtér védelme témaköre, melyben NATO tagságunk miatt a szövetséges légvédelmi és készütségi erőket nevesíti intézkedő félnek, mely alapján lehetőség nyílik légtérünkben a szövetséges légi járművek feladatellátására.

Az eljárási rendet tekintve megállapítható, hogy a törvényi hely különleges jogrendi állapot megállapítását, kihirdetését nem teszi indokolttá, hanem a támadás kezelésére egy másik állapot kihirdetésének idejéig a Kormány irányába intézkedési kötelezettséget ír elő, mely késedelmet nem tűrő jelleggel bír, arányosságot figyelembe veszi és a felkészített erőkre vonatkozik.

¹³ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 52. cikk, Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám

A veszélyhelyzet

Kormány az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdet ki, és sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket vezethet be.¹⁴

A különleges jogrend ezen elemének alapvető gondolata hazánk területén bekövetkező természeti vagy civilizációs katasztrófák következtében kialakult helyzet, mely a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény 44. §-a által került rögzítésre, azok kezelésére hivatott.

Katasztrófaként értékelhető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség bekövetkezésekor vagy ezek következményeinek elhárítására alapvetően a Katasztrófavédelem beavatkozása az elsődleges, azonban vannak olyan helyzetek melyek kezelése szintén különleges irányítási és vezetési jogköröket kíván meg, illetőleg a veszély elhárítása olyan alapvető jogokat korlátozna mely indokolttá teszi a jogszabályi hierarchia legmagasabb szinten történő törvényi szabályozását.

Az eljárási rendet tekintve megállapítható, hogy a törvényi hely különleges jogrendi állapot megállapítását, kihirdetését itt se teszi indokolttá, hanem lehetőséget ad veszélyhelyzetben, a katasztrófa elhárításához szükséges mértékben és területen a Kormány rendeleti úton történő intézkedések bevezetésére, illetve ezek végrehajtására adhat felhatalmazást.

A különleges jogrendre vonatkozó összefüggések

A fentiekben felsorolt hatályos tartalommal megjelenő különleges jogrendi szabályozás esetén közös ismérvként megállapítható az, hogy az a *Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)* keretén belüli szabályozása indokolt. A bevezetésük esetében pedig, hogy az alapvető jogok - kivétel a II. és a III. cikk és a XXVIII. cikk (2)-(6) bekezdése - gyakorlása felfüggeszthető vagy - I. cikk (3) bekezdése szerinti mértéken túl - korlátozható, ezzel teremtve meg a jogalkotó által azt a törvényi garanciát, mely a jogállamiság kezeit jelöli meg.

Alkotmányos garancia továbbá a különleges jogrend idején, hogy az Alaptörvény alkalmazása nem függeszthető fel, illetve az Alkotmánybíróság működése nem korlátozható, ezzel teremtik meg az egyensúlyt, amivel biztosítható a kivételes hatalom korlátozása. A szabályozás kötelezettséget is előír a kivételes hatalmat gyakorló szervekre nézve, ugyanis azokra megszüntetési kötelezettséget ír elő, ha a kihirdetés feltételei

¹⁴ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 53. cikk, Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám

már nem állnak fenn, ezen túl pedig minden esetben az alkalmazandó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.

Az ezzel kapcsolatos elméleti alapvetéseket a Jakab András – Till Szabolcs szerző páros írásában az alkotmányközpontú elméletek gondolataival támasztják alá a következők szerint.

„Az alkotmányközpontú elméletek vitatják a jogot megelőző állami hatalom létezését. Számukra a pozitív, azaz „rögzített” alkotmány minden esetben az érvelés kiindulási pontja. A klasszikus (radikális) alkotmányközpontú felfogás az állam különleges állapotok idején gyakorolható hatásköreit az (alkotmány) jogban kifejezetten megnevezett jogkörökre korlátozza ... Ez a felfogás a különleges állapotra nem mint az alkotmányosság határain kívül álló helyzetre, hanem mint alkotmányos „lex specialis”-ra tekint.”¹⁵

Mindezen szabályozás egyébként megjelent az 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya szövegének I. fejezet Általános rendelkezések 8. §-ban is, ami előírta az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak tiszteletben tartását és védelmét az állam kötelezettségeként, azzal hogy ezen alapvető jog lényeges tartalmát tekintve nem korlátozható, kivéve a Rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idejére.

Mint ismeretes az Alkotmány önmagában nem tartalmazott egységes és koherens szabályozást a különleges jogrend vonatkozásában, azonban több helyütt rendelkezett azok részletszabályairól, mint például az alapvető joggyakorlás korlátozása az alapvető rendelkezések közt, az Országgyűlés, Köztársasági Elnök és Kormány leíró részében azok feladat és jogkörök tartalmaként, illetőleg a Magyar Honvédség és egyes rendvédelmi szervek értelmezésekor.

A fentiek alátámasztására és erősítésére érdekes szemelvény gyanánt hivatkozniuk egy múltbeli elgondolásra, melyet az 1996-98 évek közötti alkotmánymódosítási törekvést elősegítő, Magyar Köztársaság Alkotmányának szabályozási elveiről szóló az Országgyűlés 119/1996. (XII. 21.) OGY határozata hívott életre. Álláspontom szerint következtetésképpen az vonható le belőle, mely gondolatlanul mélységesen egyetértek, alapgondolata szerint „meg kell őrizni a minősített helyzetekre vonatkozó egységes törvényi szabályozást, kiegészítve az egyes minősített helyzetből származó sajátosságokkal, ezért egyetlen kódexszerű, a minősített helyzetekről szóló törvény előkészítése javasolható.”¹⁶

A Honvédelmi Minisztérium Kidolgozó Munkacsoportja dolgozott ki ezzel kapcsolatosan Budapesten, 1997. május 30-án egy elgondolást a rendkívüli állapotban és szükségállapotban alkalmazható, valamint a Honvédelmi Tanácsra vonatkozó alapvető

¹⁵ Trócsányi, László és Schanda, Balázs: Bevezetés az Alkotmányjogba: Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei. 2014 HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. 251. o.

¹⁶ Honvédelmi Minisztérium Védelmi Hivatal: Elgondolás, Budapest, 1997. május 30., 3. o.

szabályokról, továbbá az Alkotmány 19/E. § (1) bekezdése szerinti váratlan betörés esetén a Kormány által alkalmazandó azonnali intézkedésekről, avagy a minősített helyzetekről szóló törvény szabályozási elveinek meghatározására.

Ezen időszakban elvégzett parlamenti előkészítő munka eredményeképpen ugyan politikai egyetértés hiányában nem jött létre az Alkotmány e gondolatmenet szerinti módosítása, azonban ezen törekvések mentén létrejött tervezetek, kidolgozott elgondolások alapjaiban véve határoznak meg alapvetéseket, melyeket érdemes ezen tanulmány keretein belül meghivatkoznom, alátámasztva ezzel a különleges jogrend fejlődési útját az alkotmányozási folyamatok mentén.

Alkotmány ezen túlmenően több tényállása életre keltette ezek egységes szabályozásának kívánalmát, melyet a mindenkor honvédelemről szóló törvény részeként szabályoztak, azon elméleti ellentmondással, hogy a minősített helyzetekben a kihirdetésre kerülő rendkívüli intézkedésekről, illetve különleges szervezeti és eljárási szabályokról külön kétharmados többséggel elfogadható törvény megalkotását írja elő, mint például a 19/D. §, 19/E. § és a 35. §-ok ahol mindenhol minősített *többséget ír elő azok elfogadására.*

A fentiekben leírt egységes szerkezeti kodifikálásán túl további problémakörök is bemutatásra kerülnek az Elgondolásban. Ezek szerint a különleges jogrendi állapotot megelőző időszakot, azok kihirdetési aktusait, időtartamait és kontrollmechanizmusait is külön törvénybe kell foglalni.

Ezzel kapcsolatban megállapítható –figyelemmel a tanulmányra- hogy ezen időszakban az Alkotmány négy olyan minősített helyzetet (rendkívüli állapotot, szükségállapotot, váratlan betörést és elemi csapás illetőleg következményinek elhárítására katasztrófhelyzetet) részletszabályoz, amikor az ország biztonságát, szuverenitását, alkotmányos rendjét, az állampolgárok személy és vagyonbiztonságát olyan veszély fenyegeti, amelynek elhárítására az arra feljogosított szervek, személyek a rendkívüli jogrend eszközeit vehetik igénybe.

Ezek esetében külön-külön kitérnek azok a fentiekben kíváncsnak tartott témában történő szabályozására, így arra, hogy ki jogosult azt kihirdetni, milyen előfeltételekkel, milyen intézkedéseket vezethetnek be, azokra ki a jogosult és milyen időtartamig bezárólag, valamint ezek felül bírálatára ki és milyen mechanizmus alapján jogosult.

Az Országgyűlés Alkotmány - Előkészítő Bizottsága által 1998. március 10. AEB/17/2/1998. elkészített Tervezet mindezen szabályozási kört életbe léptette volna, melynek alkotmányos alapjait egy külön rész (Ötödik Rész – Rendkívüli Helyzetek címmel) volt hivatott megteremteni. Nevesítette is ezeket a következők alapján, így a 161. § Megelőző védelmi helyzet, 162-167. § Fegyveres védelmi helyzet, 168. § Szükséghelyzet és 169. § Katasztrófhelyzet. Ezen törvényi helyek alkalmasak voltak a kor

kihívásainak megfelelésére, azonban az idő múlása során bekövetkező rendkívüli események megmutatták, hogy nem teljes körű szabályozási horizontot jelentett volna.

Következtetések

A cikkem feldolgozása során szerzett ismeretek alapján egyértelmű következtetesként kiemelhető, hogy a mindenkori alkotmányos szabályozás prioritásként kezeli a békeállapotot, a nemzetek közötti viták diplomácia keretein belül történő megoldását, illetőleg a konfliktusos helyzetek, háború és erőszak alkalmazásának elutasítását. A béke megléte az ország szövetségi rendszerein belüli szabályozás keretein belül is elvárt feltétel, alapgondolat.

Azonban vannak olyan minősített helyzetek akár a szövetségi rendszeren belüli textusban is, melyek az ország biztonságának külső vagy belső fenyegetettségét eredményezik, ezért ez esetben még békeidőszakban szükséges olyan különleges szabályok, eszközök, intézkedések létrehozása, mely egyértelmű kereteken belül alkalmasak arra, hogy a kialakult helyzetet kezelni tudják, azok eszkalálódásának elkerülésére, illetve a már bekövetkezett károk elhárítására megoldást nyújtsanak.

A fenti gondolat alapján egyértelműen megállapításra került, mely a cikkem célja is volt, hogy a rendkívüli jogrend eszközeinek igénybe vétele indokoltak, különösen az állam életének folytonosságát biztosító rendszer és az állampolgárainak élet- és vagyonbiztonsága, külső, vagy belső társadalmi, illetve természeti veszély fenyegetése esetén és a következmények, káresemények veszteségeinek csökkentése érdekében.

A különleges jogrendi szabályozás kialakulása az elmúlt évtizedekben mutatkozó törvényi szabályozások fejlődése révén egy új és megváltozott képet mutat, mely a cikkemen belül kimutatható volt. A jelenlegi a korábbtól eltérően már külön fejezetet szentel és ezzel egységes keretet alkot a különleges jogrendi szabályozásnak, és e folyamat eredményeképpen Magyarország Alaptörvényének életbe lépésével testet öltött, ugyanis ez a különleges jogrend vonatkozásában kidolgozott szabályozást biztosít.

Ezek alapján – figyelemmel a cikkem tartalmára - levonható következtetés továbbá az, hogy a jelenlegi törvényi szerkezet a különleges jogrend számára, azt megillető és egy önálló egységben történő koherens szabályozást hozott létre, melynek indokoltsága egyértelműen megállapítható a levezetett okoknál fogva, különös figyelemmel a minősített jogrend életbeléptetésével korlátozható alapvető jogokra és meghatározható kötelezettségekre.

Látva, e folyamatot és figyelve a gyorsan változó világ okozta új kihívások, fenyegetések (pl. terrorfenyegetés Európába történő begyűrűzése, kontinensünkre irányuló tömeges migráció okozta problémák, hadviselés új formáinak - hibridhadviselés, cibertá-

madás esetén megjelenő szövetségi kötelezettség- megjelenése) megjelenését, olyan további még eddig ki nem forrt válaszlépések válhatnak indokolttá, mely az aktuális szabályozás mindenkori felülvizsgálatát, korszerűbbé tételét eredményezhetik, azonban ezek a mindenkori jogalkotói és politikai akarat bölcsességén alapulnak.

Felhasznált irodalom

1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.),
Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám 48 – 53 cikkek

1912. évi LXIII. törvénycikk a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről I. fejezet.
Kivételes hatalom. 1000. év törvényei.
Komplex Kiadó, Budapest.

1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről. Első rész. Bevezető rendelkezések. 1000. év törvényei.
Komplex Kiadó, Budapest.

1960. évi IV. törvény a honvédelemről. Általános rendelkezések. 1000. év törvényei.
Komplex Kiadó, Budapest.

1976. évi I. törvény a honvédelemről. I. fejezet. Alapvető szabályok. 1000. év törvényei.
Komplex Kiadó, Budapest

Az Országgyűlés Alkotmány - Előkészítő Bizottsága által 1998. március 10. AEB/17/2/1998.
elkészített Tervezet

Honvédelmi Minisztérium Kidolgozó Munkacsoport: Elgondolás a rendkívüli állapotban és szükségállapotban alkalmazható, valamint a Honvédelmi Tanácsra vonatkozó alapvető szabályokról, továbbá az Alkotmány 19/E. § (1) bekezdése szerinti váratlan betörés esetén a Kormány által alkalmazandó azonnali intézkedésekről, avagy a minősített helyzetekről szóló törvény szabályozási elveinek meghatározására,
Budapest, 1997. május 30., 3. o.

Magyar Köztársaság Alkotmányának szabályozási elveiről szóló az Országgyűlés 119/1996. (XII. 21.) OGY határozata

Ambrusz József: Rendvédelmi Ismeretek. Egyetemi Jegyzet, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., Budapest, 2014. 30. o.

Mógor Judit-Horváth László: Alkotmányos korlátok (garanciák) a minősített időszakokról szóló szabályozásban.

Bólyai Szemle, 2009. évi 3. szám 37. o.

Trócsányi, László és Schanda, Balázs: Bevezetés az Alkotmányjogba: Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei.

2014 HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.,

Budapest, 2014. 251.-255. o.

Dr. Lakatos László: A különleges jogrend és a honvédelem szabályozása.

Magyar Tudományos Akadémia, Budapest,

ISSN 2064-4515,

http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_49_Lakatos.pdf,

letöltés ideje: 2018.01.25. 21:12

AZ HARC STRESSZHATÁSOKKAL SZEMBENI ELLENÁLLÁS FOKOZÁSA A FELKÉSZÍTÉS IDŐSZAKÁBAN KATONAPSZICHOLÓGIAI ESZKÖZÖKKEL

Völgyi Zoltán

Nemzeti Közszerológati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Hadtudományi Doktori Iskola

Bevezetés

A katonákról szóló krónikák, leírások, vizsgálatok és kutatások az emberiség létezésének kezdete óta beszámolnak a harcok, háborúk viselkedést befolyásoló hatásairól. Már a korai kultúrák mitológiai hőseinek is említést tesznek a történetírók olyan viselkedésekről, melyek megjelenése köztudott volt, de konkrét magyarázatot nem találtak rá. Ezek egy része az ádáz, véres küzdelmekhez, más részük pedig a háború okozta nélkülözésekhez kötődik. Az ókori háborúk során a hazától, a családtól és a megszokott környezettől való hosszú távollét gyakran nehézségeket okozott. Érzés szintjén megfogalmazott kifejeződésére leginkább a honvág szót használhatjuk, amiről Homérosz így emlékezett meg az Odüsszeiában, mikor „bagolyszemű Pallasz” Zeuszhoz fordult a fogságban tartott Odüsszeusz érdekében: „Odüsszeusz otthona fölzaladó füstjét bár, látni akarja s halni kíván” (Homérosz, 4. o).

A honvág mellett a harci körülmények pszichológiai hatását Hérodotosz az „A Görög-perzsa háború” című művében is megtaláljuk. „A marathóni ütközetben mintegy hatezer-négyszáz barbár esett el, athéni viszont csak százkilencvenkettő; ennyi volt tehát a két fél vesztesége. Közben csoda is történt. Epizéosz, Kuphagorasz fia, aki a csatában hősiiesen harcolt, elvesztette szeme világát, pedig sem szúrás, sem egyéb sebesülés nem érte a testét, s attól fogva vakon élte le egész életét. Mint hallottam, ő maga úgy mesélte, hogy megjelent előtte egy hatalmas férfi nehézfegyverzetben, a szakálla elborította a pajzsát. Ez a látomás őmellette csak elment, de a szomszédját megölte. Tudomásom szerint így mesélte az esetet maga Epizéosz.” (Hérodotosz, VI. könyv, 117. 224. o).

A történelmi krónikákban a közvetlen csatában mutatott megdöbbenő esetek mellett találunk olyan leírásokat is, melyek a harcmezőn átélt élmények későbbi hatását mutatják be. A középkori krónikás, Jean Froissart beszámol egy Sir Peter de Béarn nevű személy esetéről, aki éjszaka rendszeresen felébred és kardjával a háborúban megélt tapasztalatokból táplálkozó álombeli ellenségeivel harcol (Froissart, 1848, 99-100. o).

Organikus vagy pszichés eredet?

Az előzőekben láthattuk, hogy a harcok alatt és után mutatott, a tudósok által furcsának tartott viselkedéseket, régóta ismerjük, azonban konkrét problémaként történő megfogalmazása és diagnosztikai értelmezésük kezdete a XVII. század végére tehető. Ekkor az ilyen jellegű megnyilvánulások elnevezése „*nosztalgia betegség*” volt. Az elnevezést egy svájci orvostanhallgató, Johannes Hofer (1669–1752) nevéhez kötik, aki 1688-ban *Dissertatio Medica de Nostalgia, oder Heimweh* című munkájában említi meg először a kifejezést. A cím megtévesztő, mivel a mű nem végleges disszertáció, hanem egy 16 oldalas előzetes értekezés¹, amit Jacob Harder és Theodor Zwinger iránymutatásai alapján készített el. A kifejezés már a XVI. században is fellelhető és a spanyol 30 éves háborúban is megemlíti, azonban Hofer volt az első, aki orvosi kontextusba helyezte a fogalmat. Leírása szerint főleg a fiatal férfiak szenvednek ebben a betegségben az otthontól messze töltött hosszú idő alatt. Ekkor vágyakozva gondolnak a hazájukra és ha rövid időn belül nem térhetnek haza, annak akár halálos kimenetele is lehet. (Feuerhahn, 2015, 2–3. o). Hofer a nosztalgia szóösszetételt a görög *nostos*² és *algos*³ szóból származtatja (Davis, 2016, 3.o), aminek megfelelője az értekezés címében szereplő *Heimweh*, vagyis honvágy. Hofer a nosztalgia kifejezés szinonimájaként használta a *nosomania* és a *philopatrodomania* szavakat is, azonban ezeket görög betűkkel írva jelöli azok régmúlt időben való fellelhetőségét mutatva⁴. Svetlana Boym szerint szerencsére nem ezek a kifejezések maradtak fenn az utókor számára (Boym, 2001, 3. o), annak ellenére sem, hogy 1710-ben Hofer maga is megpróbálta bevezetni a nosztalgia használata helyett a szerinte sokkal tudományosabb *prothopatridalgia* elnevezést (Davis, 2016, 3. o).

Hofer munkája a XVII–XVIII. században a tudományos társaságok elismerését is kivívta, erről tanúskodik a „*The Medical Museum*” válogatása, mely egy levelezést közöl, ami a svájci katonáknál tapasztalható tüneteket egyértelműen a hazától való távolsággal magyarázta. A levélből kiderül, hogy Hoferrel ellentétben Johan Jacob Scheuchzer fizikai és fiziológiai magyarázatot adott a jelenségnek. A diskurzus szerint legfőbb problémát a svájci hegyekben megszokott levegő hiánya okozza a katonáknál, ami alvászavarokkal jár, álmaik rövidek és szakadozottak lesznek, nyugtalanság lesz úrrá rajtuk és erejük elhagyja őket. Elmegy a kedvük az evéstől, ivástól, beszédétől, és állandó negatív hangulat lesz úrrá rajtuk. A magyarázat szerint a svájci levegő speciális, amihez az ott élő emberek szervezete alkalmazkodik és a szervezetben található „belső levegő” is ezt tartalmazza. A külföldi kiküldetések kapcsán hosszú időt külföldön eltöltő személyek esetében a bőr közvetítésén keresztül az idegen levegő szervezetbe áramlása különböző testnedveket alakít ki, amik megmérgezik az emberek agyát. Scheuchzer szerint az idősebbek esetében a bőr vastagabb, ami nem engedi a levegők keveredését, ezért

¹ eredetiben letölthető: http://www.e-rara.ch/bau_1/content/titleinfo/5963369

² hazatérés

³ fájdalom

⁴ lsd.: http://www.e-rara.ch/bau_1/content/titleinfo/5963369

leggyakrabban a fiatalok szenvednek ebben a betegségben (Cocchi, 1764, 442-445. o) Valószínűleg ebből az időből ered a „swiss disease”⁵ elnevezés.

Jean Jacques Rousseau szerint azonban a tünetek megjelenése az otthoni boldog és megszokott környezet hiányából ered, amit a vágyakozás érzése hív elő. A hiány kialakulásában fontos szerepet játszanak az otthonhoz kötődő hangok, ami lehet a tehén kolompjának hangja, de lehet egy jól ismert melódia is. Rousseau szerint ezek az élmények felerősítik a vágyakozást. A feljegyzések szerint ebben az időben az elmondottakra hivatkozva a skót katonáknak feletteseik megtiltották a skót duda használatát (Boym, 2001, 4. o).

Az 1870-es években az amerikai polgárháború tapasztalataiból kiindulva harci stressz organikus eredetét egyre gyakrabban hangoztatták a témával foglalkozó kutatók. Arthur Bowen Richard Myers tárt fel összefüggéseket a tünetek és a szív - érrendszeri hiányosságok között⁶ (Moore - Reger, 2007, 4. o). Mások a külső, közvetlen fizikai hatások által keltett szervezetben kimutatható változásokat tették felelőssé tünetek megjelenéséért, mint például a gránátok robbanását⁷ (Erős, 2015, 9. o). A XIX. században a pszichológia önálló tudománnyá válásával és a pszichiátria, valamint a neurológia fejlődésével egyre inkább elterjedté vált az a nézet, hogy a tüneteket nem kimondottan organikus okok váltják ki, tehát nem szükséges szervi elváltozás ahhoz, hogy valaki megmagyarázhatatlan viselkedéseket produkáljon.

A jelenségre Freud a neurózis szót használta és vezette be a tudományos világba, (Erős 2015, 6-7. o), ami azért is fontos lépés, mivel a civileknél és a katonáknál egyaránt felgyülemlett tapasztalatok alapján kimondta, hogy egy pszichés traumának köszönhető az addig érthetetlen megnyilvánulások megjelenése.

A trauma, mint kiváltó ok nem csak a pszichoanalitikusokat foglalkoztatta. Egy magyar származású orvos, Selye János fedezte fel, hogy a különböző testi tünetek háttéréként belső szervi változások okolhatók. Az említett jelenséget stressznek nevezte el, ami a szervezet válasza a kihívást jelentő hatásokra. Selye fontosnak tartotta tisztázni, hogy a stressz egyáltalán nem káros, sőt az élet természetes velejárója, „sava-borsa”. Csak bizonyos feltételek fennállásakor lesz káros, ő ezt distressznek nevezte. A jelenlegi megfogalmazások ezt kevésbé hangsúlyozzák, azonban amikor stresszről beszélünk, fontos tudnunk azt, hogy ez életünk része és csak egy bizonyos mértékű hatás felett káros számunkra. Selye szerint a stressz egy készültségi állapot, amely segíti a megváltozott helyzethez való alkalmazkodást. Ez azonban többlet energiát jelent a szervezet számára, így a túl hosszan tartó, vagy az extrém nagy sérülést, sebesülést, halál lehetőségét magában hordozó kihívások megjelenésekor a szervezet reakciói a megszokottól eltérők is lehetnek. Selye másik nagy felfedezése, hogy a stresszt kiváltó tényezők (továbbiakban: stresszorok) erőteljesen személyfüggőek. Tehát a tünetek megjelenésének személyiségi és pillanatnyi állapottal összefüggő összetevői is vannak (Selye, 1976, 25-40. o).

⁵ svájci - kór

⁶ Soldier's Heart – De Costa

⁷ gránátosok - Charles Samuel Myers

Preventív szemlélet

A komplex egészségügyi ellátás értelmében minden betegség, így a stressz esetében is, rendkívül fontos a preventív szemlélet. A Magyar Honvédség egészségügyi haderővédelmi politikája a NATO doktrínákkal összhangban alapvető feladatának tartja az egészségügyi megelőző tevékenységet. Ez alapján az egészségügyi támogatás három szintjéről beszélhetünk, melyeket primer, szekunder és tercier prevenció elnevezéssel jelölünk. Stressz esetében primer prevenciónak nevezzük a traumatizáló helyzetet megelőző beavatkozásokat, szekunder prevencióról a traumatizáló esemény megjelenésekor és az azt követő rövid, 2-3 napos időszakban beszélünk, a tercier prevenció pedig a trauma hatására kialakult betegségek (stressz esetében a tünetek 2-3 napnál hosszabb ideig történő fennállásakor) gyógyítását, krónikussá válásának megelőzését és rehabilitációját foglalja magába.

A modern hadviselésben egyre jelentősebb szerepet játszik a primer prevenció, mivel az úgynevezett kis háborúk kialakulásával egyre inkább fontosabbá vált a hozzáadott értékként kezelt emberi tényező. A tömeghadseregekkel ellentétben napjainkban fontossá vált az egyéni helyzetmegítélés és döntésképeség és adekvát reagálás, amit rendkívüli módon csökkenthetnek a (di)stresszorok.

A primer prevenció fogalmának tisztázásakor két egymástól eljárásmódjában és céljában is eltérő szaktevékenységet különítünk el.

- *Alkalmasságvizsgálat, kiválasztás:* célja a humán hatékonyságot meghatározó rizikófaktorok feltárása, ezek alapján a katonai pályára, vagy adott feladatra irányuló kiválasztási eljárásmodok, megtervezése. Ezen kívül célja még, hogy a beazonosított személyes jellemzők és aktuális pszichés állapot mérésével olyan személyek kerüljenek kiválasztásra, akik nagy valószínűséggel jól fognak reagálni a műveleti területen megjelenő stresszorok hatásaira.
- *Pszichológiai felkészítés:* célja a műveleti területen megjelenő stresszorok feltárása, a stresszorok hatásainak csökkentését eredményező kompetenciák (készségek, képességek, ismeretek, motiváció) fejlesztése.

Pszichológiai felkészítés

A pszichológiai felkészítés jelenleg a Magyar Honvédségben a műveleti területre vezényelt állomány kiutazása előtti időszakban történik. A pszichológiai tréningeket legfőképpen indoor⁸ körülmények között 20-30 fős csoportokban egyszemélyes vezetéssel és előre meghatározott misszió specifikus tematikával pszichológus tréner tartja. A tréningek alkalmával a stresszel kapcsolatos fejlesztés főleg edukatív jellegű, amit indoor feladatok végrehajtása és azok értékelése egészít ki. A feladatok többnyire pszichológus

⁸ Tantermi körülmények között alakítják ki, az eredeti helyzet modellezését csak a szituáció tükrözi, a környezet és a valóságú tárgyak nem szerepelnek a feladatvégrehajtáskor.

giai folyamatokra mutatnak rá, ezek megértését segítik elő saját élményen keresztül. Ez nélkülözhetetlen része a fejlesztésnek, azonban a stresszhelyzetben megjelenő viselkedés hatékony befolyásolására az eddig alkalmazott tréningmódszerekén kívül más eszközök bevezetése is szükséges. A jelenlegi felkészítés leginkább a műveleti területen tapasztalható stresszorok egy kisebb csoportjára koncentrál. A tréningek célirányos fejlesztése viszonylag lassú folyamat, ennek oka az anyagi és humán erőforrás, valamint a kutatási kapacitás hiánya. Ennek ellenére a Magyar Honvédség feladatvállalása egyre inkább szükségessé teszi a pszichológiai felkészítés tovább fejlesztését.

A felkészítés stresszorok szerinti elkülönítése

A pszichológiai felkészítés fejlesztése szempontjából különbséget kell tennünk a harctevékenységgel kapcsolatos különböző stresszorok között:

- hirtelen és/vagy váratlanul fellépő (akut), extrém hatást kiváltó stresszor: megjelenése közvetlenül a saját, vagy társ sebesülését, vagy halálát eredményezheti, aminek kikerülése csak aktív tevékenységgel csökkenthető (tűzharc, robbanás, stb.);
- kisebb hatású, de hosszabb időn keresztül (krónikus) fennálló stresszor: megjelenése nem fenyeget közvetlen halállal, vagy sebesüléssel, azonban a személy érzelmeire, motivációjára, ezen keresztül viselkedésére is hatással van (szerettektől való távolság, elhelyezés-ellátás, idegen környezet, félelem, szorongás, stb.).

A továbbiakban a katonai nomenklatúrából kiindulva az előzőekben bemutatott stresszorokat külön névvel különböztetem meg. A stressz kezelésénél ezek a különbségek kevésbé számítanak, mivel ez esetben a tünetek és az azt kiváltó mechanizmusok képezik a vizsgálat tárgyát, azonban a felkészítés során a különböző stresszorokkal kapcsolatos ellenállás növelése érdekében más-más módszerek alkalmazása szükséges.

Az elsőként említett csoportra a *harctéri stressz* elnevezést használok, ami a hirtelen fellépő nagy intenzitású harctéri stresszorok (közvetlen életveszély meg tapasztalása, saját, vagy társsebesülés, társ halála) hatásának következménye. Az ilyen esetekben mutatott viselkedést pedig harctéri stresszreakciónak nevezem.

A második esetében pedig a *műveleti stressz* elnevezést használok, amely hosszú ideig tartó stresszortól ered és más stresszorral összeadódva nagymértékben csökkentheti a hatékonyságot (pl. otthoni problémák, elhelyezés ellátás, felelősség, félelem). A műveleti stresszorok által kiváltott szervezeti hatást műveleti stressznek, az általa eredményezett viselkedést pedig műveleti stresszreakciónak nevezem.

A műveleti stresszorokat és a harctéri stresszorokat együttesen *harci stresszoroknak* nevezem, az általa kiváltott szervezeti választ harci stressznek és az ezzel együtt járó viselkedést pedig harci stressz reakciónak.

A pszichológiai felkészítés szükséges korszerűsítése

A jelenlegi pszichológiai felkészítés folyamatát az elmúlt 15 év tapasztalatait felhasználva kell korszerűsíteni. A korszerűsítés alatt azt értem, hogy a meglévő tematika továbbfejlesztése egy komplex rendszer megalkotása, az elvárások alapján megtervezett elemek beemelésével valósítható meg. A fejlesztési pontok beazonosítása a következő metodika szerint történhet:

1. A harctevékenységgel kapcsolatos bizonytalansági tényezők (stresszorok) feltárása, ezen kívül a műveleti és a harctéri stresszorok azonosítása.
2. A feltárt stresszorokkal szembeni protektív faktorként működő pszichológiai mutatók beazonosítása, a műveleti és a harctéri stresszorok elkülönítése.
3. Javasolt pszichológiai felkészítési módszerek kidolgozására.

Az új irányok kijelölésében a feltételenül támaszkodni kell a felgyülemlett tapasztalatokra. Elsősorban azon katonák személyes közreműködésére van szükség, akik a műveleti területre vezénylésüket követően a harci stressz mindkét formáját személyesen megélték. A Magyar Honvédség személyi állományát tekintve az úgynevezett harctéri stresszorról legnagyobb valószínűséggel azokban az alakulatokban szolgáló katonák találkoztak, akik a különleges műveleti feladatokat látják el.

Magyarországon a különleges műveleti feladatokat az MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű Dandár hajtja végre. A Dandár elődszervezetének tekinthető MH 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj az utóbbi 10 évben több olyan missziót is teljesített, aminek során egyértelműen megállapítható az említett két típusú stresszor egyidejű jelenléte.

Stresszorok csoportosítása – fejlesztendő területek beazonosítása

A feladatvégzés hatékonyságát csökkentő stressz legnagyobb mértékben az adott élethelyzetben tapasztalható bizonytalanság szubjektív megéléséből ered. Ez a bizonytalanság különféle megnyilvánulásokat eredményez. Ebből a szempontból megkülönböztethetünk érzelmi (pl.: szorongás, félelem), kognitív (pl.: koncentrációs zavar, döntésképtelenség, irracionális gondolkodás) és viselkedési (pl.: lefagyás, irracionális cselekvések) reakciókat egyaránt. Ugyan a bizonytalanságok az ember egyéni életét békeidőben, normál körülmények között is rendkívüli módon meghatározzák, de a harci körülmények között ez az életet veszélyeztető tényezővé fokozódhat. Például a műveleti területeken a sokszínűség és a néha kiszámíthatatlan hatalmi és politikai helyzet, valamint az érdeklellentétek jelentős műveleti stresszornak tekinthetők, ezért befolyásoló szerepük van többek között a döntési mechanizmusokban. (Szekeres György 2012, 471).

A missziós tapasztalatok alapján a pszichológiai felkészítésnek a harctéri stresszorok hatásaira, valamint a műveleti stresszorok hatásaira egyaránt ki kell terjednie. Ehhez szükséges ismernünk a traumákhoz kötődő különböző stresszélményeket.

1. **Megelőző stresszélmény:** a bizonytalanság a stresszor megjelenése előtt kezdődik, tapasztalataink, vagy képzeletünk által vezérelt félelem és szorongás alakul ki, egy előzetes stresszélményt generálva.
2. **Valós stresszor megjelenését kísérő stresszélmény:** a stresszor megjelenésekor az egyén adott helyzethez kötődő kognitív, érzelmi és viselkedési változásait jelenti.
3. **Stresszor megszűnését közvetlenül követő stresszélmény:** még a harctéri körülmények között a társakkal való összehasonlítást és a saját, valamint a környezethez társított elvárásoknak való megfelelést jelenti.

I. táblázat

A stresszélmény időbeli eltérése (saját szerkesztés)

	műveleti stresszor	hatását csökkentő tényező	harctéri stresszor	hatását csökkentő tényező
megelőző stresszélmény	ismeretlen körülményekkel kapcsolatos megelőző szorongás (környezet, ellátás, elhelyezés, távollét, stb.)	ismeretek, tájékoztatás javaslatok	saját sérüléssel és halállal kapcsolatos félelmek társ sérülésével és halálával kapcsolatos félelmek	önbizalom együttműködés bizalom a társakban bizalom a parancsnokokban bizalom a felszerelésben adaptív válaszreakciók rögzítése
valós stresszor megjelenésekor fellépő stresszélmény	társakkal kapcsolatos problémák parancsnokokkal kapcsolatos problémák felszereléssel kapcsolatos problémák szokatlan körülményekből eredő problémák (pl. távollét a szerettektől) inadekvát, felfokozott érzelmek a helyzet változásából adódó önpercepció zavarok (kognitív folyamatok zavara)	konfliktuskezelés empátia fejlesztés együttműködés asszertív kommunikáció önismeret kulturális sokk stresszkezelő technikák stb.	felfokozott érzelmek kognitív változások (érzékelés, észlelés, döntés, figyelem) társakkal kapcsolatos problémák parancsnokokkal kapcsolatos problémák	reakcióképesség együttműködés önismeret önbizalom automatikus válaszreakciók
stresszor megszűnését követő stresszélmény	saját viselkedés énkép romboló hatású megítélése	önismeret reális önértékelés stresszkezelő technikák	saját viselkedés megítélése mások véleményéről való vélekedés megbecsülése	reális önértékelés önismeret önbizalom stresszkezelő technikák

Az 1. számú táblázat a stresszélmények időbeli eltérését mutatja a műveleti és a harctéri stresszorok vonatkozásában. A hatékony pszichológiai felkészítés kialakításához szükséges megtalálni azokat a protektív pszichológiai faktorokat, melyek fejlesztésével az egyes stresszorokkal szembeni ellenállás növelhető, más szóval a stresszélmény jelentős része könnyebben feldolgozhatóvá válik, hatása csökkenthető.

A stresszorok hatását csökkentő lehetséges protektív pszichológiai faktorok

Együttműködés, ami a másokkal való közös munka megvalósítását jelenti:

- társakkal kapcsolatos problémák;
- parancsnokokkal kapcsolatos problémák.

Önpercepció, ami a személy magára vonatkozó észlelését és a tapasztaltak elfogadását jelenti:

- saját képességekkel kapcsolatos problémák, viselkedés megítélése;
- felfokozott érzelmek, saját érzések;
- kognitív változások;
- ismeretlennel kapcsolatos szorongás;
- saját és társ sérülésével, halálával kapcsolatos szorongás;
- viselkedések megítélése, mások véleményéről való vélekedés.

Válasz reakció, ami a személy viselkedéses, magatartási válaszreakcióit foglalja össze az ismeretlen helyzetekhez kapcsolódóan:

- felszereléssel kapcsolatos bizalom hiánya;
- ismeretlen körülmények okozta félelmek;
- műveletek alatti adekvát reakcióképesség.

Javaslat

Feltételezem, hogy a harci stresszel kapcsolatos pszichológiai felkészítés 3 lépésben történő végrehajtása a jelenleginél nagyobb műveleti hatékonyságot eredményez. A három szint egymásra épül és a harctéri, valamint műveleti stressz egészét lefedi.

Megvalósítási szintek:

- ismeretátadás,
- közvetett készségfejlesztés,
- közvetlen készségfejlesztés.

1. Ismeretátadás, fogalomtisztázás (harctéri és műveleti stresszorok):

Ebben a fejlesztési egységben általános jellegű, de a témához kötődő információk átadása, fogalmak bevezetése és tisztázása történik meg. Ilyen jellegű tanulási folyamatot sajátíthatók el a kulturális jellegzetességek, azok különbségéből eredő konfliktus helyzetek előfordulásának megértése, valamint a kommunikációelméleti szabályok, paradigmák és az ezek megvalósíthatóságához nélkülözhetetlen modellek rögzítése, valamint a pszichológiai működésmóddal kapcsolatos ismeretek, elemzések szükséges mértékű elsajátítása.

Pszichológiai protektív faktorok

Együttműködés: ismeretek a katonai csoportokról és azok működésmódjáról, a felelősség a konformizmus és a személypercepció, előítélet, kommunikációs szabályok és konfliktuskezelés témakörök elmélyítésével.

Önpercepció: kognitív torzítások, empátia, érzékenyítés, önismeret.

Válaszreakció: stressz elmélet, stressz hatásai, stresszorok (harctéri, műveleti).

Módszer: frontális, kiscsoportos oktatás, tréningmódszer, esetleg e-learning.

2. Készségfejlesztés

A felkészítés következő szakaszaiban kifejezetten a személy, vagy személyek készségeinek fejlesztése történik meg. Ebben a fázisban az előző egységben elsajátított általános ismeretek gyakorlati hasznosíthatóságát szem előtt tartva két felkészítési egységről beszélhetünk a fejlesztendő területek vonatkozásában.

- Közvetett készségfejlesztés;
- Közvetlen készségfejlesztés.

2.1. Közvetett készségfejlesztés:

A fejlesztés olyan személyiségjegyekre irányul, melyek elősegítik ugyan a hatékony feladat végrehajtást, azonban nem közvetlenül az adott feladattal, az adott környezettel mutatnak összefüggést. Leginkább a személy belső folyamatainak feltérképezését, tudatosítását tűzik ki célként.

Pszichológiai protektív faktorok

Önpercepció: általános személyiség fejlesztés, önismeret fejlesztése, egészséges önértékelés, önbizalom kialakítása és ezeken kívül egyéb gátló és serkentő tényezők azonosítása, tudatosítása, személyes hatékonyság.

Válaszreakció: harctéri stresszor megjelenését követő viselkedés tudatosítása.

Módszer: kis csoportos önismereti tréning, fókuszcsoport, konzultáció, coaching.

2.2. Közvetlen készségfejlesztés:

A közvetlen, vagy viselkedésalapú kompetencia fejlesztés kimondottan az adott feladatra vonatkozóan az adott környezeti jellegzetességek modellezésével történik meg jól meghatározott megfigyelési szempontok alapján, kiképzett megfigyelő személyzet segítségével (Völgyi Zoltán 2011, 45-46.).

Pszichológiai protektív faktorok

Együttműködés: az egymásrautaltság megtapasztalása, szerepek kialakítása társakkal kapcsolatos bizalom kialakítása, parancsnokokkal kapcsolatos bizalom kialakítása.

Válaszreakció: rendkívüli események megjelenésekor megfelelő viselkedési automatizmusok kialakítása.

Módszer: fejlesztő központ (Development Center)⁹ a valóságot modellező szituációs környezetben. (Völgyi Zoltán 2017, 93-95)

Összegzés

A harci stressz negatív hatásai az eseményekre adott válaszreakció hatékonyságát nagy mértékben csökkenthetik. Ennek következtében a saját és társak harckészültségét, extrém esetben életben maradását is veszélyeztethetik. A modern hadviselésben az emberi tényező, mint hozzáadott érték szerepe felértékelődött, aminek következtében a stressz hatásainak csökkentése a Magyar Honvédség, valamint a fegyveres testületek kiemelt feladatává vált. Ennek a feladatnak egy igen jelentős részét képezi a primer prevenció, melynek a pszichikai alkalmasságvizsgálat, az időszakos szűrés és a pszichológiai felkészítés egyaránt fontos eleme.

Véleményem szerint a pszichológiai felkészítésben jelentős potenciál található, mely a feladatvégrehajtás hatékonyságát nagymértékben képes növelni. Elsőként fontosnak tartom elkülöníteni a műveleti és a harctéri stresszorokat, mivel ezek külön-

⁹ részletesebben lásd: Bolgár Judit –Szternák György (2005): A válságreagáló műveletek végrehajtására történő felkészítés. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények (2): 9.75-105.

bőző kihívások elé állítják a műveleti területen szolgálatot teljesítő állományt, ezért célszerű a felkészítés differenciáltan végrehajtani. Érdemes átgondolni a háromszintű pszichológiai felkészítés bevezetését, melynek első szintje a jelenlegi pszichológiai felkészítés tematikájával nagymértékű egyezést mutatva főleg edukatív módszereket tartalmaz. Ez a fázis főleg a műveleti stresszorokkal és a stressz elmélettel kapcsolatos ismeretek átadására fókuszál. A második szint egy fejlesztő központ alapú felkészítés, ami valóság-hű környezet és helyzet modellezésével segít kialakítani a harctéri stresszor megjelenésekor elvárt leghatékonyabb viselkedést viselkedési automatizmusok kialakítását. A harmadik szint, pedig az önészleléssel, önfogadással foglalkozik. Ebben a fázisban a személy érzéseinek, motivációinak gátló és serkentő tényezőinek feltárása történik meg.

Irodalomjegyzék:

Bolgár Judit – Szekeres György – Csige Edit (2000): Katonai pszichológia. Egyetemi tansegédlet, ZMNE, Budapest

Bolgár Judit –Szternák György (2005): A válságreagáló műveletek végrehajtására történő felkészítés.

Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények (2): 9.75-105.

Boym Svetlana (2001): The Future of Nostalgia. Basic Books, New York,.

Elérhető: <https://sculptureatpratt.files.wordpress.com/2015/07/svetlana-boym-the-future-of-nostalgia.pdf>

(Letöltve: 2018. 01. 12.)

Cocchi De M levele (1764) The medical museum or Select cases, experiments, researches and discoveries in medicine, pharmacy, anatomy, botany, chemistry, surgery, physiology, &c. 3: 442-445

Elérhető: <https://books.google.hu/books?id=zrt-phmli80C&pg=PA622&dq=philopatridomany+medical+museum&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwjmrqDLjbzYAhWSFewKHQu-tAp0Q6AEIjAA#v=onepage&q=philopatridomany%20medical%20museum&f=false>

(Letöltve: 2018. 01. 12.)

Davis, Alex (2016): Coming home again: Johannes Hofer, Edmund spenser, and pre-modern nostalgia. Parergon 33 (2): 17-38.

Elérhető: https://research-repository.st-andrews.ac.uk/bitstream/handle/10023/9098/Davis_2016_Parergon_ComingHome_AAM.pdf?sequence=1

(Letöltve: 2018. 01. 12.)

Erős Ferenc (2014): Kínzás vagy gyógyítás? Pszichiátria és pszichoanalízis az első világ-háborúban. Kaleidoscope history 5. (8): 33–58,
Elérhető: <http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=164>
(Letöltve: 2018. 01. 12.)

Feuerhahn, Niels (2015): Nostalgia and the Displacement of Identity: A Time-Based Analysis of the Unheimlichkeit of Nostalgia. PhD Thesis.
Elérhető: https://atrium.lib.uoguelph.ca/xmlui/bitstream/handle/10214/8993/Feuerhahn_Niels_201507_PhD.pdf?sequence=1
(Letöltve: 2018. 01. 12.)

Froissart (1848): Chronicles of England, France and Spain and the Surrounding Counties. Wiliam Smith, London
Elérhető: <http://www.elfinspell.com/FroissartVol2/Book3Chap1.html>
(Letöltve: 2018. 01. 12.)

Hérodotosz (2000): Görög-perzsa háború. (ford.: Muraközi Gyula)
Osiris Kiadó, Budapest

Homérosz (2010): Odüsszeia. (ford.: Devecseri Gábor)
Európa Kiadó, Budapest

Moore, Bret A., and Reger, Greg M (2007): Historical and contemporary perspectives of combat stress and the Army Combat Stress Control Team. Combat stress injury: Theory, research, and management, 161-181.
Elérhető: <http://www.stress.org/wp-content/uploads/2011/08/Historical-and-Contemporary-Perspectives-of-Combat-and-Operational-Stress.pdf>
(Letöltve: 2018. 01. 12.)

Selye János (1976): Stressz distressz nélkül.
Akadémiai Kiadó, Budapest

Szekeres György (2012): Katonai vezetői döntések sajátosságai az interkulturális művelési területen.
Társadalom és honvédelem, 16:(1-2) pp. 466-476.

Völgyi Zoltán (2017): A személyközi kapcsolatokon alapuló információs műveleteket végrehajtó állomány kiképzésének pszichológiai támogatása.
Honvédségi szemle, 145: (3): 87-97.

Völgyi Zoltán (2011): A szituáció alapú felkészítés előnyei, tapasztalatai az Afganisztánban szolgáló magyar kontingens esetében.
Honvéddorvos, 63: (1–2): 44-55.

ENERGIABIZTONSÁG AZ EURÓPAI UNIÓBAN – MEGÚJULÓ ENERGIÁK AZ EURÓPAI ENERGIABIZTONSÁGI STRATÉGIÁBAN

Zsolt Melinda
zsolt.melinda@uni-nke.hu

Rözümé

Az Európai Unió a felhasznált energia több mint a felét importból szerzi be, különösen nagy a kitettsége a fosszilis energiahordozóknak, a kőolaj több mint 90 százalékát, a földgáz kétharmadát importálja. Így amikor az Európai Unió energiabiztonságáról beszélünk, akkor az energiafüggőségből adódóan az ellátás biztonsága kerül fókuszba. A 2014-ben bemutatott Európai energiabiztonsági stratégia ennél tovább megy, és az energiabiztonsággal komplexebben foglalkozik. Kitér az energiahatékonyságra, az EU-n belül megtermelt energiára, az energiaforrások diverzifikálására. A stratégia rövid távon azt tűzi ki célul, hogy javítja az EU ellenállóképességét az energiaellátási zavarokkal szemben, hosszú távon pedig csökkenti a függőségét az egyes tüzelőanyagoktól, energiaszállítóktól és energiaellátási útvonalaktól. Az energiabiztonság alapvetésének tehát a diverzifikáció tekinthető, amelynek meghatározó részét alkotják a megújuló energiaforrások, ahogy fejlődnek és egyre inkább versenyképessé válnak. A tanulmány célja, hogy bemutassa a megújuló energiák szerepét az Európai energiabiztonsági stratégiában.

KULCSSZAVAK: energiabiztonság, diverzifikáció, megújuló energiák, klímavédelem

Bevezetés

Az Európai Unió energiaszükségletének 53 százalékát importálja: a kőolaj csaknem 90 százalékát, a földgáz 66 százalékát, a kőszén és más szilárd tüzelőanyagok 42 százalékát, valamint az urán és egyéb nukleáris tüzelőanyagok 40 százalékát. A leginkább jellemző energiafüggőség az orosz gázimport, több uniós ország ebből az egyetlen forrásból biztosítja szükségletét, olvasható az Európai energiabiztonsági stratégiában, melyet az Európai Bizottság 2014. május 28-án mutatott be.¹

¹ Európai energiabiztonsági stratégia. Brüsszel, 2014.05.28. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330&from=EN> letöltés: 2018.01.18.

A dolgozat célja, hogy áttekintse az Európai Unió energiafüggőségének összetevőit, majd az Európai energiabiztonsági stratégián keresztül bemutassa, hogy az Európai Bizottság milyen megoldásokkal kísérli meg enyhíteni a tagállamok kiszolgáltatottságát, ezzel pedig növelni Európa biztonságát. Az energiabiztonság jelentése, tartalma a fejlett világban egyértelmű iránymutatásokat kínál a döntéshozóknak, ami az Európai Unió értékrendjében is világosan megjelenik. A dolgozat Daniel Yergin tételein keresztül mutatja be azokat az alapvetéseket, amelyek megvalósulása elkerülhetetlen az energiabiztonsághoz. Ezek az alapvetések tükröződnek az Európai energiabiztonsági stratégiában.

A dokumentum ennek megfelelően nyomatékosan hívja fel a figyelmet a diverzifikáció különböző aspektusaira, a közép és hosszú távú célok között pedig már kiemelt szerepet kell kapniuk a megújuló energiáknak. Az uniós intézmények, így az Európai Tanács, az Európai Parlament és az érintett bizottságok, a szakértők és civil szervezetek ugyanakkor részben elégedettek csak a megújuló energiákban rejlő potenciál kihasználásával, és a stratégiában szereplő ellentmondásokra hívják fel a figyelmet.

Az energiafüggőség és az energiabiztonság kérdései

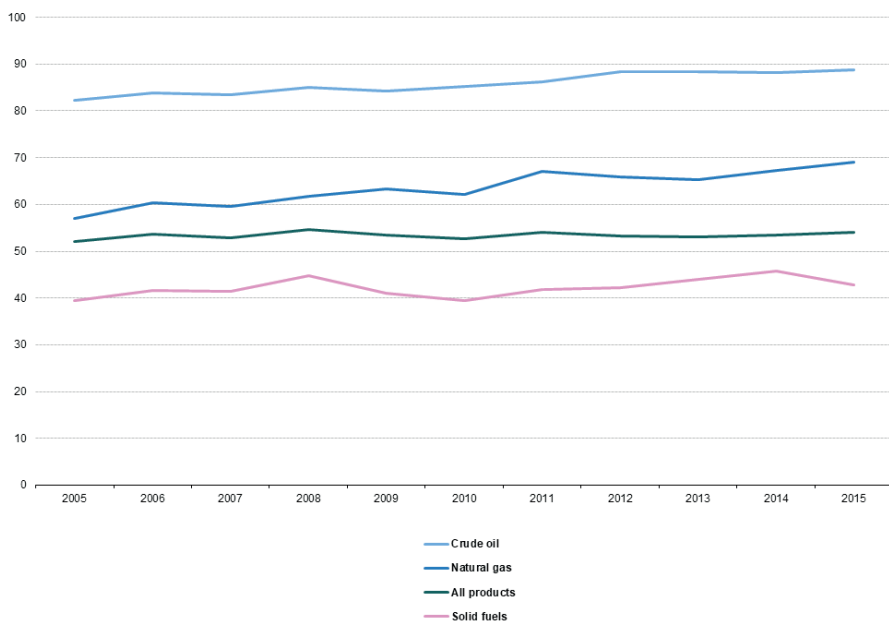
Az Európai Unió számos intézkedésén keresztül érinti az energiaellátás kérdéseit, hiszen ez jelenti a modern gazdaság működésének alapját. 2006-ban és 2009-ben az Oroszország és Ukrajna között zajló vita, majd a 2014 elején kirobbanó fegyveres konfliktus arra késztették Európát, hogy rövid és hosszú távon is nagyobb figyelmet fordítson egyrészt az ellátás biztonságára, de átfogóan az uniós energiabiztonságra.

Az EU előtt álló legnagyobb kihívást az orosz gázimporttól való függőség jelenti, az Európai energiabiztonsági stratégia szerint hat tagállam számára Oroszország jelenti az egyetlen gázbeszállítót, a Baltikum és Kelet-Európa különösen kiszolgáltatottak, de az EU teljes energiamixének is magas hányadát teszi ki az orosz gáz – és ez a mai napig is így van. Az Európai Bizottság 2017 decemberében tette közzé a harmadik negyedéves jelentését az európai gázpiacról, amiből az derül ki, hogy 2017 harmadik negyedévében Oroszország maradt az EU legnagyobb szállítója, az import 44 százalékát fedte le. 2017 első kilenc hónapjában az orosz behozatal 14 százalékkal volt magasabb, mint 2016 ugyanezen időszakában. Az adatok alapján 2017 lehet az Oroszországból érkező gázimport rekordéve.² Az orosz Gazprom néhány héttel később ezt meg is erősítette, adataik szerint 2017-ben 8 százalékkal több gázt adtak el az EU-ba, mint 2016-ban, ami ugyancsak rekordévnek számított.³

² European Commission: Quarterly Report on European Gas Markets. Volume 10, Issue 3, third quarter of 2017. p9. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/quarterly_report_on_european_gas_markets_q3_2017_final_20171221finalcover.pdf letöltés: 2018.01.02.

³ Russian gas exports to Europe hits all-time high in 2017. Reuters, January 3, 2018. <https://af.reuters.com/article/africaTech/idAFL8N1OY2I2> letöltés: 2018.01.14.

Az alábbi ábra mutatja az energiafüggőség arányát az EU 28 tagállamára vetítve 2005 és 2015 között.⁴ Jól látszik az a tendencia, amit a legfrissebb adatok is mutatnak, hogy elsősorban a földgázfogyasztás nőtt, de a kőolajimport ugyancsak növekedést mutat.

Source: Eurostat (online data codes: nrg_100a, nrg_102a and nrg_103a)

Tehát bár különböző mértékben, de az energiaellátás biztonsága szempontjából az EU csaknem minden országára jellemző a sebezhetőség. A zavartalan ellátás útjában különböző okok állhatnak: lehet a háttérben politikai vagy kereskedelmi ellentét, de felmerülhet fizikai akadály is, egyszerűen meghibásodhat az infrastruktúra technikai okok, szélsőséges időjárás vagy terrortámadás következtében. Az orosz-ukrán gázvita csak egy példája annak, hogy egy tranzitország kiesése milyen zavarokat okozhat több uniós ország gázellátásában. Az Európai Bizottság a stratégiában ki is tér erre a kérdésre: álláspontja szerint az EU-nak energiabiztonsági szempontból is fel kell arra készülnie, hogy várhatóan 2030-ig globálisan 27 százalékkal növekszik az energia iránti kereslet, így jelentős változásokra kell számítani az energiaellátásban és a kereskedelemben.

⁴ Energiafüggőségi arány, EU-28, 2005–2015 (a nettó energiaiimport százalékos aránya a bruttó belföldi energiafelhasználásban és a tározókban tárolt tüzelőanyagban, tonnában kifejezett olajegyenérték alapján). Eurostat: Energy production and imports. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/0/07/Energy_dependency_rate%2C_EU-28%2C_2005-2015_%28%25_of_net_imports_in_gross_inland_consumption_and_bunkers%2C_based_on_tonnes_of_oil_equivalent%29_YB17.png letöltés: 2018.01.30.

A fejlett világban az energiabiztonság a Nemzetközi Energiaügynökség definíciója szerint⁵ arról szól, hogy folyamatosan zavartalanul hozzá lehessen férni a megfelelő mennyiségű energiaforráshoz megfizethető áron. Azonban ha a rövid és a hosszú célokat vizsgáljuk, eltér a biztonság értelmezése. Rövid távon az akut energiabiztonsági problémák kezelését kell szem előtt tartani, azaz hogy az energetikai rendszerek képesek legyenek gyorsan reagálni a kereslet-kínálat egyensúlyának hirtelen változásaira. Hosszú távon viszont a legfontosabb szempont, hogy az energetikai beruházások a gazdasági fejlődés és a fenntartható környezet szempontjait szolgálják.

Európa számára tehát a legsúlyosabb energiabiztonsági probléma, hogy aránytalanul nagy mértékben függ az Oroszországból érkező gáztól, a kihívás tehát, hogy hogyan küzd meg az energiafüggőséggel. Erre a legkézenfekvőbb mód a diverzifikáció, egyrészt a külső beszállítók, másrészt az energiaforrások oldaláról, diverzifikálni lehet továbbá az ellátási útvonalakat. Ezek az eszközök azonban önmagukban nem garantálják a kiegyensúlyozott ellátást, a megfelelő rugalmasság és ellenállóképesség kialakításához további lépések is szükségesek. Daniel Yergin⁶ a Foreign Affairsben megjelent cikkében foglalta össze azokat a tételeket, amelyek az energiabiztonság megteremtéséhez és fenntartásához szükségesek.⁷

Yergin szerint a diverzifikációt követően a második összetevő egy tágan értelmezett biztonsági tartalék kialakítása az energiaellátó rendszerben, ami képes az esetleges ellátási ingadozásból vagy bármilyen előre nem látható eseményből adódó különbözetet kiegyenlíteni. Erre számos lehetőség létezik a stratégiai tartalékoktól kezdve a termelési kapacitások növeléséig, megfelelő tárolókapacitás vagy akár egészen konkrétan kidolgozott tervek arra vonatkozóan, hogy váratlan helyzetekben mi a teendő. A diverzifikáció és a biztonsági tartalék kialakítását pedig szükségszerűen kiegészíti egy harmadik összetevő, az integráció. Az integráció itt azt jelenti, hogy alapvetésnek kell tekinteni a kölcsönös függőség globális jellegét: az egyetlen olajpiac stabilitásában mindenki érdekelt, és a stabil piac garantálja a biztonságot. A negyedik összetevő a megfelelő információáramlás, ami ugyancsak szorosan összekapcsolódik a fent felsorolt három összetevővel. Ennek mára bevált és jól működő infrastruktúrája van, hogy ezzel segítse a piac megbízható működését, fórumot biztosít a piaci szereplőknek, így például a kormányzati és a magánszektornak, aminek különösen válsághelyzetben lehet jelentősége. Kitér továbbá olyan szegmensekre, mint az energiapolitika vagy a környezetvédelem és a klímaváltozás elleni küzdelem nemzetközi összehangolása.

Yergin a 21. század kihívásait alapul véve meghaladottnak tartja az energiabiztonságnak azt az értelmezését, amelyet a hetvenes évek olajválságaiból levont tanulságok alapján fogalmaztak meg. A globális piac és annak sebezhetősége kiterjeszti ezt az ér-

⁵ International Energy Agency: Energy security. <https://www.iea.org/topics/energysecurity/> letöltés: 2018.02.01.

⁶ Daniel Yergin nemzetközileg is elismert szakember, akinek egyik kiemelt kutatási területe az energiabiztonság. Részletek az életéről, munkásságáról: <https://danielyergin.com/about/> 2018.02.02.

⁷ Yergin, Daniel: Ensuring Energy Security. Foreign Affairs, March/April 2006 Issue. <https://www.foreignaffairs.com/articles/2006-03-01/ensuring-energy-security> letöltés: 2018.02.01.

telmezést, így tételei újabb elemekkel bővültek. Az ellátás biztonsága mára nemcsak a stabil piac fenntartását jelenti, magába foglalja az energiaellátást biztosító teljes infrastruktúra védelmét is. Az energiahatékonyság és az energia-megtakarítás továbbá jelentős gazdasági előnnyel jár, így hozzájárul az energiabiztonsághoz, és ez a terület hatalmas potenciált rejt magában összhangban a technológiai fejlődéssel. Az energiabiztonságnak emellett természetesen környezetvédelmi vetületei is vannak. Az energiabiztonsághoz – amibe az új technológiák fejlesztése is beletartozik – szükséges anyagi háttér megteremtéséhez folyamatos befektetésekre van szükség, így érdekeltté kell tenni a magánszektor az energetikai fejlesztésekben.

Yergin gondolatmenete alapján összességében a diverzifikáció az energiabiztonság alapvetése, amelynek meghatározó részét alkotják a megújuló energiaforrások, ahogy fejlődnek és egyre inkább versenyképessé válnak. A diverzifikáció és a megújuló energiák az Európai energiabiztonsági stratégiájában is szerepet kapnak.

Az Európai energiabiztonsági stratégia

Az Európai energiabiztonsági stratégia összesen nyolc fejezetre oszlik, melyek az energiabiztonságot érintő kihívásokra fogalmaznak meg válaszokat, azaz hogy milyen intézkedések szükségesek rövid, közép- és hosszú távon. Már a fejezetek témáiból is jól látszik, hogy Daniel Yergin fent felsorolt tételei gyakorlatilag egybeesnek a stratégia elemeivel.

1. azonnali intézkedések abból a célból, hogy a 2014/2015-ös tél során javuljon az Unió jelentős ellátási zavarok leküzdésére vonatkozó képessége;
2. a vészhelyzeti és szolidaritási mechanizmusok megerősítése – ideértve a kockázátértékelések és a vészhelyzeti tervek összehangolását –, valamint a stratégiai infrastruktúra védelme;
3. az energia iránti kereslet mérséklése;
4. jól működő és teljes mértékben integrált belső piac kiépítése;
5. az energiatermelés növelése az Európai Unióban;
6. az energiatechnológiák további fejlesztése;
7. a külső beszerzési források és a kapcsolódó infrastruktúra diverzifikálása;
8. a nemzeti energiapolitikák összehangolásának javítása és külső energiapolitikai kérdésekben egységes álláspont képviselése.

A stratégia nyolc pillérének bevezetője lefekteti az értékeket, áttekinti az aktuális helyzetet, a stratégiai környezetet. Célként határozza meg, hogy stabil és bőséges legyen az energiaellátás, ez az alapfeltétele az Európai Unió jólétének és biztonságának. Ennek a célnak az eléréséhez szükség van közös európai energiapolitikára, ami eszközül szolgál ahhoz, hogy az uniós tagállamok kiszolgáltatottságát tovább lehessen csökkenteni.

teni. „Az EU-nak ezért olyan eltökélt energiabiztonsági stratégiára van szüksége, amely rövid távon az e sokkokkal és energiaellátási zavarokkal szembeni ellenálló képességet, hosszú távon pedig a konkrét tüzelőanyagoktól, energiaszállítóktól és energiaellátási útvonalaktól való függőség csökkentését mozdítja elő” – olvasható a stratégiában, ami így teljes összhangot mutat a Nemzetközi Energiaügynökség energiabiztonságról alkotott definíciójával.

A stratégia első két pillére le is fedi a definíció szerinti rövid távú célokat. Az első pont sorra veszi az azonnali intézkedéseket, ha ellátási zavar merül fel, kiemelve azokat a területeket, amelyek különösen kiszolgáltatottak az Európai Unióban, amilyen például a balti térség. Kitér továbbá a tárolókapacitások bővítésére, a gázvezetékben az ellenirányú áramlások fejlesztésére, illetve érinti a diverzifikálást, külön figyelmet szentel a cseppfolyósított földgáznak és a gyors átállásnak az alternatív üzemanyagokra. A második pillér az energiarendszerek ellátási zavarokkal szembeni ellenállóképességével foglalkozik. Az első két pillérben, azaz a rövid távú intézkedések között a megújuló energiák közvetve kapnak csak szerepet.

A stratégia már a bevezetőben hangsúlyozza, hogy az energiabiztonság elválaszthatatlan a versenyképes, karbonszegény gazdaságtól, ami csökkenti az importált fosszilis tüzelőanyagok felhasználását. Utal tehát a klímaváltozás elleni küzdelmen keresztül az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésére és ebben a megújuló energiák szerepére.⁸ A stratégia harmadik pillére ugyancsak érinti ezt a témakört, az energia iránti kereslet mérséklésével foglalkozik, ezen keresztül pedig az energiahatékonysággal és az energia-megtakarítással.

Megújuló energiák az Európai energiabiztonsági stratégiában

A megújuló energiákat érintő intézkedések a stratégia több fejeztében is szerepet kapnak, de a rövid- és középtávú intézkedésekben inkább csak közvetett utalásokkal találkozunk. A stratégia 4. fejezeténél kezdődnek a hosszabb távra szóló intézkedések, a dokumentum ettől kezdve helyez nagyobb hangsúlyt a megújulókra. A 4. pillérben tehát részletesen kibontja azokat a tényezőket, amelyek szükségesek az európai belső energiapiac költséghatékony megvalósításához, és arra jut, hogy a tagállamok közötti koordináció biztosítja, hogy egyes döntések ne gyengíthessék az ellátás biztonságát nemzeti, regionális vagy európai szinten. Koordinációt ír elő például a megújuló energiára vagy energiahatékonysági célokról szóló tagállami döntésekben vagy kulcsfontosságú infrastrukturális projektek támogatásában. Intézkedésként javasolja a megújuló üzemanyagok kedvező adóztatását, ugyanitt említi a gázolaj adókedvezményeinek csökkentését is.

⁸ A stratégia utal az Európai Bizottság „A policy framework for climate and energy in the period from 2020 to 2030” (COM(2014) 15 final) című közleményére

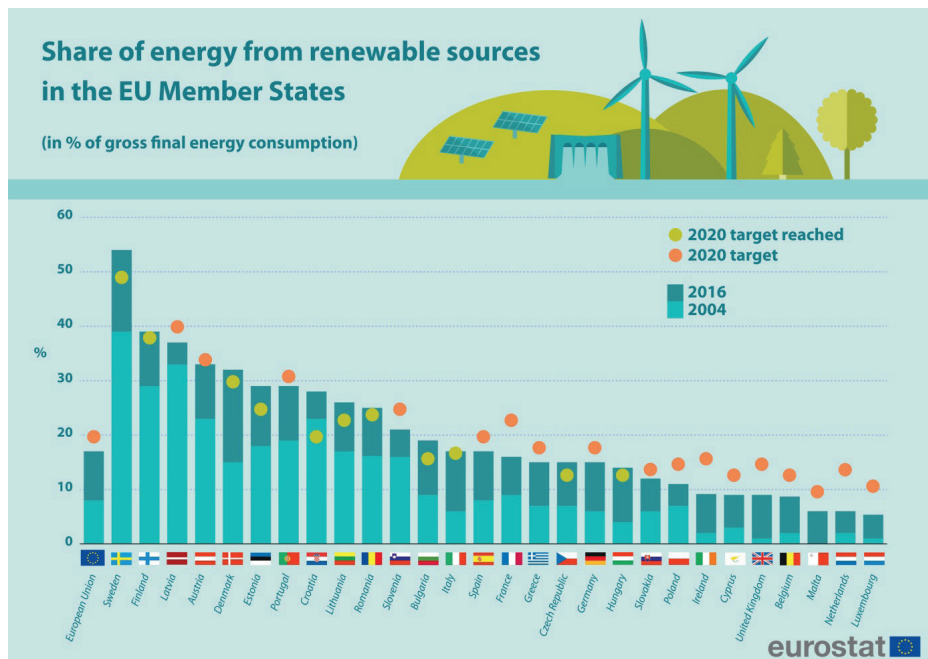
Az 5. pillér az uniós energiatermelés növelésével foglalkozik, és alapvetésként le is fekteti, hogy a belső energiaforrások felhasználásának maximalizálásával csökkenthető a függőség az egyes szállítóktól és tüzelőanyagoktól, azaz itt újra előkerül a diverzifikáció. A stratégia több intézkedési javaslatot is tesz, amelyek a megújuló energiák terjedését támogatják. Javasolja a megújuló energiaforrások terjesztését piaci alapon, hogy a 2020-ra előírt célszámok teljesüljenek. Javasolja továbbá, hogy a nemzeti támogatási programok összehangolásával kezdeményezzék a megújuló energiák támogatásáról szóló programok európaizálását. Kiter a fűtési ágazatra, ahol a megújuló fűtési technológiák terjedésének felgyorsítását szorgalmazza. Szóba kerül továbbá, hogy szükség van a megújuló energiákat érintő stabil nemzeti szabályozási keretekre és az adminisztratív akadályok elhárítására, valamint hogy megkönnyítsék a megújuló energiákhoz kapcsolódó beruházások finanszírozását. Az Európai Bizottság számára a stratégia intézkedésként kijelöli a megújuló energiaforrásokra épülő technológiák és kereskedelem fejlesztését.

Az intézkedésekre vonatkozó javaslatok alapján tehát úgy tűnik, hogy a megújuló energiák kiemelt szerepet kapnak az uniós energiamixben. Az Európai Bizottság a stratégiában megfogalmazott állításaiban ugyanakkor ellentmondás fedezhető fel. Egyik oldalról egyértelműen támogatja a megújuló energiák terjedését, azonban nem mindenhol tesz valódi különbséget a megújuló energiák, az atomenergia és a „versenyképes fosszilis tüzelőanyagok fenntartható termelése” között. Utóbbi kategóriába belesik a sokat vitatott palagáz kitermelése is. Az atomenergia szerepe ugyancsak vitatott, mert egyrészt klímavédelmi szempontból megoldást jelenthet, de számos tagállam és környezetvédők mereven elutasítják. A stratégia le is vezeti a megújuló energiák alkalmazásával kapcsolatban felmerült költséghatékonysági aggályokat, és kimondja, hogy nagyban számít a magánszektorra a fejlesztéshez szükséges beruházások megvalósításában. A technológiai költségek csökkenésével számos megújuló energiaforrás egyre versenyképesebb, és alkalmassá válik a piacra lépésre.

Emellett az ellentmondásban közre játszik az is, hogy – éppen a még hiányzó technológia miatt – az Unió egyelőre nem rendelkezik megfelelő megújulóenergia-termelési és tárolási kapacitással, fejlesztésre szorulnak az energiahálózatok, valamint hogy az intézkedéseknek az energiabiztonság mellett a klímavédelmi célokat is szem előtt kell tartaniuk. Az EU azt vállalta, hogy 2020-ra 20 százalékra növeli a megújuló energiák részarányát, a 2030-ra kitűzött terv pedig eredetileg 27 százalék volt. Az Európai Parlament 2018 januárjában hozott döntése ezt az arányt 35 százalékra emelte.⁹ A 2020-ra kitűzött vállalások között szerepel továbbá a szén-dioxid-kibocsátás 20 százalékos csökkentése és az energiahatékonyság 20 százalékos növelése is. A tagországok közül azonban még nem soknak sikerült elérnie a kitűzött célszámokat. Az Eurostat adatai a

⁹ European Parliament: MEPs set ambitious targets for cleaner, more efficient energy use. Press release, January 17, 2018. <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20180112IPR91629/meps-set-ambitious-targets-for-cleaner-more-efficient-energy-use> letöltés: 2018.01.18.

2004-ben és a 2016-ban regisztrált megújuló energia részarányokat mutatják összehasonlítva a 2020-as célszámokkal.¹⁰

A stratégia 6. fejezete foglalkozik az energiatechnológiák fejlesztésével, és ugyan konkrétan nem említi a megújuló energiákat, a függőség korlátozása a külföldi technológiáktól mégis szorosan kapcsolódik a témához. Erre a megoldás, hogy az Unió saját energetikai kutatási és innovációs szakpolitikájával támogatja az ágazat fejlődését.

A 7. pillér kifejezetten a gáz, valamint az urán és a nukleáris fűtőanyagok diverzifikációjával foglalkozik, ezeken a területeken is kiemelt szerepet játszik az EU ellátásában Oroszország. A 8. pillér az egységes uniós fellépés jelentőségét emeli ki az energiapolitikai és az energiaszerkezetre vonatkozó döntésekben, valamint a globális érdekérvényesítésben. Megemlíti a fenntartható energiatechnológiákat és azok szerepét a következő évtizedekben a környezetvédelmi és éghajlatváltozási célok elérésében. Hangsúlyozzák azt is, hogy az energetikai kérdéseknek szerepelniük kell a külpolitika eszközrendszerében, ennek megvalósításában az Európai Külügyi Szolgálat a főszerep.

Végül a következtetések közt olvasható, hogy az átállás a versenyképes, karbonszegény gazdaságra, az energia iránti kereslet mérséklése, valamint a hazai és megújuló energiaforrások kiaknázása csökkenti az importált fosszilis tüzelőanyagok felhasználását, azaz javul az energiabiztonság.

¹⁰ Share of energy from renewable sources 2004-2016. Eurostat. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Figure_1-Share_of_energy_from_renewable_sources_2004-2016.png letöltés: 2018.02.02.

A stratégia visszhangja

Az Európai Tanács 2014. június 26-27-i találkozásán napirendre vette, és üdvözölte a stratégiát.¹¹ Külön felszólítottak arra, hogy jelentős erőfeszítéseket kell tenni Európa nagy fokú energiafüggőségének csökkentésére, és támogatták azoknak az azonnali intézkedéseknek a bevezetését, amelyek erősítik Európa ellenállóképességét, és javítják az energiabiztonságot. A megújuló energiákról a jelentésben közvetlenül nem esett szó, kiemelték azonban az energetikai infrastruktúrák fejlesztéséhez szükséges beruházások megvalósítását, hangsúlyozták továbbá az energiahatékonyságot és a hazai gyártás további fejlesztését. Mivel 2014 májusában lezajlottak az uniós választások, a Tanács ugyanezen az ülésén 5 stratégiai célt fogalmazott meg a következő 5 éves ciklusra. A célok egyike az energetikai és klímavédelmi szempontból biztonságos jövő.¹²

Az Európai Parlament azt hangsúlyozta, hogy az energiapiac geopolitikai sérülékenysége miatt az energiapolitika a külügyek egyik stratégiai prioritásává vált. Az Európai Unió figyelmét pedig az ukrajnai válság hívta fel az energiabiztonság fontosságára. A stratégia úgy tekintenek, mint ami kijelöli az energiabiztonsággal kapcsolatos hosszú távú célkitűzéseket, és a jövőben az energiaunió kialakulóban lévő koncepciójának szerves részévé válik.¹³ A stratégia szellemiségét tükrözi az az igény, hogy az energiaunió is átfogó megközelítést alkalmazzon az energiabiztonság értelmezésekor, és az ellátás biztonságán túl foglalkozzon a mára alapvetésnek számító további területekkel is. Ilyenek az integrált belső energiapiac megvalósítása, az energia iránti kereslet mérséklése, az energiahatékonyság javítása, az energiaszerkezet szén-dioxid-mentesítése, amelynek nyilvánvaló összetevője a megújuló energiák minél szélesebb körű alkalmazása, valamint a kutatás és az innováció, ami ugyancsak szorosan kapcsolódik a megújuló energiákhoz is. A hazai energiaforrások fejlesztését szintén kiemelik, melybe beletartozik a megújuló energiák fejlődése a technológiai és a költséghatékonysági kihívásokkal együtt.

A dokumentumban több alkalommal is újra felmerül az energiabiztonság javításának egyik eszközeként az ellátási lehetőségek és útvonalak diverzifikálása. „A jelenlegi geopolitikai helyzetben Oroszország többé nem tekinthető megbízható partnernek, mivel nyíltan megkérdőjelezi az uniós jogot, és az energiát politikai célokra használja fel” – olvasható a nemcsak politikai, hanem energiabiztonsági szempontból is fontos állítás.

¹¹ European Council: Conclusions 26/27 June 2014. pp9-10(22) http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/143478.pdf letöltés: 2018.02.02.

¹² European Council: Conclusions 26/27 June 2014. p14 http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/143478.pdf letöltés: 2018.02.02.

¹³ Report on European Energy Security Strategy (2014/2153(INI)) 18 May 2015. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0164+0+DOC+XML+V0//EN#title1> letöltés: 2018.02.02.

Az EP Külügyi Bizottsága véleményében¹⁴ új elemként szerepel az a kitétel, hogy az EU külpolitikájának minden szereplője a harmadik országokkal ápolt kapcsolataiban álljon ki a megújuló energia fejlesztése és az energiahatékonyság mellett, és támogassa az éghajlatváltozás elleni nemzetközi törekvéseket.

Az EP Nemzetközi Kereskedelmi Bizottságának észrevétele¹⁵ kitér arra, hogy az energiatudatosságra nevelés hozzájárulhat a szennyezés csökkentéséhez és a fogyasztási szokások javulásához. Kiemelik azt is, hogy a legkiszolgáltatottabb országok számára támogatást kell nyújtani, hangsúlyt helyezve a megújuló energiákra, a helyi energiaforrásokra és az energiahatékonyságra, hogy így tudják csökkenteni függőségüket a nemzetközi energiapiacoktól. A bizottság javaslatai között többször említi a megújuló energiákat, észrevételeik azonban a többi bizottság javaslataiban is szerepelnek. Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy javaslatai felsorolásának végeztével ismét megerősítik, hogy jelentős beruházásokra van szükség a megújuló energiák és a környezetbarát technológiák terén.

A Környezetvédelmi, Közegészségügyi és Élelmiszer-biztonsági Bizottság azt javasolja¹⁶, hogy az energiabiztonság és a klímaváltozás kihívásait egységesen kell kezelni, hiszen az energiabiztonság garantálása mellett környezeti szempontból is fenntartható energiaszerkezetet kell kialakítani. Üdvözli, hogy az energiabiztonság eléréshez a megújuló energiaforrások fejlesztésére irányuló beruházásokat népszerűsíteni kell. Ugyancsak a megújuló energiaforrásokhoz kapcsolódóan behozza a javuló levegőtminőség és közegészség szempontját, valamint hogy az EU világvezető a technológiában, és nagyságrendileg félmillió munkahely teremtése fűződik az ágazathoz.

A Belső Piaci és Fogyasztóvédelmi Bizottság az EP többi bizottságához hasonlóan a megújuló energiák minél szélesebb körű támogatását javasolja.¹⁷ A korábban felsorolt szempontokon túl külön hangsúlyozza, hogy az EU nem engedheti meg magának a belső energiapiac még nagyobb mértékű szétdarabolódását, az egységes piac megteremtésében látja a megújuló energiák szerepét. Kiemeli a kedvező környezeti és gazdasági hatásokat, és éppen ezért felszólítja a tagállamokat és a Bizottságot, hogy garantálják a megújuló energiákra vonatkozó szabályozás kiszámíthatóságát, stabilitását, és az iparágban már megvalósult befektetések védelmét.

¹⁴ Opinion of the Committee on Foreign Affairs on the European Energy Security Strategy (24.3.2015) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0164+0+DOC+XML+V0//EN#title3> letöltés: 2018.02.02.

¹⁵ Opinion of the Committee on International Trade on the European Energy Security Strategy (16.4.2015) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0164+0+DOC+XML+V0//EN#title4> letöltés: 2018.02.02.

¹⁶ Opinion of the Committee on the Environment, Public Health and Food Safety on the European Energy Security Strategy (30.3.2015) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0164+0+DOC+XML+V0//EN#title5> letöltés: 2018.02.02.

¹⁷ Opinion of the Committee on the Internal Market and Consumer Protection on the European Energy Security Strategy (18.3.2015) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0164+0+DOC+XML+V0//EN#title6> letöltés: 2018.02.02.

Értékelés

Az EU energiapolitikájának alakításakor elsősorban azt tartja szem előtt, hogy versenyképes áron tudja biztosítani az ellátás biztonságát, azonban a geopolitikai kihívások és a klímaváltozás elleni küzdelem megteremtette az alkalmat, hogy mindenkit emlékeztessen arra, hogy az energiabiztonság ennél már többet jelent. A tagállamok, az NGO-k és a tudományos világ energiapiacról alkotott eltérő nézetei számos kérdést felvetnek az energiabiztonság megvalósításának módjairól, de ahogy az az Európai energiabiztonsági stratégiából és az abban foglaltakról elhangzott álláspontokból is kiderül, a tagállamok önállóan nem lesznek képesek a megfelelő érdekérvényesítésre a globális energiapiacra.¹⁸

Ahogy a dolgozat elejéből is kiderül, az Európai Unió orosz gázfüggőségének kérdésére a mai napig nem született végleges válasz, az Európai energiabiztonsági stratégia közzé tétele óta azonban számos olyan energiapolitikai lépés történt, amelyek közelebb viszik a tagállamokat az energiabiztonsághoz. Az Európai energiabiztonsági stratégia ma az egyik alapját képezi az uniós energiapolitikának, ami az energiaunió felépítését jelenti. Az energiaunió öt szorosan kapcsolódó és egymást erősítő területe közül gyakorlatilag mindegyikben megtalálhatóak olyan alaptézisek, amelyek az energiabiztonság megvalósításához szükségesek.¹⁹

1. biztonság, szolidaritás és bizalom: az energiaforrások diverzifikálása és az energia-biztonság biztosítása a tagállamok közti szolidaritással és együttműködéssel
2. teljesen integrált belső energiapiac: lehetővé teszi az EU-n keresztül az energia szabad áramlását megfelelő infrastruktúra és technikai vagy szabályozási korlátok nélkül
3. energiahatékonyság: a jobb energiahatékonyság csökkenti az energiaimporttól való függőséget, csökkenti a károsanyag-kibocsátást, segíti a munkahelyteremtést és a gazdasági növekedést
4. a gazdaság szén-dioxid-mentesítése: az EU elkötelezett a párizsi megállapodás gyors ratifikálása mellett, és megőrzi vezető szerepét a megújuló energiák területén
5. kutatás, innováció és versenyképesség: az alacsony szén-dioxid-kibocsátású és tiszta energia technológiák fejlesztésének támogatása a kutatás és az innováció előtérbe helyezésével, melynek célja az energiaszerkezet átalakításának ösztönzése és a versenyképesség javítása

¹⁸ Fedchenko, Vitaly – Dr Anthony, Ian: Nuclear power and the European Energy Security Strategy. SIPRI, 27 June 2014. <https://www.sipri.org/commentary/essay/2014/nuclear-power-and-european-energy-security-strategy> letöltés: 2018.02.02.

¹⁹ European Commission: Building the Energy Union <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy-and-energy-union/building-energy-union> letöltés: 2018.02.02.

Jose Manuel Barroso, az Európai Bizottság előző elnöke a stratégia bemutatásakor arról beszélt, hogy az EU a 2009-es gázválság után sokat tett azért, hogy növelje az energiabiztonságot, de az importfüggőség még mindig meghaladja az 50 százalékot. Azt mondta, hogy az energiabiztonság javítása közös érdek, amiért Európának egységesen kell fellépnie.²⁰

A 2011-ben Fukusimában történt nukleáris baleset és az orosz-ukrán gázvita emellett abba az irányba terelték az európai döntéshozókat, hogy fejleszteni kell az EU-n belül megtermelt fenntartható energiaforrásokat. Környezetvédők ugyanakkor bírálták a stratégia megújuló energiákra és energiahatékonyságra vonatkozó részét, szerintük ezeknek kellett volna kulcsszerepet kapniuk átfogóan a stratégia egészében, ezzel szemben még mindig a fosszilis tüzelőanyagok szerepelnek nagyobb súllyal. A European Environment Bureau (Európai Környezetvédelmi Hivatal) álláspontja szerint a stratégia – céljaival ellentétben – nem tudott túllépni az ellátás biztonságán, miközben olyan súlyos kihívásokra kellett volna választ találnia, mint a függőség a fosszilis üzemanyagoktól. Európa legfontosabb feladata kéne, hogy legyen a bőséges hazai energia-megtakarítási és megújuló energiaforrás kiaknázása, más fenntartható és költséghatékony megoldás nem létezik az EU energiabiztonságának megteremtéséhez.²¹

A Greenpeace szintén éles kritikát fogalmazott meg, szerintük a stratégia érdemi változást nem hoz, nem csökkenti a gázfüggőséget, hiszen arra kínál csak megoldási lehetőséget, hogy Oroszország helyet milyen más forrásból juthat Európa gázhoz. A gázellátáshoz szükséges infrastruktúra fejlesztése évtizedekre bebetonozhatja Európát a fosszilis energiahordozóktól való függőségbe. A Greenpeace ugyanakkor azt várná a Bizottságtól, hogy tegyenek konkrét javaslatokat az energiainport csökkentésére, amelyben komoly szerepet szánnak a megújuló energiaforrásoknak is.²²

A Chatam House elemzői a Greenpeace-hez hasonló véleményt fogalmaztak meg, de tovább is mentek.²³ Szerintük fennáll annak a veszélye, hogy az EU az orosz-ukrán válság hatására olyannyira a gázellátásra koncentrál, hogy korlátok közé szorítva saját magát, fosszilis energiákra építi energiastratégiáját, miközben figyelmen kívül hagyja azokat az energiainfrastruktúra fejlesztési lehetőségeket, amelyek egy valóban modern rendszert hoznának létre. Tanúi lehetünk annak, ahogy az orosz gázellátás biztonságja-

²⁰ Harvey, Fiona: Shale and non-Russian gas imports at heart of new EU energy strategy. The Guardian, 28 May, 2014. <https://www.theguardian.com/environment/2014/may/28/shale-gas-russia-eu-renewables-ukraine-crisis> letöltés: 2018.02.02.

²¹ Nichols, Will: Energy security plan keeps EU hooked on fossil fuel imports, warn green groups. Business Green, 29 May 2014. <https://www.businessgreen.com/bg/analysis/2347063/energy-security-plan-keeps-eu-hooked-on-fossil-fuel-imports-warn-green-groups> letöltés: 2018.02.02.

²² Greenpeace: Media briefing on the Commission's energy security strategy. 28 May 2014. <http://www.greenpeace.org/eu-unit/Global/eu-unit/reports-briefings/2014/20140528%20BR%20EC%20EU%20energy%20security%20strategy%20FINAL.pdf> letöltés: 2018.02.02.

²³ Raines, Thomas – Shane Tomlinson: Europe's Energy Union – Foreign Policy Implications for Energy Security, Climate and Competitiveness. Chatam House, March 2016. <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/publications/research/2016-03-31-europe-energy-union-raines-tomlinson.pdf> letöltés: 2018.03.01.

sítása a gázinfrastruktúra fejlesztése irányába viszi Európát, ami egyáltalán nem biztos, hogy megtérülő befektetésnek bizonyul, hiszen az energiapiac jövője a szerkezetátalakulás hatására egyre kevésbé prognosztizálható.

„Az európai diplomácia és az európai piac között létezik egyfajta skizofrénia: a piac a legolcsóbb gáz előállítását és felhasználását választja Európában, ami az orosz gáz, miközben Európa túlságosan importfüggő. Egyelőre senki nem tett semmit azért, hogy ez változzon” – fogalmazott Thierry Bros, az Oxford Institute of Energy Studies (Oxford Energetikai Tanulmányok Intézete) kutatója.²⁴

Felhasznált irodalom

Energiafüggőségi arány, EU-28, 2005–2015 (a nettó energiainport százalékos aránya a bruttó belföldi energiafelhasználásban és a tározókban tárolt tüzelőanyagban, tonnában kifejezett olajegyenérték alapján). Eurostat: Energy production and imports. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/0/07/Energy_dependency_rate%2C_EU-28%2C_2005-2015_%28%25_of_net_imports_in_gross_inland_consumption_and_bunkers%2C_based_on_tonnes_of_oil_equivalent%29_YB17.png letöltés: 2018.01.30.

Európai energiabiztonsági stratégia. Brüsszel, 2014.05.28. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014D-C0330&from=EN> letöltés: 2018.01.18.

European Commission: Building the Energy Union <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy-and-energy-union/building-energy-union> letöltés: 2018.02.02.

European Commission: Quarterly Report on European Gas Markets. Volume 10, Issue 3, third quarter of 2017. p9. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/quarterly_report_on_european_gas_markets_q3_2017_final_20171221finalcover.pdf letöltés: 2018.01.02.

European Council: Conclusions 26/27 June 2014. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/143478.pdf letöltés: 2018.02.02.

European Parliament: MEPs set ambitious targets for cleaner, more efficient energy use. Press release, January 17, 2018. <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20180112IPR91629/meps-set-ambitious-targets-for-cleaner-more-efficient-energy-use> letöltés: 2018.01.18.

²⁴ Reuters: EU even more dependent on Russian gas. The National, 14 January 2018. <https://www.thenational.ae/business/energy/eu-even-more-dependent-on-russian-gas-1.695131> letöltés: 2018.02.02.

Fedchenko, Vitaly – Dr Anthony, Ian: Nuclear power and the European Energy Security Strategy. SIPRI, 27 June 2014.

<https://www.sipri.org/commentary/essay/2014/nuclear-power-and-european-energy-security-strategy> letöltés: 2018.02.02.

Greenpeace: Media briefing on the Commission's energy security strategy. 28 May 2014.

<http://www.greenpeace.org/eu-unit/Global/eu-unit/reports-briefings/2014/20140528%20BR%20EC%20EU%20energy%20security%20strategy%20FINAL.pdf> letöltés: 2018.02.02.

Harvey, Fiona: Shale and non-Russian gas imports at heart of new EU energy strategy. The Guardian, 28 May, 2014.

<https://www.theguardian.com/environment/2014/may/28/shale-gas-russia-eu-renewables-ukraine-crisis> letöltés: 2018.02.02.

International Energy Agency: Energy security.

<https://www.iea.org/topics/energysecurity/> letöltés: 2018.02.01.

Nichols, Will: Energy security plan keeps EU hooked on fossil fuel imports, warn green groups. Business Green, 29 May 2014.

<https://www.businessgreen.com/bg/analysis/2347063/energy-security-plan-keeps-eu-hooked-on-fossil-fuel-imports-warn-green-groups> letöltés: 2018.02.02.

Opinion of the Committee on Foreign Affairs on the European Energy Security Strategy (24.3.2015)

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0164+0+DOC+XML+V0//EN#title3> letöltés: 2018.02.02.

Opinion of the Committee on the Internal Market and Consumer Protection on the European Energy Security Strategy (18.3.2015)

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0164+0+DOC+XML+V0//EN#title6> letöltés: 2018.02.02.

Opinion of the Committee on International Trade on the European Energy Security Strategy (16.4.2015)

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0164+0+DOC+XML+V0//EN#title4> letöltés: 2018.02.02.

Opinion of the Committee on the Environment, Public Health and Food Safety on the European Energy Security Strategy (30.3.2015)

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0164+0+DOC+XML+V0//EN#title5> letöltés: 2018.02.02.

Raines, Thomas – Shane Tomlinson: Europe's Energy Union – Foreign Policy Implications for Energy Security, Climate and Competitiveness. Chatham House, March 2016. <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/publications/research/2016-03-31-europe-energy-union-raines-tomlinson.pdf> letöltés: 2018.03.01.

Report on European Energy Security Strategy (2014/2153(INI)) 18 May 2015. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0164+0+DOC+XML+V0//EN#title1> letöltés: 2018.02.02.

Reuters: EU even more dependent on Russian gas. The National, 14 January 2018. <https://www.thenational.ae/business/energy/eu-even-more-dependent-on-russian-gas-1.695131> letöltés: 2018.02.02.

Russian gas exports to Europe hits all-time high in 2017. Reuters, January 3, 2018. <https://af.reuters.com/article/africaTech/idAFL8N1OY2I2> letöltés: 2018.01.14.

Share of energy from renewable sources 2004-2016. Eurostat. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Figure_1-Share_of_energy_from_renewable_sources_2004-2016.png letöltés: 2018.02.02.

Yergin, Daniel nemzetközileg is elismert szakember, akinek egyik kiemelt kutatási területe az energiabiztonság. Részletek az életéről, munkásságáról: <https://danielyergin.com/about/> 2018.02.02.

Yergin, Daniel: Ensuring Energy Security. Foreign Affairs, March/April 2006 Issue. <https://www.foreignaffairs.com/articles/2006-03-01/ensuring-energy-security> letöltés: 2018.02.01.

